

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

**TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİ'NDEKİ XVI. YÜZYIL
SAFEVÎ DÖNEMİ MUSHAF LARIN
ZAHİRİYE TEZHİBİNDE SAYFA DÜZENİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞEYMA ALTIPARMAK

İstanbul, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

**TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİ'NDEKİ XVI. YÜZYIL
SAFEVÎ DÖNEMİ MUSHAF LARIN
ZAHİRİYE TEZHİBİNDE SAYFA DÜZENİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞEYMA ALTIPARMAK

Danışman: Doç. GÜLNUR DURAN

İstanbul, 2022

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Şeyma Altıparmak
Anabilim Dalı	: Geleneksel Türk Sanatları
Program	: Tezhip
Tez Danışmanı	: Doç. Gülnur Duran
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2022
Anahtar Kelimeler	: Tezhip Sanatı, Safevî Dönemi Tezhibi, Zahriye Tezhibi, Tezhipte Sayfa Düzeni

ÖZET

TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİN'DEKİ XVI. YÜZYIL SAFEVÎ DÖNEMİ MUSHAF LARIN ZAHRIYE TEZHİBİNDE SAYFA DÜZENİ

“Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki XVI. Yüzyıl Safevî Dönemi Mushaf ların Zahriye Tezhibinde Sayfa Düzeni” başlıklı tez çalışması yedi ana başlık altında incelenmiştir.

"Giriş" başlığı altında konu ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

“XVI. Yüzyıl Safevî Dönemi Kültür Ve Sanat Ortamı” başlığı altında Safevî Devleti, dönemin tezhip özellikleri ve sanatkârları ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

“Mushaf ve Mushafın Tezhibi” başlığı altında mushafın tanımı ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, mushaf lardaki tezhipli sayfalar açıklanmıştır.

“Zahriye Tezhibi” başlığı altında zahriye tezhibinin özellikleri ve tarihsel gelişimi fotoğraflar ile desteklenerek anlatılmıştır.

“Katalog” başlığı altında XVI. yüzyıl Safevî dönemi tezhip özellikleri taşıyan mushaflardaki zahriye tezhipleri ayrıntılı biçimde incelenmiş, farklı sayfa düzenine sahip on beş tanesi seçilerek desen analizleri, sayfa düzeni planları ve desen çizimleri yapılmıştır.

"Değerlendirme" başlığı altında incelenen zahriyeler sayfa düzenine göre gruplandırılmıştır.

"Sonuç" başlığı altında edinilen tüm bilgilerin değerlendirilmesiyle sonuca gidilmiştir. Çalışma kaynakça ile tamamlanmıştır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	:Seyma Altiparmak
Major (Field)	:Traditional Turkish Arts
Programme	:Illumination
Supervisor	:Assoc. Prof. Gulnur Duran
Degree Awarded and Date	:Master – June 2022
Keywords	: Illumination Art, Safavid Period Illumination, Zahriye Illumination, Page Layout in Illumination

SUMMARY

PAGE LAYOUT IN THE ZAHRIYE ILLUMINATION OF THE XVITH CENTURY SAFAVID PERIOD MUSHAFS IN THE MUSEUM OF TURKISH AND ISLAMIC ARTS

The thesis titled "Page Layout In The Zahriye Illumination Of The XVIth Century Safavid Period Mushafs In The Museum Of Turkish And Islamic Arts" is studied under seven main headings.

General information about the subject under the heading "Introduction" given.

Under the heading of "XVI. Century Safavid Period Culture and Art Environment", State of Safavi explained in detail by the illumination features and artists of the period.

Under the heading of "Mushaf and Illumination of Mushaf", information described about the definition and history of mushaf and the illuminated pages in mushafs are explained.

Under the heading of "Zahriye Illumination", the characteristics and historical development of zahriye illumination are explained with photographs.

Under the heading of "Catalogue"; the zahriye illuminations in the XVIth century Safavid period illumination mushafs were examined in detail and fifteen of them with different page layouts were selected and pattern analysis, page layout plans and pattern drawings were made.

The zahriyas analyzed under the heading of "Evaluation" are grouped according to the page layout.

Under the title "Conclusion", a conclusion is drawn by evaluating all the information obtained. The study is completed with bibliography.

ÖNSÖZ

Tezhip sanatının yoğun bir biçimde uygulama alanı bulduğu el yazması eserlerin başında mushaflar gelmektedir. En yoğun tezhibin bulunduğu, sanatçının tüm hünerini gösterdiği alan ise mushafın ilk sayfası olan zahriye sayfalarıdır.

Zahriye tezhibinde farklı sayfa düzenlerinin uygulanması ve mushaflardaki en yoğun tezhibin yapıldığı alan olması benim için tez konusu seçiminde belirleyici unsur olmuştur. Zahriye tezhibinde sayfa düzeni çok geniş bir alanı kapsadığı için konumu Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan XVI. yüzyıl Safevî Dönemi Mushaflarının zahriye tezhipleri ile sınırlandırarak çalışmaya başladım.

Tüm tez çalışmam süresince bana destek olup arşivindeki nadide eserleri benimle paylaşan, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli tez danışmanım Doç. Dr. Gülnur Duran'a saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Kütüphanedeki çalışmalarım esnasında sağladıkları kolaylıklar için Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesi çalışanlarına, mushaflardaki yazıların tahlillerinde ve hayatımın her döneminde yardımcı olan babam Mustafa Özkol ile saygıdeğer çalışma arkadaşlarına teşekkürü borç bilirim.

Her zaman yanımda olan değerli aileme, beni cesaretlendiren arkadaşlarıma ve bana en iyi çalışma ortamını sağlayarak yanımda olan kıymetli eşim Yiğithan Altıparmak'a sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul 2022

Şeyma ALTIPARMAK

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	v
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	viii
ÇİZİM LİSTESİ.....	xv
ŞEMA LİSTESİ.....	xviii
TABLO LİSTESİ.....	xix
KISALTMALAR.....	xxi
1. GİRİŞ.....	1
2. XVI. YÜZYIL SAFEVÎ DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT ORTAMI.....	3
2.1. Safevî Dönemi Tezhip Özellikleri.....	6
2.2. Safevî Dönemi Sanatkârları.....	10
3. MUSHAF VE MUSHAFIN TEZHİBİ.....	12
3.1 Mushafın Tanımı ve Tarihçesi	12
3.2. Mushaflarda Tezhipli Sayfalar	13
4. ZAHİRİYE TEZHİBİ	15
4.1. Zahriye Tezhibinin Özellikleri	15
4.2. Zahriye Tezhibinin Tarihsel Gelişimi	15
5. KATALOG	24
6. DEĞERLENDİRME	230
6.1. Tipoloji	243

6.1.1. Sayfa Düzeni	243
6.1.2. Desen Özellikleri	249
6.1.3. Motif Özellikleri	254
7. SONUÇ	279
KAYNAKÇA	283

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa No.
Fotoğraf 1. OBL Fraser 73, Külliyyat-ı Sadi, v.1b.....	9
Fotoğraf 2. VIII. yüzyıla ait kûfi mushaf sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 6828).....	13
Fotoğraf 3. The Chester Beatty Library 1406 MI, Dublin, X. Yüzyıl.....	16
Fotoğraf 4. TİEM 555, Cüz, Selçuklu Dönemi (XI. Yüzyıl başları), ...	17
Fotoğraf 5. TİEM 452 Kur'an-ı Kerim, İlhanlı Dönemi, Zahriye Sayfası, v.1a	18
Fotoğraf 6. TİEM 445, Kur'an-ı Kerim, Memlûk Dönemi, Zahriye Sayfası, v.1b	19
Fotoğraf 7. TİEM 11, Kur'an-ı Kerim, Celayiri Dönemi 1385, Zahriye Sayfası, v.1b. 20	
Fotoğraf 8. TİEM 294, Kur'an-ı Kerim, Timurlu Dönemi-Herat, Zahriye Sayfası, v.1b	22
Fotoğraf 9. TİEM 379, Kur'an-ı Kerim, Safevî Dönemi-Şiraz, Zahriye Sayfası, v.1b. 23	
Fotoğraf 10. TİEM 374, Kabın dışı	25
Fotoğraf 11. TİEM 374, Kabın içi	26
Fotoğraf 12. TİEM 374, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	29
Fotoğraf 13. TİEM 374, Zahriye Sayfası, v.1b.....	30
Fotoğraf 14. TİEM 374, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	32
Fotoğraf 15. TİEM 374, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/12), v.1b.....	33
Fotoğraf 16. TİEM 374, Halkârî tezhibinden ayrıntı (1/12), v.1b.....	35
Fotoğraf 17. TİEM 497, vakıf kaydı, v.597b.....	37
Fotoğraf 18. TİEM 497, Kabın dışı	37
Fotoğraf 19. TİEM 497, Kabın içi	38
Fotoğraf 20. TİEM 497, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	40
Fotoğraf 21. TİEM 497, Zahriye sayfası, v.1b	41
Fotoğraf 22. TİEM 497, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	43
Fotoğraf 23. TİEM 497, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	45

Fotoğraf 24. TİEM 33, Kabın dışı	48
Fotoğraf 25. TİEM 33, Kabın içi	49
Fotoğraf 26. TİEM 33, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	51
Fotoğraf 27. TİEM 33, Zahriye sayfası, v.1b	52
Fotoğraf 28. TİEM 33, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	54
Fotoğraf 29. TİEM 33, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	55
Fotoğraf 30. TİEM 197, Kabın dışı	58
Fotoğraf 31. TİEM 197, Kabın içi	59
Fotoğraf 32. TİEM 197, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	62
Fotoğraf 33. TİEM 197, Zahriye sayfası, v.1b	63
Fotoğraf 34. TİEM 197, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	65
Fotoğraf 35. TİEM 197, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	66
Fotoğraf 36. TİEM 200, Kabın dışı	71
Fotoğraf 37. TİEM 200, Kabın içi	72
Fotoğraf 38. TİEM 200, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	74
Fotoğraf 39. TİEM 200, Zahriye sayfası, v.1b	75
Fotoğraf 40. TİEM 200, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	77
Fotoğraf 41. TİEM 200, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	78
Fotoğraf 42. TİEM 247, v.363b.....	81
Fotoğraf 43. TİEM 247, Kabın dışı	81
Fotoğraf 44. TİEM 247, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	84
Fotoğraf 45. TİEM 247, Zahriye sayfası, v.1b	85
Fotoğraf 46. TİEM 247, Yazı paftası tezhibi, v.2a.....	87
Fotoğraf 47. TİEM 247 Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (4/16), v.1b.....	88
Fotoğraf 48. TİEM 1, vakıf kaydı, v.301b.....	91
Fotoğraf 49. TİEM 1, Kabın dışı	91

Fotoğraf 50. TİEM 1, Kabın içi	92
Fotoğraf 51. TİEM 1, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	94
Fotoğraf 52. TİEM 1, Zahriye sayfası, v.1b	95
Fotoğraf 53. TİEM 1, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	97
Fotoğraf 54. TİEM 1, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/8), v.1b.....	98
Fotoğraf 55. TİEM 386, Kabın dışı	101
Fotoğraf 56. TİEM 386, Kabın içi	102
Fotoğraf 57. TİEM 386, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	105
Fotoğraf 58. TİEM 386, Zahriye sayfası, v.1b	106
Fotoğraf 59. TİEM 386, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	108
Fotoğraf 60. TİEM 386, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	109
Fotoğraf 61. TİEM 386 Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (1/16), v.1b.....	111
Fotoğraf 62. TİEM 503, Kabın dışı	114
Fotoğraf 63. TİEM 503, Kabın içi	115
Fotoğraf 64. TİEM 503, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	118
Fotoğraf 65. TİEM 503, Zahriye sayfası, v.1b	119
Fotoğraf 66. TİEM 503, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	121
Fotoğraf 67. TİEM 503, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	122
Fotoğraf 68. TİEM 503, Halkârî tezhibinden ayrıntı, v.1b.....	124
Fotoğraf 69. TİEM 515, Kabın dışı	128
Fotoğraf 70. TİEM 515, Kabın içi	129
Fotoğraf 71. TİEM 515, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	131
Fotoğraf 72. TİEM 515, Zahriye sayfası, v.1b	132
Fotoğraf 73. TİEM 515, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	134
Fotoğraf 74. TİEM 515, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/12), v.1b.....	135
Fotoğraf 75. TİEM 529, Kabın dışı	137

Fotoğraf 76. TİEM 529, Kabın içi	138
Fotoğraf 77. TİEM 529, Zahriye sayfası, v.1b-v.1b	141
Fotoğraf 78. TİEM 529, Zahriye sayfası, v.1b	142
Fotoğraf 79. TİEM 529, Yazı paftası tezhibi, v.1b.....	144
Fotoğraf 80. TİEM 529, Arasuyu tezhibinden ayrıntı, v.1b	145
Fotoğraf 81. TİEM 529, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b.....	146
Fotoğraf 82. TİEM 529, Salbek tezhibi, v.1b	148
Fotoğraf 83. TİEM 167, vakıf kaydı, v.1b-v.2a.....	151
Fotoğraf 84. TİEM 167, Kabın dışı	151
Fotoğraf 85. TİEM 167, Kabın içi	152
Fotoğraf 86. TİEM 167, Zahriye sayfası, v.2b-v.3a	156
Fotoğraf 87. TİEM 167, Zahriye sayfası, v.2b	157
Fotoğraf 88. TİEM 167, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.2b.....	159
Fotoğraf 89. TİEM 167, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.2b.....	160
Fotoğraf 90. TİEM 167, Başlık yazı paftası tezhibi, v.2b, Üst başlık	162
Fotoğraf 91. TİEM 167, Başlık tezhibi, v.2b, Üst başlık.....	163
Fotoğraf 92. TİEM 167, Dış pervaz (hâşiye) tezhibinden ayrıntı, v.2b.....	164
Fotoğraf 93. TİEM 167, Kubbe tezhibi, v.2b	166
Fotoğraf 94. TİEM 167, Sırt cetveli tezhibi, v.2b	167
Fotoğraf 95. TİEM 168, Kabın dışı	169
Fotoğraf 96. TİEM 168, Kabın içi	170
Fotoğraf 97. TİEM 168, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	174
Fotoğraf 98. TİEM 168, Zahriye sayfası, v.1b	175
Fotoğraf 99. TİEM 168, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.1b.....	177
Fotoğraf 100. TİEM 168, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b.....	178
Fotoğraf 101. TİEM 168, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, Üst başlık	180

Fotoğraf 102. TİEM 168, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık.....	181
Fotoğraf 103. TİEM 168, Tığ bezemesinden ayrıntı, v.1b	182
Fotoğraf 104. TİEM 230, vakıf kaydı, v.345b.....	186
Fotoğraf 105. TİEM 230, Kabın dışı	186
Fotoğraf 106. TİEM 230, Kabın içi	187
Fotoğraf 107. TİEM 230, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	191
Fotoğraf 108. TİEM 230, Zahriye sayfası, v.1b	192
Fotoğraf 109. TİEM 230, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.2a.....	194
Fotoğraf 110. TİEM 230, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b.....	195
Fotoğraf 111. TİEM 230, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, üst başlık	197
Fotoğraf 112. TİEM 230, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık.....	198
Fotoğraf 113. TİEM 230, Dış pervaz (hâşiye) tezhibinden ayrıntı, v.1b.....	199
Fotoğraf 114. TİEM 221, Kabın dışı	202
Fotoğraf 115. TİEM 221, Kabın içi	203
Fotoğraf 116. TİEM 221, Zahriye Sayfası, v.1b-2a	206
Fotoğraf 117. TİEM 221, Zahriye Sayfası, v.1b.....	207
Fotoğraf 118. TİEM 221, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.1b.....	209
Fotoğraf 119. TİEM 221, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b.....	210
Fotoğraf 120. TİEM 221, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, Üst başlık	212
Fotoğraf 121. TİEM 221, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık.....	213
Fotoğraf 122. TİEM 221, Zencerekli arasuyundan ayrıntı, v.1b	214
Fotoğraf 123. TİEM 180, Kabın dışı	216
Fotoğraf 124. TİEM 180, Kabın içi	217
Fotoğraf 125. TİEM 180, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a	220
Fotoğraf 126. TİEM 180, Zahriye sayfası, v.1b	221
Fotoğraf 127. TİEM 180, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (3/12), v.1b.....	223

Fotoğraf 128. TİEM 180, Salbek tezhibi, v.1b	225
Fotoğraf 129. TİEM 180, Halkâri tezhibi, v.1b	226
Fotoğraf 130. TİEM 180, Köşebent tezhibi (1/4), v.1b	228
Fotoğraf 131. a) TİEM 374; b) TİEM 141, c) TİEM 502, d) TİEM 426, e) TİEM 496, ...	231
Fotoğraf 132. TİEM 417, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı, v.1b	232
Fotoğraf 133. a) TİEM 6, b) TİEM 164, c) TİEM 428, d) TİEM 493, e) TİEM 511, f) TİEM 512, g) TİEM 200, h) TİEM 33	234
Fotoğraf 134. a) TİEM 197, b) TİEM 378, c) TİEM 423	234
Fotoğraf 135. TİEM 247	235
Fotoğraf 136. a) TİEM 1, b) TİEM 386	236
Fotoğraf 137. a) TİEM 503, b) TİEM 515	236
Fotoğraf 138. a) TİEM 529, b) TİEM 375	237
Fotoğraf 139. a) TİEM 211, b) TİEM 489	238
Fotoğraf 140. a) TİEM 167, b) TİEM 168, c) TİEM 230	238
Fotoğraf 141. a) TİEM 504, b) TİEM 191, c) TİEM 506, d) TİEM 183, e) TİEM 379	239
Fotoğraf 142. a) TİEM 233, Falnâme tezhibi, b) TİEM 233, Zahriye tezhibi	241
Fotoğraf 143. a) TİEM 221, b) TİEM 210, c) TİEM 188, d) TİEM 192, e) TİEM 520, f) TİEM 180	242
Fotoğraf 144. Serbest desenli zahriyeler, a)TİEM 197, b) TİEM 503, c) TİEM 168..	249
Fotoğraf 145. a) TİEM 374, b) TİEM 33, c) TİEM 197	250
Fotoğraf 146. a) TİEM 1, b) TİEM 503, c) TİEM 515, d) TİEM 167, e) TİEM 221..	251
Fotoğraf 147. a) TİEM 200, b) TİEM 529, c) TİEM 167	251
Fotoğraf 148. a) TİEM 497, b) TİEM 247	251
Fotoğraf 149. a) TİEM 230, b) TİEM 180	252
Fotoğraf 150. a) TİEM 1, b) TİEM 497, c) TİEM 247, d) TİEM 503, e) TİEM 529..	252

Fotoğraf 151. Klasik tezhip ve Çift Tahrir Tekniği, a) TİEM 247, b) TİEM 386, c) TİEM 503, d) TİEM 230, e) TİEM 168.....	253
Fotoğraf 152. Halkârî Tekniği, a) TİEM 374, b)TİEM 197, c) TİEM 503, d) TİEM 180	254
Fotoğraf 153. a) TİEM 503; b) TİEM 168; c) TİEM 167; d) TİEM 230	256
Fotoğraf 154. a) TİEM 33, b)TİEM 167, c) TİEM 180.....	257
Fotoğraf 155. TİEM 374, v.266b-267a.....	279
Fotoğraf 156. SK. Halet Efendi, Nr.376, Mushaf, XVI.yy., mekik zahriye.....	281
Fotoğraf 157. SK Hamidiye Nr.5, Mushaf, XVI.yy., kare zahriye.	282

ÇİZİM LİSTESİ

Sayfa No.

Çizim 1. TİEM 374, Yazı paftası deseni, v.1b	32
Çizim 2. TİEM 374, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b	34
Çizim 3. TİEM 374, Halkârî deseni (1/12), v.1b	35
Çizim 4. TİEM 497, Yazı paftası deseni, v.1b	44
Çizim 5. TİEM 497, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	46
Çizim 6. TİEM 33, Yazı paftası deseni, v.1b	54
Çizim 7. TİEM 33, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	56
Çizim 8. TİEM 197, Yazı paftası deseni, v.1b	65
Çizim 9. TİEM 197, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	67
Çizim 10. TİEM 197, Serbest halkârî deseni, v.1b	68
Çizim 11. TİEM 197, Serbest halkârî desen kanaviçesi, v.1b.....	69
Çizim 12. TİEM 200, Yazı paftası deseni, v.1b	77
Çizim 13. TİEM 200, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	79
Çizim 14. TİEM 247, Yazı paftası deseni, v.2a	87
Çizim 15. TİEM 247, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	89
Çizim 16. TİEM 1, Yazı paftası deseni, v.1b	97
Çizim 17. TİEM 1, Dış pervaz deseni (2/8), v.1b	99
Çizim 18. TİEM 386, Yazı paftası deseni, v.1b	108
Çizim 19. TİEM 386, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b	110
Çizim 20. TİEM 386, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	112
Çizim 21. TİEM 503, Yazı paftası deseni, v.1b	121
Çizim 22. TİEM 503, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	123
Çizim 23. TİEM 503, Halkârî deseni, v.1b	125

Çizim 24. TİEM 503, Halkârî desen kanaviçesi, v.1b	126
Çizim 25. TİEM 515, Yazı paftası deseni, v.1b	134
Çizim 26. TİEM 515, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b	135
Çizim 27. TİEM 529, Yazı paftası deseni, v.1b	144
Çizim 28. TİEM 529, Arasuyu deseni, v.1b.....	145
Çizim 29. TİEM 529, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b	147
Çizim 30. TİEM 529, Salbek deseni, v.1b	149
Çizim 31. TİEM 167, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.2b	159
Çizim 32. TİEM 167, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.2b	161
Çizim 33. TİEM 167, Başlık yazı paftası deseni, v.2b, Üst başlık.....	162
Çizim 34. TİEM 167, Başlık deseni (2/4), v.2b, Üst başlık	163
Çizim 35. TİEM 167, Dış pervaz (hâşiye) deseninden ayrıntı, v.2b.....	165
Çizim 36. TİEM 167, Kubbe deseni, v.2b.....	166
Çizim 37. TİEM 167, Sırt cetveli deseni, v.2b.....	167
Çizim 38. TİEM 168, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.1b	177
Çizim 39. TİEM 168, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.1b	179
Çizim 40. TİEM 168, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık.....	180
Çizim 41. TİEM 168, Başlık deseni (2/4), v.1b, Üst başlık	181
Çizim 42. TİEM 168, Tığ bezemesi deseninden ayrıntı, v.1b.....	182
Çizim 43. TİEM 168, Dış pervaz çift tahrir deseni, v.1b	183
Çizim 44. TİEM 168, Dış pervaz çift tahrir desen kanaviçesi, v.1b	184
Çizim 45. TİEM 230, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.2a	194
Çizim 46. TİEM 230, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.1b	196
Çizim 47. TİEM 230, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık.....	197
Çizim 48. TİEM 230, Başlık deseni (2/4), v.1b, Üst başlık	198
Çizim 49. TİEM 230, Dış pervaz (hâşiye) deseninden ayrıntı, v.1b	200

Çizim 50. TİEM 221, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.1b	209
Çizim 51. TİEM 221, Kare bölüm deseni (2/8, 4/16), v.1b	211
Çizim 52. TİEM 221, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık.....	212
Çizim 53. TİEM 221, Başlık deseni, v.1b, Üst başlık.....	213
Çizim 54. TİEM 221, Zencerekli arasuyu deseni, v.1b.....	214
Çizim 55. TİEM 180, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b	224
Çizim 56. TİEM 180, Salbek deseni, v.1b	225
Çizim 57. TİEM 180, Halkârî deseni (2/4), v.1b	227
Çizim 58. TİEM 180, Köşebent deseni (2/4), v.1b	229

ŞEMA LİSTESİ

	Sayfa No.
Şema 1. TİEM 374, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	31
Şema 2. TİEM 497, v.1b Zahriye tezhibi sayfa düzeni.....	42
Şema 3. TİEM 33, Zahriye sayfası, v.1b.....	53
Şema 4. TİEM 197, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	64
Şema 5. TİEM 200, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	76
Şema 6. TİEM 247, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	86
Şema 7. TİEM 1, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	96
Şema 8. TİEM 386, Zahriye tezhibi sayfa düzeni.....	107
Şema 9. TİEM 503, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.2a.....	120
Şema 10. TİEM 515, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	133
Şema 11. TİEM 529, Zahriye tezhibi sayfa düzeni.....	143
Şema 12. TİEM 167, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.2b.....	158
Şema 13. TİEM 168, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b.....	176
Şema 14. TİEM 230, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b.....	193
Şema 15. TİEM 221, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b.....	208
Şema 16. TİEM 180, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b.....	222

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Sayfa Düzeni, a. (TİEM 374, v.1b); b.(TİEM 497, v.1b)	243
Tablo 2. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 33, v.1b), b. (TİEM 200, v.1b); İkinci Tip: c. (TİEM 197, v.1b); Üçüncü Tip: d. (TİEM 247, v.1b).....	244
Tablo 3. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 1, v.1b), b. (TİEM 386, v.1b); İkinci Tip: c. (TİEM 503, v.1b); d. (TİEM 512, v.1b).....	245
Tablo 4. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: (TİEM 529, v.1b).....	246
Tablo 5. Sayfa Düzeni, a. (TİEM 167, v.2b); b. (TİEM 168, v.1b); c. (TİEM 230, v.1b)	247
Tablo 6. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 221, v.1b); İkinci Tip: b. (TİEM 180, v.1b).....	248
Tablo 7. Hatâyî Grubu Motifler / Yaprak	258
Tablo 8. Hatâyî Grubu Motifler / Yaprak / Çift tahrir tekniği	259
Tablo 9. Hatâyî Grubu Motifler / Goncagül.....	260
Tablo 10. Hatâyî Grubu Motifler / Goncagül / Çift tahrir tekniği	261
Tablo 11. Hatâyî Grubu Motifler / Penç	262
Tablo 12. Hatâyî Grubu Motifler / Penç / Çift tahrir tekniği	263
Tablo 13. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî	264
Tablo 14. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî	265
Tablo 15. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî / Çift tahrir tekniği	266
Tablo 16. Bulut Motifleri; a) TİEM 374, b) TİEM 33, c) TİEM 197, d) TİEM 200, e) TİEM 529.....	267
Tablo 17. Bulut Motifleri; a) TİEM 167, b) TİEM 168	268
Tablo 18. TİEM 197, Bulutlu Kompozisyon	269
Tablo 19. Rûmî motifi ve Rûmîli desenler; a) TİEM 497, b) TİEM 200, c) TİEM 247, d) TİEM 1, e) TİEM 386, f) TİEM 503, g) TİEM 515, h) TİEM 529, ı) TİEM 529....	270
Tablo 20. Rûmî motifi ve Rûmîli desenler; a) TİEM 167, b) TİEM 167, c) TİEM 168	271

Tablo 21. Tıĝlar; a) TİEM 374, b) TİEM 497.....	272
Tablo 22. Tıĝlar; a) TİEM 33, b) TİEM 200, c) TİEM 247.....	273
Tablo 23. Tıĝlar; a)TİEM 1, b)TİEM 515, c)TİEM 386.....	274
Tablo 24. Tıĝlar; TİEM 529.....	275
Tablo 25. Tıĝlar; a)TİEM 167, b) TİEM 168, c) TİEM 230.....	276
Tablo 26. Rûmî Ortabaĝ motifleri.....	277
Tablo 27. Rûmî Tepelik motifleri	278

KISALTMALAR

C.	Cild
çev.	çeviren
Ed.	Editör
h.	hicri
Hız.	Hazreti
hızl.	hazırlayan
İÜK.	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
mm.	milimetre
MÜ.	Marmara Üniversitesi
OBL	Oxford Bodleian Library
ö.	Ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
SK.	Süleymaniye Kütüphanesi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TİEM.	Türk ve İslam Eserleri Müzesi
TSMK.	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TSMK H.	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü
TWAM	The Walters Art Museum
v.	varak

1. GİRİŞ

“Türk tarihinde geçmişi Uygurlara kadar uzanan tezyînî sanatlar, asırların eleğinden geçerek pek çok kültürler ve inanç sistemleriyle beslenmiş ve Türk kültürünün sembolü veya kartviziti haline gelmiştir.”¹

Kelime anlamına bakıldığında tezhip, ”altınlamak” manasına gelir. Muhtelif renklerle birlikte ezilerek fırça ile sürülecek kıvama getirilen altın başta olmak üzere değişik boyalar kullanılarak yapılan kitap bezeme sanatıdır.²

*“Tezhipte kullanılan motiflerin tabiattan aynen kopya edilmeden üslûplaştırılarak alınması ve bu hususiyetin günümüze kadar bozulmadan titizlikle korunması keyfiyeti çok önemlidir. Bu özellik sayesinde, hem tabiat aynen kopya edilmemiş, hem de tabiatın dışına çıkılmamış olur.”*³

“Bezeme yoluyla hüsni hat sanatına, dolayısıyla kitaba estetik değerler kazandıran tezhip sanatı, el yazması mushaf nüshalarında yapılmaya başlanmış, İslâm milletlerinin sanat anlayışı ve zevklerine göre yüzyıllar boyunca gelişerek devam etmiştir.”⁴ Kutsal kitabımız olan ve hattatlar tarafından özenle hazırlanan Kur’an-ı Kerîm sayfalarını tezhiple bezeme geleneğinin IX.-X. yüzyıllarda başladığını o dönemde istinsah edilen nüshalara bakarak anlayabiliriz.⁵ Günümüze kadar ulaşabilen bu eserlerin her bir sayfası önce hattatlar tarafından yazıldıktan sonra tezhibi yapılmış, son olarak da ciltlenerek korunması sağlanmıştır.

Gelişme ve ilerleme çizgisini her zaman için yükselen bir seviyede tutamamış olan tezhip sanatının en ihtişamlı çağı XVI. yüzyıl kabul edilir.⁶ Savaşlar sonucunda alınan ganimetler, devletlerarası hediyeleşme geleneği gibi kültürel etkileşimler sanat üsluplarının alışverişinde önemli bir yer tutmuştur. Savaş ganimeti olarak ülkelerinden

¹ İnci A. Birol, Klasik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2013, s.30-32

² F. Çiçek Derman, “Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi” Türkler Ansiklopedisi, 2002, C:12, s.291.

³ F. Çiçek Derman, “Osmanlı Tarihine Çağdaş Bir Bakış”Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Sempozyumu Konuşma Metni, İstanbul 2007, s. 2.

⁴ Gülnur Duran, “Mushafların Bezenmesinde Nisfû'l-Kur’an Tezhibinde Sayfa Düzeni, Social Sciences Studies Journal, 2018, C. 4, S.21, s.3129

⁵ Zeren Tanındı, “Kitap ve Tezhibi”, Osmanlı Uygurluğu, haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, c.2 s.865.

⁶ F. Çiçek Derman, “Osmanlı’da Klasik Dönem-Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara 2015, s.343.

getirilen sanatçılar dönemin sanat anlayışını etkilemiş, farklı üslûpların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çalışmanın amacı: Bu çalışmada Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki XVI. yüzyıl Safevî dönemi mushafların zahriye tezhibinde sayfa düzenlerinin belirlenmesi, desen analizleri ve hazırlandığı dönemin bezeme özelliklerinin bu eserler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın diğer bir amacı da elde edilecek yeni bilgilerin ileride yapılacak araştırmalara katkıda bulunmasını sağlamaktır.

Çalışmanın Kapsamı: Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde incelenen on altı mushafın sayfa düzenleri ve bezeme özellikleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. "XVI. Yüzyıl Safevî Dönemi Kültür ve Sanat Ortamı" başlığı altında XVI. yüzyıl Safevî dönemi kültür ve sanat ortamı ayrıntılarıyla anlatılmış, dönemin tezhip özellikleri ve sanatkârları ele alınmıştır. "Mushaf ve Mushafın Tezhibi" başlığı altında mushafın tanımı ve tarihçesi, mushaflardaki tezhipli sayfalar açıklanmıştır. "Zahriye Tezhibi" başlığı altında, zahriye tezhibinin özellikleri ve zahriye tezhibinin tarihsel gelişimi örnekleriyle ele alınmıştır. "Katalog" başlığı altında, XVI. yüzyıl Safevî dönemine ait mushafların zahriye sayfa düzenleri ve bezeme özellikleri incelenmiştir. "Değerlendirme" başlığı altında sayfa düzeni, desen ve motif özellikleri değerlendirilerek tipoloji yapılmış, çalışma sonuç ve kaynakça ile tamamlanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi: Tezin konusu ile ilgili araştırmalara Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphanesi ve İslam Araştırmaları Merkezindeki konuyla ilgili kitap, doküman, katalog, tez ve makalelerin tespiti ile başlanmıştır. İncelenen dökümanlarda geçen, Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan 250'den fazla yazma eser arasından araştırma konumuzla ilgili olan kırk üç eser seçilmiş, farklı zahriye sayfa düzenine sahip olan on altı tanesi incelenmiştir. Tezde incelenen el yazması mushafların Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nden envanter bilgileri ve dijital kopyaları temin edilmiş, birebir boyutlarda baskısı alınarak incelemeye başlanmıştır. Mushafların tezhipli sayfaları hem dijital ortamda, hem de görseller üzerinden incelenmiştir. Tezhipli sahaların ölçüleri alınarak, sayfa düzenleri çizilmiş, motif, desen, renk analizleri yapılmış ve çizimleri tamamlanmıştır.

2. XVI. YÜZYIL SAFEVÎ DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT ORTAMI

Safevî devleti adını Erdebil tekkesinin şeyhi Şeyh Safiyüddin'den alan, İran'da 1501-1736 yılları arasında hüküm süren bir hanedandır. "Safiyüddin'in etnik kökeni belirsizdir. Bununla birlikte özellikle Safevî Devleti'nin kurulmasından sonra yazılan eserlerde onun Hz. Ali soyundan geldiği ve yedinci imam Mûsâ el-Kâzım'a dayandığı ileri sürülmüştür."⁷

Türkmen oymaklarının desteğiyle 1501'de Akkoyunlular'a karşı zafer kazanan Şah İsmail tahta çıkarak kısa sürede İran'ı ele geçirmiş ve Safevî devletini kurmuştur. Kazandığı savaşlar ile yenilmez kabul edilen Şah İsmail, Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim ile karşı karşıya gelmiş ve ağır bir yenilgiye uğramıştır. XVI. yüzyıl boyunca Safevîler Osmanlılar ile mücadele etmiştir.⁸ Bu topraklarda Safevî devletinden önce Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celâyirliiler, Timurlular, Karakoyunlular ve Akkoyunlular egemenliklerini sürdürmüşler, ardından Şah İsmail, Irak-ı Acem ve Fars'ı da ele geçirerek Akkoyunlu Devleti'ne son vermiştir.⁹

Şah İsmail Tebriz'e girip tahta oturduktan sonra aldığı sert tedbirlerle Şiiliği bütün İran'ı kapsayan resmî mezhep haline getirmiştir.

"Bir Venedikli tüccarın anlattığına göre; Tebriz Meydanı'nda toplanan halka önce Şîî fikhî anlatılıyor, daha sonra şeyhülislamın nezaretinde topluca mezhep değiştirme işlemi yerine getiriliyordu. Ülke genelinde halkın yeni mezhebe geçmesi telkin ediliyor, aksi halde katliamlar yapılıyordu."¹⁰

Safevî Şahları Şah İsmail'den sonra sırasıyla Şah I. Tahmasp, Şah II. İsmail, Şah Muhammed Hudabende, Şah I. Abbas, Şah I. Safi, Şah II. Abbas, Şah I. Süleyman (Şah

⁷ Tufan Gündüz, "Safevîler (Siyasi Tarih, İdare ve Teşkilat, İçtimai ve İktisadi Hayat, İlim ve Kültür)", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s.451.

⁸ İsmail Safa Üstün, "İran (Tarih/Safevî'lerden Günümüze Kadar)", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s.400.

⁹ Osman Gazi Özgüdenli, "İran (Fetihten Safevîler'e Kadar)", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s.397-399.

¹⁰ Gündüz, s.456

II. Safi), Şah I. Hüseyin, Şah II. Tahmasp ve Şah III. Abbas'tır. Şahların içinden birkaçı sanata önem vermiştir. Safevî İmparatorluğu, Afganlıların 1722'de istilasına kadar varlığını sürdürmüştür,¹¹ Şah İsmâil'in Tebriz'i ele geçirmesiyle kurulan bu iktidar, Şah III. Abbas'la birlikte sona ermiştir.¹²

Safevî Şahları:

1. Şah İsmail (1501)
2. Tahmasp I. (1524)
3. İsmail II (1576)
4. Muhammed Hudâbende (1578)
5. Abbas I (1587)
6. Şah Safi I (1629)
7. Abbas II (1642)
8. Safi II (Şah Süleyman) (1666)
9. Şah I. Hüseyin (1694)
10. Tahmasp II (1722)
11. Abbas III (1732-1736)¹³

“İslam sanat tarihinde İran sanatı içinde çok önemli bir merhale teşkil eden Safevî devri gösterişli sanat eserleriyle temsil edilmekte, bunlar gerek mimaride gerekse küçük sanat eserlerinde meydana getirildikleri çevrenin zenginliğini ve gücünü aksettirmektedir. Safevî hükümdarları sanatçıları korumuş ve sanat faaliyetlerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.”¹⁴

Şah Tahmasp, Şah Abbas, Sam Mirza, Bahram Mirza ve İbrahim Mirza sanatçıları desteklemiş, sanatın gelişmesi için büyük çaba harcamışlardır. İki yüz elli yıl boyunca İran coğrafyasında hüküm süren Safevî dönemi, İran sanatının en parlak

---

¹¹ Filiz Çağman ve Zeren Tanındı, Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri, İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 1979, s.42.

¹² Gündüz, s.455

¹³ Gündüz, s.451-455

¹⁴ Engin Beksaç, “Safevîler (Sanat)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s.457.

dönemi olmuştur. Tebriz, Kazvin, İsfahan, Herat, Şiraz ve Meşhed bu dönemin önemli sanat merkezleri olmuştur.¹⁵

Safevî mimarisinde önemli örnekler Şah 1. Abbas döneminden kalmadır. Safevîler'in zenginlik ve ihtişam bakımından zirvede bulunduğu devrin temsilcisi olan Şah Abbas büyük bir şöhret kazanmıştır. İsfahan'daki eserler sadece o dönemin değil İran sanatının en güzel eserleri arasında yer almaktadır. “Şah I. Abbas'ın 1597-1611 yılları arasında yaptırdığı Meydan-ı Şah, etrafında bulunan dükkanlarla birlikte saray binaları arasında yer alan Mescid-i Şah (1612-1630), bu devrin şaheseri ve İslam mimarisinin en güzel eserlerinden kabul edilmektedir.” Benzer bir plan düzeniyle dikkat çeken bir diğer eser Şeyh Lütfullah Cami'dir. Bu iki eserin muhteşem çini tezyînatı göz kamaştırıcı güzelliكتedir. Yine çini tezyinatıyla dikkat çeken bir diğer eser Safevî hanedanının atası olan Şeyh Safiyüddin'in türbesidir. Sultan Hüseyin Mirza tarafından yaptırılan Mâder-i Şâh Medresesi de çini tezyinatlı, dört eyvanlı olup Safevî mimarisinin son önemli eseridir.¹⁶

Safevî devleti Şîliği resmi mezhep olarak kabul ettikten sonra bu fikhî iyi bilen alimler İran'a davet edilmiş, bu durum ilk Şii metinlerinin Arapça yazılmasına veya Arapça'dan Farsça'ya tercümelerin başlamasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde İran edebiyatı gelişmiş, tarihçilik önemli bir aşama kaydetmiş, birçok edebî ve tarihi eser ortaya çıkmıştır.¹⁷

“Safevî sanatı içinde minyatür ve hat önemli bir yer tutar. Hat örnekleri kitap sayfaları dışında mimari eserlerin en göze çarpıcı yerlerinde binaların ihtişam ve tesirini arttırıcı elemanlar olarak sık sık kullanılmıştır. Bunlar ayrıca kumaş, halı, metal ve kuyumculuk eserlerinde de yer almıştır.”¹⁸

“Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki XVI. yüzyıla ait minyatürlü Safevî el yazmalarının sayıca çokluğu ilgi çekicidir. Bu birikimin

¹⁵ Seracettin Şahin, “Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Örnekleriyle Tarihsel Süreç İçerisinde Hat Sanatı”, 1400. yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2010, s.22.

¹⁶ Beksaç, s.458.

¹⁷ Gündüz, s.457.

¹⁸ Gündüz, s.458.

özellikle 1578 yılında başlayan ve kimi kesintilerle XVII. yüzyıl başlarına kadar süren Osmanlı-Safevî savaş yıllarıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu savaşlar sırasında, Azerbaycan ve civarındaki yerleşim yerleri yağmalanıp, yakılıp, yıkılırken, yüzlerce insan ölürken, her iki tarafın bürokratları ve seçkinleri, kültür alışverişlerini de sürdürmüşlerdir.”¹⁹

Osmanlı devletinin Safevî devleti ile sanat etkileşimleri 1514'te Çaldıran savaşı ile başlamıştır. Yavuz Sultan Selim, saray sernakkaşı olan Şahkulu'nun da aralarında olduğu sanatçı topluluğunu ve el yazması eserleri Tebriz'den İstanbul'a getirmiş, sanatçıların gelmesiyle sarayda iki ayrı bölük oluşturulmuş ve ehl-i hiref kayıtları tutulmuştur.²⁰ El yazması eserlerin bir kısmı da Şehzadelerin sünnet merasimleri ya da antlaşma sağlamak sebebiyle hediye olarak Osmanlı sarayına getirilmiştir. Ortaçağlardan bu yana varlıklı kesimin kitaba olan ilgisi; onların tezhipli, güzel ciltli eslere sahip olma isteğini artırmıştır.²¹

2.1. Safevî Dönemi Tezhip Özellikleri

“XVI. yüzyılda İran'da hüküm süren Safevîler devrinde kitap süslemesi en yüksek ve en mükemmel düzeye ulaşmış, Hindistan'dan Anadolu'ya kadar geniş bir bölge içinde bu yeni üslup çabucak dağılmıştır. Bazen bölgelere göre ortaya çıkan farklılıklar açık olarak belirdiği halde bazen de açık bir belirti olmaksızın İran, Hindistan veya Osmanlı'ya ait olduğunu tespit etmek çok zor olmuştur.”²²

“XVI. yüzyıl Safevî dönemine ait tezhip sanatı ile alakalı araştırmalar çok sınırlıdır. Genelde yapılan çalışmalar Safevî tasvir sanatı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Safevî tezhibi her ne kadar muhteşem örnekler

¹⁹ Filiz Çağman ve Zeren Tanındı, “Osmanlı-Safevî Sanat İlişkileri (1578-1612) Çerçevesinde Topkapı Sarayı Müzesi Resimli El Yazmalarına Bakış”, Aslanapa Armağanı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1996, s.37.

²⁰ Filiz Çağman, “Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref”, Türkiyemiz Dergisi, İstanbul: Akbank Yayınları, 1988, S.54, s.11-14.

²¹ Zeren Tanındı, “Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı”, Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012, s.243.

²² Ayla Ersoy, Türk Tezhip Sanatı, Akbank, İstanbul 1988, s.74

vermiş olsa da minyatür kadar bir gelişme göstermemiş ve onun gölgesinde kalmıştır."²³

Bu dönemde tezhip, minyatür ve hat sanatı içinde mükemmel bir uyum yakalanmış, önemli tasvirler içeren eserlerin zahriye, serlevha sayfalarında, tasvirli sayfaların ayrıntılarında dahi tezhip sanatının en güzel örnekleri görülmüştür (Fotoğraf 1).

*"Tezhip saray bünyesi içinde yer alan, birçok sanatkârın bir arada çalıştığı nakkaşhânelerde ve ustaların özel atölyelerinde yapılırdı. Buralarda usta-çırak usûlüne göre yetiştirilen talebeler sanatı yalnız tariflerle değil uygulamalı olarak öğrenirlerdi. Nakkaşhânedeki sorumlu sernakkaş gözetiminde birden fazla sanatkârın yardımıyla yazma eserlerin bezemesi kısa zamanda tamamlanırdı. Âhar yapanlar, kâğıt boyayanlar, desen çizenler, cetvel ve tahrir çekenler, boya hazırlayanlar, altın ezenler hep aynı mekânda bulunurdu."*²⁴

*"Safevî dönemi tezhip mektepleri de başkent olan şehirlerde inkişaf etmiştir. Önemli sayılan bu şehir mektepleri; Şiraz, Tebriz, Kazvin, Meşhed ve İsfahan'dır. Bu mekteplerin Hindistan'daki Babürlerin sanatında da etkili olduğu bilinmektedir."*²⁵

Safevî saray üslubu ilk başkent olan Tebriz (1501-1548)'de oluşmuş, ardından sarayın taşınması ve kimi sanatçıların da İran şahlarıyla birlikte yer değiştirmesiyle önce Kazvin (1548-1598)'de sonra İsfahan (1598 sonrası)'da gelişmeye devam etmiştir.²⁶ Şiraz ise Safevî saray üslubu diyebileceğimiz ve başkentlerin etrafında oluşan üslupların etkisi ile tarihten gelen birikimlerini de birleştirerek Safevî tarihi boyunca önemli bir sanat merkezi olmuştur.²⁷

²³ Necati Sancaktutan, Bir Safevî Devri Mushafının Tezyini Yönden Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, GSE, 2010, s.8.

²⁴ F. Çiçek Derman, "Tezhip (Tezhip Sanatında Üsluplar ve Sanatkârları)", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, C.41, s.67

²⁵ Nermin Özcan, Safevî Devri Tezhip Sanatı: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Eserlerin İncelenmesi, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 1998, s.63.

²⁶ Lale Uluç, Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar: XVI. Yüzyıl Şiraz El Yazmaları, 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.21

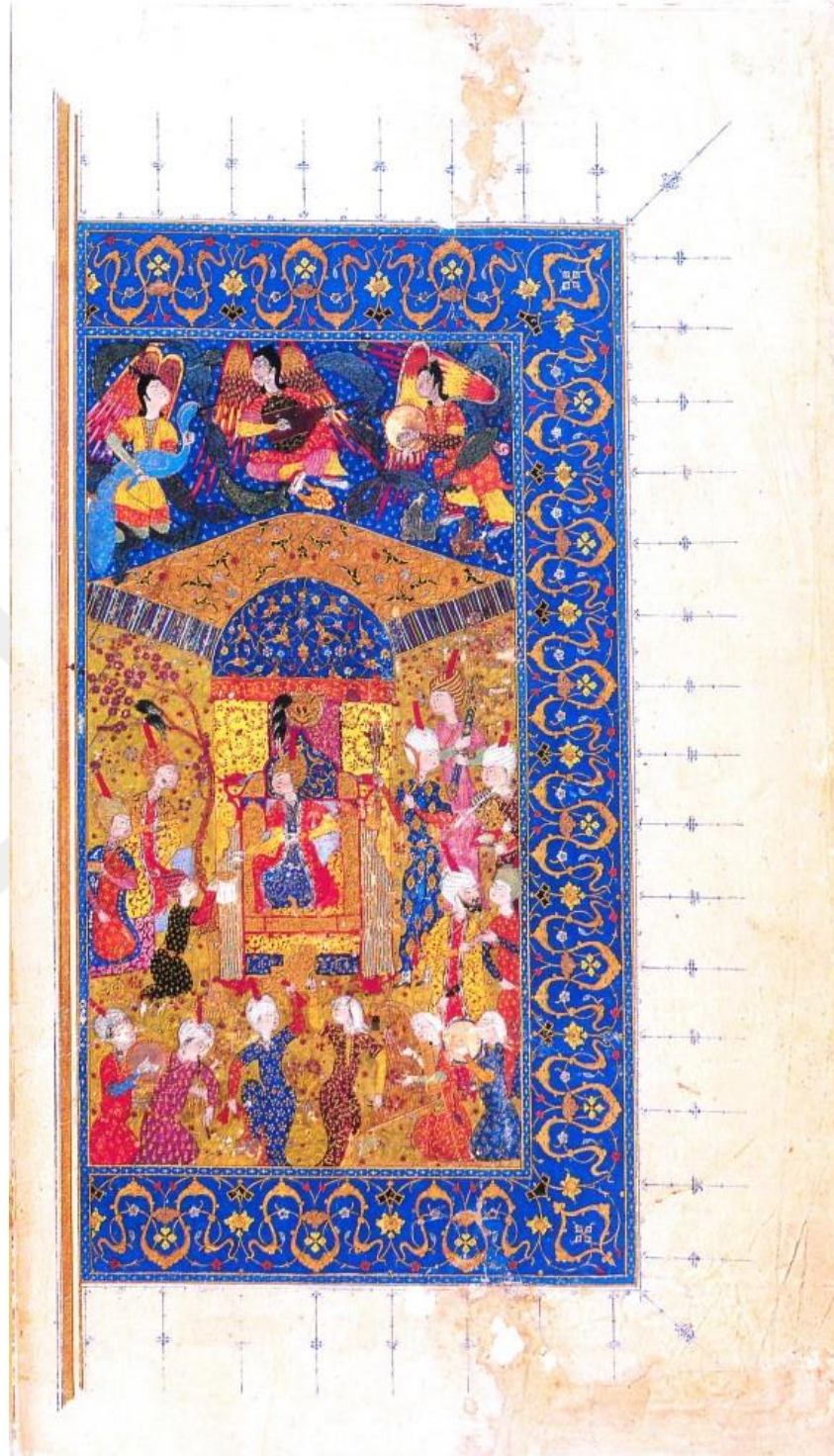
²⁷ Sancaktutan, s.9

Tebriz’de, XVI. yüzyılın başlarında hazırlanan kitapların tezhiplerinde Akkoyunlu-Türkmen geleneği, aynı dönem Herat’ta ise Timurî tezhip geleneğinin sürdüğü görülür. Bu dönemde Şah İsmail’in aralarında müzehhiplerin de bulunduğu Horasanlı-Heratlı sanatçıları Tebriz’e getirmesiyle ve buradaki Akkoyunlu sanatçıların da katılımıyla Tebriz’de ince zarif bir tezhip ve cilt üslubu ortaya çıkmıştır.²⁸

---

²⁸ Zeren Tanındı, “Kur’ân-ı Kerîm Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri”, Müjde Unustası (Ed.), 1400.yılında Kur’ân-ı Kerîm, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 2010, s.106.

Fotoğraf 1. OBL Fraser 73, Külliyyat-ı Sadi, v.1b

Kaynak: Lale Uluç, Türkmen Valiler Şiraz'lı Ustalar, Osmanlı Okurlar: XVI. Yy Şiraz Elyazmaları, 2006, s.101

2.2. Safevî Dönemi Sanatkârları

Safevî dönemi sanatkârları hakkında yeterli sayıda kaynağa ulaşılamamaktadır. Nakkaşhânelerde eserler üreten, eski İran kültürünün etkisi altında kalan ve bir kısmı Türkmen asıllı olan bu sanatkârlar minyatür sanatında daha çok yoğunlaşmıştır.²⁹ Bu sanatçılar eserlerini üretirken, aynı anda farklı sanat dallarında da uzmanlaşmışlardır. XVI. yüzyılın ilk yarısındaki en önemli sanatçılardan biri Ruzbihan müzehhiptir. İmzasına 1514 ile 1560 yılları arasında tarihlenmiş dört yazmanın tezhibinde rastlanmıştır (OBL Fraser 73, TSMK H. 1500, Berlin İslamisches Museum ms. 16016, Museum of Ancient İran'da bulunan bir mushaf). Tezhipleri zamanının en üst düzey ve yenilikçi ürünleri olarak dikkat çeken ve hattat bir ailede yetişen sanatkârın babasının tanınmış Şirazlı hattat Naim ed-Dîn olduğu bilinmektedir³⁰.

Dönemin ünlü müzehhiplerinden biri de Abdullah Şirazî'dir. İbrâhim Mirza'nın nakışhânesinde yirmi yıl çalışan Abdulah Şirazî, bu sırada pek çok yazma eserin tezhibini, minyatür ve cildini yapmıştır. Özellikle XVI. yüzyılda lake (ruganî) ciltçiliğinde ünlü bir mücellit olmanın yanı sıra musavvirlikte de ustalaşmıştır. II. İsmâil'in nakışhânesinde de çalışan sanatçının imzasının bulunduğu çok sayıda minyatür, tezhip ve cilt bulunmaktadır. Ayrıca sanatçının tezhipteki üslubunun Şah Tahmasb'ın nakışhânesinden çıkan eserlere bağlı olduğu söylenebilir³¹.

1520'li yılların yeni resim üslubunu farklı kılan ayırt edici özelliklerin bulunduğu üç minyatürlü nüshada ve bir albüm (TSMK H.2154, 133a) içerisinde Kasım bin Ali'nin imzası vardır. İmzalardan ilki Firdevsi Şahnamesi nüshasında (TSMK H. 1485, 310b), ikincisi Hamse-i Nizami nüshasında "Behram mavi köşkte" konulu tarihsiz tasvirde (SGA LTS1995.2.163) ve üçüncüsü Muhammed Hüseyini el-Vireminî'nin Ahsan el-Kıbar'ının bir nüshasında (NLR Dorn 312,373b) bulunmaktadır. Çok sayıda benzerlik taşıyan bu üç eserde de sanatçı adını mimariler üzerindeki yazı şeritlerinde vermiştir³².

---

²⁹ Derman, 2012, s.67

³⁰ Uluç, s.96

³¹ Ali Alparslan, "Abdullah-ı Şîrâzî", Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, C.1, s.136-137

³² Uluç, s.105-111

Mürşid ismi ve Attar mahlası bile bilinen Mürşid el-Kâtib, Şiraz'ın önemli hattatlarından. Sanatçının Attar mahlası Şerafeddin Yazdi'nin Zafernâme eserinin 929/1523 tarihli nüshasında (BL Add.7635) yer almaktadır. Hattatın imzasının bulunduğu eserlerdeki minyatürlerle, dönemin önemli nakkaşı Kasım'ın üslûbu ile yapılmış minyatürler yakın benzerlik içindedir³³.

Bunların dışında Gelibolulu Mustafa Ali'nin, hattatların ve kitap sanatçılarının destanlarını yazdığı “Menâkıb-ı Hünerverân” adlı eserinde yer alan Safevî dönemi sanatkârları şöyledir:

Eserde yer alan müzehhipler arasında; Nişâburlu Molla Simi, Mevlana Abdu'l Hayy, Sebzarlı Emin Şahin, Buharalı Sultan Mahmud, Buharalı Mîr Adud, Yarî, Şirazlı Molla Yarî, Bağdadlı Hasan, Tebrizli Muhammed Ali, Tebrizli Hasan Biğ, Yazdli Molla Şeref, Tebrizli Ali Can ve Kudret'in adı geçmektedir.

Musavvir ve Tarrahlar; Bihzad, Tebrizli Pir Seyyid Ahmed, Cihangir, Gûn, Şeyh-zade Musavvir, Ağa Mîrek, Mîr Musavvir, Mîr Zeynelabidin, Abdullah Musavvir, Kemâl Musavvir, Heratlı Muhammed, Siyavuş Gurci, Mihrab Musavvir, Sultan Muhammed, Muhammed Biğ, Berhi Ali, Muhammed Mü'min, Mîrza Ali, Iraklı Kasım, Kazvinli Hüseyin, Isfahanlı Mîr Nakkaş, Şah Kulu Nakkaş, Isfahanlı Hoca Abdülaziz, Molla Ali Asgar, Şah Tahmasb, Sultan İbrahim Mîrza, Sultan Üveys Bahadır, Mîrza Baysungur ve Veli Can'dır.

Mücellitler ise; Kazvinli Mîr Hüseyin, Tebrizli Kasım Beğ, Tebrizli Mîrza Beğ ve Tebrizli Muhammed Zaman'dır³⁴.

---

³³ Uluç, s.135

³⁴ Gelibolulu Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran; Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanı, Müjgan Cunbur (hızl.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,1982.

3. MUSHAF VE MUSHAFIN TEZHİBİ

3.1 Mushafın Tanımı ve Tarihçesi

“Kur’an-ı Kerîm, Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed’e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelâmdır.”³⁵ İlahî bir kelâm olarak bilinen Kur’an-ı Kerîm müslümanların hayatının merkezindedir.

“Mushaf, sahife haline getirilmiş şey, kitap demektir.”³⁶ Kur’an-ı Kerîm âyetlerinin sayfalar halinde bir araya getirilerek iki kapak arasına alınmasıyla oluşmuştur. Kur’an-ı Kerîm’de mushaf kelimesi yer almasa da sahifeler anlamına gelen suhuf kelimesi geçmektedir. Âyetlerin iki kap arasına alınması işine doğru kelimenin bulunması için müzakere edilmiş fakat fikir ayrılıkları olmuştur. Literatürde Hz. Osman döneminde çoğaltılan Kur’an-ı Kerîm nüshaları için mushaf kelimesi kullanılmış, Hz. Ebubekir döneminde ise suhuf kelimesi kullanılmıştır. Hz. Ebubekir döneminde dağınık halde yazılan âyet ve sûreler bir araya getirilip iki kapak arasına alınmış, Hz. Osman döneminde ise sûreler nüzul sırasına göre Fatiha’dan başlayıp Nas sûresi ile bitecek şekilde sıralanmış, buna “mushaf tertibi” denilmiştir.³⁷

Kur’an-ı Kerîm, Hz. Muhammed Hira mağarasında dört beş yıl kaldıktan sonra, 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesinde inmeye başlamıştır. Âyetler Hz. Muhammed’in görevlendirmesiyle develerin kürek ve kaburga kemikleri, tabaklanmış deri parçaları, yaprak taşlar, hurma dallarının uygun yerleri, seramik parçaları, tahta, parşömen ve papirüslerin üzerine yazılmıştır. Hz. Muhammed o dönem hayatta olduğundan ve vahyin ne zaman kesileceği bilinmediğinden Kur’an-ı Kerîm’in o yıllarda iki kap arasına alındığına dair bir bilgi yoktur.³⁸

Kur’an-ı Kerîm’in daha doğru ve rahat okunabilmesi için âlimler imlâ kurallarını ve güzel yazma usullerini geliştirmiş, kâtipler de mushaf hatlarının estetik değer

³⁵ Abdülhamit Birışık, “Kur’ân”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s.383.

³⁶ Ferit Devellioğlu, “Mushaf”, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitabevi, 2011, s.802

³⁷ Mehmet Emin Maşalı, “Mushaf”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.242.

³⁸ Birışık, s.383-384

kazanması için sanat güçlerini ortaya koymuştur.³⁹ Müslümanların Kur'an-ı Kerîm metninin muhafazası konusunda hassasiyet göstermesi sebebiyle anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve V.(XI.) yüzyıla kadar devam etmiştir. Fakat hareke ve noktaların gerekliliğini zamanla kabul etmişlerdir. Bunun yanında sûrelerin başına adını yazmak, âyetleri işaretlerle birbirinden ayırmak, Kur'an-ı Kerîm'i cüzlere hiziplere ayırarak mushafı tezyîn etmek hoş karşılanmaya başlanmıştır.⁴⁰

Fotoğraf 2. VIII. yüzyıla ait kûfi mushaf sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 6828)

Kaynak: M. Uğur Derman, “Hat”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s.428

3.2. Mushaflarda Tezhipli Sayfalar

Yazma kitapları bezeme geleneğinin VIII.-X. yüzyıllarda kutsal kitabımız olan Kur'an-ı Kerîm sayfalarında başladığı söylenebilir. İlk örnekler genellikle rulo halinde veya yatay şekilde, kûfi harflerle siyah mürekkeple yazılmıştır⁴¹(Fotoğraf 2). Kur'an-ı Kerîm'in zahriye ve serlevha sayfasını tezhiplerken müzehhipler tüm hünelerini

³⁹ Muhittin Serin, “Mushaf (Hat)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.248.

⁴⁰ Serin, s.250

⁴¹ Zeren Tanındı, “Türk Sanatında Kitap”, Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu, İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları, 2012, s.10

göstermişler fakat okunmasını güçlendirecek kadar mübalağa yapmaktan kaçınmışlardır. Kur'an-ı Kerîm'e verilen değer sonucunda yazıya bağlı olarak tezhip, cilt, sedefkârlık ve ahşap sanatlarında farklı üslûplar doğmuş ve gelişmiştir. Tezhip ve cilt sanatının en güzel örnekleri Mushaflarda sergilenmiştir.⁴² "Hattatın gayesi Kur'an-ı Kerîm'i insan elinin yazabileceği en güzel biçimiyle ortaya çıkarmaksa, tezhip sanatkârının ki de ona yakışan bezemeyi âdetâ gönlüyle renklendirmektir."⁴³

Mushafların tezhipleri özellikle XVI. yüzyılda büyük bir özenle kolektif bir çalışma ile yapılmıştır. Cetvelleri *cetvelkeş* adı verilen bir grup, tahrirleri ayrı bir grup çeker, durakları bir başkası yapar, altını başka biri ezer, bir diğeri renkleri hazırlar. O nadide eserler saray nakkaşhânesinde böyle ortaya çıkmıştır.⁴⁴

Mushafların tezhib edilmesinde karşımıza çıkan ilk ve en yoğun bezemeli sayfa *zahriye* sayfasıdır. Onu takip eden, mushafın metninin Fatiha Sûresi veya Fatiha Sûresi ve Bakara Sûresinin ilk âyetleri ile başladığı karşılıklı iki sayfası *serlevhası*, *unvan sayfası*⁴⁵, ender bir uygulama olarak karşımıza çıkan Kur'an-ı Kerîm metninin yarısını gösteren *nısfü'l Kur'an* tezhibi,⁴⁶ metnin bitişinde yer alan *hâtîme sayfaları*, *hatim duası* sayfaları, Safevî mushaflarında sık gördüğümüz *falnâme sayfaları*, her sûrenin başlangıcını işaret eden *sûrebaşı*, belirli vazifeler üstlenen ve sayfa kenarlarını bezeyen *mushaf gülleri*, âyet sonlarında *duraklar*, zengin tezhibe sahip mushaflarda *satır araları* (*beyne's-sütûr*), *koltuklar*, *sayfa kenarları* mushaflardaki tezhibli sahalardır.

---

⁴² Serin, s.252-253

⁴³ Çiçek Derman, "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", Diyanet İlmî Dergi, C.46, S.4, 2010, s.138.

⁴⁴ Uğur Derman, "Yazma Kur'an-ı Kerimler nasıl hazırlanırdı?", Hayat Tarih Mecmuası, Y:6, C:2, S:7, TifduruK Matbaacılık, İstanbul, 1 Ağustos 1970, s.14-15

⁴⁵ Gülnur Duran, "Tezhip (Sanatının Kullanım Alanları)", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s.63.

⁴⁶ Duran, 2018, s.3129

4. ZAHRIYE TEZHİBİ

4.1. Zahriye Tezhibinin Özellikleri

“Zahriye, yazma kitaplarda esas metnin başladığı sayfanın arkasındaki sayfa veya sayfalar için kullanılan bir terimdir.”⁴⁷ Arapça ‘zahr’ kökünden türetilmiş olup ‘arka, sırt’ manasına gelmektedir. Fâtiha Sûresinin bulunduğu varâğın sırtında (arka tarafında) olduğu için bu ismi almıştır⁴⁸. Sözlükte de ‘Bir kâğıdın arka tarafına yazılan yazı, şerh’ anlamına gelmektedir. Bu sayfa veya sayfalar boş (tezhipsiz) bırakılabileceği gibi tezhipli de olabilir.

Eserin diğer bölümlerine nazaran daha yoğun tezhiplenen zahriye sayfaları, döneminin tezhip üslûbunu bütünüyle yansıtmaktadır. Zahriye tezhibindeki sayfa düzeni ve formları da devirlere göre farklılık göstermiştir; dikdörtgen, daire, beyzî, mekik veya kare formunda olabilir. Tek sayfada olabileceği gibi karşılıklı çift (nadiren de olsa iki çift) sayfa da olabilir⁴⁹. Ender de olsa metnin bitişinden sonraki sayfada da zahriye tezhibine (hatîme zahriyesi) rastlanmaktadır⁵⁰.

Karşılıklı çift sayfaya yapıldığında renk, desen ve kompozisyon birebir aynı yapılıır. Dikdörtgen zahriye tezhiplerinde bezeme sahasının diğer sayfalardaki yazı sahasını aşmamasına dikkat edilir. Zahriye tezhibinin madalyon veya mekik biçiminde olanlarının içine yahut dışına bir âyet veya kime ait olduğu, kimin için yazıldığını belirten ve temellük kitabesi denilen bir cümle yerleştirilmiştir. Varsa kitap sahiplerinin imzaları veya mühürleri de bu sayfalarda yer alır⁵¹.

4.2. Zahriye Tezhibinin Tarihsel Gelişimi

Zahriye tezhibinin X. yüzyıldan itibaren mushaflarda görülmeye başladığı bilinmektedir (TSMK, HS 89, XI. yüzyıl).

⁴⁷ Duran, 2012, s.63

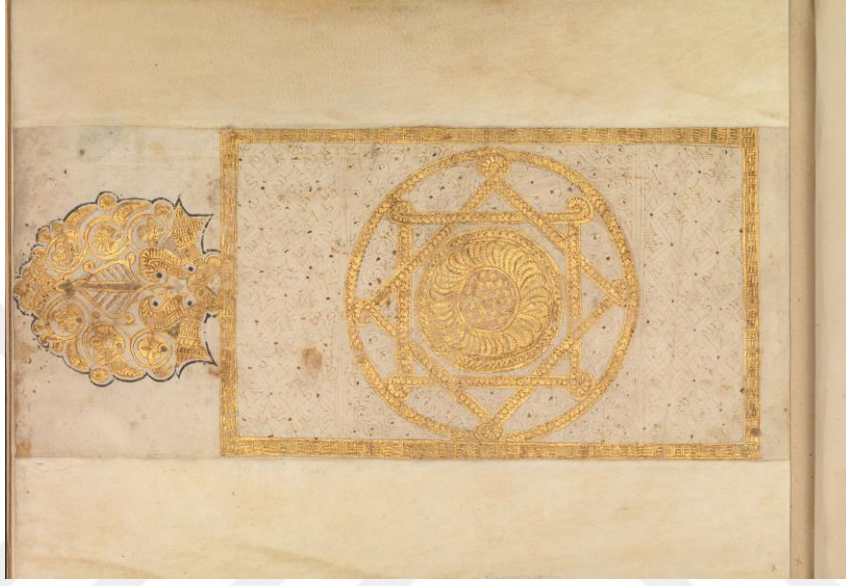
⁴⁸ Uğur Derman, 99 İstanbul Mushafı, Türk Petrol Vakfı, İstanbul:2010, s.18

⁴⁹ Duran, 2012, s.63

⁵⁰ Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 3, s. 3514.

⁵¹ Derman 2010, s.138

X. Yüzyıl Erken dönem zahriye tezhibi örneklerinde yatay süsleme şeması kullanılırken Selçuklulardan sonra boyuna gelişen dikey şema kullanılmaya başlanmıştır. Bazı kitaplarda tek veya çift sayfanın tamamını kaplayan dikdörtgen bir sayfa düzeni (tam sayfa) uygulanırken bazı kitaplarda ise sayfanın tam ortasına büyük bir madalyon şeklinde yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3).

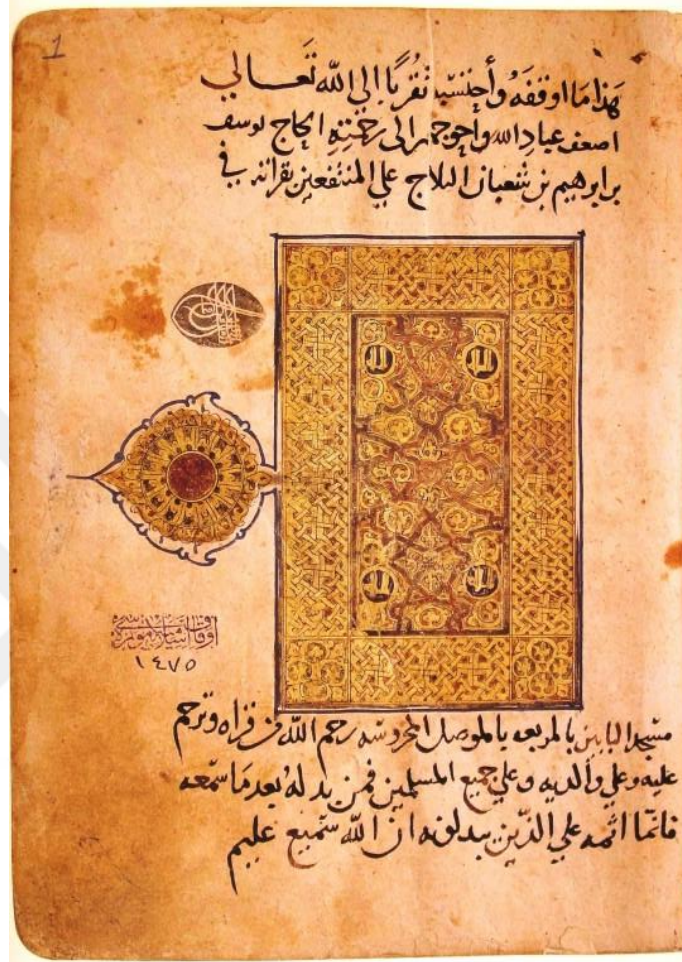

Fotoğraf 3. The Chester Beatty Library 1406 MI, Dublin, X. Yüzyıl

Kaynak: https://cbl01.intranda.com/viewer/image/Is_1406/1/LOG_0000/

Mushaflar Selçuklu dönemine ait başta gelen kaynaklarımızdandır. Selçuklu mushaflarında nakşî yazı kullanılmış, kufî yazı ise sadece başlıklarda kullanılmıştır. Bunların en güzel örnekleri Ankara Etnoğrafya, İstanbul Türk ve İslam Eserleri, Topkapı Sarayı, Amasya ve Manisa müzelerinde görülmektedir. Mushafların yanında, değişik konuda yazılan ilmi eserler de vardır. Yazma kitapların en değerli olanlarında bütün sayfalar altınla cetvelenmiştir. Bu eserleri maddi durumu iyi olan, devletin üst kademelerinde görevli olanlar yazdırıp tezhip ettirmişlerdir. Bazı ilmi kitapların da, sayfa kenarlarına çiçek, yaprak, selvi ağaçları, gülâbdan, ibrik, çeşitli saksı ve vazo, cami, minare ve daha pek çok şekil içinde kısa notlar, açıklamalar, ilaveler yazılmıştır.

Bu, daha sonra Osmanlılarda da görülen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır⁵²(Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. TiEM 555, Cüz, Selçuklu Dönemi (XI. Yüzyıl başları),
Zahriye sayfası, v.1a

Kaynak: Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.212

Bazı zahriye sayfalarında kitabın kimin için yazıldığı, kimin eline geçtiği, kitap sahibinin imzaları veya mühürleri yer alır. Bu yüzden zahriye sayfaları adına kitap yazılan kişinin biyografisi niteliğindedir⁵³. Selçuklularda mushaflar hariç eğer kitap mevki sahibi birine ait ise onun özel kütüphanesinde olduğu da belirtilerek zahriyelere unvan yazılır ve dua temennileri ile ibare tamamlanırdı. Mushaflarda ve değerli

⁵² Ersoy, s.42

⁵³ Ersoy, s.42

yazmalara mahsus olarak bu yazılı düzenleme yerine sayfanın tamamını kaplayacak şekilde tezhip yapıldığı da görülmüştür⁵⁴.

XIV. yüzyılda İlhanlılar döneminde büyük boyda tasarlanan levha tezhipleri görülmüştür. Fars bölgesinde hüküm süren İncular Dönemi'nde hazırlanan kimi kitapların zahriye tezhip tasarımları bölgesel özelliklerin belirlenmesinde yol gösterici olmuştur. Bunlardan biri de Şiraz'da Safer 731/13 Kasım-12 Aralık 1330 yılında kâtip Hasan b. Ali el-Hüseynî el-Behmanî hattıyla istinsah edilerek tasvirlenen bir “Şehnâme-i Firdevsî” nüshasının zahriye tezhibidir (TSMK H. 1479). Kestane renk tonunda altınlı zeminlerin ve iri hatayı motiflerinin hakim olduğu bu tezhibin temel tasarımı; ortada kenarları dilimli iri bir şemse, bunun üst ve alt kısmında, içinde kitabın adının yazılı olduğu enli oval birer bant şeklindedir.⁵⁵

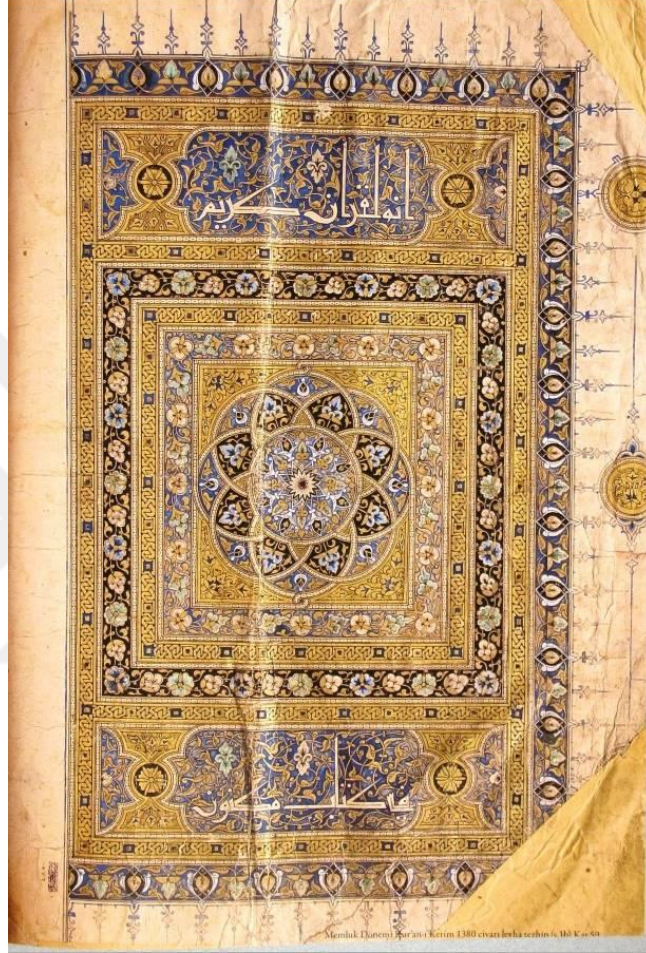
Fotoğraf 5. TIEM 452 Kur'an-ı Kerim, İlhanlı Dönemi, Zahriye Sayfası, v.1a

Kaynak: Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.250

⁵⁴ Gülnur Duran, Yüksek Lisans Ders Notları, 2018

⁵⁵ Tanındı, 2012, s.250

XIV. ve XV. yüzyıllarda Memlûk yazmalarının zahriyelerinde (Fotoğraf 6), bir sayfayı kaplayan dikdörtgenler şeklinde olanları da yapılmış, çoğunluğunda laciverte yakın mavi zemin üzerine, altın ve kiremit rengi kırmızı bezemeler uygulanmıştır. Memlûk yazmalarındaki zahriye sayfası düzenine Anadolu’da Artukoğulları dönemine ait yazmalarda da rastlanmaktadır.⁵⁶

Fotoğraf 6. TİEM 445, Kur’an-ı Kerîm, Memlûk Dönemi, Zahriye Sayfası, v.1b

Kaynak: Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.258

XIV. yüzyıl sonu XV. Yüzyıl başlarında Celayiri döneminin kitap sanatçıları Timuri dönemi Şiraz, Yezd ve Herat nakkaşhânelerine yön vermişlerdir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kur’an-ı Kerîm koleksiyonundaki istinsah tarihi ve hattatının adı ketebesinde yazılı olmayan bir Kur’an-ı Kerim nüshasının özellikle cildinin tasarımı eserin Celayiri dönemine atfedilmesini

⁵⁶ Müjgan Cunbur, “Türk Kitap Sanatlarına ve Minyatürlerine Genel Bakış” Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C.17,1968, s.79

sağlamıştır (TİEM 252). Safer 787/Mart 1385 tarihinde Meceddin İbn Ahmed el-Afifi el-Kazvinî hattıyla kopya edilen ve aynı sanatçı tarafından tezhiplenen bir diğer Kur'an-ı Kerim nüshasının zahriye tezhibi tasarımını, özellikle pervazlar içine yerleştirilmiş renkli hatâyî ve rûmî grubu motifler oluşturmaktadır, bu eseri Celâyiri döneminin özgün örnekleri arasında saymak mümkündür (TİEM 11, Fotoğraf 7).⁵⁷

Fotoğraf 7. TİEM 11, Kur'an-ı Kerim, Celayiri Dönemi 1385, Zahriye Sayfası, v.1b

Kaynak: Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.270

⁵⁷ Tanındı, 2010, s.103

XV. yüzyılda Timurlu döneminde Sultan Şahruh, Şehzade Baysungur (ö.1434), ve Sultan Hüseyin Baykara (1468-1506) dönemlerinde kitap sanatının güzel ciltli, tezhipli ve tasvirli, ünlü hattatların kaleminden çıkmış örneklerinin en önde gelenleri Herat'ta hazırlanmıştır. Herat'ta hazırlanan Kur'an-ı Kerîm nüshalarından biri de Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndedir (TİEM 294). Eserin zahriye sayfası tasarımında çok kollu yıldızlar ve geçme bant uygulanmıştır. Kalın ve ince bantlarla iç ve dış bükey yarım dairelerin kesişmeleriyle ortaya çıkan ovalerin ve köşeli biçimlerin oluşturduğu tasarım cilt ve tezhipte sıklıkla kullanılmıştır (Fotoğraf 8).⁵⁸

XV. yüzyıl Herat tezhibi keskin geometrik tasarımlarıyla Şirazlı ve Tebrizli sanatkarların yumuşak kavisli çizgilerle hazırladıkları tezhip tasarımları birbirleriyle çelişmektedir. Safevî dönemi tezhip üslûbu Herat tezhibindeki gibi yoğun geometrik kurgulardan kaçınarak Türkmen el yazmalarından esinlenmiş ve ince işçiliğe yönelmiştir.⁵⁹

Şirazlı müzehhipler arasında Muhammed b. Taceddin, imzalı eserleriyle tanınan müzehhiplerin en ünlüsüdür. Büyük boyutlu sayfaları hiç boşluk bırakmamacasına sıvama bezemesi İslam kitap sanatında görülmemiş bir özelliktir. İlhanlı dönemi Bağdatlı-Tebrizli müzehhiplerin kullandığı çok kollu yıldız ve haç biçimlerinden oluşan zahriye tezhip tasarımını, çift sayfaya sıvama yaydığını veya unvan sayfasında sayfa kenarını onlarla doldurduğu böylece geçmişin ustalarının tasarımlarından yararlandığı görülmektedir (Fotoğraf 9).⁶⁰

Safevi Devleti'nin ilk payitahtı olan Tebriz'de XVI. yüzyılın başlarında Tebrizli müzehhiplerin göz alıcı zenginlikteki çalışmaları 1522-1535 yılları arasına tarihlenen Firdevsi'nin Şâhnâme'sinin zahriye, serlevha ve unvan tezhiplerinde görülüyor. Şâhnâme-i Firdevsi'nin, motiflerin arasına yerleştirilmiş insan yüzleri dikkat çekmektedir.

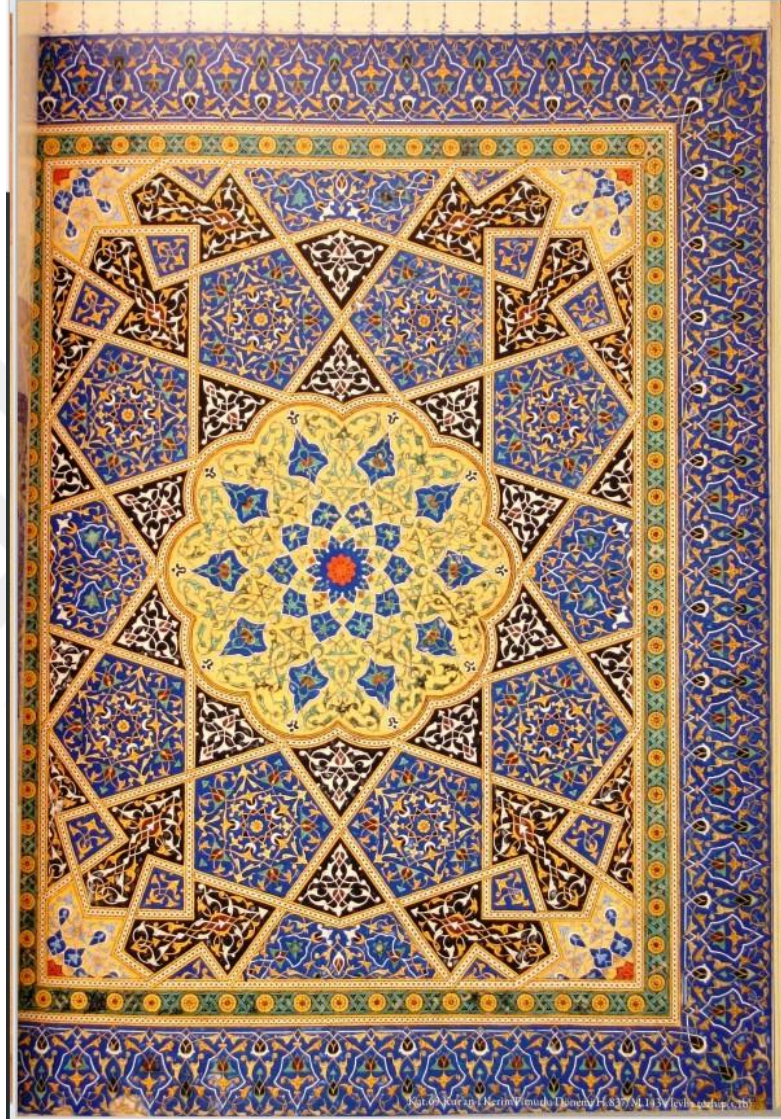
---

⁵⁸ Tanındı, 2010

⁵⁹ Sancaktutan, s.11

⁶⁰ Tanındı, 2010

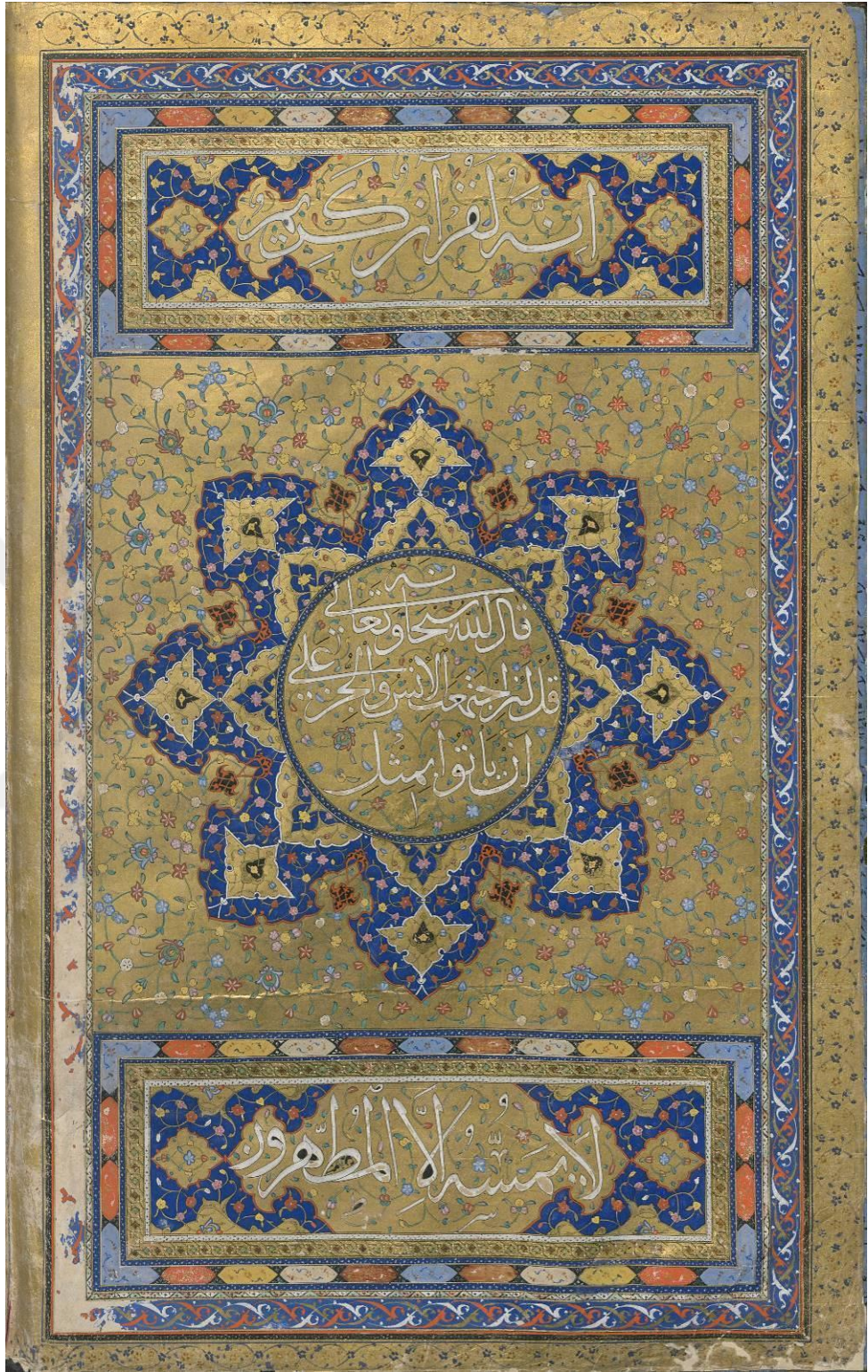
XVII. yüzyılın ortalarında doğru Safevî dönemi kitap sanatlarında farklı kentlerde sürdürülen etkinlik zenginliğini kaybetmiştir. XVII. yüzyıldan sonra zahriye tezhibi yapılmaz olmuş, ender işlenen örnekleri de eski inceliğini kaybetmiştir.⁶¹

Fotoğraf 8. TİEM 294, Kur'an-ı Kerim, Timurlu Dönemi-Herat, Zahriye Sayfası, v.1b

Kaynak: Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.282

⁶¹ Derman, s.139

Fotoğraf 9. TİEM 379, Kur'an-ı Kerim, Safevî Dönemi-Şiraz, Zahriye Sayfası, v.1b

Kaynak: Türk ve İslam Eserleri Müzesi

5. KATALOG

1. TIEM 374 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 374
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Fahrettin Ali b. Hidâyetullah el-Hüseyinî
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 410 x 280 x 80 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 267
Yazı Çeşidi	: Nesih, Sülüs, Rıkâ', Ta'lik
Satır Sayısı	: 17
Mürekkep	: İs mürekkebi ve mavi mürekkep
Tezhipli varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 4b, 5a, 5b, 6a, 56b-57a, 262b-263a, 263b-264a, 264b-265a, 265b-266a, 266b-267a

II. Selim Türbesi'nden Rumî 16 Şubat 1329 tarihinde Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne getirilmiştir. Mushafın v.1b-v.2a, v.2b-v.3a, v.3b-v.4a sayfalarında Türk ve İslam Eserleri Müzesi mührü bulunmaktadır.

Fotoğraf 10. TIEM 374, Kabın dışı

Fotoğraf 11. TIEM 374, Kabin içi

TIEM 374 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 158 mm çapında

Tığ uzunluğu : 25 mm

Yazı sahası : 100 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Üstün ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Madalyon şeklindeki 1/12 simetrik saha (158 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ve kuzu ile sınırlandırılan kenar bezemesinin etrafına daire şekilli halkârî (35 mm genişliğinde) yapılmıştır.

Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (100 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları iri hatayîlerin göze çarptığı hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda yeşil, motiflerde ise turuncu, mavi, küf yeşili, pembe ve yavruağzı renkleri kullanılmış, beyaz renk ile motiflere damarlar konmuştur. Bazı motifler lacivert, bazıları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı sahasının sınırını oluşturan beyaz iplik ile turuncu ipliğin arasında kalan boşluk (2 mm) siyah renk ile doldurulmuştur.

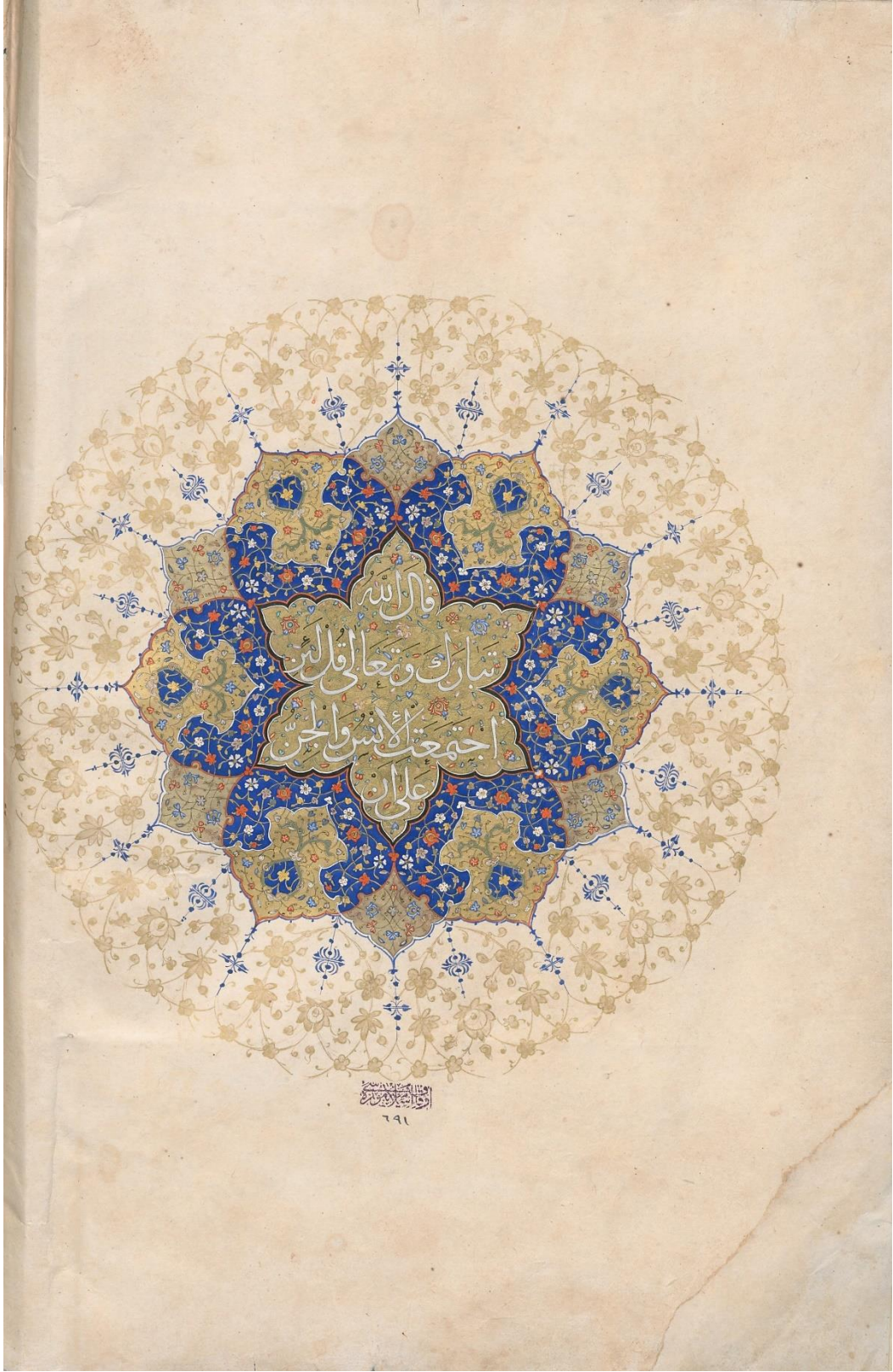
Yazı sahasının etrafındaki madalyon desen 1/12 simetrik olarak hazırlanmıştır. Turuncu ve beyaz dandanlı iplik ile sınırlandırılan ve klasik tezhip usulünde hazırlanan

kompozisyon hatayî grubu motifler ve buluttan oluşmaktadır. Lacivert, sarı altın ve yeşil altın olmak üzere üç farklı zemin rengi kullanılmıştır. Bulutlar v.1b'de küf yeşili, beyaz ve sarı, v.2a'da küf yeşili, pembe ve sarı renk ile boyanmıştır. Bulut ile oluşturulan paftanın iç kısmında lacivert, dış kısmında ise sarı altın üzerine zer-ender-zer tekniği uygulanmıştır. Simetrik desenin helezonları tüm pafta zeminlerinde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde lacivert zeminde turuncu, sarı, beyaz ve pembe renk kullanılarak kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiş, altın zeminde ise turuncu, beyaz, mavi, pembe ve sarı renk kullanılarak beyaz renk ile damarlar yapılmıştır. Desen sınırını çevreleyen lacivert renkli kuzu ipliklerden sonra boşluk bırakılmadan bitişik olarak çekilmiştir.

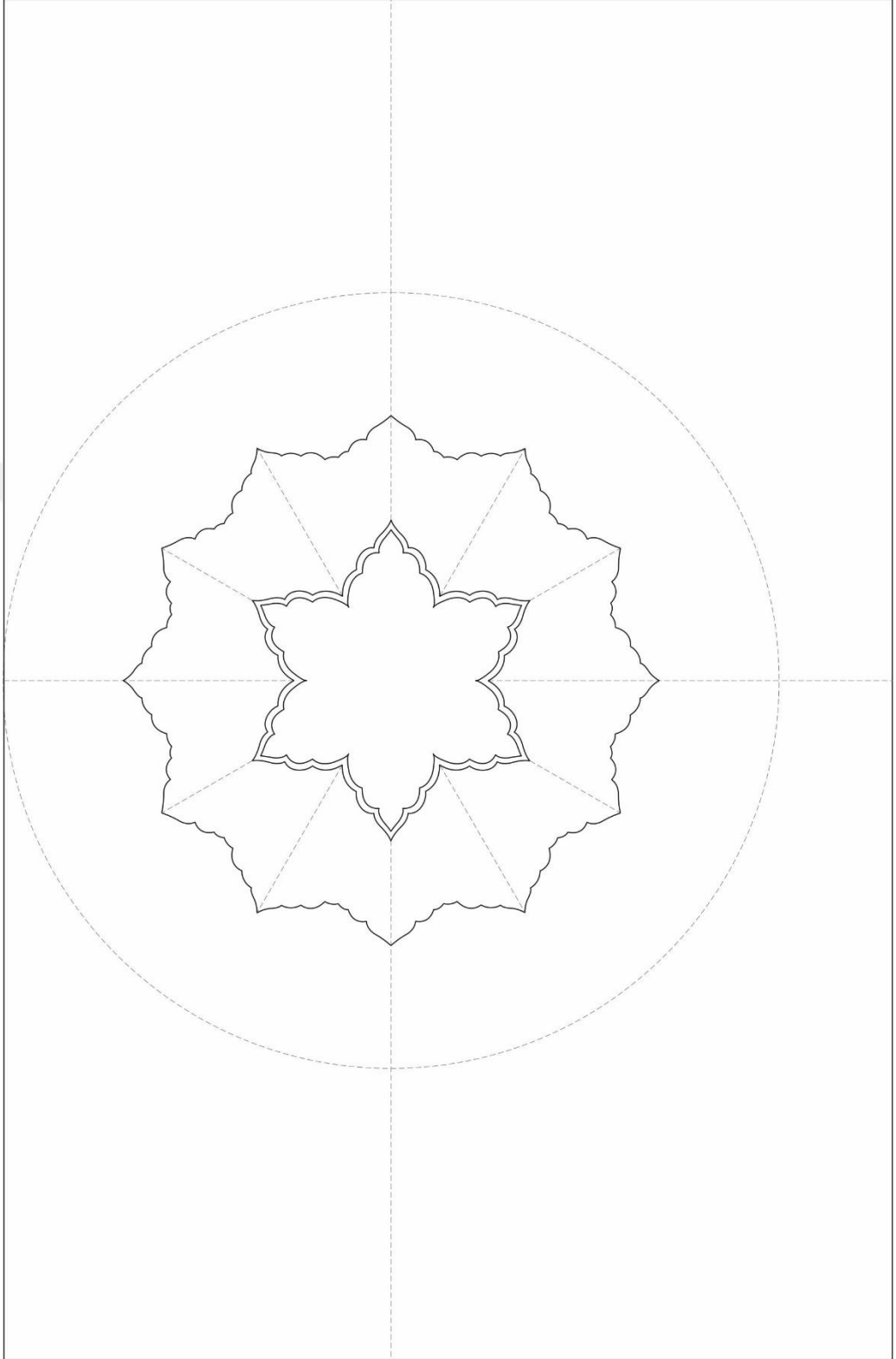
Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 25 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde bulunmaktadır. Desenin dışında kalan tığların kâğıt zeminine hatayî grubu motifler ile 1/24 simetrik desen klasik halkârî (35 mm genişliğinde) yapılmıştır.

Fotoğraf 12. TIEM 374, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

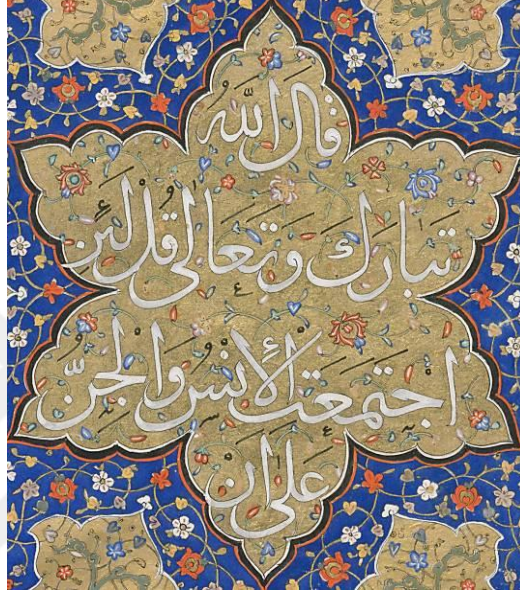
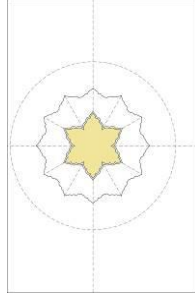

Fotoğraf 13. TİEM 374, Zahriye Sayfası, v.1b

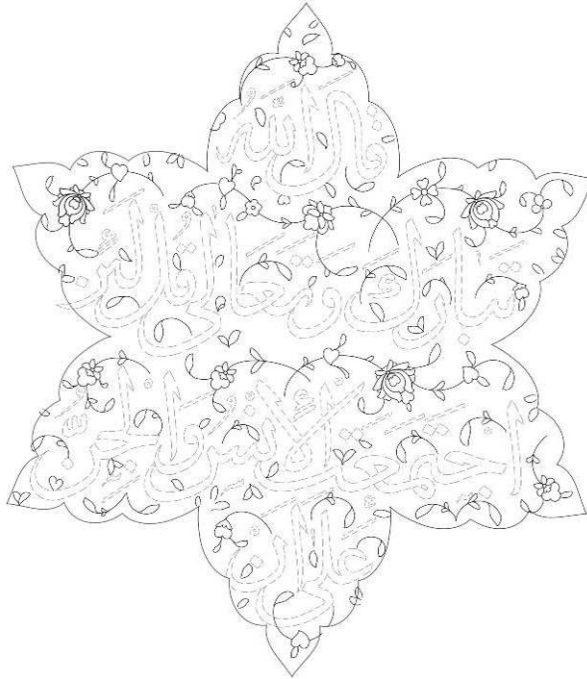

Şema 1. TİEM 374, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

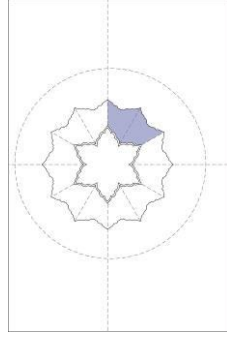
Orijinal boyutundan % 48 oranında küçültülmüştür.

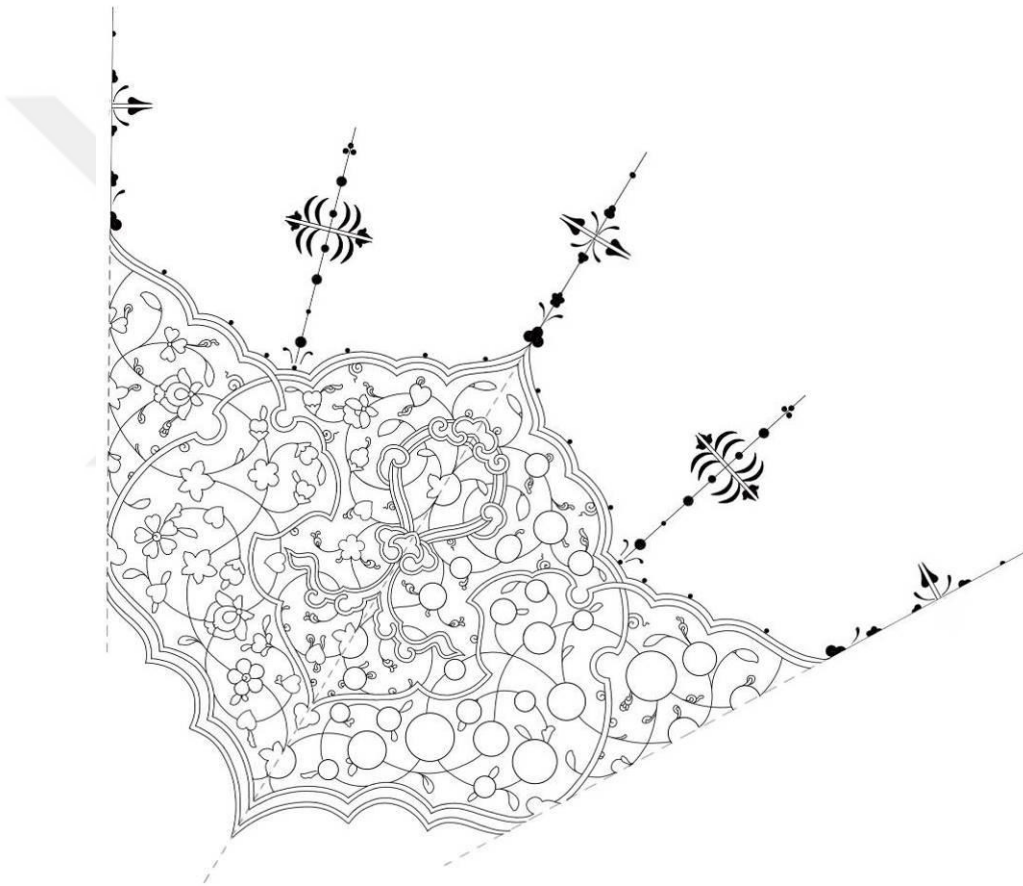
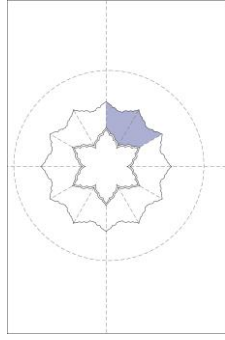
Fotoğraf 14. TIEM 374, Yazı paftası tezhibi, v.1b

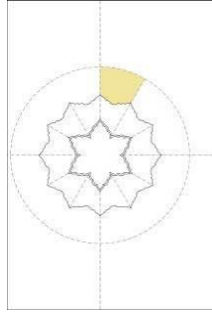
Çizim 1. TIEM 374, Yazı paftası deseni, v.1b

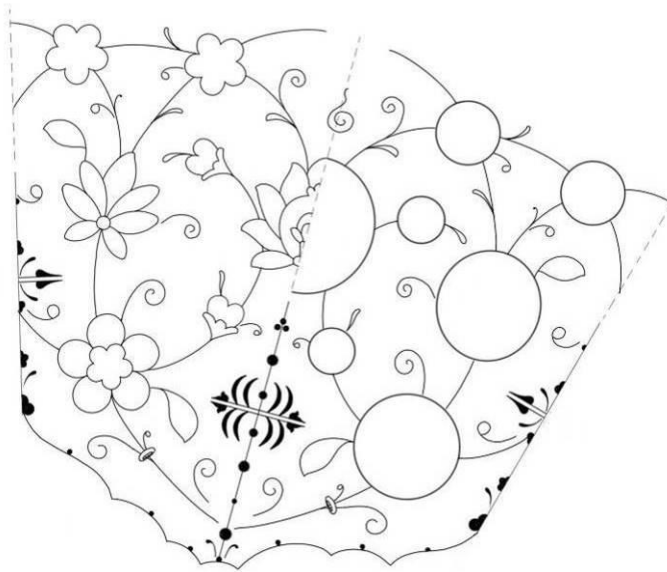
Fotoğraf 15. TİEM 374, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/12), v.1b

Çizim 2. TİEM 374, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b

Fotoğraf 16. TİEM 374, Halkârî tezhîbinden ayrıntı (1/12), v.1b

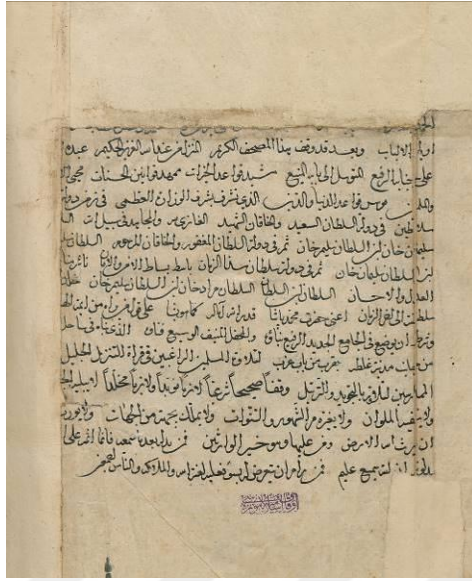

Çizim 3. TİEM 374, Halkârî deseni (1/12), v.1b

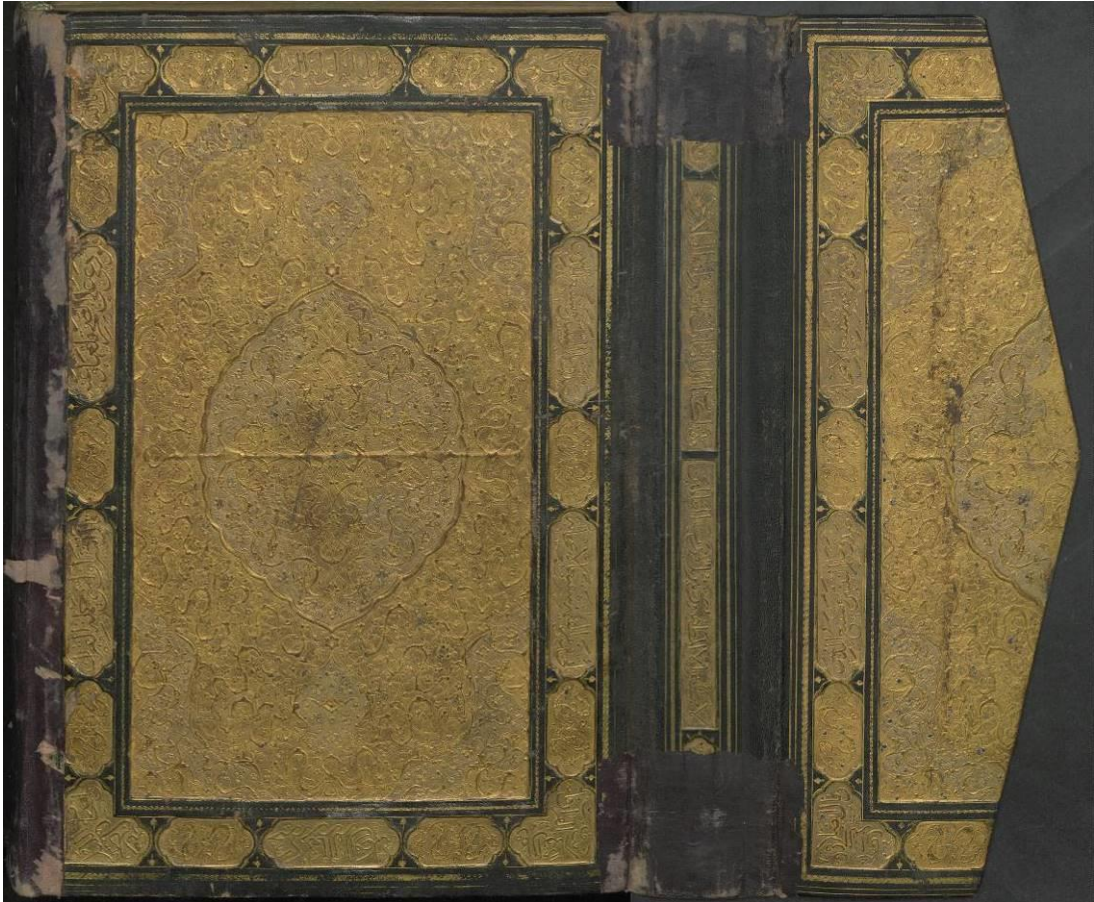
2. TIEM 497 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 497
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	:-
İstinsah Tarihi	:-
Kitabın Eb'adı	: 410 x 310 x80 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 597
Yazı Çeşidi	: Nesih
Satır Sayısı	: 8
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b, 293a, 594b-595a, 595b-596a, 596b

En son sayfasında (v.597b) Sokullu Mehmet Paşa'nın vakfına dair Arapça bir kayıt vardır. 1917 tarihinde Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne getirilmiştir (Fotoğraf 17. TIEM 497,).

Fotoğraf 17. TIEM 497, vakıf kaydı, v.597b

Fotoğraf 18. TIEM 497, Kabın dışı

Fotoğraf 19. TİEM 497, Kabin içi

TİEM 497 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 194 mm çapında

Tığ uzunluğu : 32 mm

Yazı sahası : 88 mm çapında

Yazı cinsi : Rikā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

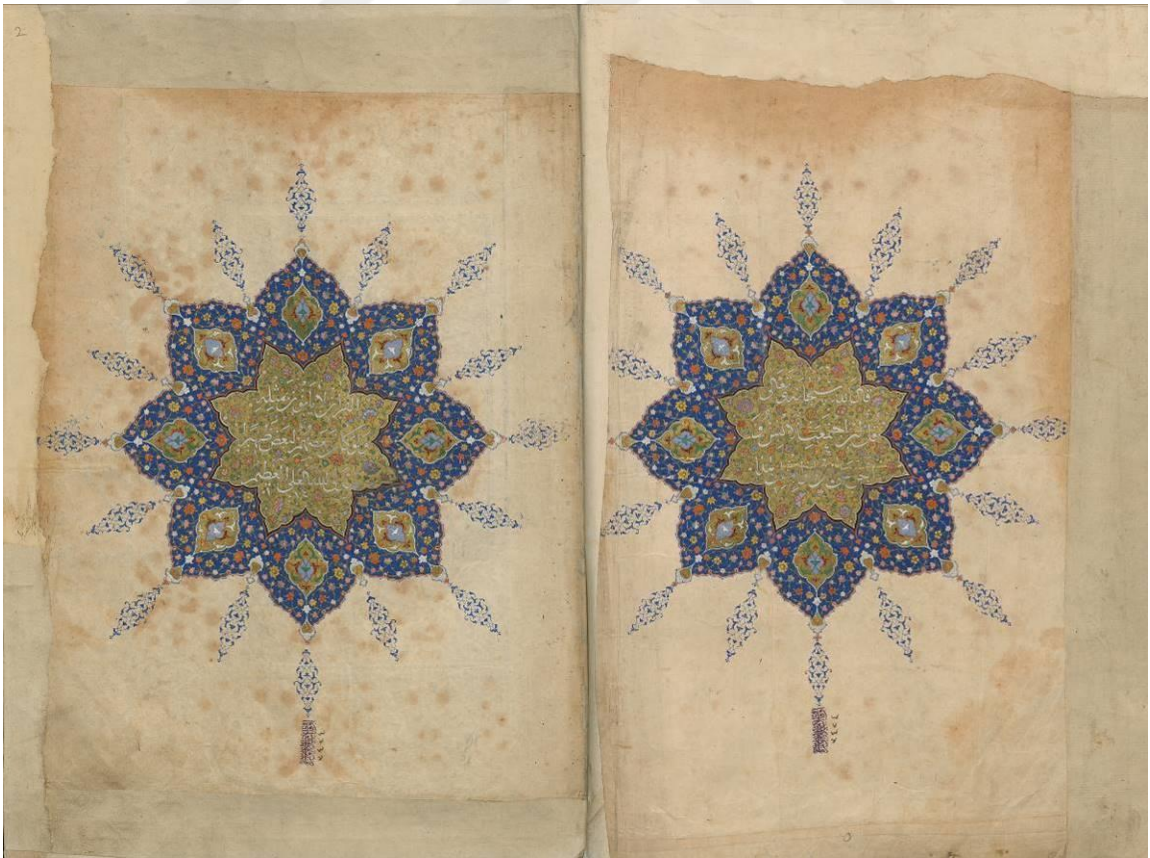
Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (194 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (88 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rikā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları iri hatayîlerin göze çarptığı hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda yeşil renk; motiflerde ise turuncu, açık mavi, yeşil, pembe, sarı ve yavruağzı renkleri kullanılmıştır. Altın zemin üç nokta iğne perdahtı yapılmıştır. Bazı motifler lacivert ile detaylandırılmış ve tamamı is siyahı ile tahrirlenmiştir. Yazı sahasının sınırını oluşturan beyaz iplik ile turuncu ipliğin arasında kalan boşluk (2 mm) siyah renk ile doldurulmuştur.

Yazı sahasının etrafındaki desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Turuncu dandanlı iplik ile sınırlandırılan ve klasik tezhip usulünde tasarlanan kompozisyon hatayî grubu motifler ve rûmî motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Desen paftalarında

lacivert, sarı altın ve açık mavi olmak üzere üç farklı zemin rengi kullanılmıştır. Lacivert zeminin deseni klasik usulde hazırlanan hatayî grubu motifler ile hazırlanmıştır. Simetri ekseninde beyaz dandanlar ile oluşturulan altın zeminli paftanın iç kısmındaki rûmîler birer arayla beyaz ve yeşil ile renklendirilmiştir. Altın zeminli pafta içine turuncu hurdelenmiş rûmî ile oluşturulan paftanın zemini açık mavi, hurdelenmiş rûmîlerin zemini ise siyahtır. Hatayî grubu motiflerde lacivert zeminde turuncu, sarı, beyaz, pembe, yeşil ve yavruağzı kullanılarak kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Turuncu iplik ile sınırlandırılan desenin simetri eksenlerine zemini altın ile doldurulmuş beyaz renkli rûmî tepelik ve ortabağlar yapılmış desen lacivert kuzu ile çevrelenmiştir.

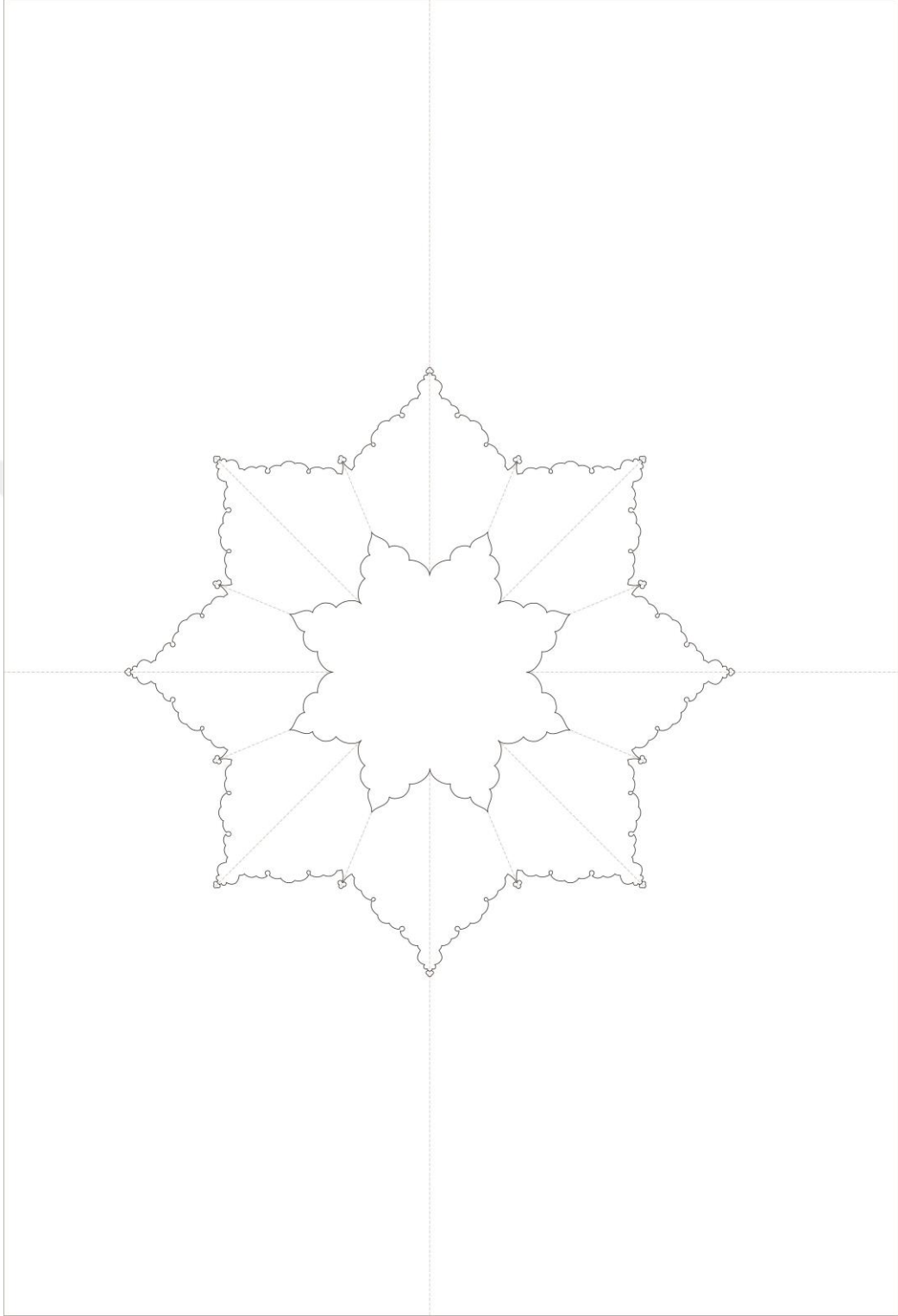
Madalyon zahriye tasarımının lacivert renkli kuzu üzerinde bulunan tığları (uzunluğu 32 mm), ½ simetirli rûmîli kompozisyonlardan oluşmaktadır.

Fotoğraf 20. TİEM 497, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

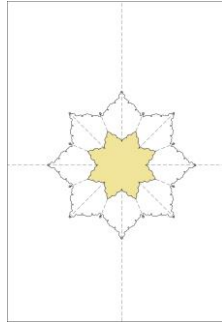

Fotoğraf 21. TIEM 497, Zahriye sayfası, v.1b

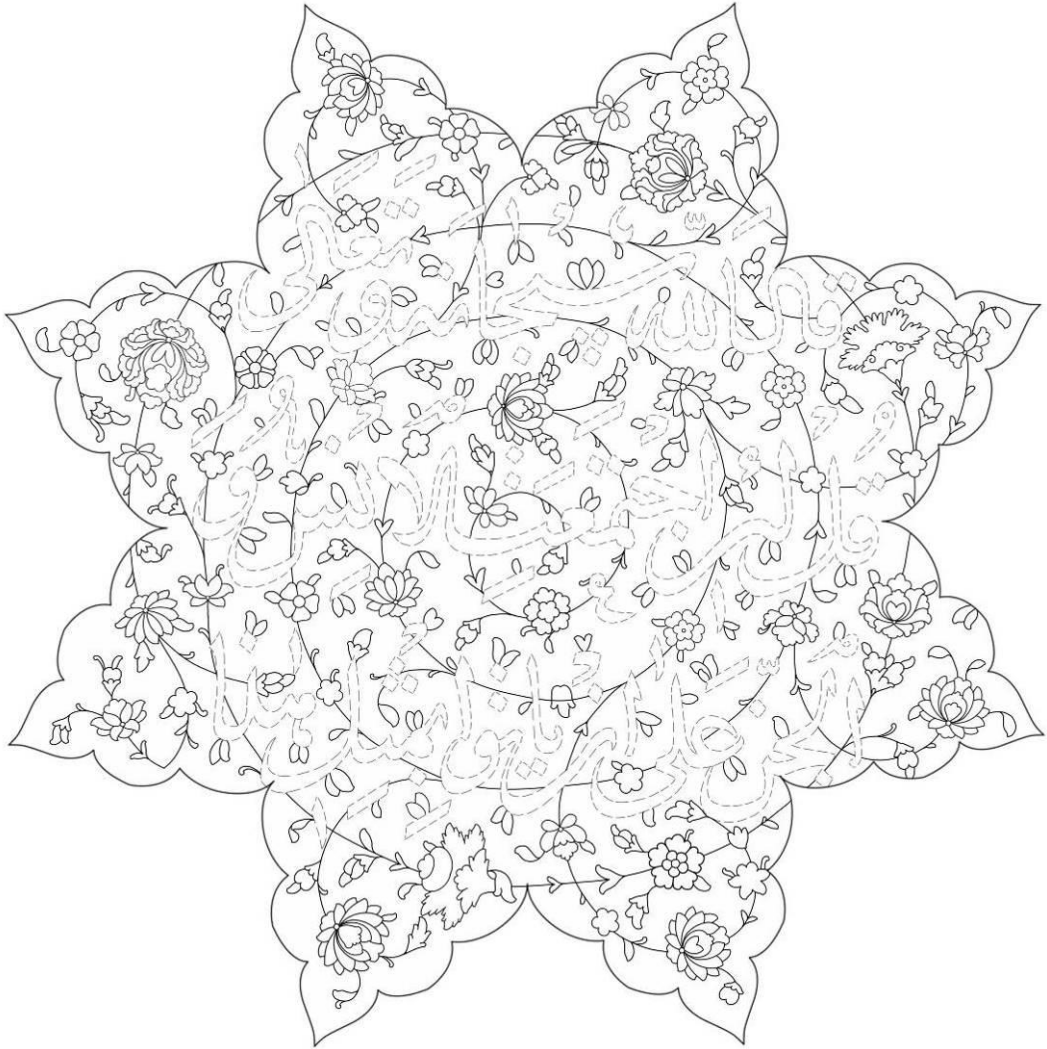
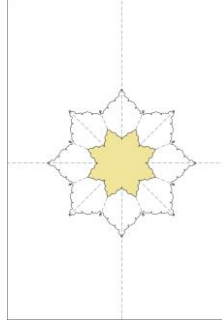

Şema 2. TIEM 497, v.1b Zahriye tezhibi sayfa düzeni

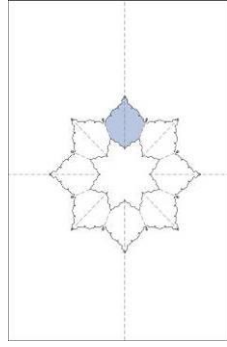
Orijinal boyutundan %48 oranında küçültülmüştür.

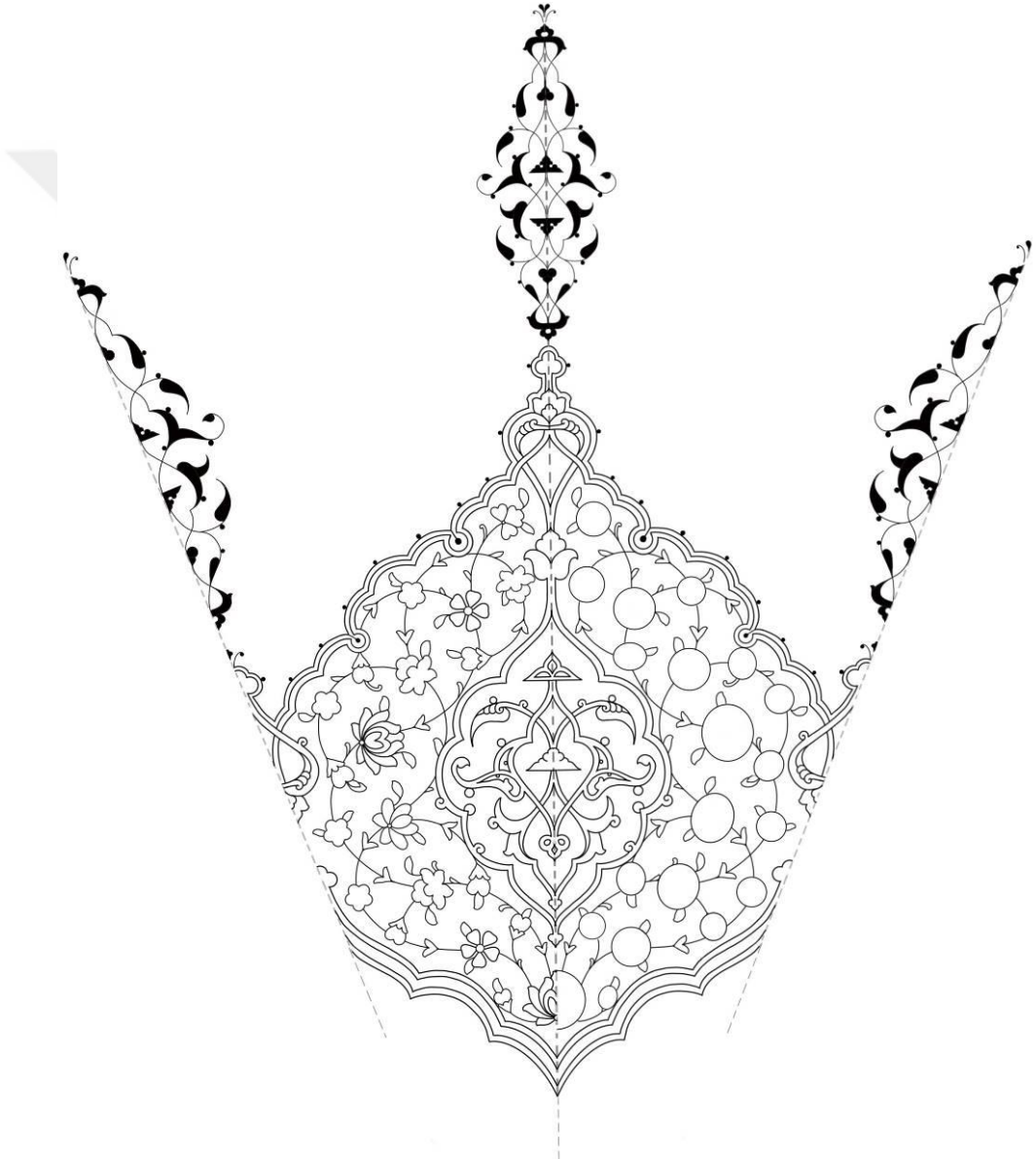
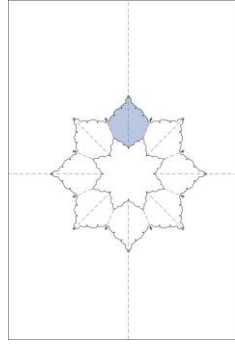
Fotoğraf 22. TİEM 497, Yazı paftası tezhibi, v.1b

Çizim 4. TİEM 497, Yazı paftası deseni, v.1b

Fotoğraf 23. TİEM 497, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 5. TİEM 497, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

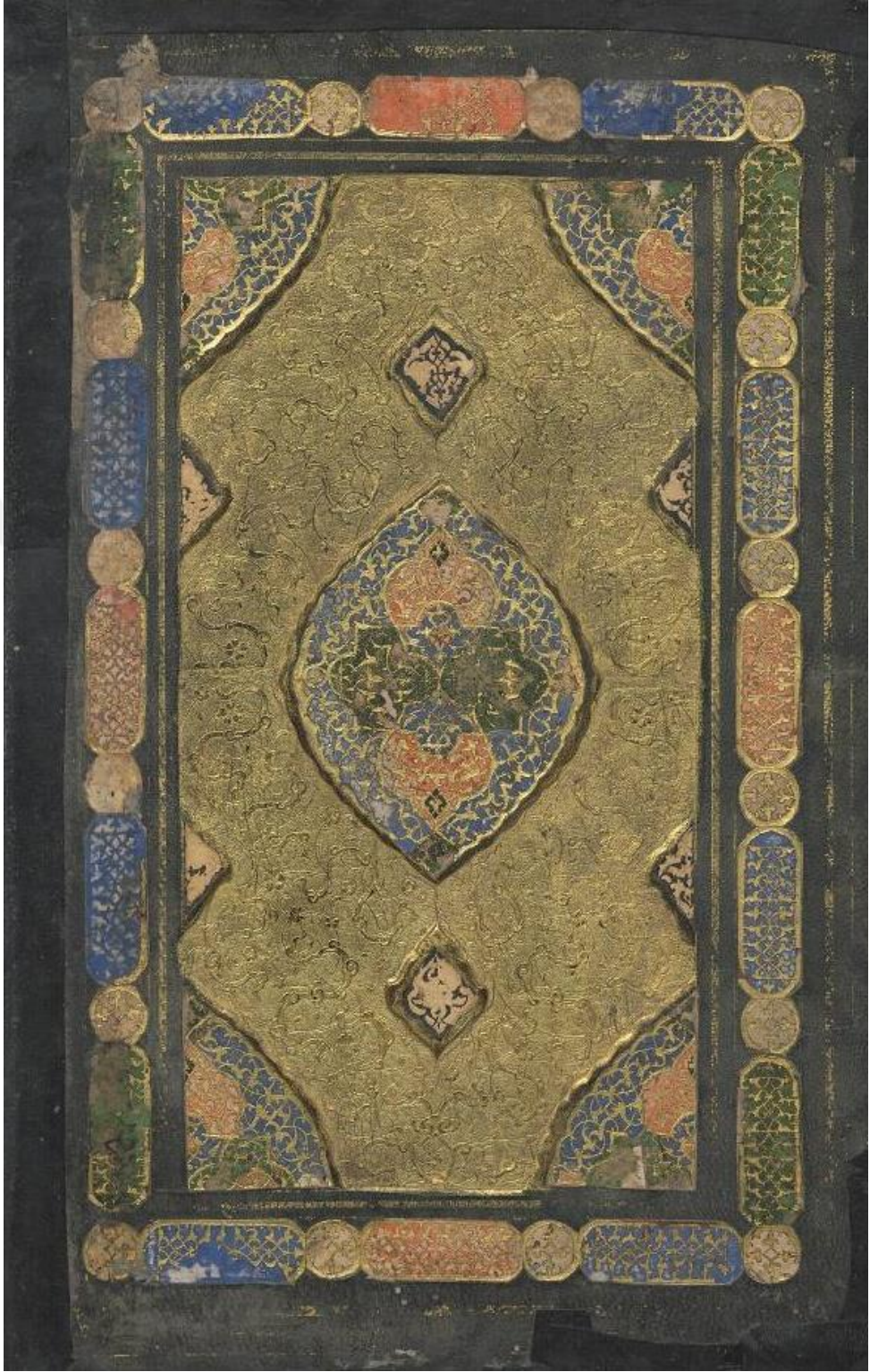
3. TIEM 33 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 33
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'an-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 355 x 230 x 60 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 409
Yazı Çeşidi	: Nesih, Sülüs, Ta'lik
Satır Sayısı	: 11
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b,406b-407a, 407b

Mahmut Paşa Camii'nden Rumî 29 Nisan 1330 tarihinde getirilmiştir.

Fotoğraf 24. TİEM 33, Kabın dışı

Fotoğraf 25. TİEM 33, Kabın içi

TİEM 33 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 148 mm çapında

Tığ uzunluğu : 47-20 mm

Yazı sahası : 65 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (148 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire şeklindeki yazı sahası (65 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı araları altın zemin üzerine hatayî grubu motiflerle bezenmiş, dallarda üstübeç mürekkebi kullanılmıştır. Hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, açık mavi ve sarı kullanılarak beyaz ile detaylandırılmıştır. Dallar is siyahı ile tahrirlenirken motifler lacivert ile tahrirlenmiştir. Daire yazı sahası, üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert, iki tarafı altın cetvelli ince arasuyu (2 mm) ile çevrelenmiştir.

Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Desen turuncu hurdelenmiş ortabağ motifli dendanlar ile sınırlandırılmıştır. Hatayî grubu motifler ve bulut motifinden oluşan kompozisyon

klasik tezhip usûlünde bezenmiştir. Altın renkli dolantı bulut ile pafta oluşturulmuş, paftanın iç zemininde sarı altın dışında ise lacivert kullanılmıştır. Simetrik desenin helezonları bu paftaların zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde lacivert zeminde turuncu, sarı ve pembe renk kullanılmış ve kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Altın zeminde mavi, turuncu ve pembe ile renklendirilen motifler beyaz ile detaylandırılmıştır. Desen sınırında bulunan turuncu dandanların simetri eksenlerinde turuncu renk rûmî ortabağ kullanılmış, desen mavi renk kuzu ile çevrelenmiştir.

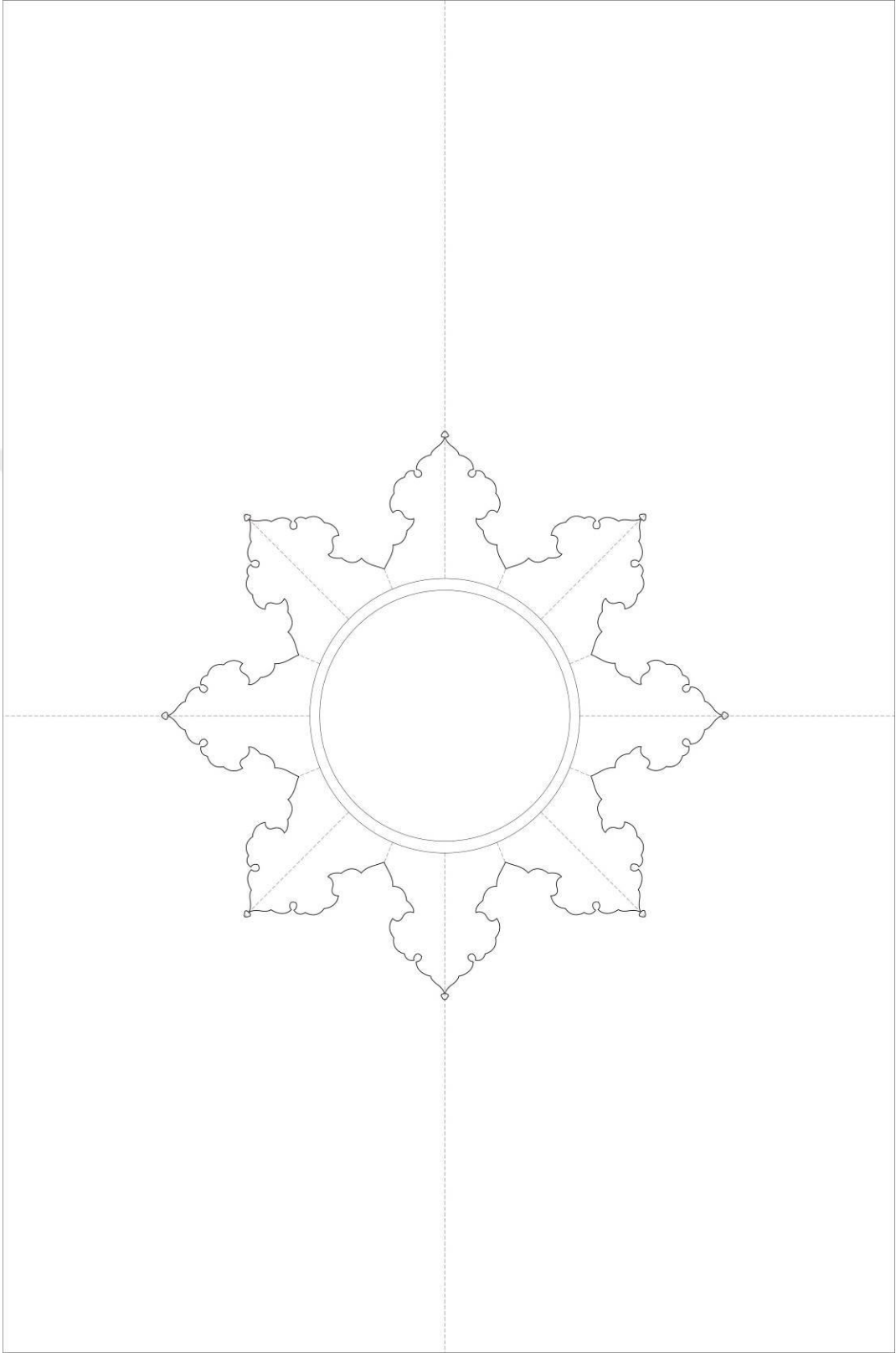
Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 47-20 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde sade motiflerle yapılmıştır. Desenin dışında kalan krem rengi kâğıt zemini boş bırakılmıştır.

Fotoğraf 26. TİEM 33, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

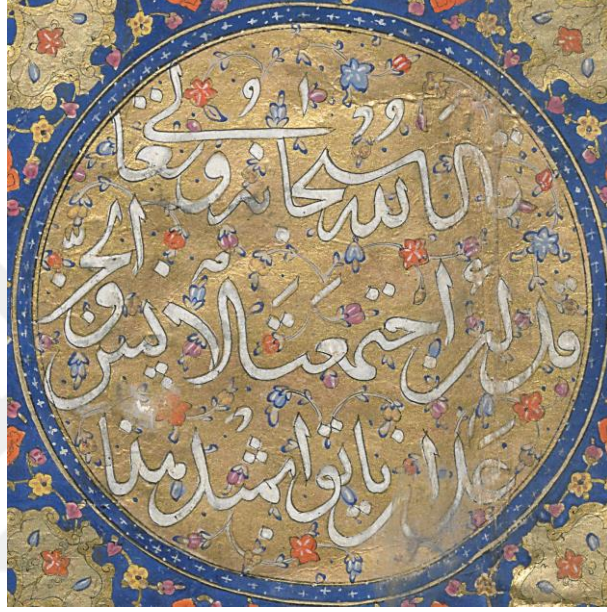
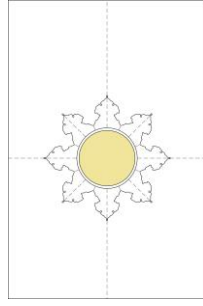

Fotoğraf 27. TiEM 33, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 3. TIEM 33, Zahriye sayfası, v.1b

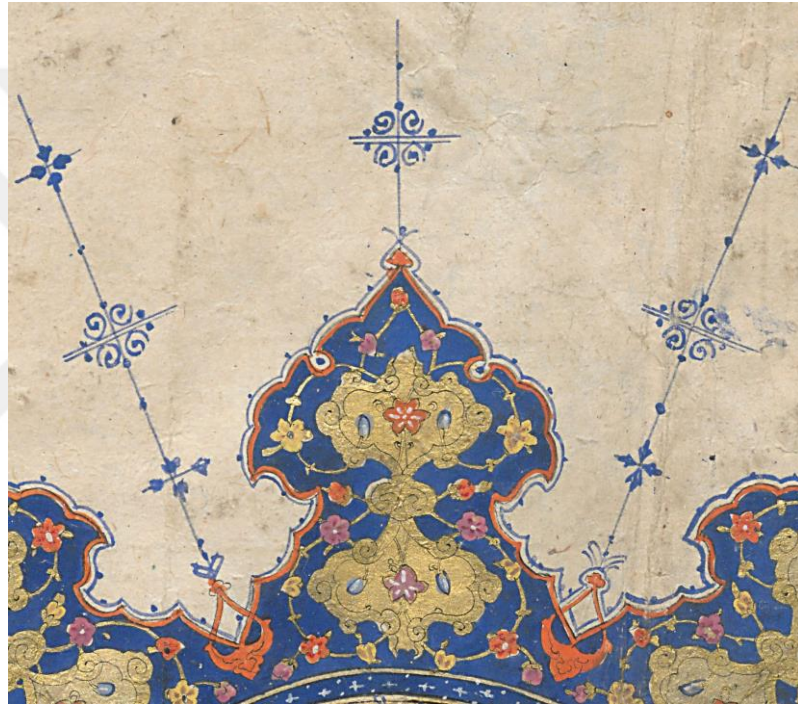
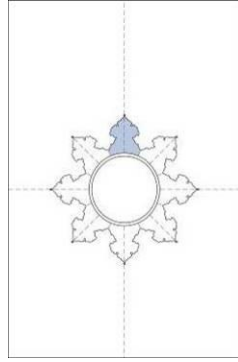
Orijinal boyutundan %40 oranında küçültülmüştür.

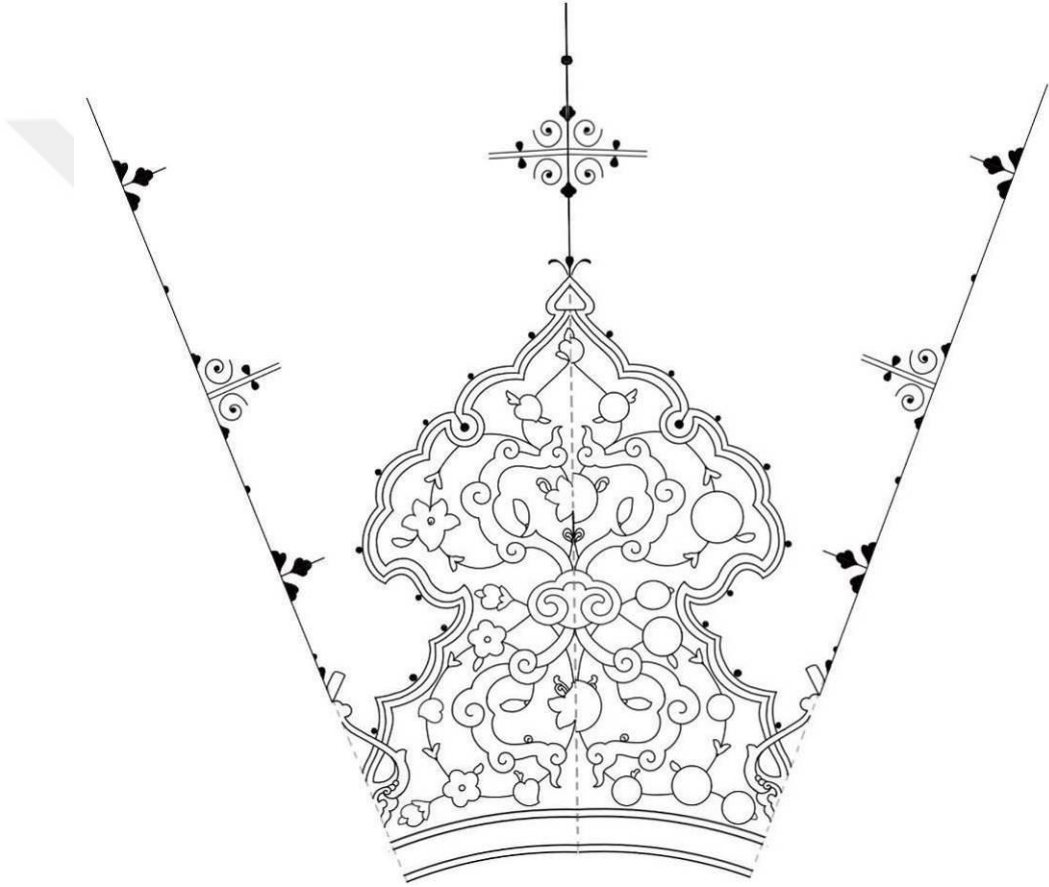
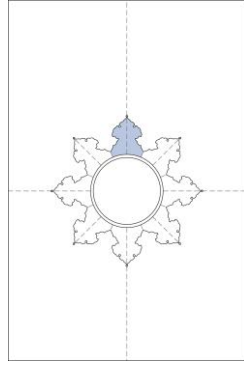
Fotoğraf 28. TİEM 33, Yazı paftası tezhibi, v.1b

Çizim 6. TİEM 33, Yazı paftası deseni, v.1b

Fotoğraf 29. TİEM 33, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 7. TIEM 33, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

4. TIEM 197 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 197
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: 1580 civarı
Kitabın Eb'adı	: 407 x 283 x 70 mm
Kabın Özellikleri	:Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 365
Yazı Çeşidi	: Nesih
Satır Sayısı	: 12
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 169b-170a, 363b-364a, 364b-365a

Yeni Camii mahfilinden 21 Kânunu evvel 1329 tarihinde getirilmiştir. Mushafın v.1b-v.2a, v.2b-v.3a, v.3b-v.4a, 169b-170a, v.363b-v.364a ve v.364b-v.365a sayfalarında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne ait mühür bulunmaktadır.

Fotoğraf 30. TİEM 197, Kabın dışı

Fotoğraf 31. TİEM 197, Kabin içi

TİEM 197 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi

Bulunduğu varaklar	: v.1b-v.2a
Eb'adı	: 188 mm çapında
Tığ uzunluğu	: 9 mm
Yazı sahası	: 82 mm çapında
Yazı cinsi	: Rıkā'
Yazı	: v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetinin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetinin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (188 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ve kuzu ile sınırlandırılan kenar bezemesinin etrafına halkârî yapılmıştır.

Merkezde bulunan daire şeklindeki yazı sahası (82 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine yine altınla ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı araları altın zemin üzerine hatayî grubu motiflerle bezenmiş olup, dallarda üstübeç mürekkebi kullanılmıştır. Hatayî grubu motifler turuncu, pembe, beyaz, mavi ve sarı ile renklendirilmiştir. Beyaz renkli motifler kırmızı ile gölgelendirilmiş, geriye kalan motifler beyaz renk ile detaylandırılmıştır. Daire yazı sahası, üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert, iki tarafı altın cetvelli ince arasuyu (3 mm) ve onun iki tarafında turuncu iplik (1 mm) ile çevrelenmiştir.

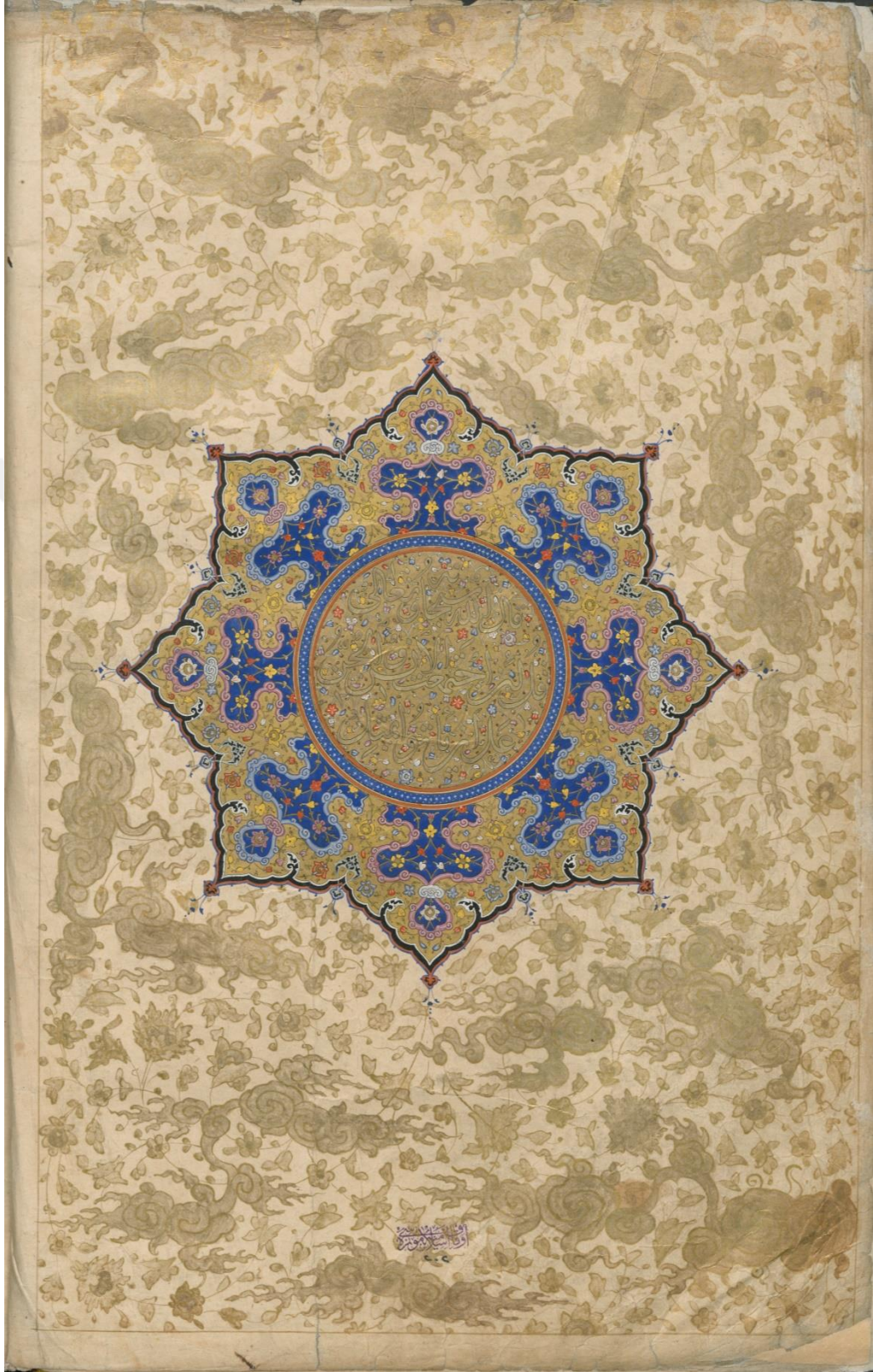
Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Desen beyaz renk hurdelenmiş rûmî ve ortabağ motifli dendanlar ile

sınırlandırılmıştır. Hatayî grubu motifler ve buluttan oluşan kompozisyon klasik tezhip usûlünde bezenmiştir. Mavi, pembe ve beyaz renkli dolantı bulutlar ile pafta oluşturulmuş, paftanın iç kısmında lacivert zemin rengi kullanılmış, dış kısmında ise altın üzerine zer-ender-zer tekniği uygulanmıştır. Simetrik desenin helezonları her iki pafta zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde lacivert zeminde turuncu, sarı, beyaz ve pembe renk kullanılarak kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiş, altın zeminde ise turuncu, beyaz, mavi ve sarı renk kullanılarak beyaz renk ile detaylandırılmıştır. Desen sınırında bulunan hurdelenmiş rûmî ve ortabağ motifli dandanlar ile turuncu iplik arasındaki boşluk (2 mm) siyah renk ile doldurulmuştur.

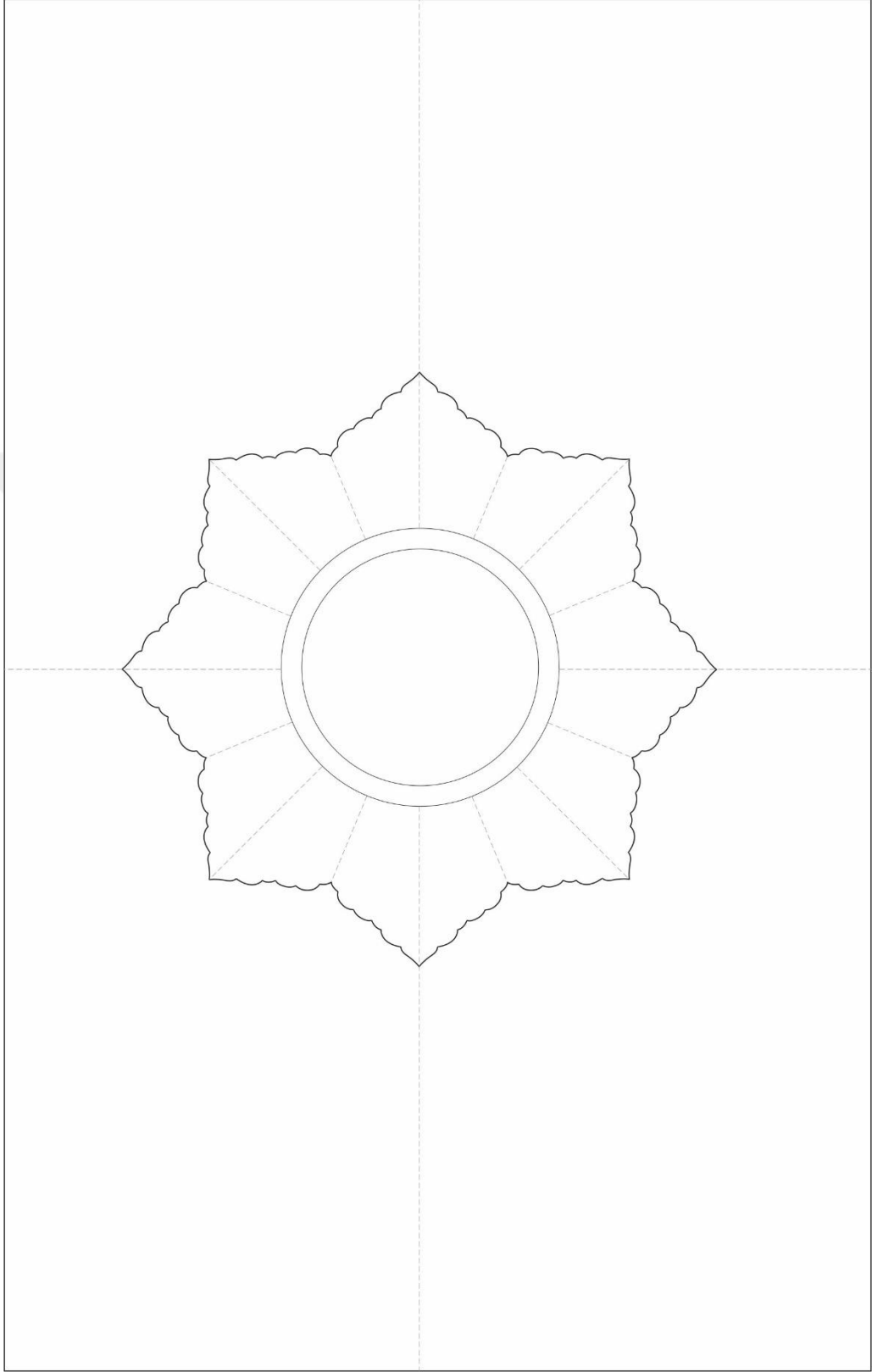
Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 9 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde bulunmaktadır. Desenin dışında kalan krem rengi kâğıt zeminine serbest desenli klasik halkârî tasarımı yapılmıştır. Desen, hatayî grubu motifler ve buluttan meydana gelmiştir.

Fotoğraf 32. TIEM 197, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

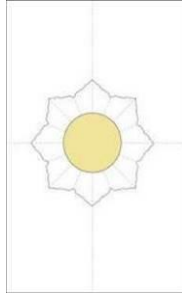

Fotoğraf 33. TİEM 197, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 4. TİEM 197, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

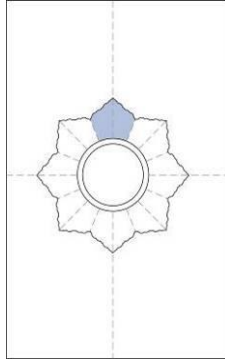
Orijinal boyutundan %47 oranında küçültülmüştür.

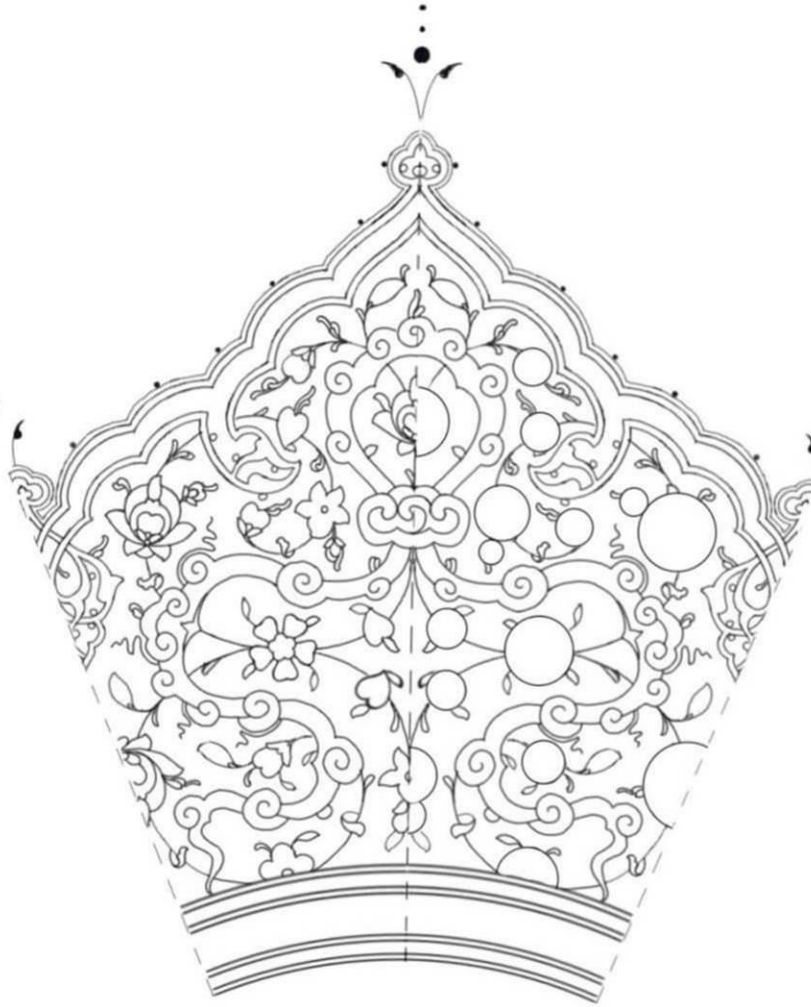
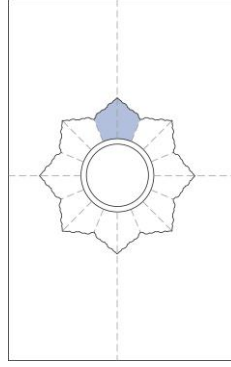
Fotoğraf 34. TİEM 197, Yazı paftası tezhibi, v.1b

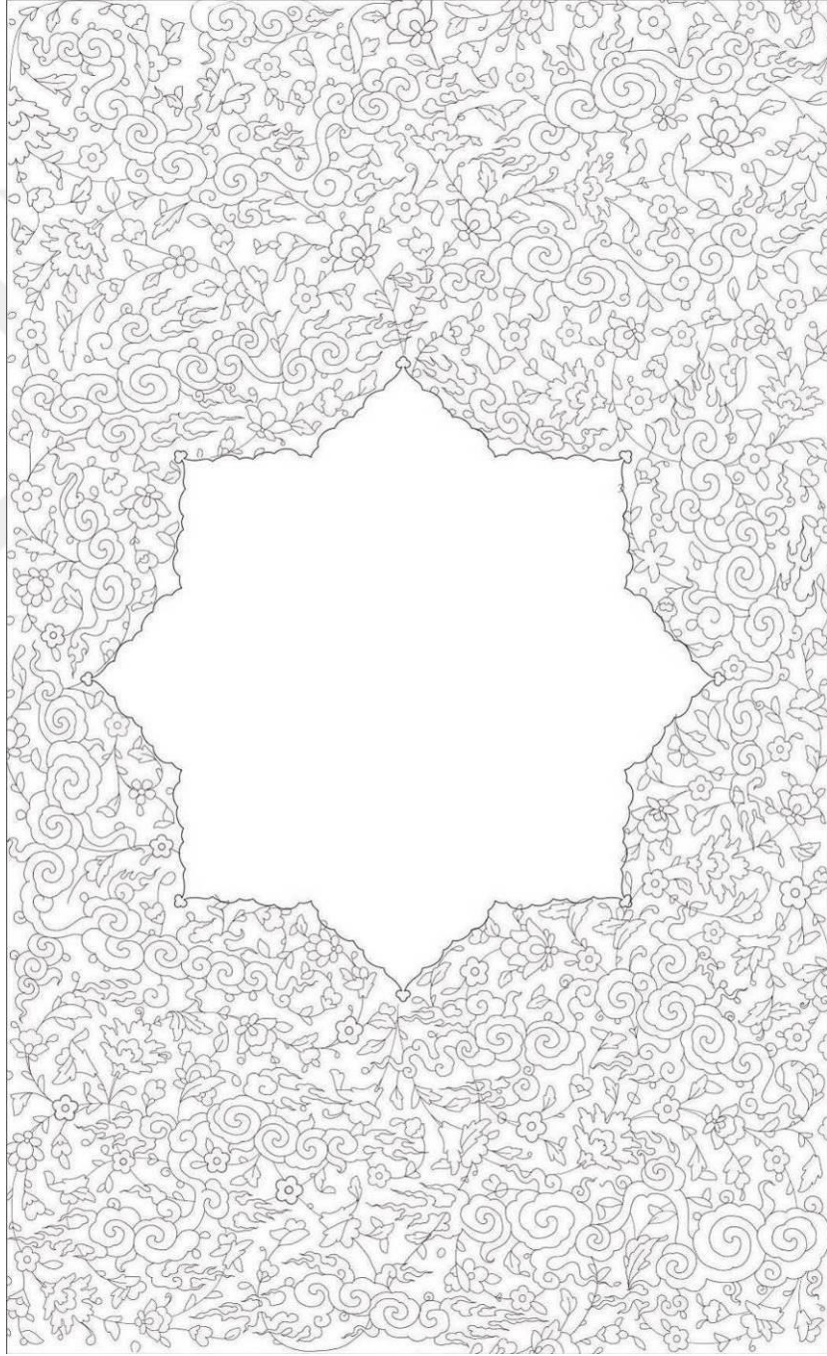
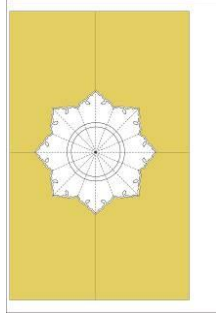
Çizim 8. TİEM 197, Yazı paftası deseni, v.1b

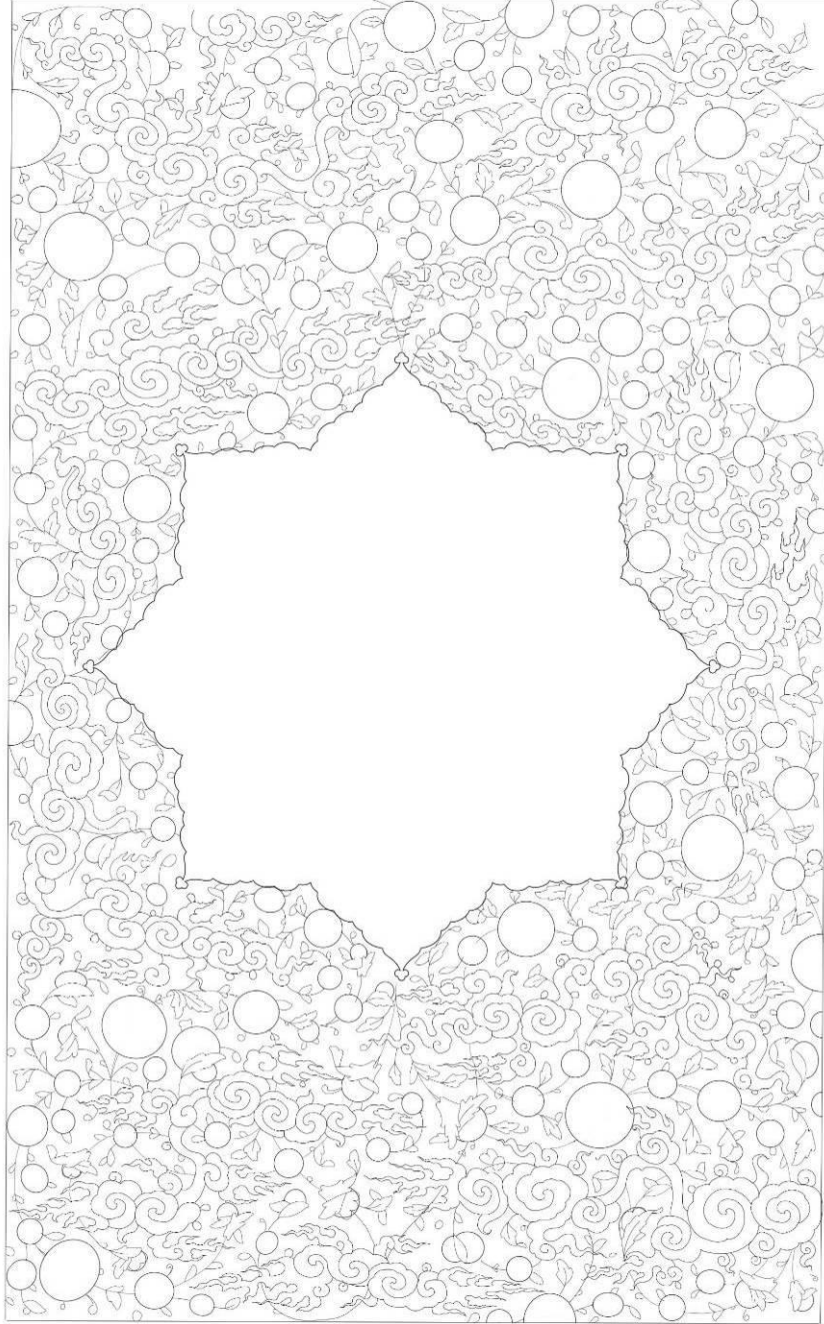
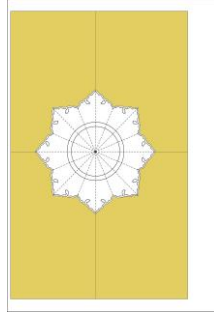
Fotoğraf 35. TIEM 197, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 9. TİEM 197, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

Çizim 10. TİEM 197, Serbest halkârî deseni, v.1b

Çizim 11. TİEM 197, Serbest halkârî desen kanaviçesi, v.1b

5. TIEM 200 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 200
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 500 x 360 x 80 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 663 sayfa
Yazı Çeşidi	: Nesih, Muhakkak, Rıkâ'
Satır Sayısı	: 13
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 4b-5a, 332b-333a, 333b-334a

Süleymaniye Türbesi'nden Rumî 23 Kânun-ı evvel 1329 tarihinde getirilmiştir.

Fotoğraf 36. TIEM 200, Kabın dışı

Fotoğraf 37. TIEM 200, Kabin içi

TİEM 200 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 230 mm çapında

Tığ uzunluğu : 36 mm

Yazı sahası : 86 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

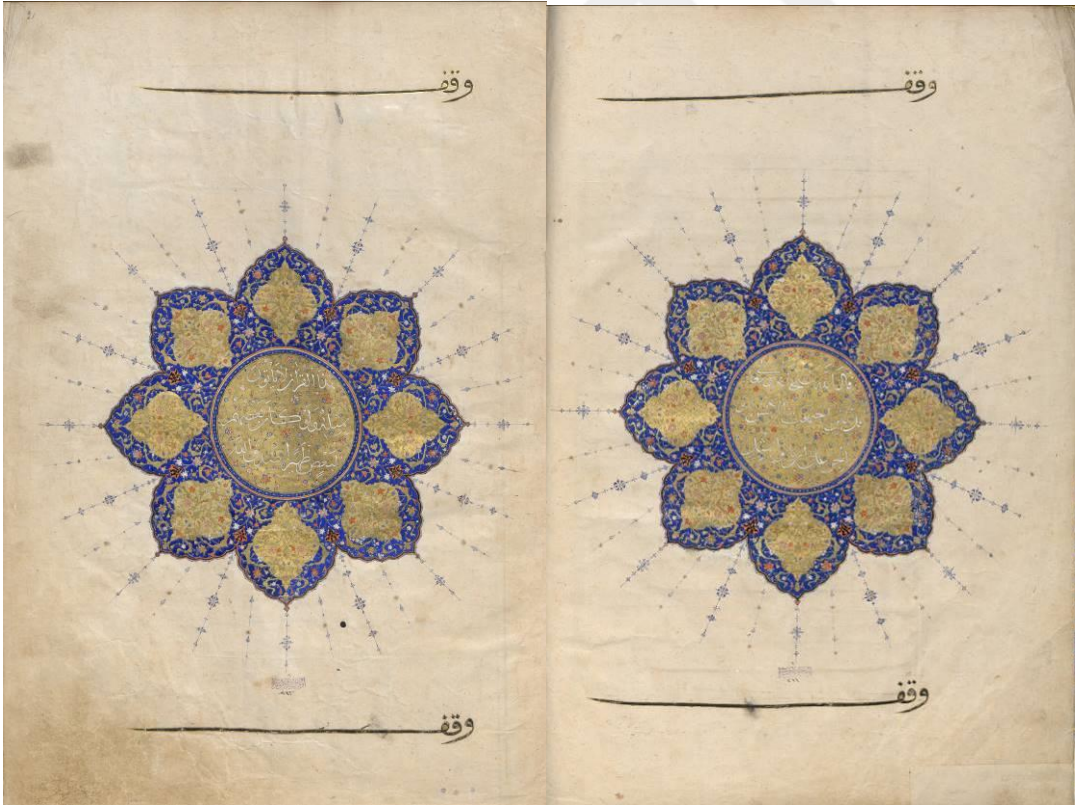
Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (230 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire şeklindeki yazı sahası (86 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı araları altın zemin üzerine hatayî grubu motiflerle bezenmiş olup, dallarda zer-ender-zer tekniği kullanılarak yeşil ile renklendirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, açık mavi ve sarı iplik kullanılmış ve beyaz renk ile detaylandırılmıştır. Altın zemine üç nokta iğne perdahtı yapılmıştır. Daire yazı sahası önce turuncu iplik, ardından üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert ince arasuyu (2 mm) ve iki tarafında altın cetvel (1 mm) bulunan turuncu iplik ile çevrelenmiştir.

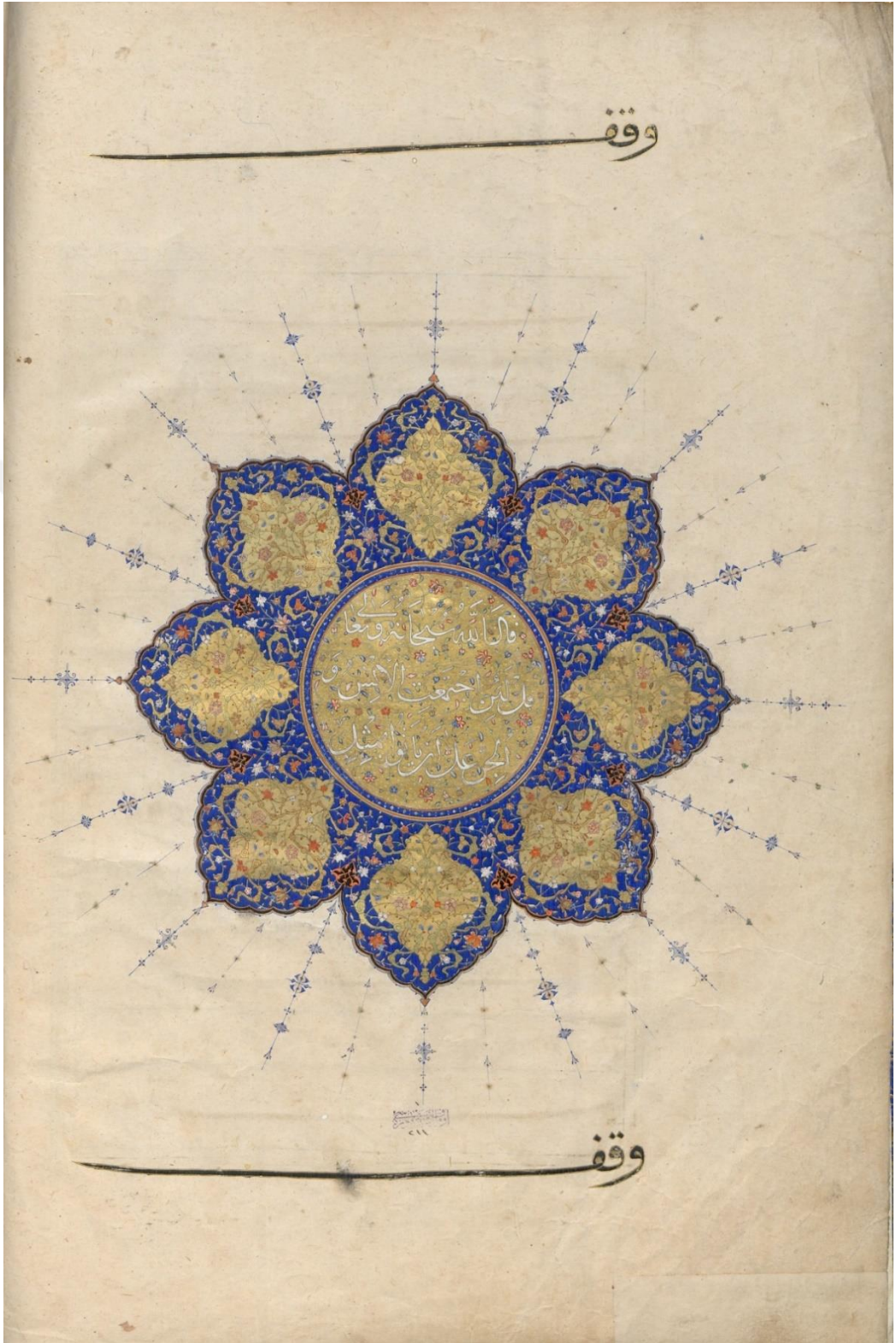
Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Desen turuncu ve siyah dandanlı iplik ile sınırlandırılmıştır. Turuncu

iplik simetri eksenlerinde hurdelenmiş tepelik rûmî motifi ile nihâyetlendirilmiştir. Hatayî grubu, rûmî ve bulut motiflerinden oluşan kompozisyon klasik tezhip usûlünde bezenmiştir. Sarı ve yeşil altın sarılma rûmî ile pafta oluşturulmuş, paftanın iç zemininde sarı altın, dışında lacivert kullanılmıştır. Simetrik desenin helezonları bu paftaların zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. İri hatayîlerin göze çarptığı hatayî grubu motiflerde her iki zeminde de turuncu, mavi, beyaz, sarı, ve pembe renk kullanılmış ve kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Simetri ekseninde ortabağ bulut motifi ile bağlanan altın dolantı bulut motifi her iki paftada devam ettirilmiş, yeşil ve kırmızı renk ile gölgelendirilmiştir. Desen sınırında bulunan dendanlı turuncu iki iplik arasındaki boşluk (1 mm) siyah renk ile doldurulmuştur.

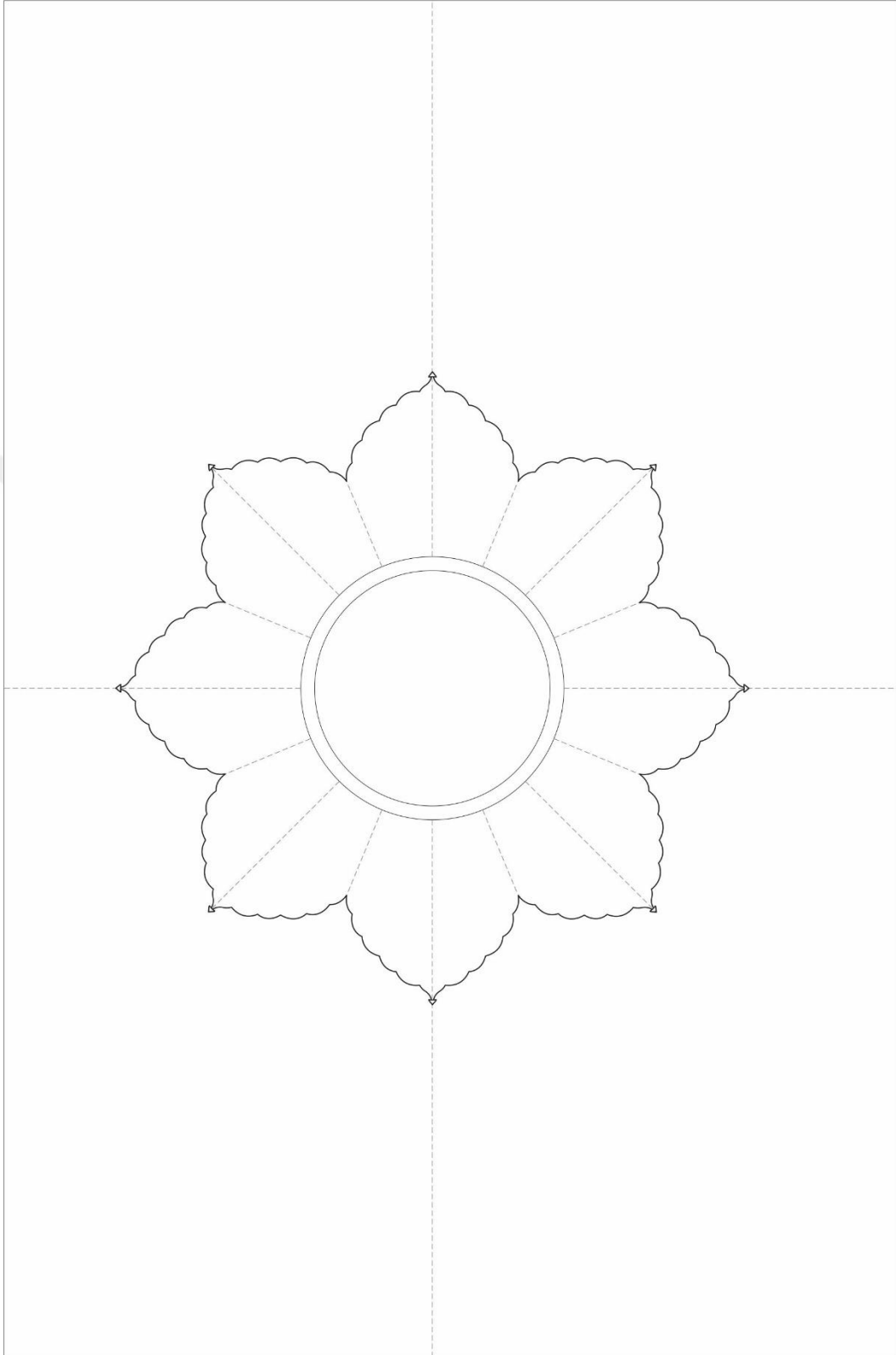
Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 36 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde bulunmaktadır. Karşılıklı iki sayfada üstte ve altta desenin dışında kalan krem rengi kağıt zemininde “vakıf” kelimesi is mürekkebi ile yazılmıştır.

Fotoğraf 38. TİEM 200, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

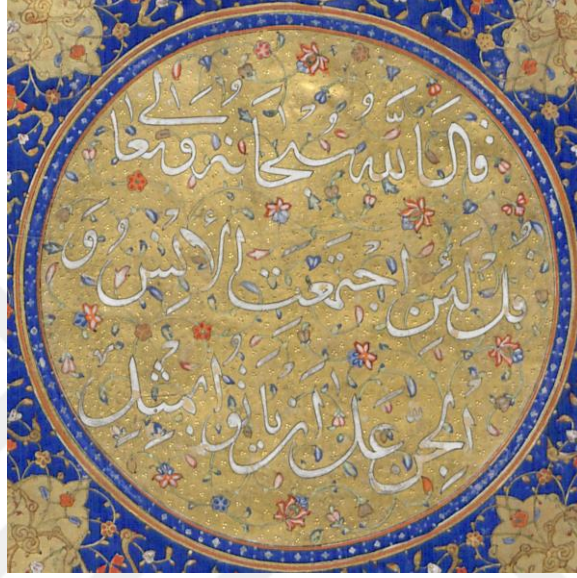
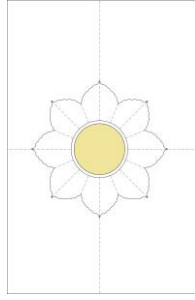

Fotoğraf 39. TİEM 200, Zahriye sayfası, v.1b

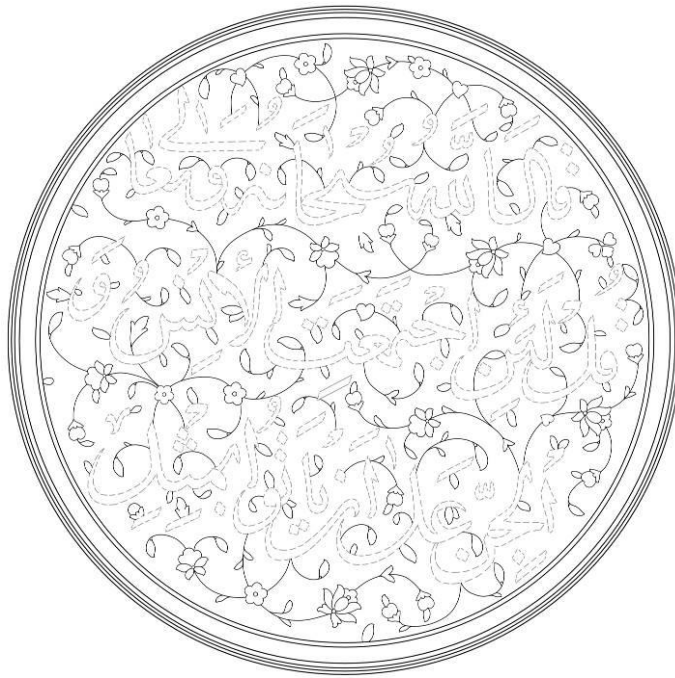

Şema 5. TİEM 200, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

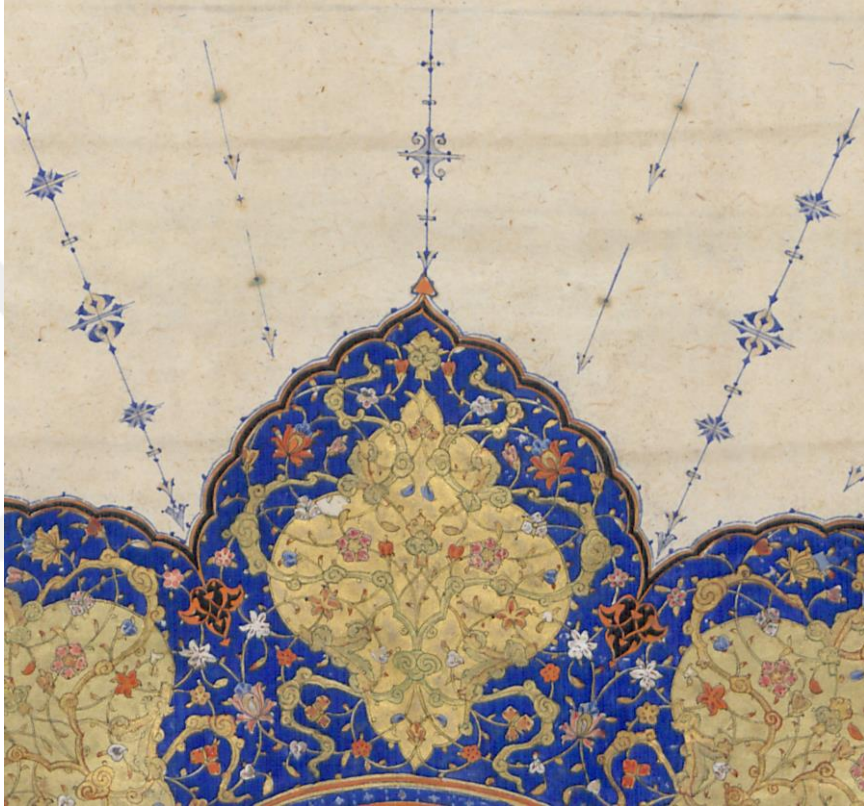
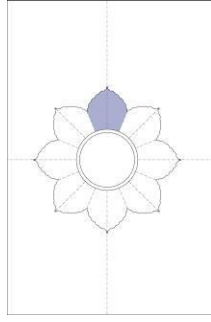
Orijinal boyutundan %58 oranında küçültülmüştür.

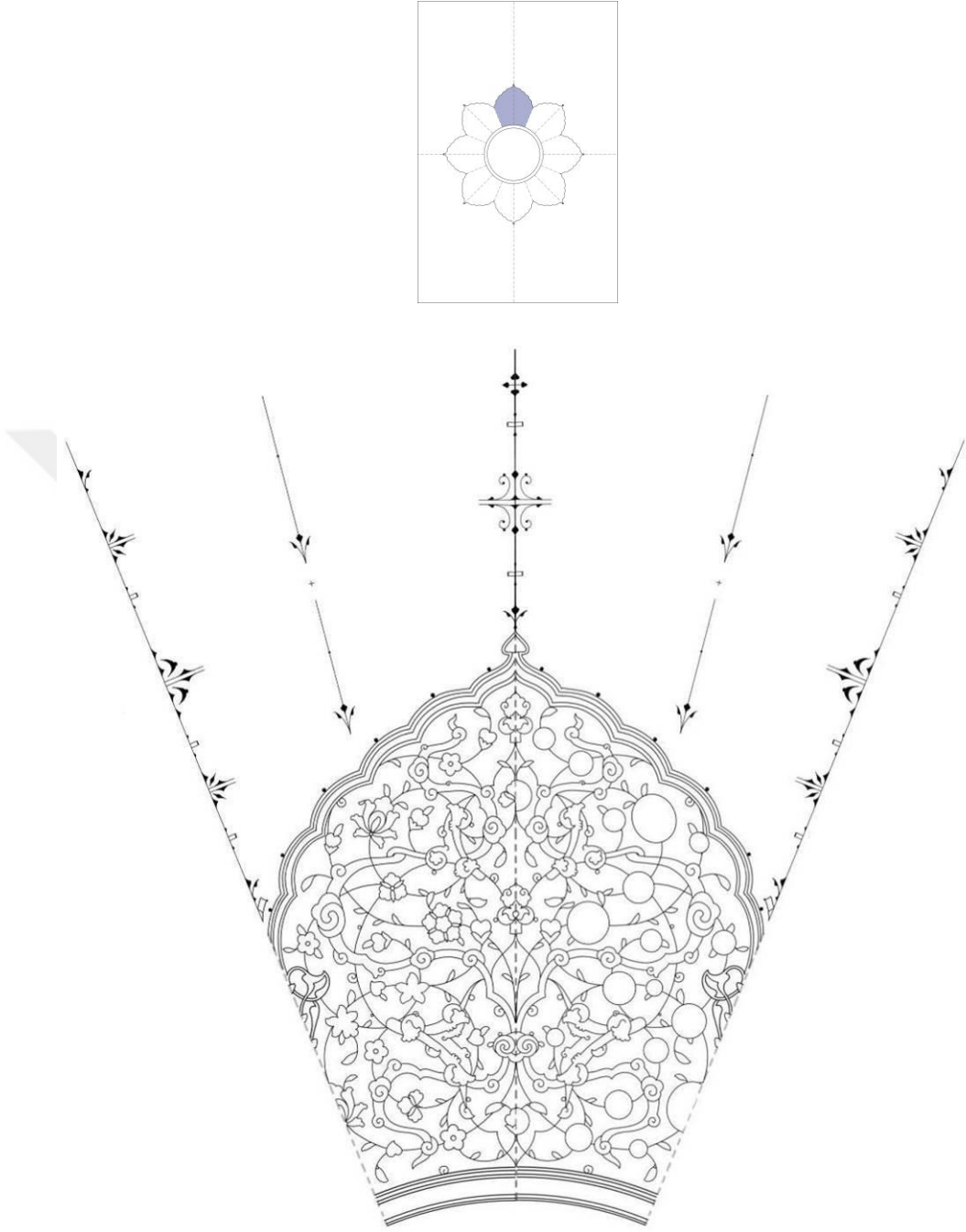
Fotoğraf 40. TİEM 200, Yazı paftası tezhibi, v.1b

Çizim 12. TİEM 200, Yazı paftası deseni, v.1b

Fotoğraf 41. TİEM 200, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 13. TİEM 200, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

6. TIEM 247 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 247
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'an-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Abdülkadir b. Abdülvehhab bin Şahmîr el-Hüseynî ve Muhammed Kıvam
İstinsah Tarihi	: 1580 civarı
Kitabın Eb'adı	: 580 x 400 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab
Varak Sayısı	: 363
Yazı Çeşidi	: Muhakkak hat
Satır Sayısı	: 5
Mürekkep	: İs mürekkebi, üstübeç, zer-mürekkep
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 4b-5a, 5b-6a, 6b-7a, 169b-170a

Sultan III. Ahmed'in Atik Valide Camii'ne vakfettiği Osmanlıca yazılmış olan H.1132/M.1719-20 tarihli kayıttan anlaşılmaktadır (v.363b) (Fotoğraf 42). Sultan III. Ahmed'in mührü vardır (1a,363b). Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nden 6 Kasım 1916'da Müze'ye getirilmiştir. Mushafın v.1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 4b-5a, 5b-6a, 6b-7a, 361a, 361b-362a ve 362b-363a sayfalarında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne ait mühür bulunmaktadır.

Fotoğraf 42. TİEM 247, vakıf kaydı, v.363b

Fotoğraf 43. TİEM 247, Kabın dışı

TİEM 247 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar	: v.1b-v.2a
Eb'adı	: 293 mm çapında
Tığ uzunluğu	: 70-39-13 mm
Yazı sahası	: 82 mm çapında
Yazı cinsi	: Rıkā'
Yazı	: v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (293 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. İplik ile sınırlandırılan kenar bezemesinin tığ bölümünde desenin devamı olan paftalar bulunmaktadır.

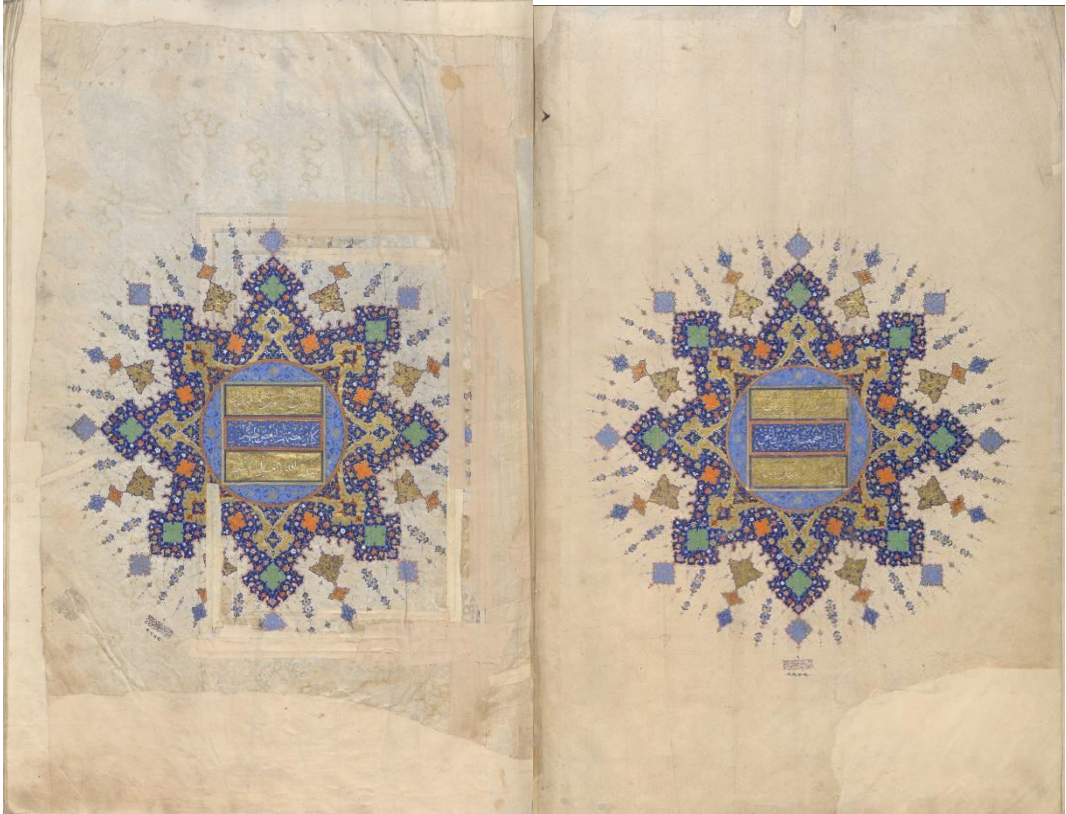
Merkezde bulunan daire şeklindeki yazı sahası (82 mm çapında) iki bölümlüdür. Sahanın tam merkezine kare bir yazı paftası (72x72 mm) yerleştirilmiş ve bu kare saha yatay olarak üçe bölünmüştür. Ortadaki pafta lacivert, üst ve alttaki pafta altın zeminlidir. Bu paftaların içine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla "noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' sûresinin 88. âyeti üçe bölünerek yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı altın zeminli kısımlarda is mürekkebi ile tahrirlenmiş, lacivert paftada tahrir çekilmemiştir. Yazı araları altın zeminli paftalarda serbest hatayî grubu motiflerle bezenmiş olup, dallar zer-ender-zer tekniğiyle uygulanmıştır. Lacivert zeminde serbest rûmîli desen altın ile uygulanmıştır. Hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, mor ve mavi renkler kullanılmıştır. Altın zeminli dikdörtgen yazı sahaları, üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert renkli, iki tarafı altın cetvelli ince arasuyu (2 mm) ile sınırlandırılmış, lacivert zeminli sahada ise turuncu renk üzerine siyah ile (+)

bezemesi yapılmıştır. Yazı paftalarının tamamını üzerinde siyah (+) bezemesi bulunan yeşil, iki tarafı altın cetveli ince arasuyu çevrelemiştir. Kare sahadan daire sahaya geçişte meydana gelen boşluklara ters simetrik olarak tasarlanan, iri hatayîlerin göze çarptığı desen altın ve lacivert ile uygulanmıştır. Daire şeklindeki saha üzerinde siyah (+) bezemesi bulunan turuncu, iki tarafı altın cetveli ince arasuyu ile sınırlandırılmıştır.

Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Hatayî grubu motifler ve rumîden oluşan kompozisyon klasik tezhip usûlünde işlenmiş, turuncu dandanlar ile sınırlandırılmıştır. Altın, mavi ve turuncu renk dandanlı ipliklerle oluşturulan paftalarda altın, lacivert, turuncu, yeşil ve mavi olmak üzere beş farklı zemin rengi kullanılmıştır. Mavi dandanlı, altın zeminli paftanın içine beyaz renkli hurdelenmiş rûmî ile ayrı paftalar oluşturulmuş, bu paftaların içine rûmîli desen altın ile işlenmiştir. Simetrik desenin rûmî helezonları her iki pafta zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hurdelenmiş rûmîler dönüşümlü olarak beyaz veya turuncu olacak şekilde renklendirilmiş, hurde rûmîlerin zeminleri siyah ile doldurulmuştur. Aynı simetri eksenine mavi dandanlara bağlanan daha küçük, mavi dandanlı pafta oluşturulmuş, burada da hatayî grubu motifler yeşil zemin üzerine altınla, çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır. Altın zeminli paftaların aralarında simetri ekseninde yer alan, altın iplik ile sınırlanan paftalarda desen turuncu zemine altınla, çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır. Geriye kalan lacivert zeminli kısımda deseni meydana getiren hatayî grubu motifler turuncu, sarı, beyaz, yavruağzı ve pembe ile renklendirilerek kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Mavi zeminli pafta ise desen sınırını belirleyen turuncu ipliklere bağlanmış, hatayî grubu motiflerden oluşan deseni altınla ve çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır.

Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 70-39-13 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde bulunmaktadır. Tığ bölümüne tezhibin devamı niteliğinde paftalar yerleştirilmiş, paftaların zemininde altın, turuncu, mavi ve lacivert renkleri kullanılmıştır. Altın ve mavi zeminli paftanın sınırı turuncu, diğerleri ise altın iplik ile çevrelenmiştir. Hatayî grubu motifler ile tasarlanan desenleri çift tahrir tekniğiyle, altın zemin üzerine lacivert, diğerlerinde ise altın ile uygulanmıştır. Bu paftaların her birinin tüm çevresine lacivert kuzu üzerine kısa tığlar yerleştirilmiştir. Paftaların arasında kalan boşluklara uygulanan lacivert tığlar ½ simetrik rûmîli desenlerden oluşmaktadır. Rûmîli

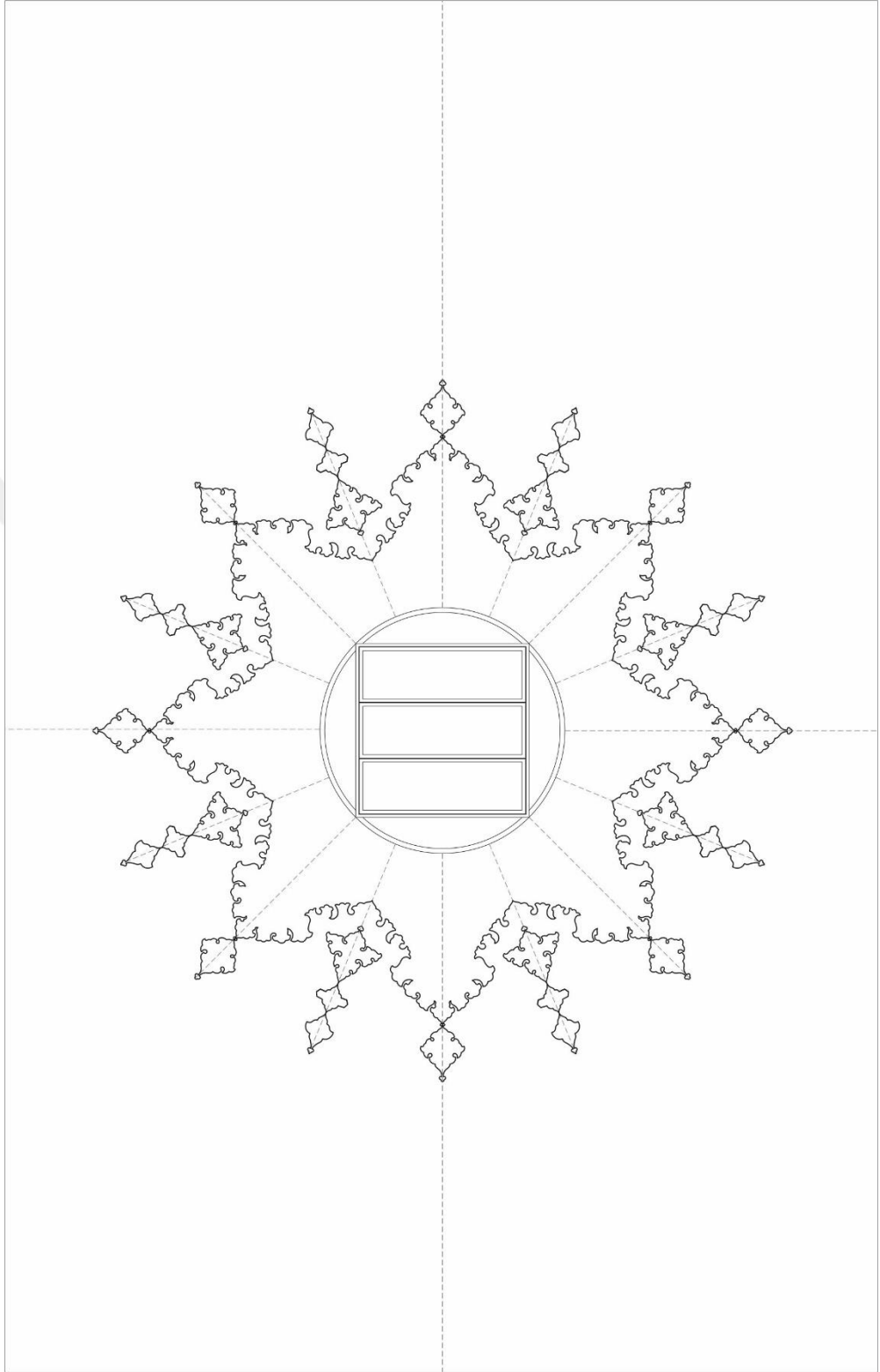
desenlerin zemini mavi, pembe, yeşil ve sarı ile hafifçe renklendirilmiştir. Madalyonların alt tarafında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne ait mühür bulunmaktadır.

Fotoğraf 44. TİEM 247, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

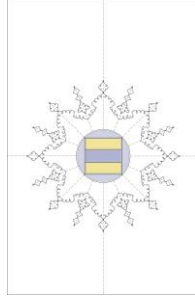

Fotoğraf 45. TİEM 247, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 6. TİEM 247, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

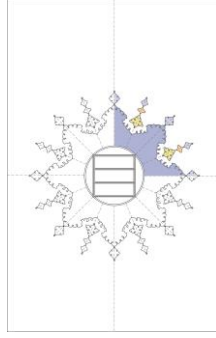
Orijinal boyutundan %64 oranında küçültülmüştür.

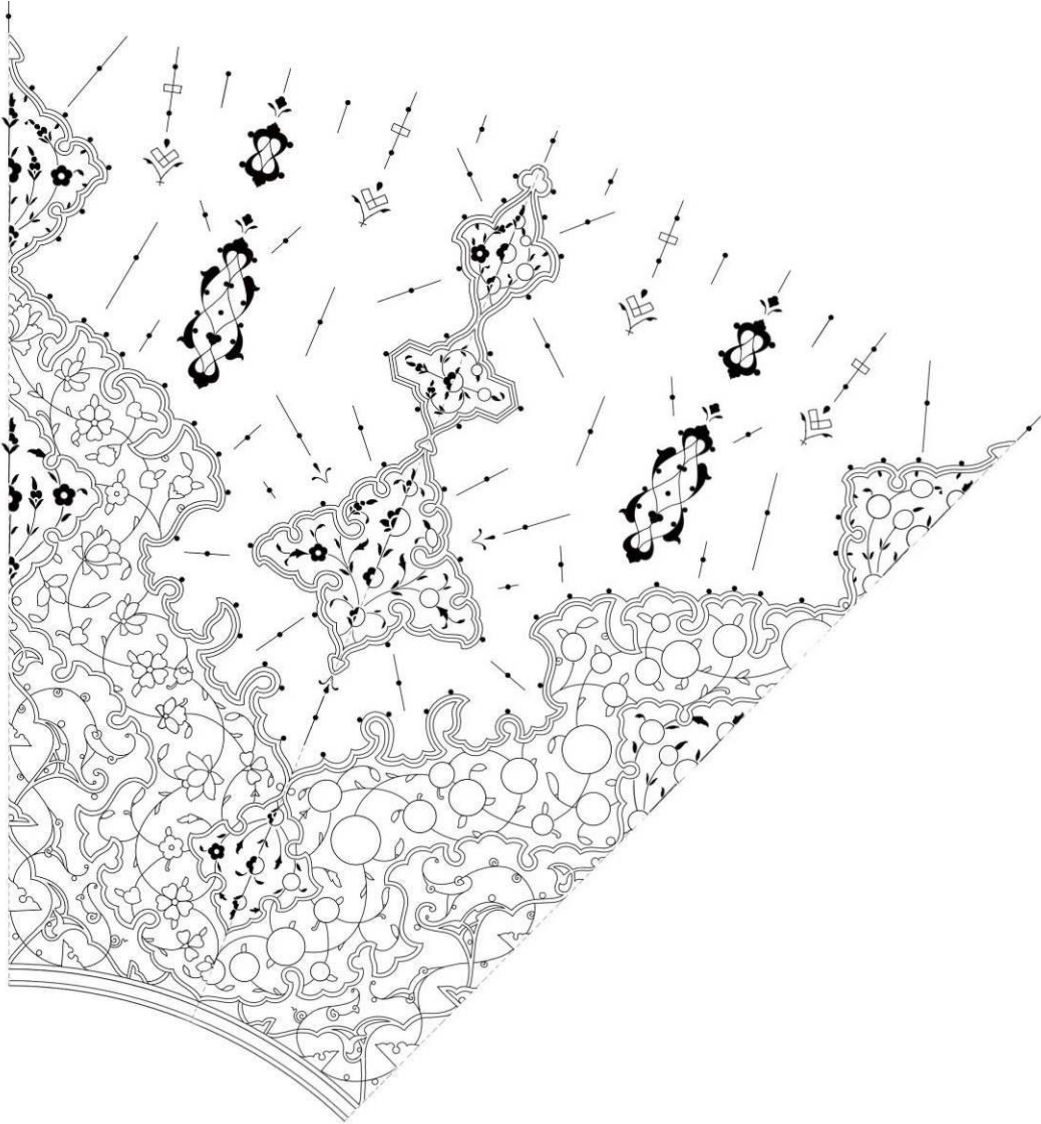
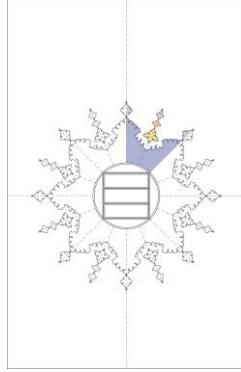
Fotoğraf 46. TIEM 247, Yazı paftası tezhibi, v.2a

Çizim 14. TIEM 247, Yazı paftası deseni, v.2a

Fotoğraf 47. TIEM 247 Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (4/16), v.1b

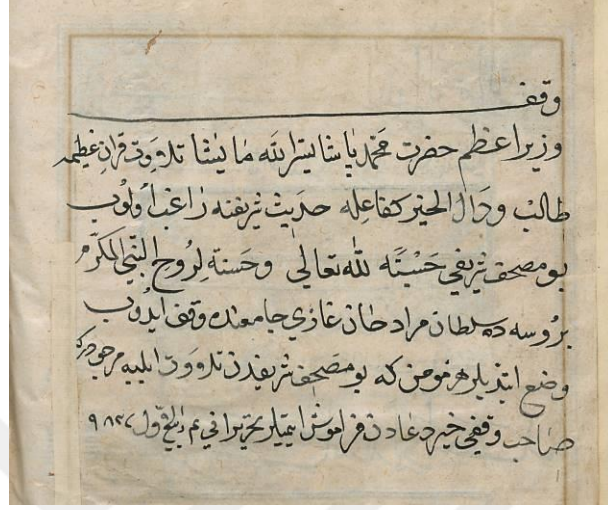

Çizim 15. TİEM 247, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

7. TIEM 1 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 1
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 365 x 240 x 55 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 301
Yazı Çeşidi	: Nesih, Muhakkak ve Rıkâ'
Satır Sayısı	: 15
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a

Son sayfada (v.301b) Sultan Murad Camii'ne vezir-i azam Mehmet Paşa tarafından 983 tarihinde vakfedildiği yazılıdır (Fotoğraf 48).

Fotoğraf 48. TİEM 1, vakıf kaydı, v.301b

Fotoğraf 49. TİEM 1, Kabin dışı

Fotoğraf 50. TİEM 1, Kabin içi

TİEM 1 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 92 mm çapında

Tığ uzunluğu : 34-32 mm

Yazı sahası : 45 mm çapında

Yazı cinsi : Rikā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Madalyon şeklindeki saha (92 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Altın cetvel ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

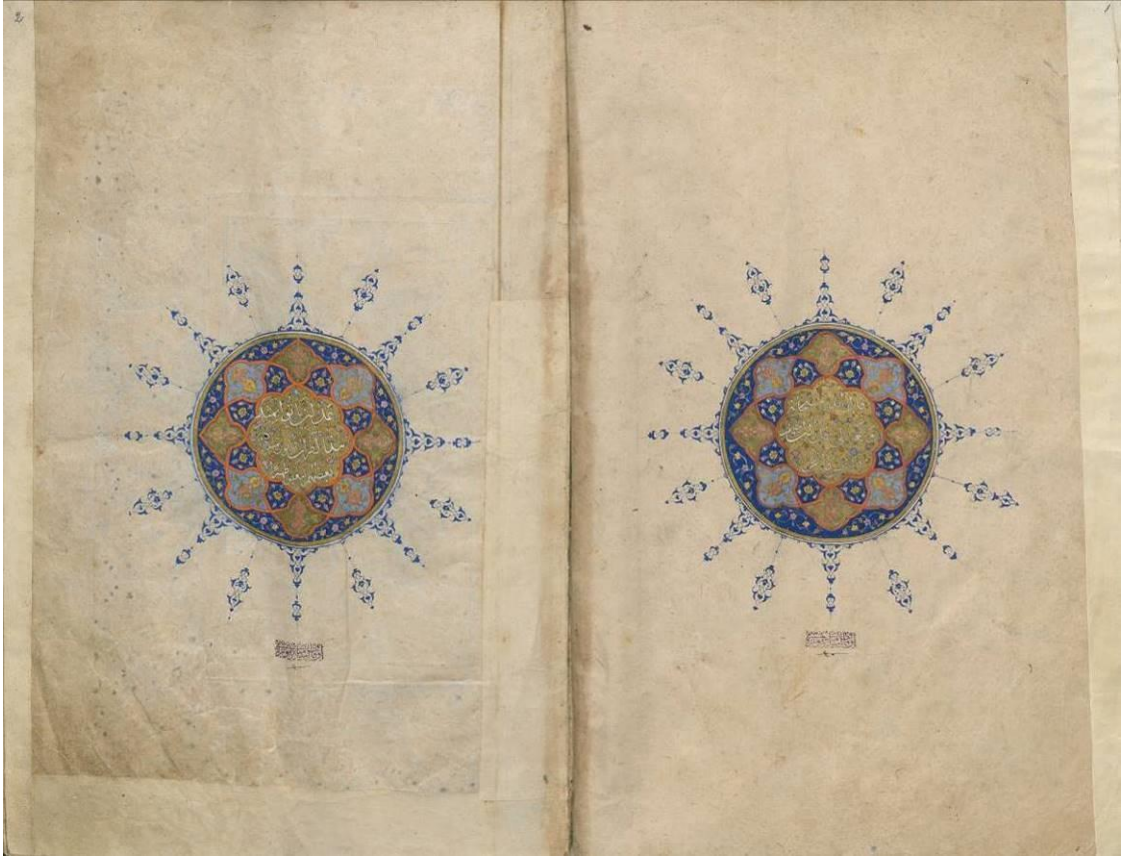
Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (45 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rikā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda zer-ender-zer tekniği uygulanmış, motiflerde ise turuncu, açık mavi, pembe ve sarı renk kullanılmış ve v.1b'de detaylandırılmadan bırakılırken v.2a'da beyaz ile detaylandırılmıştır. Bazı motifler lacivert, bazıları is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı sahasının sınırı aynı zamanda desen sınırının paftalarını da meydana getiren turuncu iplik (1 mm) ile oluşturulmuştur.

Yazı sahasının etrafındaki madalyon desen 1/16 simetrlili olarak hazırlanmıştır. Altın cetvel (1,5 mm) ile sınırlandırılan ve klasik tezhip usulünde hazırlanan

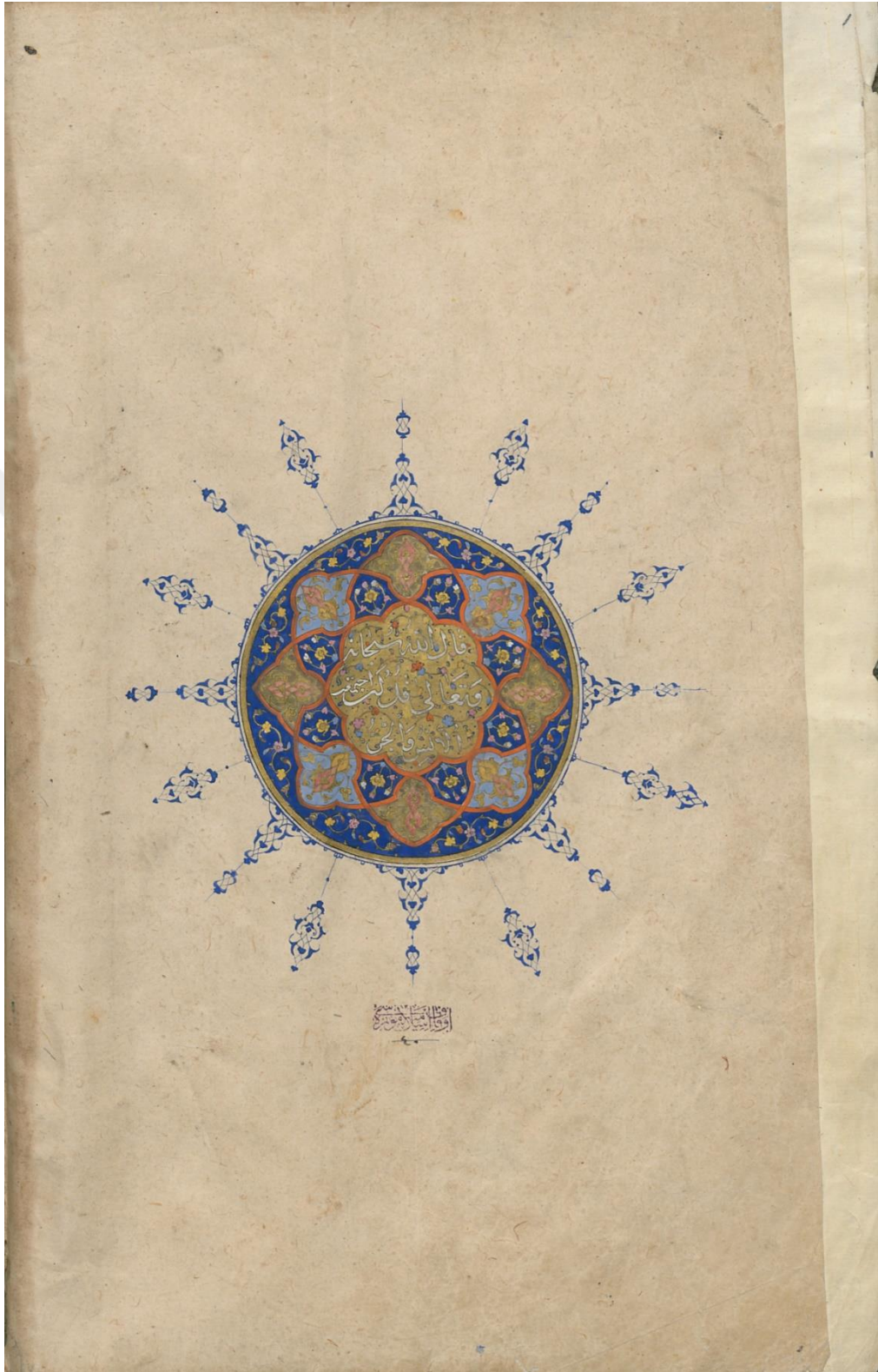
kompozisyonda hatayî grubu motifler ve rûmî motifi kullanılmıştır. Yazı paftasının sınırını belirleyen turuncu ipliklerin devamı olan paftalarda lacivert, sarı, açık mavi, yeşil altın ve pembe olmak üzere beş farklı zemin rengi kullanılmıştır. Lacivert paftanın deseni klasik usulde, hatayî grubu motifler ile tasarlanmıştır. Sadece rûmî desenli paftanın zemininde birer arayla yeşil altın ve açık mavi kullanılmış, rûmî kompozisyon ise sarı altın ile işlenmiştir. Paftalarda rûmî ile oluşturulan küçük sahalar yeşil altınlı zeminde pembe ile, açık mavi zeminde pembe ve sarı ile doldurulmuştur. Hatayî grubu motifler turuncu, sarı, pembe ve açık mavi ile renklendirilmiştir. Altın cetvel ile sınırlandırılan desen lacivert kuzu ile çevrelenmiştir.

Tığlar (uzunluk 34-32 mm), lacivert renkli kuzu üzerine ½ simetrlili iki farklı rûmîli desenden meydana gelmiştir.

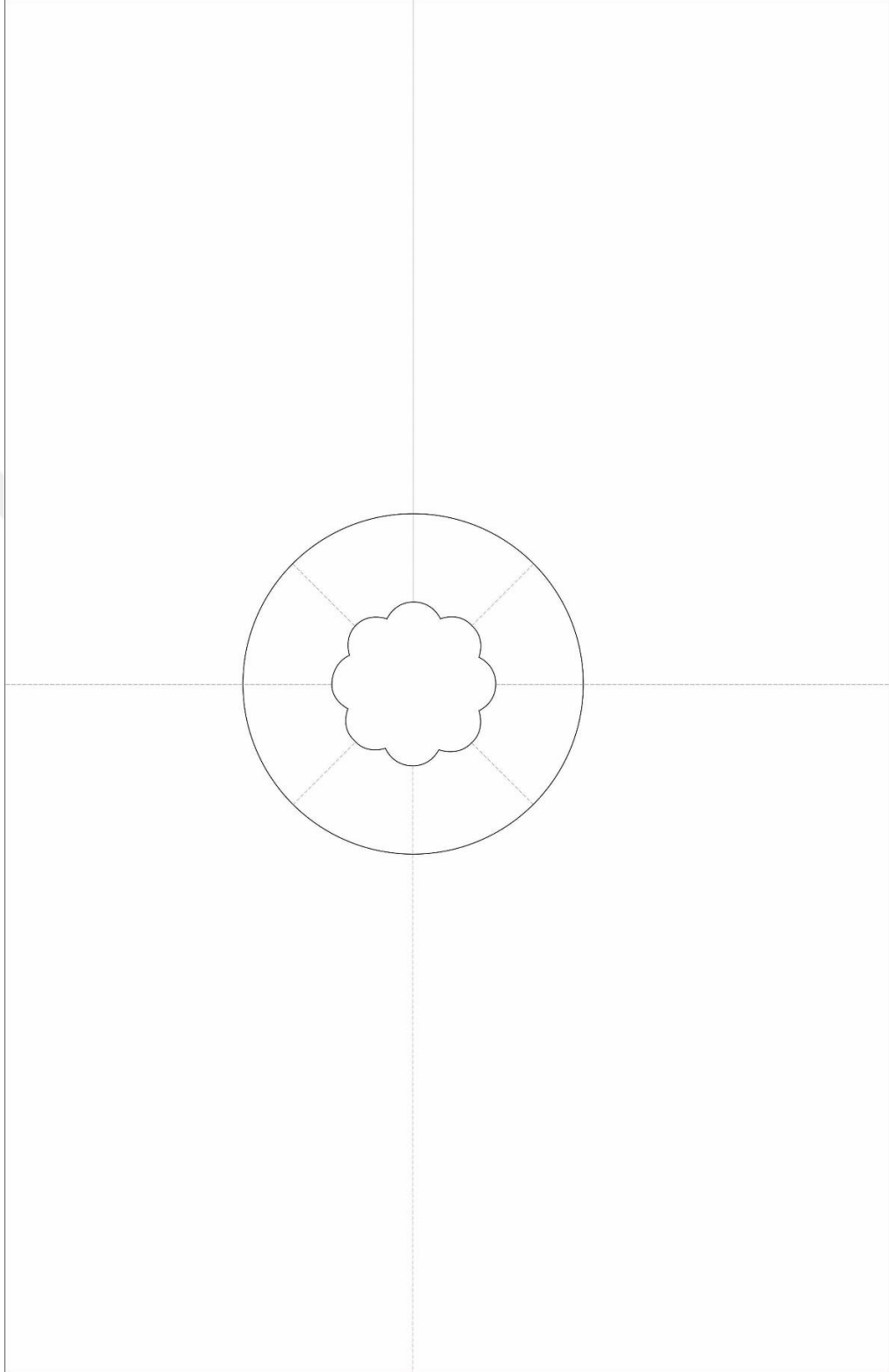
Madalyonların alt kısımlarında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin mührü vardır.

Fotoğraf 51. TİEM 1, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

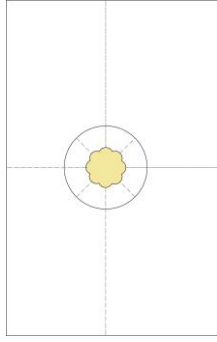

Fotoğraf 52. TİEM 1, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 7. TİEM 1, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

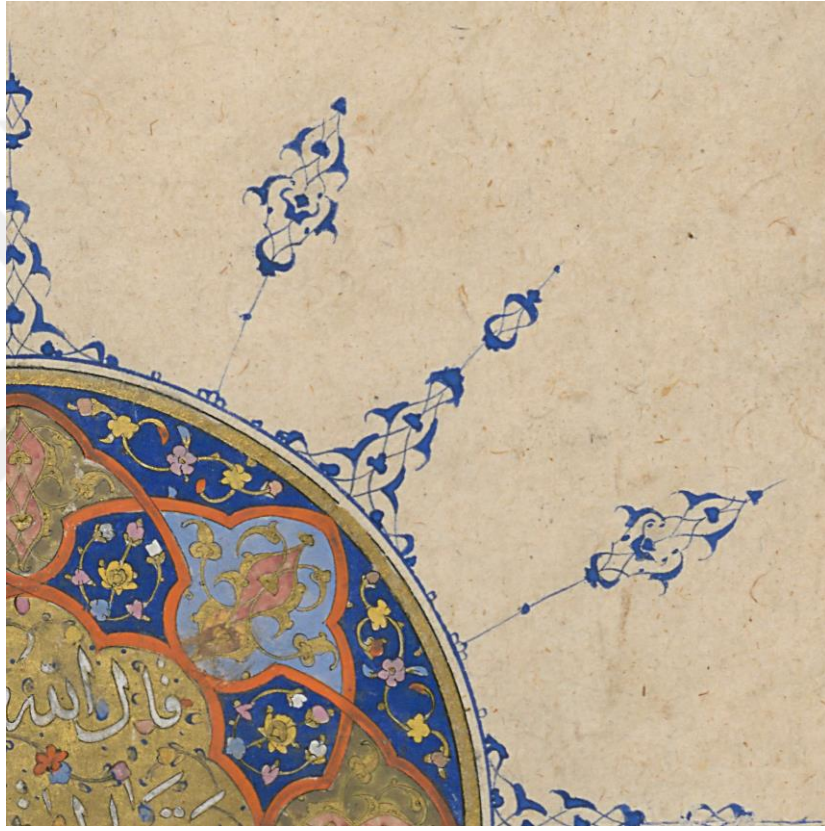
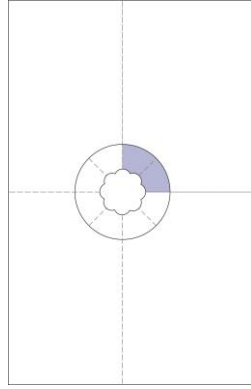
Orijinal boyutundan %43 oranında küçültülmüştür.

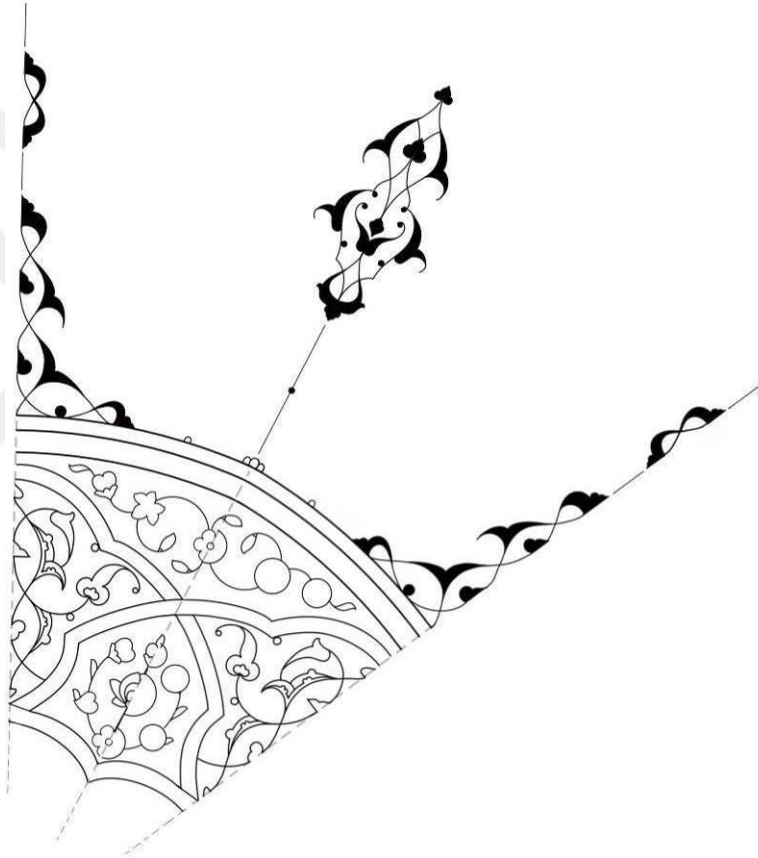
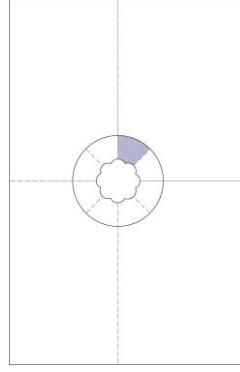
Fotoğraf 53. TİEM 1, Yazı paftası tezhibi, v.1b

Çizim 16. TİEM 1, Yazı paftası deseni, v.1b

Fotoğraf 54. TIEM 1, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/8), v.1b

Çizim 17. TİEM 1, Dış pervaz deseni (2/8), v.1b

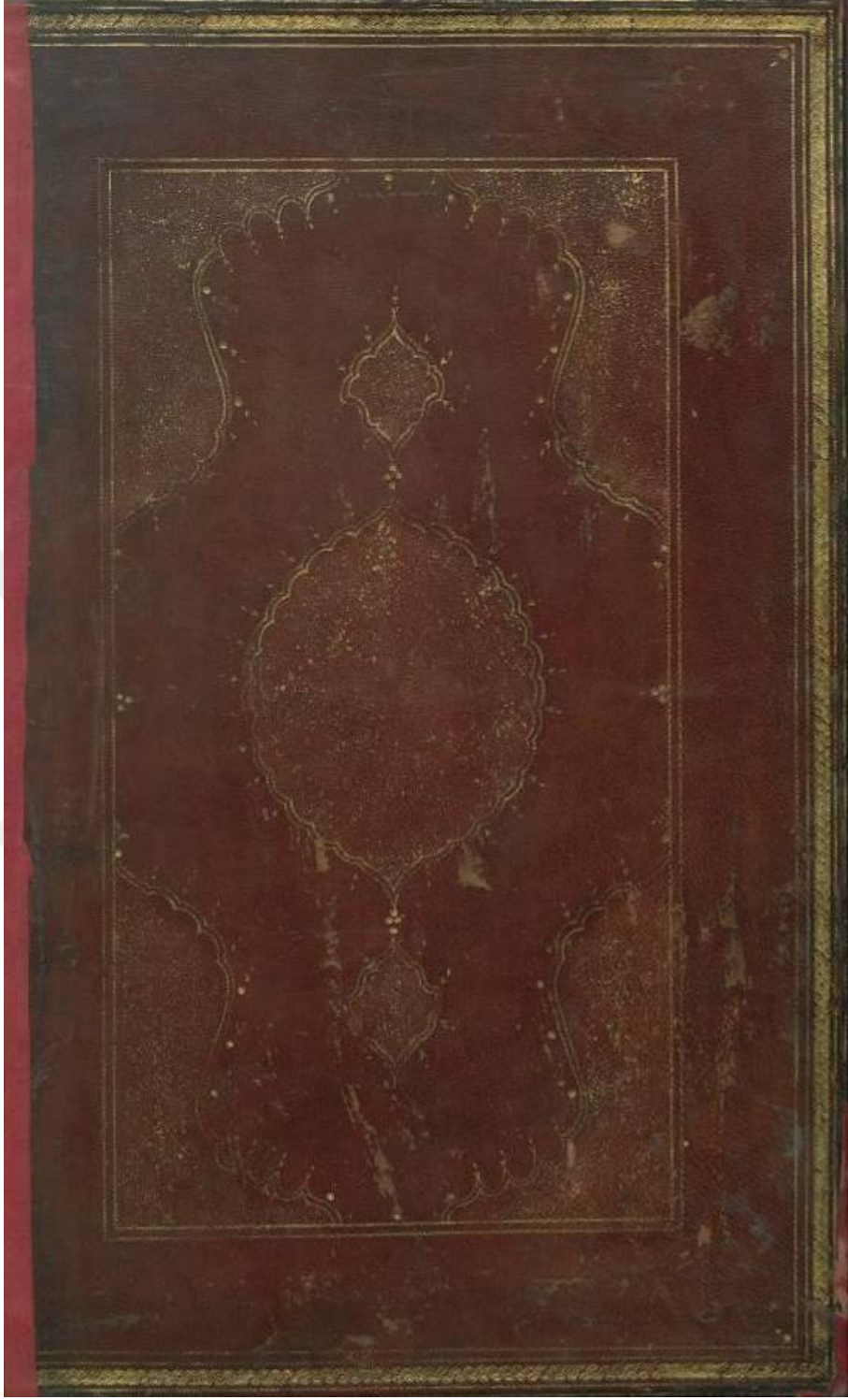
8. TIEM 386 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 386
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Hüseyin bin Mehram
İstinsah Tarihi	: 998/1590
Kitabın Eb'adı	: 382 x 252 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri şemse kab
Varak Sayısı	: 410
Yazı Çeşidi	: Nesih, Rikâ'
Satır Sayısı	: 11
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a

Üsküdar Selimiye Camii'nden 1329 tarihinde getirilmiştir. Sonunda boş olan iki sayfadan sonra gelen yedi sayfada (v.406b-v.409b) Arapça hatim duası yazılıdır.

Fotoğraf 55. TIEM 386, Kabin dışı

Fotoğraf 56. TIEM 386, Kabın içi

TİEM 386 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar	: v.1b-v.2a
Eb'adı	: 174 mm çapında
Tığ uzunluğu	: 74-29-25 mm
Yazı sahası	: 91 mm çapında
Yazı cinsi	: Rıkā'
Yazı	: v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh ve üstün olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

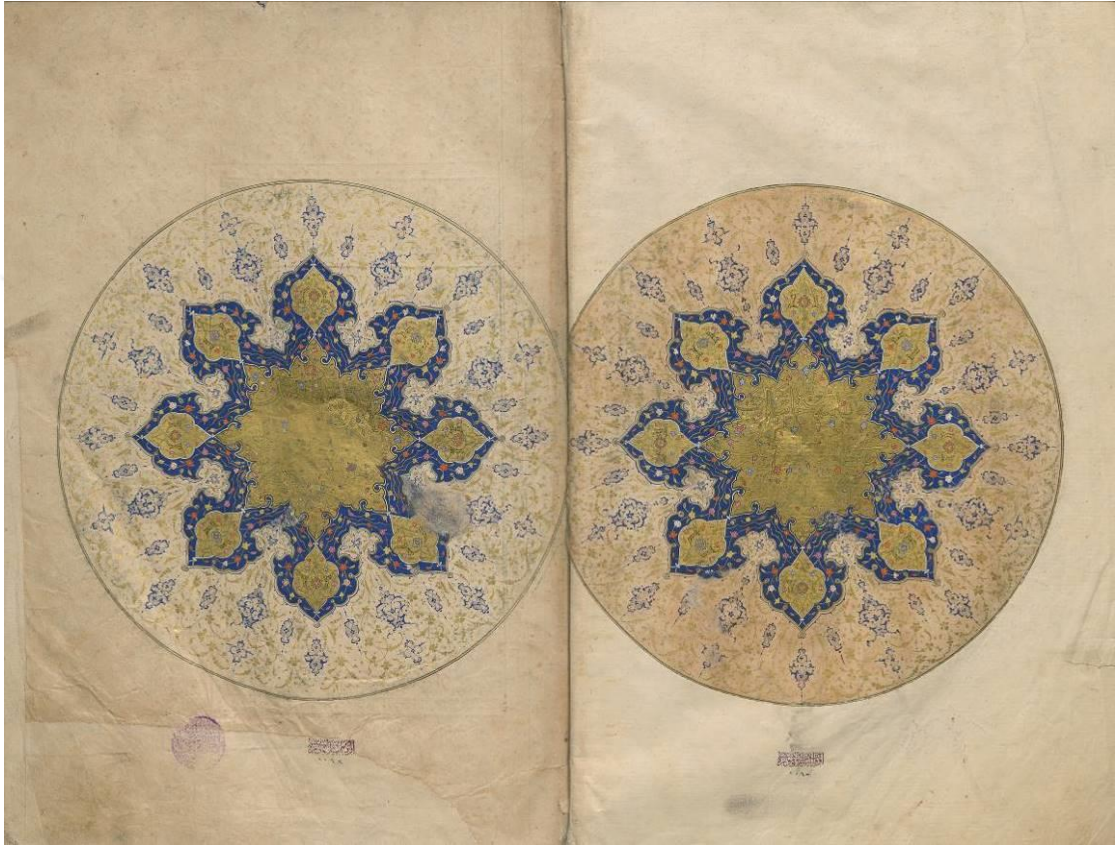
Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Madalyon şeklindeki saha (174 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Altın iplik ile sınırlandırılan kenar bezemesinin etrafına tığlar ve altınla çift tahrir desen uygulanmış ardından altın cetvel ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (91 mm çapında) altın zeminlidir. İğne perdahtlı altın zemin üzerine yine altınla ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda ve yazıda zer-ender-zer tekniği uygulanmış, motiflerde turuncu, açık mavi, pembe ve beyaz renk kullanılmış, beyaz ve lacivert ile detaylandırılmıştır. Bazı motifler lacivert ile, bazıları ise is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı sahası beyaz iplik ile sınırlandırılmıştır.

Yazı sahasının etrafındaki desen 1/16 simetrlili olarak hazırlanmıştır. Altın iplik (1,5 mm) ile sınırlandırılan ve klasik tezhip usulünde hazırlanan kompozisyon hatayî grubu motifler ve rûmî motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Yazı paftasının sınırını

.farklı zemin rengi kullanılmıştır. Lacivert paftanın deseni klasik usulde hazırlanan hatayî grubu motifler ile, altın paftanın deseni hatayî grubu motifler ve hurdelenmiş rûmî motifleri ile tasarlanmıştır. Lacivert zeminli paftada hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, yavruağzı ve sarı renk uygulanmış, kendi kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Sarı altın zeminli paftada hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe ve açık mavi kullanılarak beyaz ile detaylandırılmıştır. Hurdelenmiş rûmî motifleri ise zer-ender-zer tekniğinde uygulanmış, siyah ile hurdelenmiştir. Altın dendanlı iplik ile sınırlandırılan desen lacivert kuzu ile çevrelenmiştir.

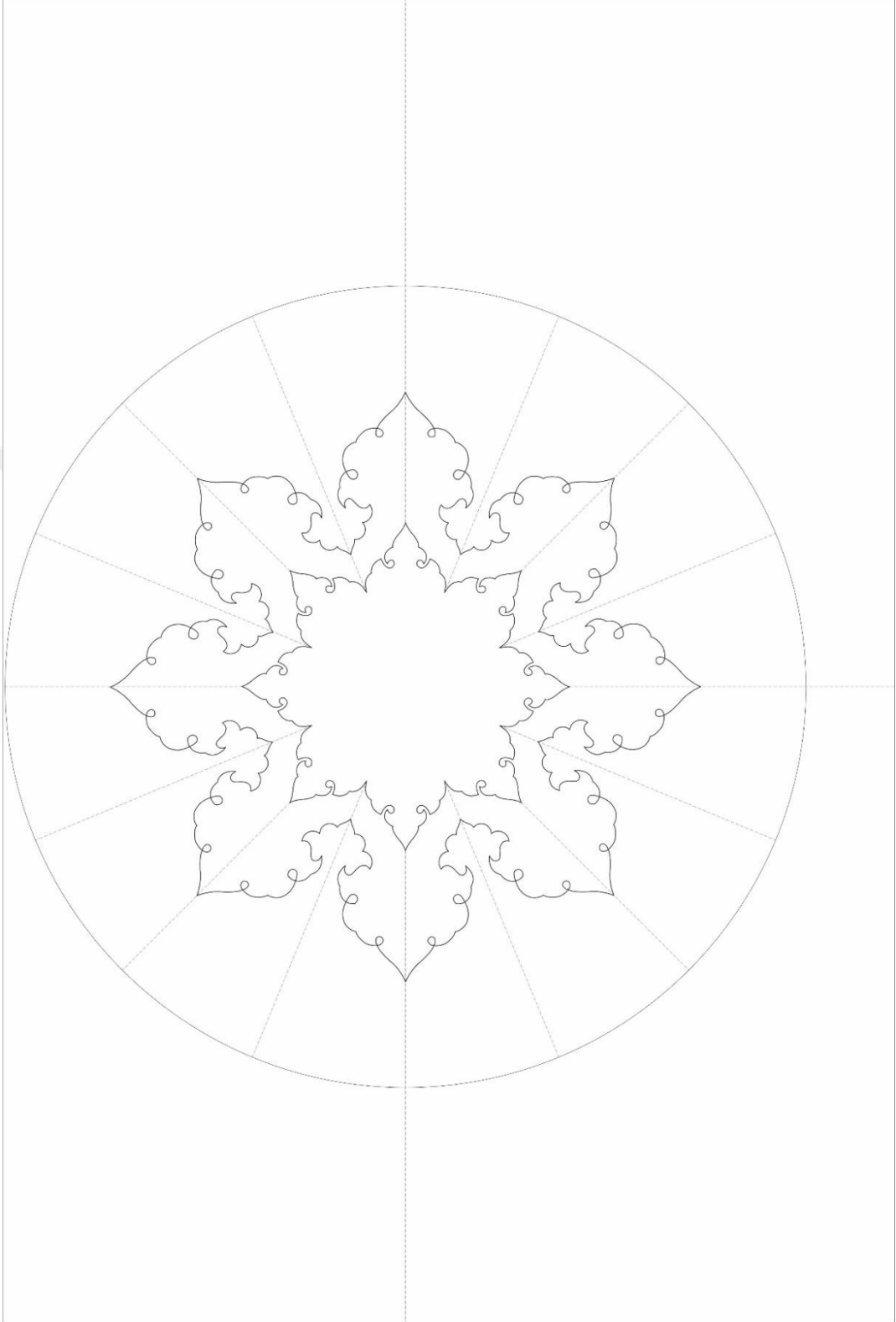
Lacivert kuzu üzerinde bulunan madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluk 74-29-25 mm), ½ simetrik üç farklı desene sahip rûmîli kompozisyonlardan oluşmaktadır. Tığ aralarına sarı altın ile 1/16 simetrik çift tahrir tasarımı yapılmış ve desen sahası altın cetvel (235 mm çapında) ile tamamlanmıştır.

Fotoğraf 57. TIEM 386, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

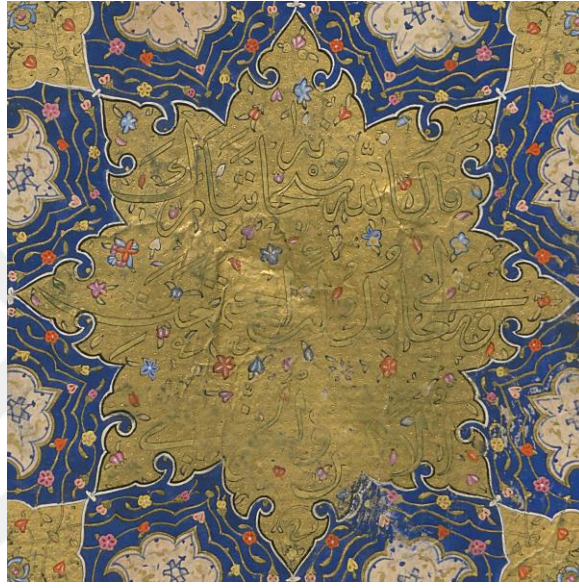
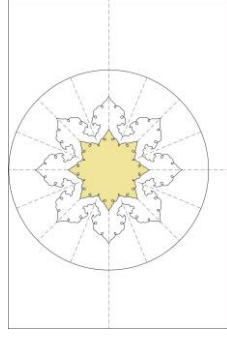

Fotoğraf 58. TİEM 386, Zahriye sayfası, v.1b

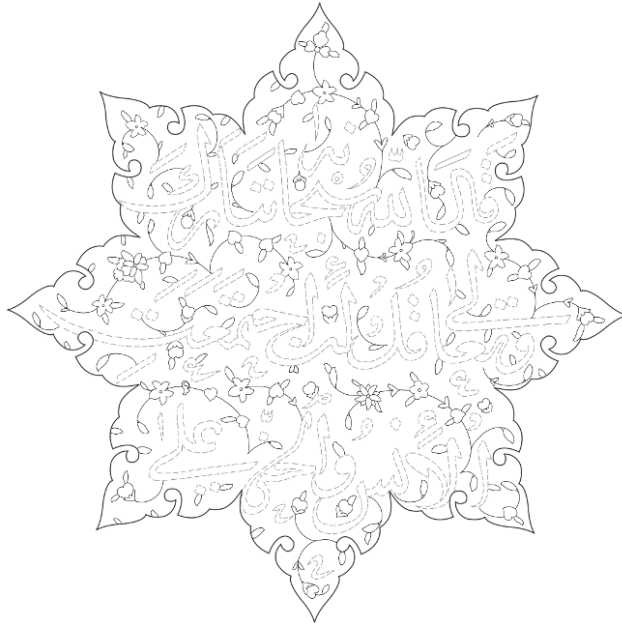

Şema 8. TİEM 386, Zahriye tezhibi sayfa düzeni

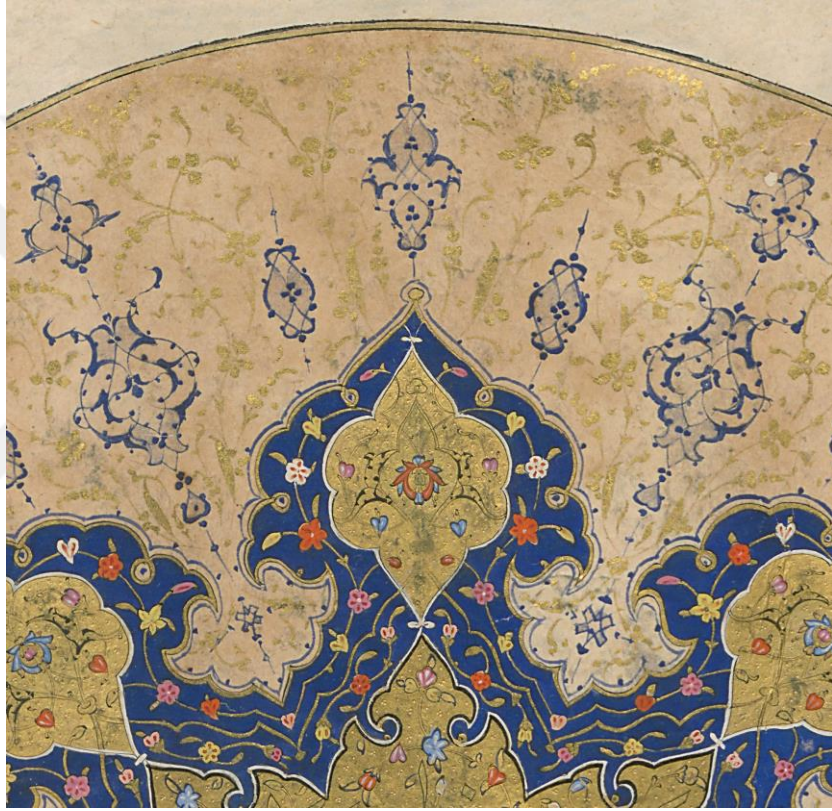
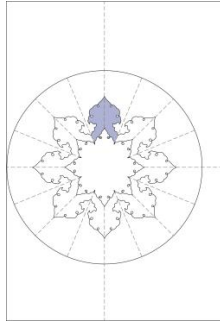
Orijinal boyutundan %44 oranında küçültülmüştür.

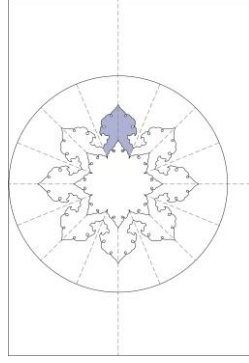
Fotoğraf 59. TIEM 386, Yazı paftası tezhibi, v.1b

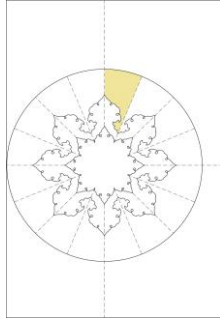
Çizim 18. TIEM 386, Yazı paftası deseni, v.1b

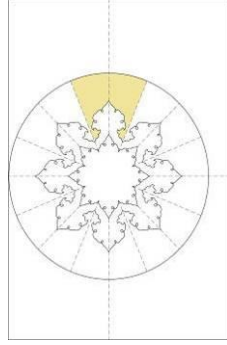
Fotoğraf 60. TİEM 386, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 19. TİEM 386, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Fotoğraf 61. TİEM 386 Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (1/16), v.1b

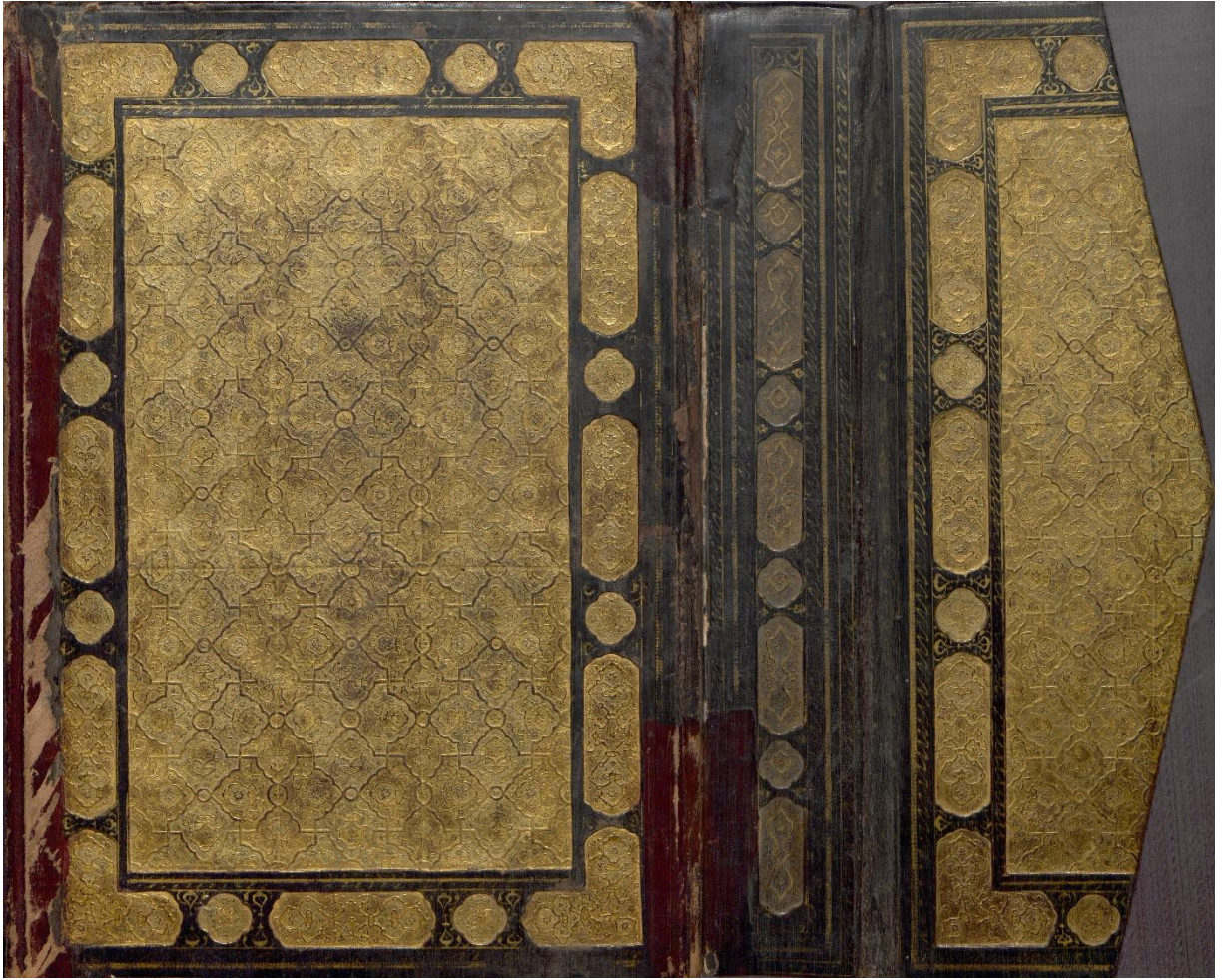

Çizim 20. TİEM 386, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

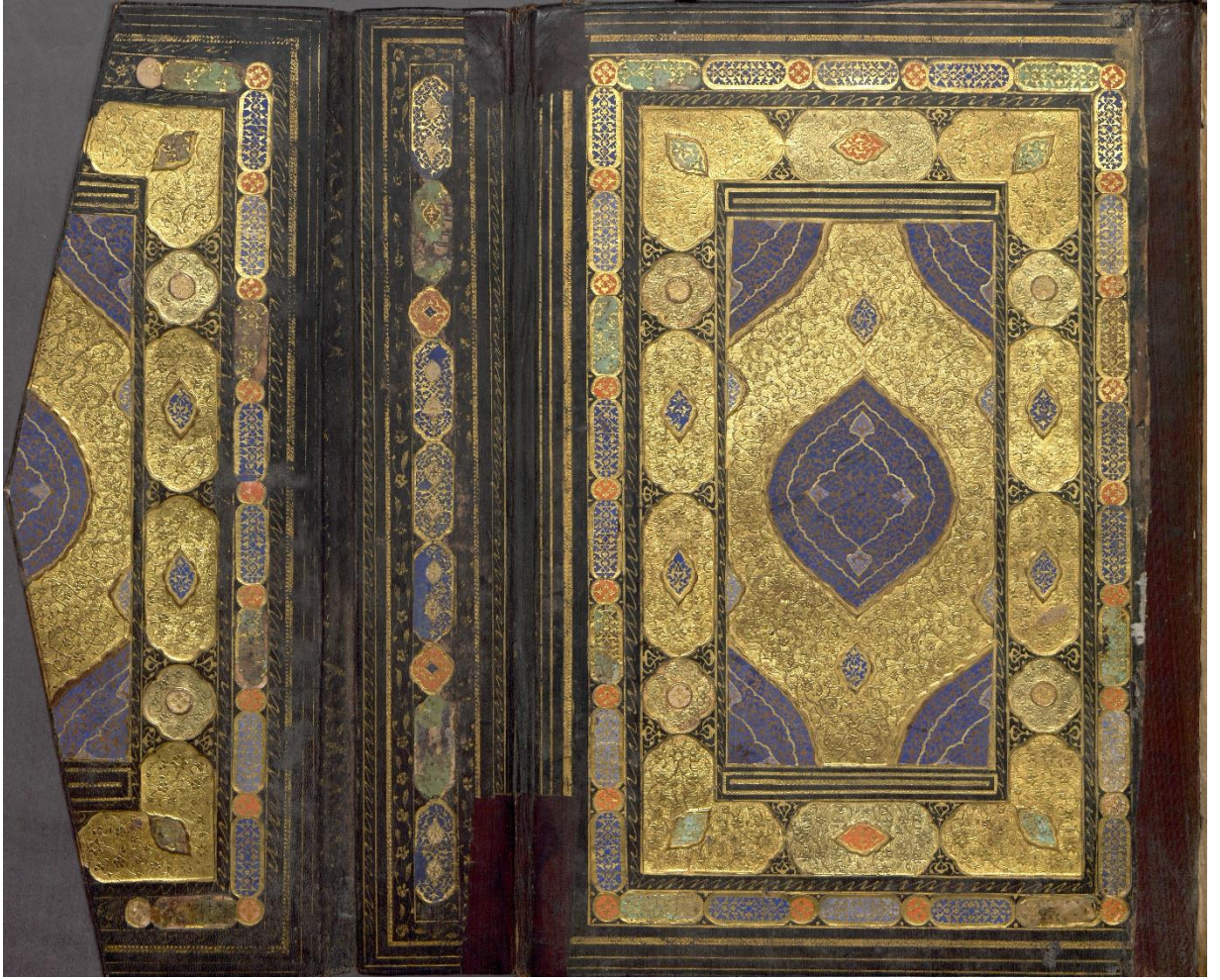
9. TIEM 503 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 503
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Hattatı Abdülkadir b. Abdülvehhab el- Hüseyinî
İstinsah Tarihi	: 1580 civarı
Kitabın Eb'adı	: 500x370x100 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 371
Yazı Çeşidi	: Muhakkak ve nesih
Satır Sayısı	: 13
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	:1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, Her cüz başı serlevha düzeninde tezhiplenmiştir. Felak sûresinin de yer aldığı iki sayfa, hatim duasının bulunduğu dört sayfa, Fahnâmenin bulunduğu dört sayfa tezhiplidir.

Hatice Turban Sultan'ın mührü vardır (v.1a, v.317b). Yeni Camii'de Cedid Valide Sultan Türbesi'nden 1329'da getirilmiştir. Tezhipli sayfalarda Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin mührü vardır.

Fotoğraf 62. TIEM 503, Kabin dışı

Fotoğraf 63. TİEM 503, Kabin içi

TİEM 503 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 251 mm çapında

Tığ uzunluğu : -

Yazı sahası : 86 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzehtir ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Madalyon şeklindeki saha (251 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Cetvel ile sınırlandırılan kenar bezemesinin etrafına halkârî yapılmıştır.

Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (86 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda yeşil, motiflerde ise turuncu, açık mavi, pembe ve sarı renk kullanılmış ve beyaz ile detaylandırılmıştır. Bazı motifler lacivert, bazıları ise is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Daire yazı sahası, üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert, iki tarafı altın cetvelli ince arasuyu (1,5 mm) ve onun iki tarafında turuncu iplik ve altın cetvel ile çevrelenmiştir.

Yazı paftasının etrafındaki madalyon desen 1/16 simetrik olarak hazırlanmıştır. Klasik tezhip usulünde hazırlanan kompozisyon hatayî grubu motifler ve rûmî motifi

kullanılarak oluşturulmuştur. Desen paftalarında turuncu, lacivert, mavi ve altın zemin kullanılmıştır. Turuncu ipliklerden oluşan lacivert zeminli paftanın zemini beyaz ve turuncu renk rûmî motifleriyle tasarlanmış, içteki turuncu rûmî ile oluşturulan paftanın zemini altın ile doldurulmuştur. Lacivert zeminli paftanın etrafında altın dendanlar ile sınırlandırılan pafta hatayî grubu motifler ile zer-ender-zer tekniğiyle uygulanmış, hatayî grubu motiflerde turuncu, beyaz, açık mavi, sarı ve pembe kullanılarak beyaz ile detaylandırılmıştır. Turuncu dendanlı iplik ile oluşturulan paftada ise hatayî grubu motifler lacivert zemin üzerine altın ile çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır. Desen sınırı üzerindeki beyaz ve turuncu iplikle sınırlandırılan paftalarda altın ve turuncu zemin üzerine çift tahrir tekniğiyle ve siyah renk ile rûmîli desen işlenmiştir. Bu küçük paftaların arasında kalan açık mavi zemin üzerine hatayî grubu motifler altın ile çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır.

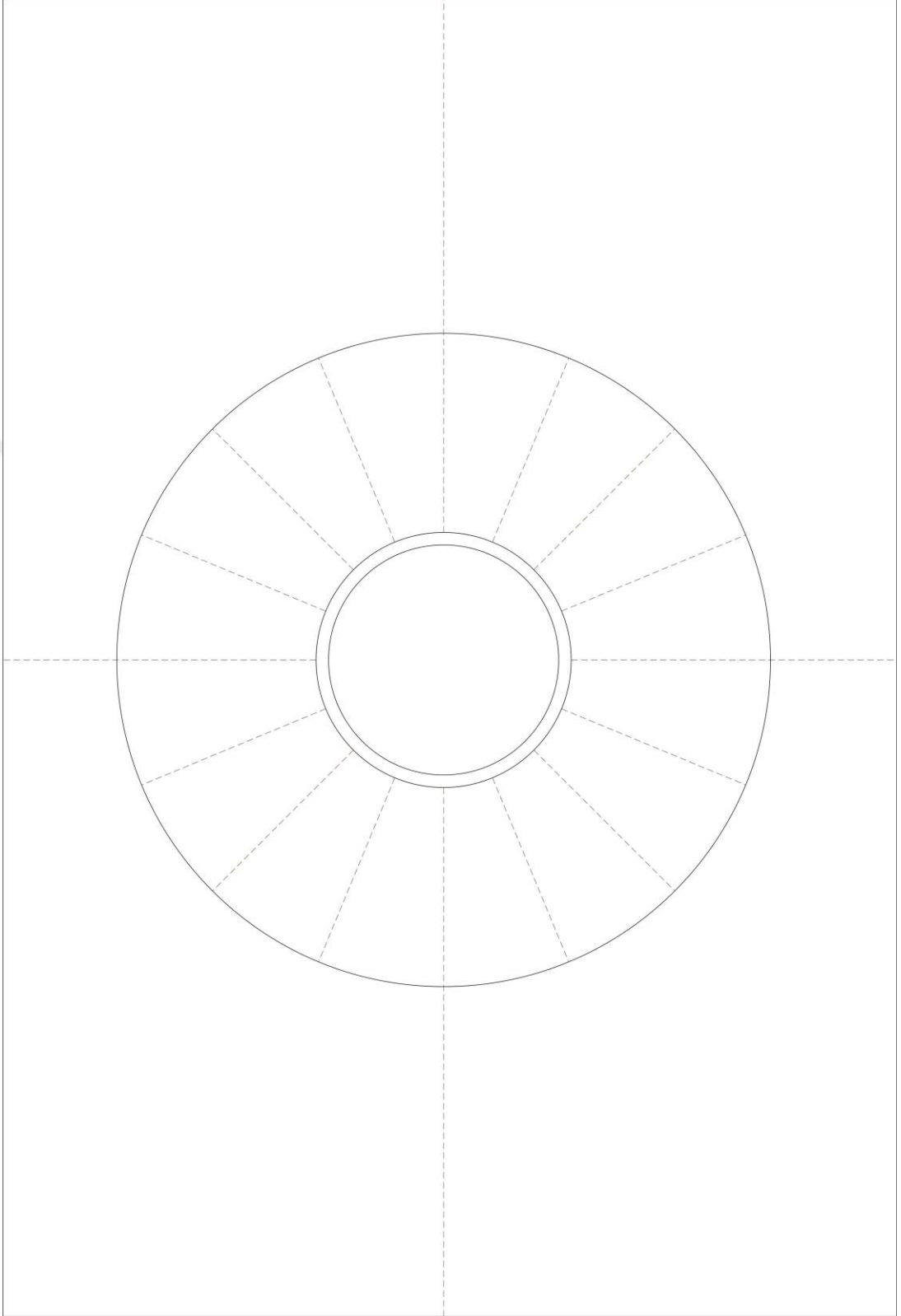
Madalyon tezhibi sınırlayan lacivert iplik üzerine tığ yapılmayarak, bubcuk ile bezenmiştir. Madalyonun dışında kalan krem rengi kâğıt zeminine hatayî grubu motiflerden meydana gelen, serbest desenli klasik halkârî yapılmıştır.

Fotoğraf 64. TiEM 503, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

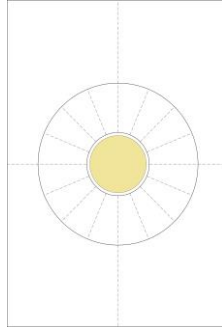

Fotoğraf 65. TIEM 503, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 9. TİEM 503, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.2a

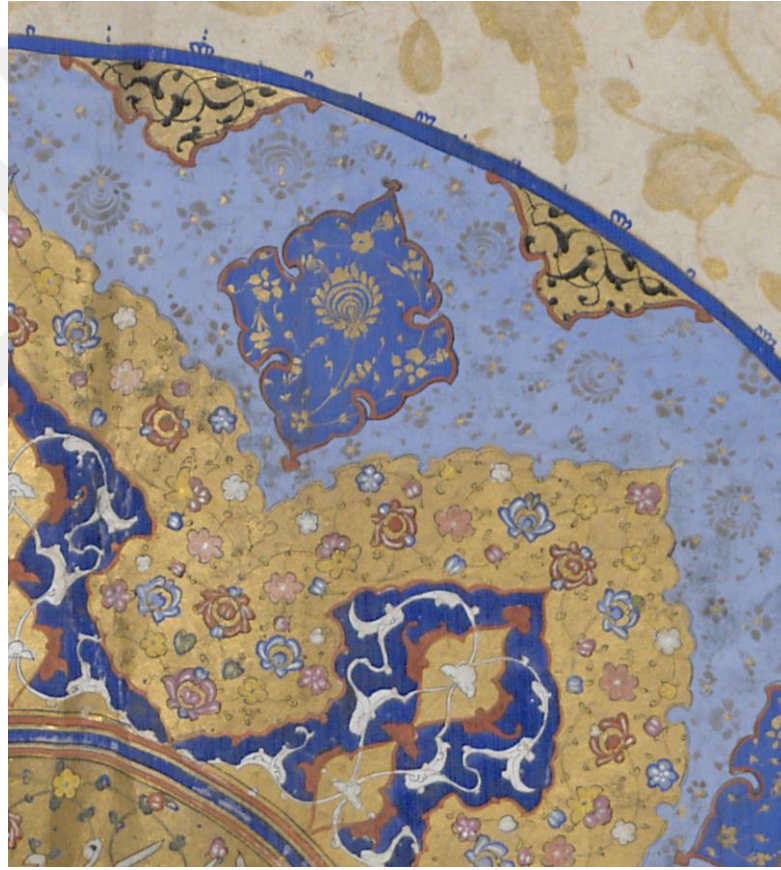
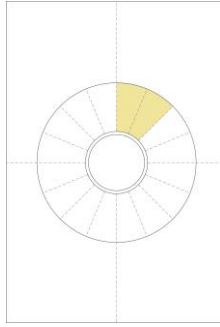
Orijinal boyutundan %58 oranında küçültülmüştür.

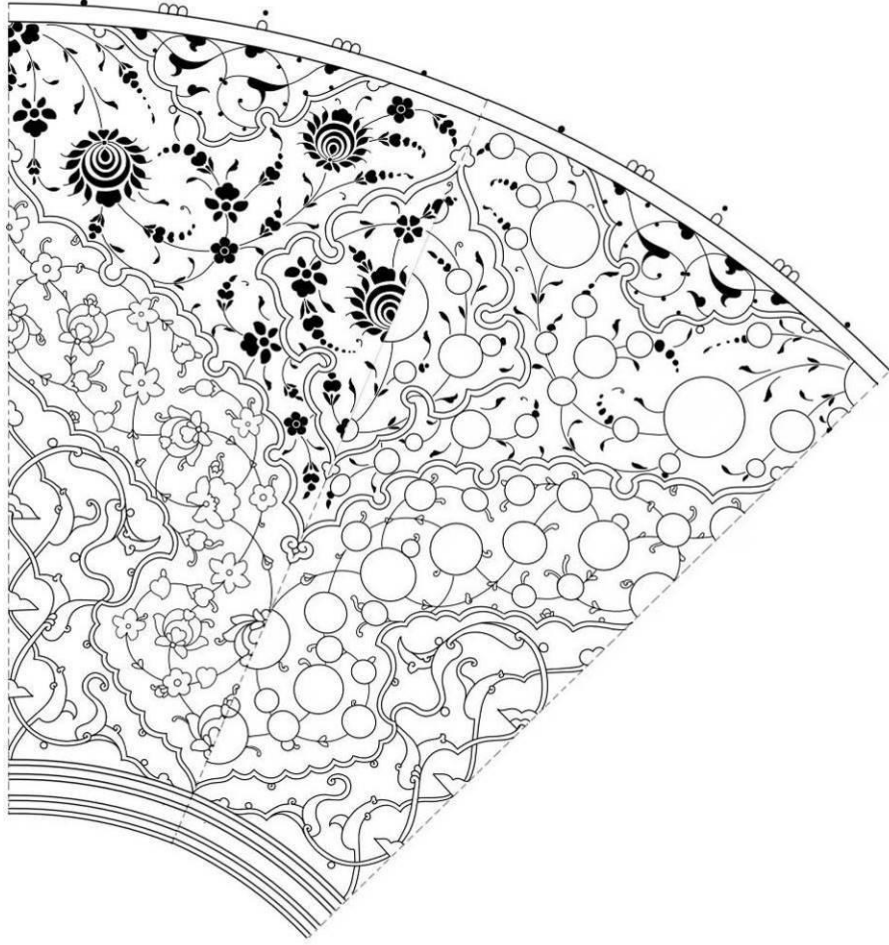
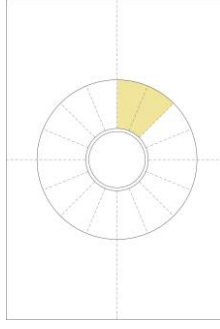
Fotoğraf 66. TIEM 503, Yazı paftası tezhibi, v.1b

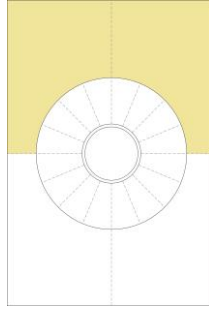
Çizim 21. TIEM 503, Yazı paftası deseni, v.1b

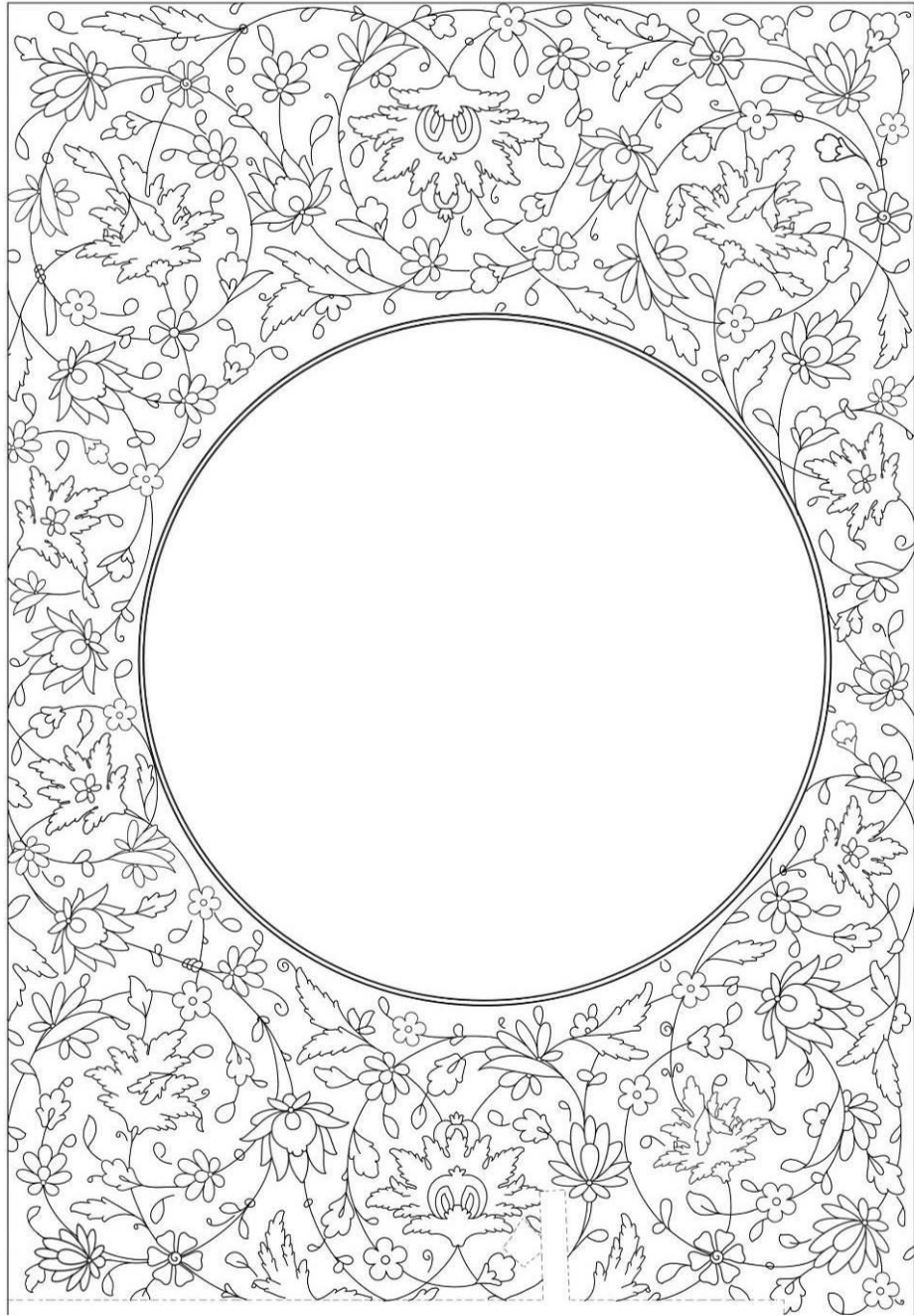
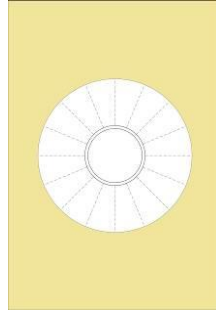
Fotoğraf 67. TİEM 503, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

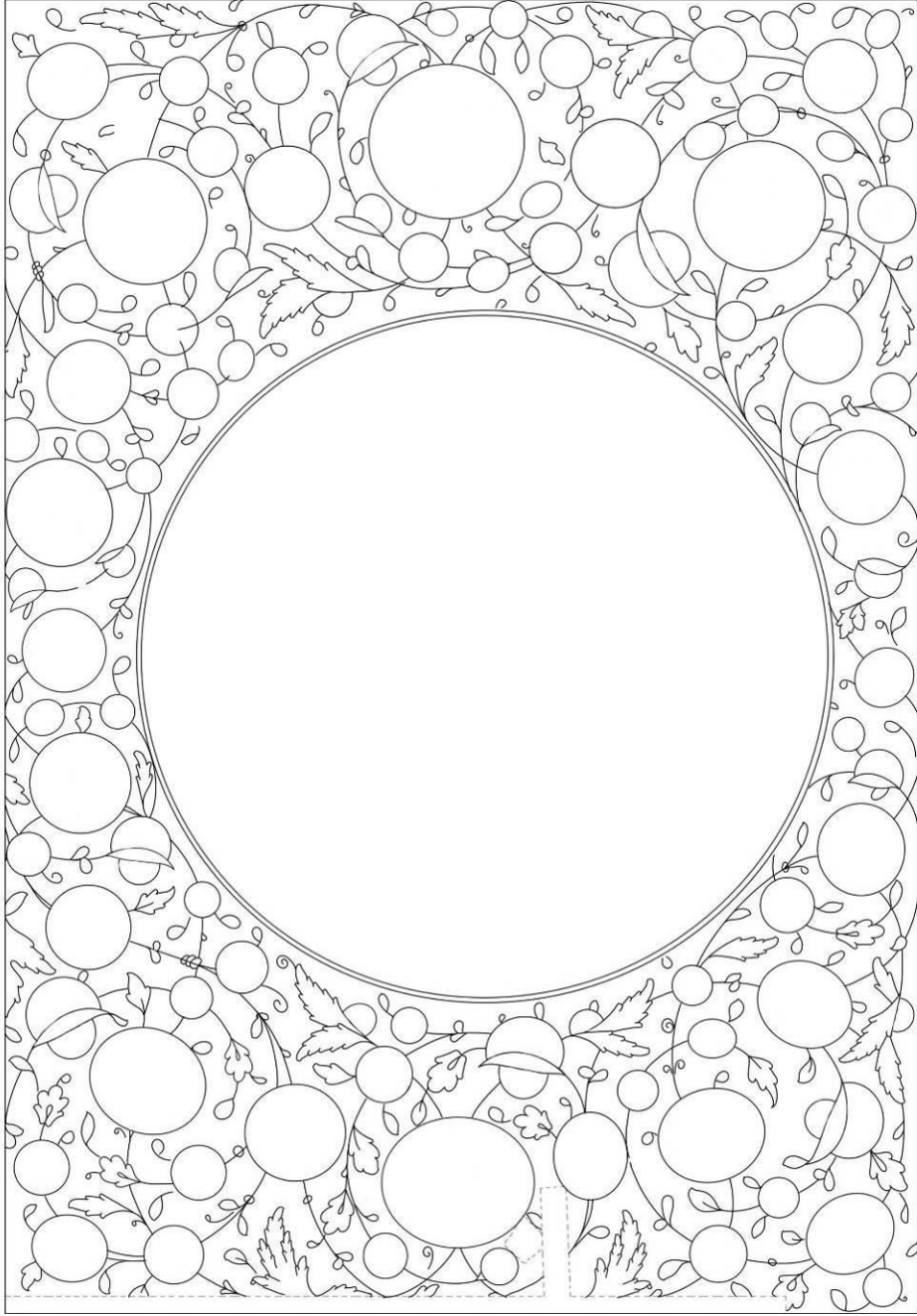
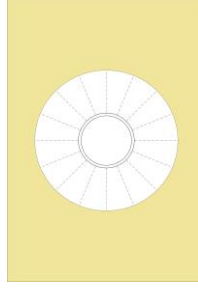
Çizim 22. TİEM 503, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

Fotoğraf 68. TIEM 503, Halkârî tezhibinden ayrıntı, v.2a

Çizim 23. TİEM 503, Halkârî deseni, v.2a

Çizim 24. TİEM 503, Halkârî desen kanaviçesi, v.2a

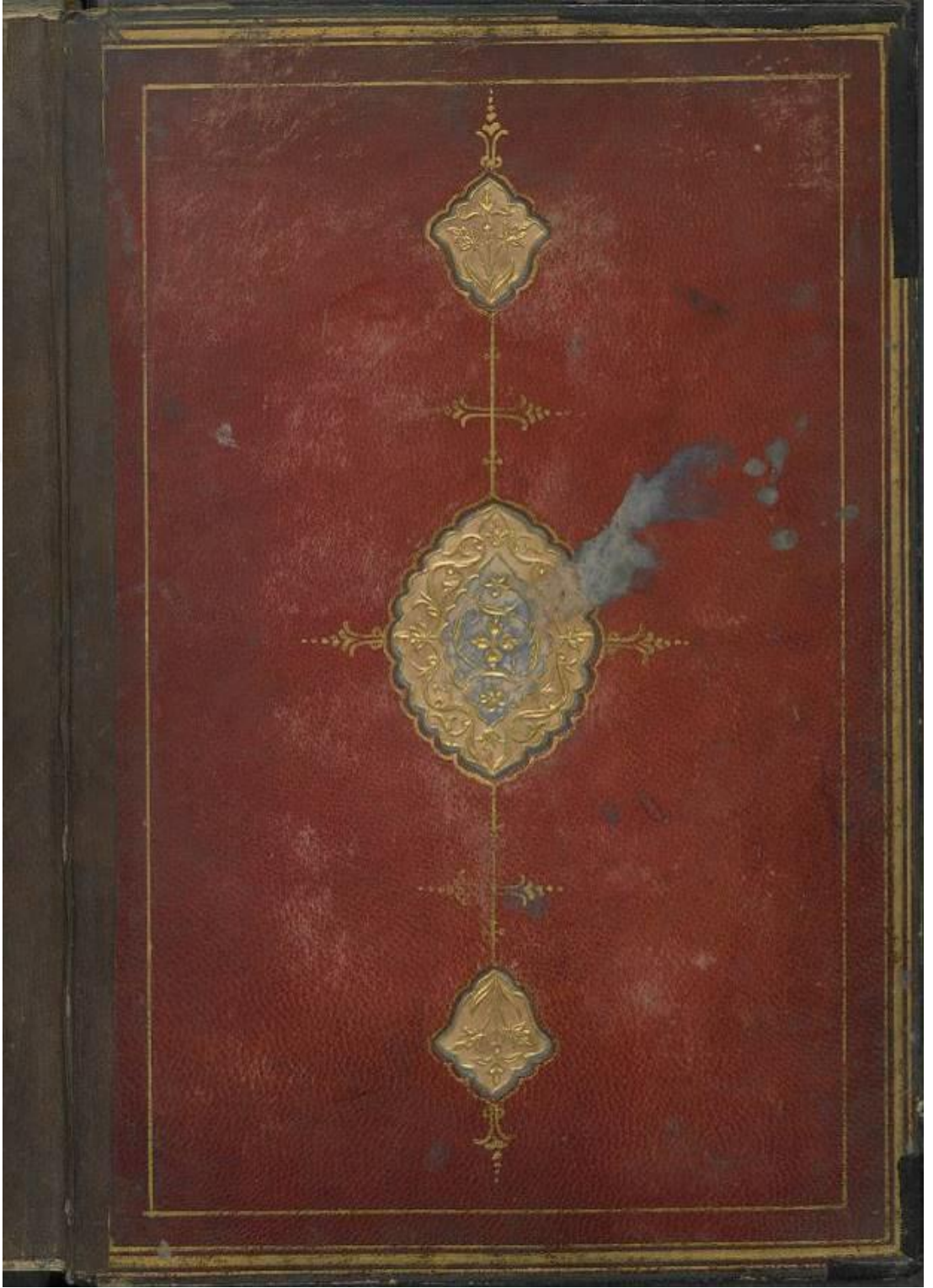
10. TIEM 515 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 515
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: H.969/M.1561-62
Kitabın Eb'adı	: 260 x 190 x 40 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri; mülemma ve şemse kab
Varak Sayısı	: 326
Yazı Çeşidi	: Sülüs ve Nesih
Satır Sayısı	: 15
Mürekkep	: İs mürekkebi ve mavi mürekkep
Tezhipli Varaklar	:1b-2a, 2b-3a, 3b

Van Şafiiler Camiinden 13 Mayıs 1330'da getirilmiştir. Mushafın v.1b-2a ve v.326 sayfalarında Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne ait mühür vardır.

Fotoğraf 69. TİEM 515, Kabın dışı

Fotoğraf 70. TIEM 515, Kabın içi

TİEM 515 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 105 mm çapında

Tığ uzunluğu : 21 mm

Yazı sahası : 51 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrā' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrā' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Madalyon şeklindeki saha (105 mm çapında), merkezindeki yazı sahasıyla birlikte iki bölümden oluşmaktadır. Altın cetvel ve iplik ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire planlı yazı sahası (51 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla İsrā' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, yazı araları hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Dallarda zer-ender-zer tekniği uygulanmış, is mürekkebi ile tahrirlenen motiflerde ise turuncu, pembe ve yeşil renk kullanılmıştır. Daire yazı sahası lacivert, iki tarafı altın cetvelli iplik (1 mm) ile çevrelenmiştir.

Yazı sahasının etrafındaki madalyon desen 1/12 simetrlili olarak hazırlanmıştır. Altın cetvel ile sınırlandırılan ve klasik tezhip usulünde hazırlanan kompozisyon hatayî grubu motifler ve rûmî motifi kullanılarak oluşturulmuştur. Altın ayırma rûmî ve turuncu iplik ile oluşturulan paftaların iç zemininde sarı altın, dışında lacivert kullanılmıştır. ½ simetrlili desenin helezonları paftaların zemininde kesilmeden devam

ettirilmiştir. İri hatayîlerin göze çarptığı hatayî grubu motiflerde altın zeminde açık mavi, pembe, ve turkuaz renk kullanılmış ve kırmızı renk ile detaylandırılmıştır. Lacivert zeminde ise turuncu, beyaz, pembe, turkuaz ve sarı renk kullanılmış, kırmızı ile detaylandırılmıştır. Madalyon desen iki tarafında altın cetvel bulunan lacivert iplik ile sınırlandırılmıştır.

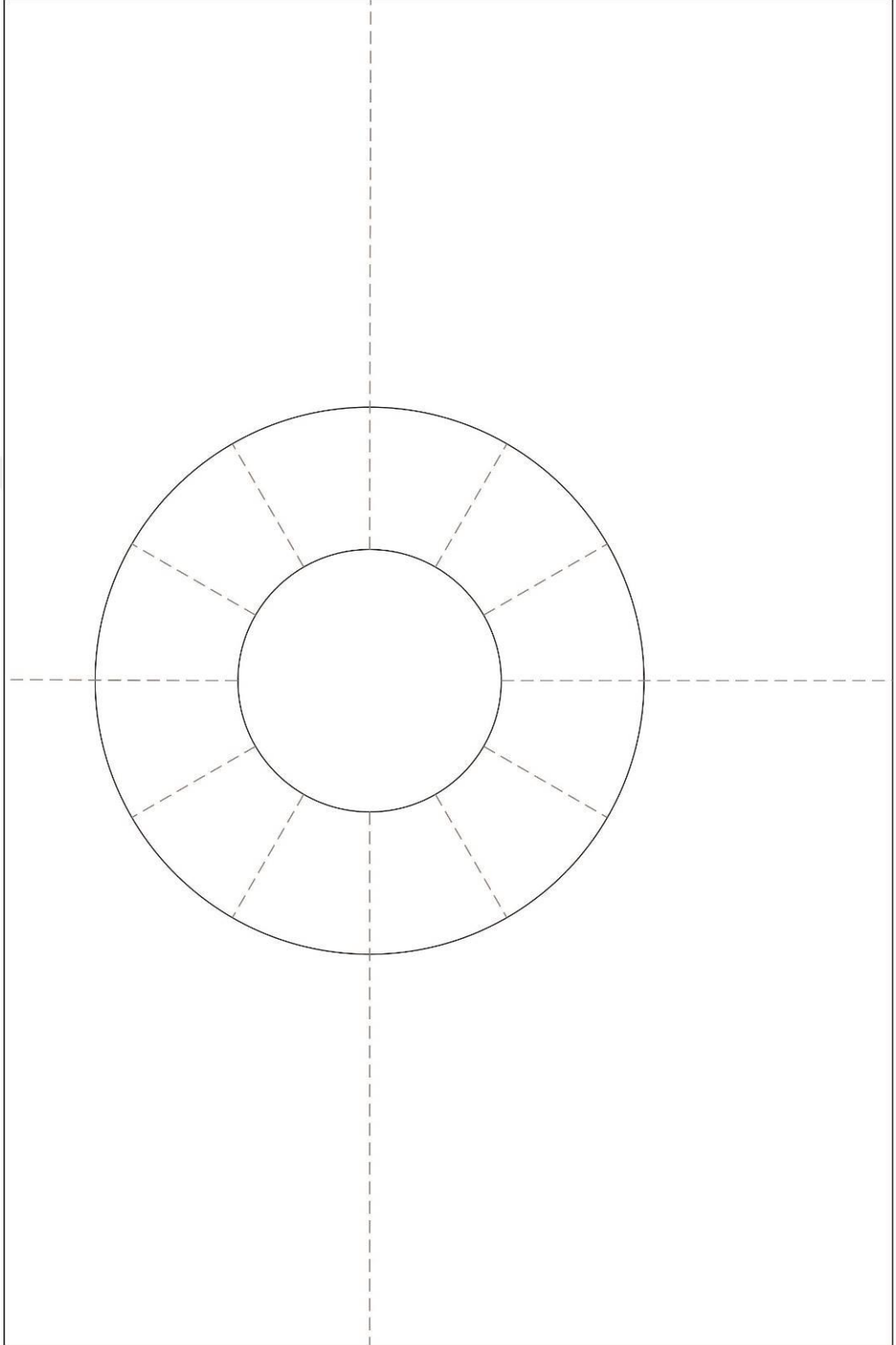
Madalyon zahriye tasarımının tığları (uzunluk 21 mm), lacivert renkli kuzu üzerinde sade motiflerden meydana gelmiştir.

Fotoğraf 71. TİEM 515, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

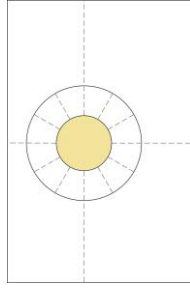

Fotoğraf 72. TIEM 515, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 10. TİEM 515, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

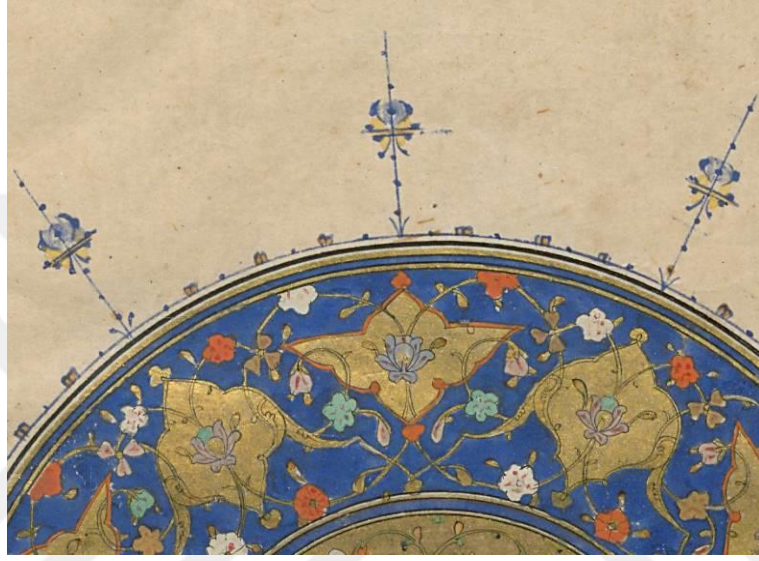
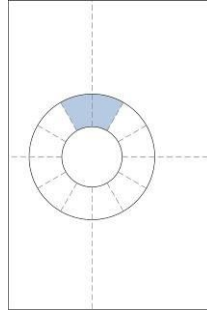
Orijinal boyutundan %18 oranında küçültülmüştür.

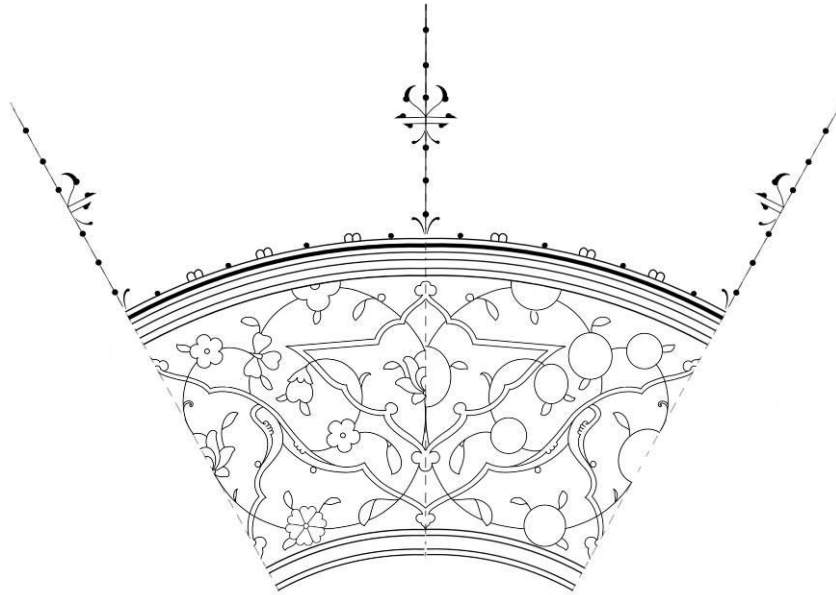
Fotoğraf 73. TIEM 515, Yazı paftası tezhibi, v.1b

Çizim 25. TIEM 515, Yazı paftası deseni, v.1b

Fotoğraf 74. TİEM 515, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/12), v.1b

Çizim 26. TİEM 515, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b

11. TIEM 529 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 529
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Hüseyin el-Fahhar Şirazî
İstinsah Tarihi	: H.968/M.1560-61
Kitabın Eb'adı	: 590 x 410 x 65 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 408
Yazı Çeşidi	: Nesih ve Sülüs
Satır Sayısı	: 13
Mürekkep	: İs mürekkebi, mavi mürekkep, zer mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 190b-191a, 406b-407a, 407b-408a

Çarşamba Fethiye Camii'nden Rumî 19 Kânûn-ı evvel 1329 tarihinde getirilmiştir. Mushafın v.1b-v.2a ve v.408b sayfalarında Türk ve İslam Eserleri'ne ait mühür vardır.

Fotoğraf 75. TİEM 529, Kabin dışı

Fotoğraf 76. TİEM 529, Kabin içi

TİEM 529 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 234 mm çapında

Tığ uzunluğu : 64-44-39 mm

Yazı sahası : 74 mm çapında

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Noksan sıfatlardan münezzeh ve üstün olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında bulunan zahriye tezhibi karşılıklı çift sayfa olarak tasarlanmıştır. Sekiz dilimli madalyon şeklindeki saha (234 mm çapında), dikey simetri ekseninde bulunan salbek paftaları ve merkezindeki yazı sahasıyla birlikte üç bölümden oluşmaktadır. İnce arasuyu ile sınırlandırılan kenar bezemesi tığlar ile tamamlanmıştır.

Merkezde bulunan daire şeklindeki yazı sahası (74 mm çapında) altın zeminlidir. Altın zemin üzerine üstübeç mürekkebiyle ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin bir kısmı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Yazı is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Yazı araları altın zemin üzerine hatayî grubu motiflerle bezenmiş olup, dallarda açık yeşil kullanılmıştır. Hatayî grubu motifler açık yeşil, turuncu ve pembe ile renklendirilmiştir. Daire yazı sahası, içten dışa doğru üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi ve iki tarafında altın cetvel bulunan lacivert ince arasuyu (2 mm), kitabeli arasuyu ve üzerinde siyah renkli (+) bezemesi ve iki tarafında altın cetvel bulunan turuncu ince arasuyu (2 mm) ile çevrelenmiştir.

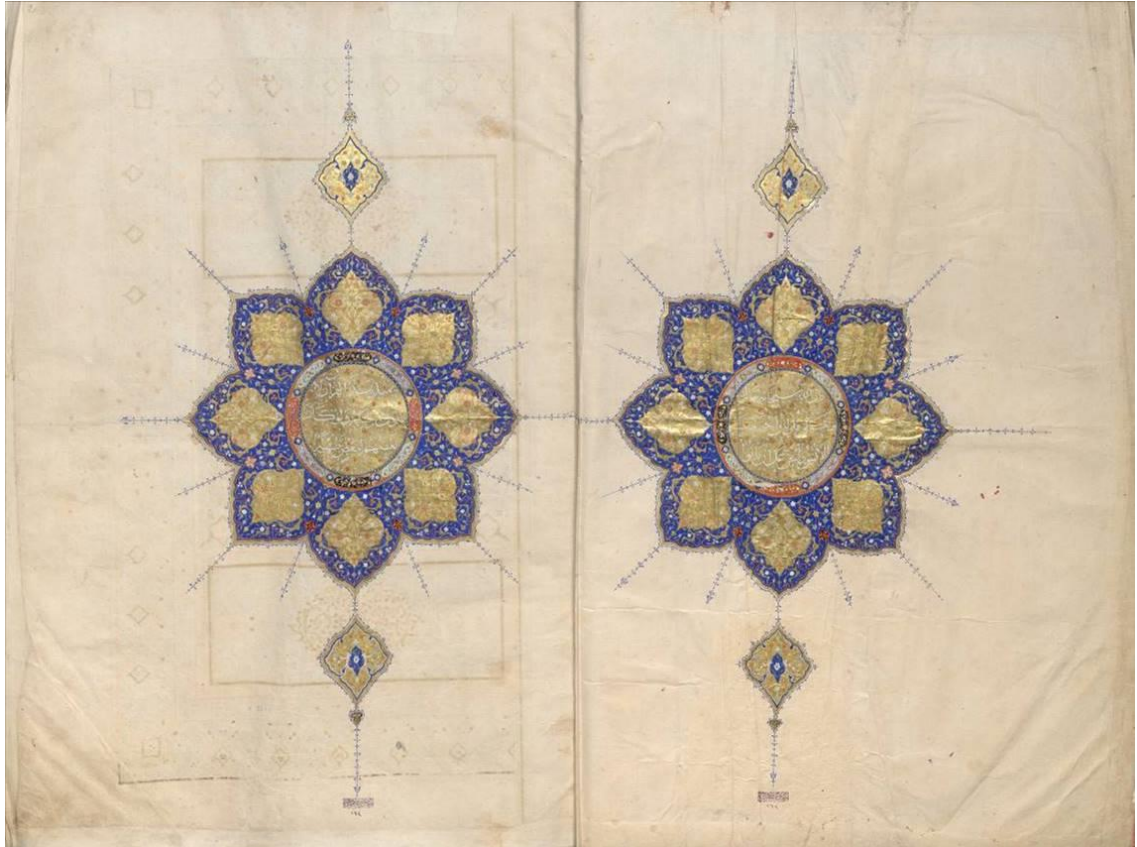
Hatayî grubu motiflerden oluşan 8 paftalı kitabeli arasuyunun pafta zeminlerinde açık mavi, siyah ve koyu turuncu olmak üzere üç farklı zemin rengi kullanılmış, kitabe

aralarındaki küçük paftalarda lacivert, geriye kalan zeminde ise altın kullanılmıştır. Kitabe içi desenler ½ ters simetrik tasarlanmıştır. Desende yer alan hatayî grubu motifler sarı, turuncu, pembe, yeşil ve beyaz ile renklendirilmiş ve kendi renklerinin koyu tonları ile gölgelendirilmiştir. Lacivert paftanın merkezine sadece beyaz bir penç yerleştirilmiş ve turuncu ile detaylandırılmıştır.

Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon tasarımı TIEM 200 numaralı eser ile benzerlik göstermektedir. 1/16 simetrik olarak hazırlanan desen altın cetvel (2 mm) ile sınırlandırılmıştır. Hatayî grubu motifler, sarılma rûmî ve buluttan oluşan kompozisyon klasik tezhip usûlünde işlenmiştir. Altın sarılma rûmî ile pafta oluşturulmuş, paftanın iç zeminin yarı mat sarı altın, dışında ise lacivert ile doldurulmuştur. Simetrik desenin helezonları paftaların zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde her iki zeminde de turuncu, açık mavi, beyaz ve sarı renk kullanılmıştır. Simetri ekseninde ortabağ ile bağlanan parlak altın dolantı bulut her iki paftada devam edecek şekilde düzenlenmiştir. Desen sınırına simetri eksenine yerleştirilen hurdelenmiş rûmî ortabağ motifli, dandanlı turuncu iplik yapılmıştır. Turuncu ile hurdelenmiş ortabağ zemini siyah ile doldurulmuştur. Turuncu ve altın dandanlar arasında kalan boşluk paftanın devamı olarak lacivert ile renklendirilmiştir.

Madalyon zahriyenin dikey simetri ekseninde bulunan salbeklerin deseni (yüksekliği 73 mm) ½ simetriklidir. Desen madalyon deseninin devamı niteliğindedir. Hatayî grubu motifler ve sarılma rûmî kullanılarak klasik tezhip usûlünde bezenmiştir. Merkezinde açık yeşil sarılma rûmî ile pafta oluşturulmuş, paftanın dış kısmı altın, iç kısmı lacivert ile renklendirilmiştir. Rûmîlerin sarılmaları turuncu ile yapılmıştır. Lacivert zeminde bulunan tek hatayî motifi beyazdır. Altın zeminde ise motiflerde turuncu, beyaz, sarı ve açık mavi kullanılmıştır. Beyaz dandanlı iplik ile, beyaz ve altın dandanlar arasında kalan boşluk lacivert ile doldurulmuştur. Salbeklerin uç kısmında altın zeminli siyahla hurdelenmiş rûmî tepelik yer almaktadır.

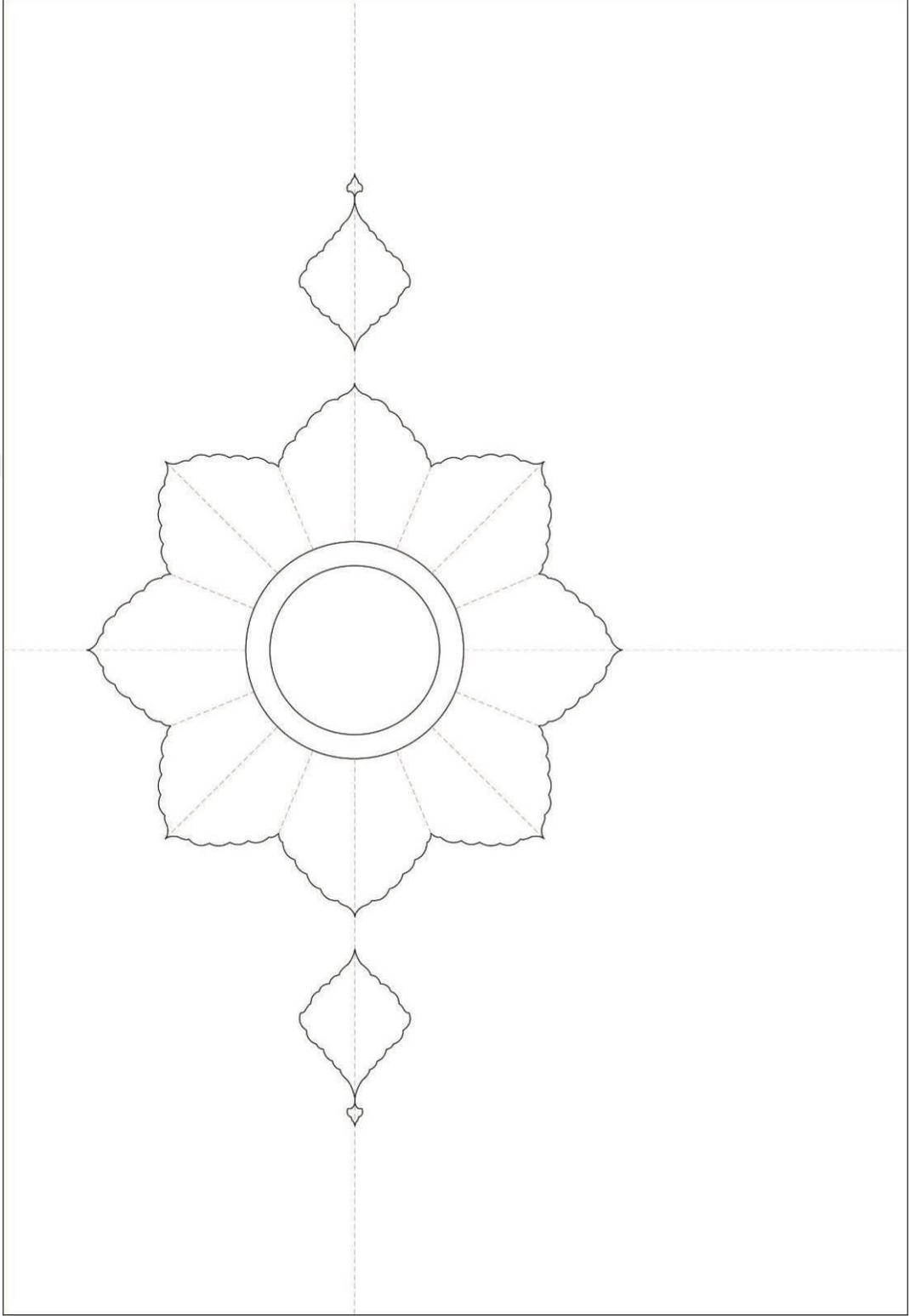
Madalyon zahriye bezemesinin, uzunluğu 64-44-39 mm arasında değişen tığları, lacivert kuzu üzerine sade, küçük motiflerle uygulanmıştır.

Fotoğraf 77. TIEM 529, Zahriye sayfası, v.1b-v.1b

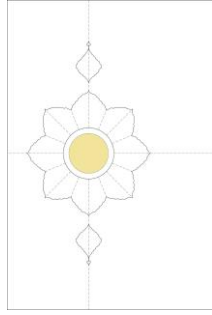

Fotoğraf 78. TİEM 529, Zahriye sayfası, v.1b

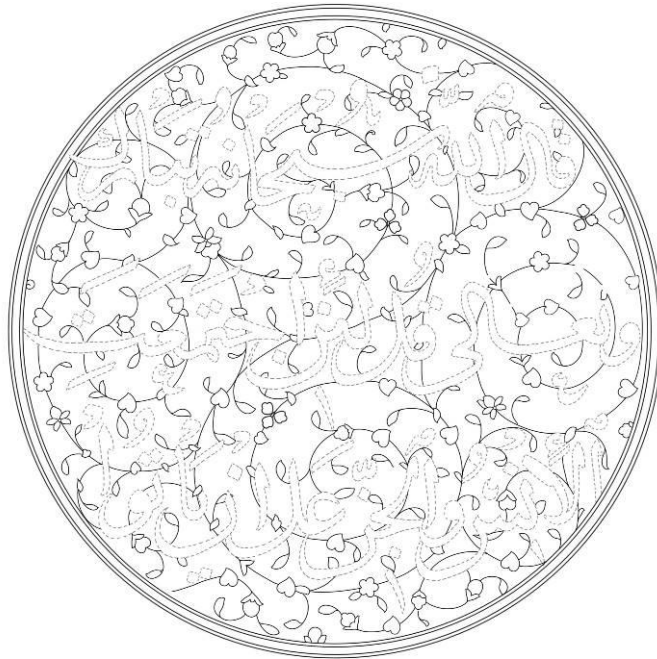

Şema 11. TİEM 529, Zahriye tezhibi sayfa düzeni

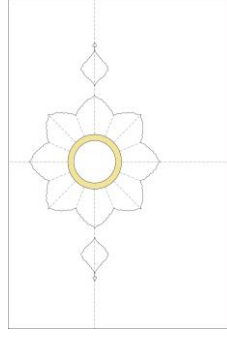
Orijinal boyutundan %64 oranında küçültülmüştür.

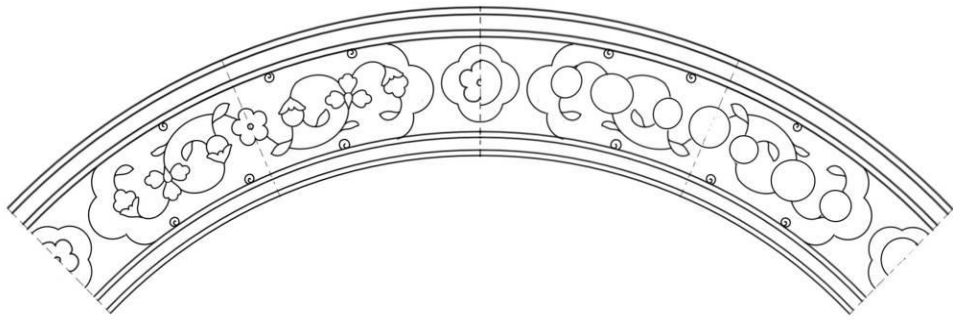
Fotoğraf 79. TİEM 529, Yazı paftası tezhibi, v.1b

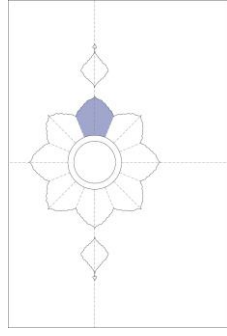
Çizim 27. TİEM 529, Yazı paftası deseni, v.1b

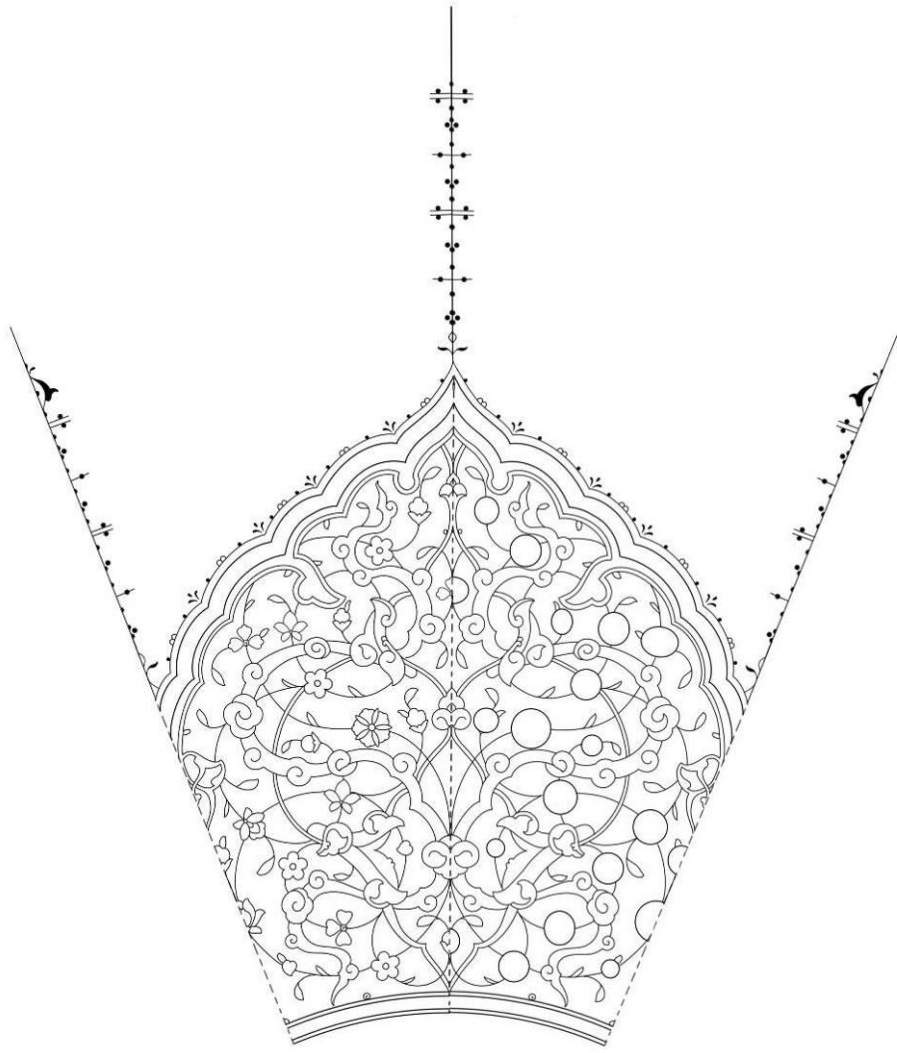
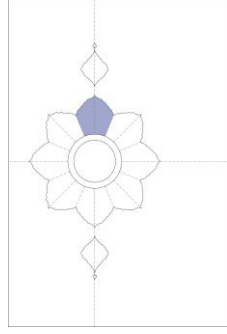
Fotoğraf 80. TİEM 529, Arasuyu tezhibinden ayrıntı, v.1b

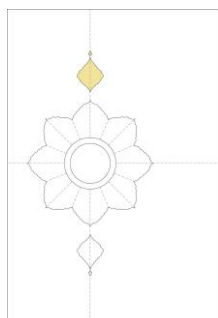
Çizim 28. TİEM 529, Arasuyu deseni, v.1b

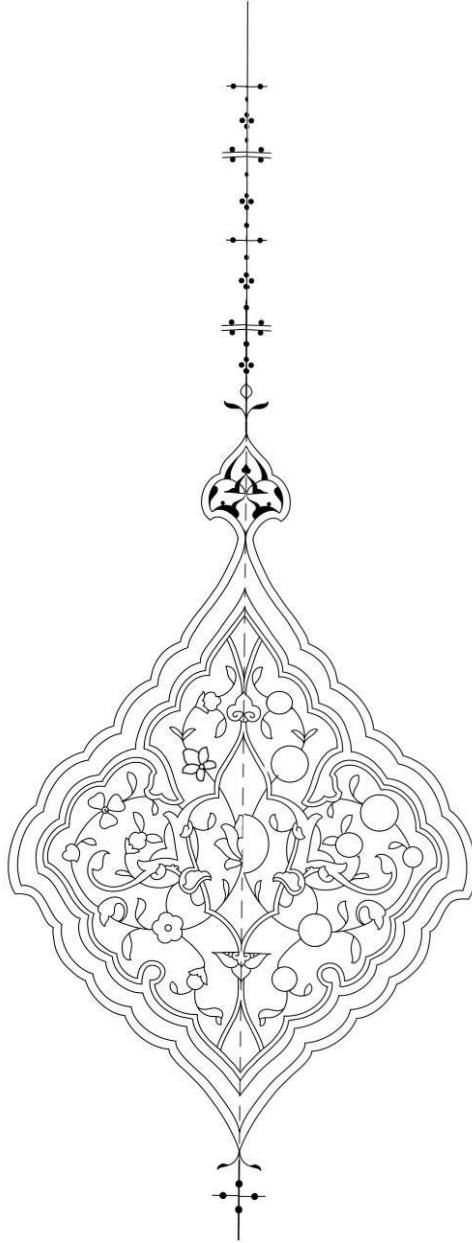
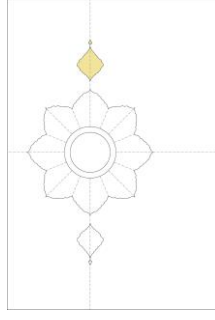
Fotoğraf 81. TİEM 529, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (2/16), v.1b

Çizim 29. TIEM 529, Dış pervaz deseni (2/16), v.1b

Fotoğraf 82. TĪEM 529, Salbek tezhibi, v.1b

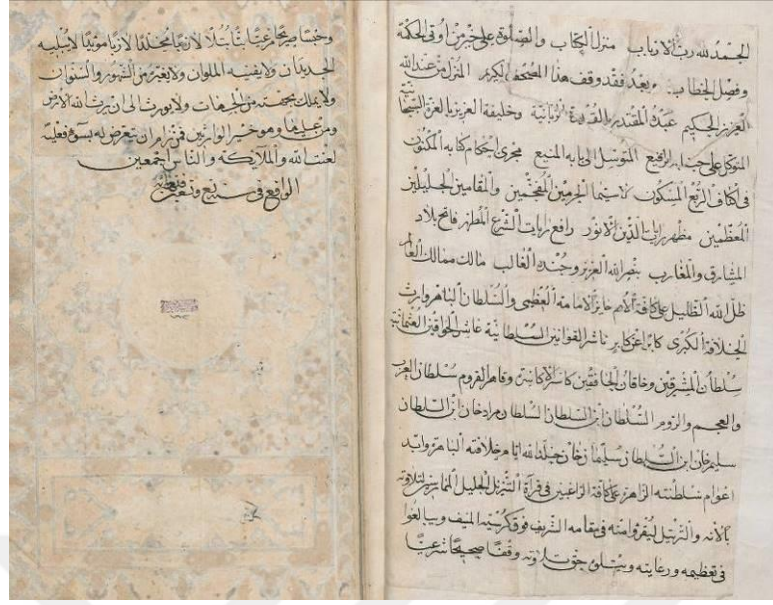

Çizim 30. TİEM 529, Salbek deseni, v.1b

12. TIEM 167 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 167
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	:-
Kitabın Eb'adı	: 410x270x50 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 361
Yazı Çeşidi	: Nesih, Ta'lik, Rıkâ'
Satır Sayısı	: 12
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 2b-3a, 3b-4a, 4b-5a, 174b-175a, 358b-360a, 360b-361a

Mushafın v.1b-v.2a sayfalarında Sultan III. Murad'ın H.999 da vakfettiğine dair nesih ile yazılmış bir kayıt vardır (Fotoğraf 83). Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin mührü v.2b-3a, 3b-4a, 358b-360a ve 360b-361a sayfalarında bulunmaktadır.

Fotoğraf 83. TİEM 167, vakıf kaydı, v.1b-v.2a

Fotoğraf 84. TİEM 167, Kabin dışı

Fotoğraf 85. TİEM 167, Kabin içi

TİEM 167 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.2b-v.3a

Eb'adı : 372x224 mm

Tığ uzunluğu : 26 mm

Yazı sahası : 290x166 mm

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.2b'de üst başlıkta Vâkı'a Sûresi 77. âyet ve 78. âyetin bir kısmı, v.3a'da üst başlıkta 78. âyetin devamı, v.2b'de alt başlıkta 79. âyet, ve v.3a'da alt başlıkta 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir. Kare bölümdeki yazı paftasında ise “noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu” cümlesi ve İsrâ' Sûresinin 88. âyeti, âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır.

Tezhip Özellikleri

Karşılıklı iki sayfada v.2b-v.3a'da yer alan zahriye tezhipleri dikdörtgen planlıdır (372x224 mm). Sayfa düzeni, merkezde kare planlı saha, bu sahanın üst ve alt tarafında yer alan yatay dikdörtgen sûrebaşı kısmından oluşmaktadır. Kare planlı (166x166 mm) sahanın merkezinde yazı paftası (62 mm çapında) bulunmaktadır. Kare planlı saha ve sûrebaşları dört taraftan ince arasuyu (2 mm) ile çevrelenmiştir. Dikdörtgen planlı bu yazı sahasını üç taraftan kubbeli kenarsuyu ve tığlar çevrelemektedir.

Kare sahanın ortasında yer alan yazı paftasının zemini sarı altın olup, serbest hatayî grubu motiflerle yapılmıştır. Üzerine üstübeç mürekkebi ve rıkā' hattıyla “noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu” cümlesi ve İsrâ' Sûresinin 88. âyeti yazılmış ve is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Altın zemin üzerinde yer alan tasarımda dallar üstübeç mürekkebi, hatayî grubu motifler pembe, mavi, turuncu, sarı ve beyaz renk kullanılmıştır. Daire yazı paftası, iki tarafında altın cetvel bulunan beyaz iplik

ardından üzerinde beyaz (+) bezemesi bulunan lacivert ince arasuyu (2 mm) ile sınırlandırılmıştır.

Yazı paftasının etrafındaki sekiz dilimli madalyon deseni 1/16 simetridir ve beyaz renk dandanlar ile sınırlandırılmıştır. Hatayî grubu motifler, sarılma rûmî ve buluttan oluşan desen klasik tezhip usûlünde işlenmiştir. Altın sarılma rûmî ile pafta oluşturulmuş, paftanın iç zemininde lacivert, dışında sarı altın kullanılmıştır. Simetrik desenin helezonları bu paftaların zemininde kesilmeden devam ettirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde her iki zeminde de turuncu, mavi, beyaz ve sarı renk kullanılmış, turuncu motifler kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Simetri ekseninde sarı renk ortabağ motifi ile bağlanan beyaz ve pembe dolantı bulut her iki paftada devam ettirilmiş, pembe renk bulut koyu pembe ile, beyaz renk bulut ise lacivert ile gölgelendirilmiştir. Altın zeminli paftayı sınırlayan dandanlı turuncu ve beyaz iplik arasındaki boşluk (1,5 mm) siyah renk ile doldurulmuştur. Beyaz ipliğin devamında, desenin simetri eksenlerine dışa doğru çıkıntı yapan sade-küçük tepelik yerleştirilmiştir.

Kare sahanın köşelerini tamamlayan, 1/8 simetrik paftanın deseni hatayî grubu motifler ve buluttan oluşmuş, lacivert zemin rengi kullanılmıştır. Hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, beyaz ve sarı renk kullanılmış kendi renklerinin koyusu ile detaylandırılmıştır. Bulutlara sarı altın ve yeşil altın sürülmüştür. Kare saha iki tarafı altın cetveli, üzerinde beyaz renkli (+) bezemesi bulunan lacivert ince arasuyu ile çevrelenmiştir.

Kare sahanın üst ve alt kısmındaki dikdörtgen sûrebaşlı sahaları ¼ simetrik olarak tasarlanmıştır. Merkezdeki yazı paftalarında (kitabe) yazı zemini serbest desenli hatâyî grubu motiflerle bezenmiştir. Pafta zemini açık mavi ile renklendirilmiş, altın ile yazılıp is mürekkebiyle tahrirlenmiş olan âyet-i kerîmeler ise v.2b ve v.3a'da birbirini takip edecek şekilde sıralanmıştır. v.2b'de üst başlıkta Vâkı'a Sûresi 77. âyet ve 78. âyetin bir kısmı, v.3a'da üst başlıkta 78. âyetin devamı, v.2b'de alt başlıkta 79. Âyet, ve v.3a'da alt başlıkta 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir.

Kitabenin dışında kalan sahanın ¼ simetrik desen paftaları işlemeli rûmîlerle oluşturulmuştur. Turuncu ve beyaz iplikli işlemeli rûmîlerin iç kısmında sarı altın, dış kısmında lacivert zemin kullanılmıştır. Sûrebaşında yatay simetri eksenini üzerinde

bulunan, yazı paftasının açık mavi zemini ile lacivert zemini ayıran turuncu renkle hurdelenmiş rûmî ortabağ motifinin zemini siyahtır. Dikdörtgen planlı sahanın yatay cetveline dayalı olan beyaz renkle hurdelenmiş rûmî ortabağ yarım olarak uygulanmış, zemini siyah ile doldurulmuştur. Hatayî grubu motiflerde turuncu, açık mavi, beyaz, pembe ve sarı renk kullanılmıştır. Sûrebaşlarını iki tarafında (+) bezemeli lacivert ince arasuyu bulunan kitabeli arasuyu çevrelemektedir. Kitabeli arasuyunda paftalarda birer arayla sarı altın ve yeşil altın zemin rengi kullanılmış, kitabe araları siyah ile doldurulmuştur. Kitabelerin içinde ½ ters simetrik desen hatayî grubu motifler ile tasarlanmıştır.

Sayfa boyunca uzanan sırt cetveli (10 mm), lacivert zemin üzerine turuncu, sarı altın ve yeşil altın ile üç iplik rûmî bezemelidir. Sırt cetvelinin her iki tarafına altın cetveli, turuncu iplik yapılarak sırt tarafına yeşil, lacivert iplik, kalın bir altın cetvel ve kuzu çekilmiştir.

Yazı sahasını üç kenarından kubbeli kenarsuyu bezemesi çevrelemektedir. Kenarsuyu deseninde simetri eksenlerine yerleştirilen kubbe tasarımı ½ simetriklidir. Bu paftalarda rûmî ile birlikte hatayî grubu motifler kullanılmış, beyaz iplik ve rûmiller ile altın ve lacivert paftalar oluşturulmuştur. Rûmîli desenler beyaz ve turuncu ile renklendirilmiştir. Beyaz rûmillerin oluşturduğu paftaların zeminine yeşil altın sürülmüştür. Turuncu iplikle ayrılan lacivert zeminli paftanın dış kısmında sarı altın zemin üzerine hatayî grubu motifler uygulanmıştır. Kenarsuyunda ve kubbelerde de motif renklerinde desen bütünlüğü sağlanmış, aynı renkler kullanılmıştır. Kubbelerin sınırını belirleyen beyaz ve turuncu dandanlar arasında kalan boşluk (1,5 mm) siyah ile doldurulmuştur. Kubbelerin uç kısımlarına tepelik yapılmış ve lacivert iplik çekilerek sonlandırılmıştır.

Kubbelerin dışında kalan kenarsuyu birim deseni sağa sola simetrisi alınarak kenar boyunca genişletilmiştir. Kubbe ile benzer desen ve tezhip özelliğine sahiptir. Burada rûmî desenli paftaların dışındaki altın zeminli paftalarda dönüşümlü olarak, iplik vb. ayırıcı bir unsur yapılmadan yeşil ve sarı altın yan yana sürülmüştür. Desen sınırı turuncu ve lacivert iplik ile çevrelenmiştir.

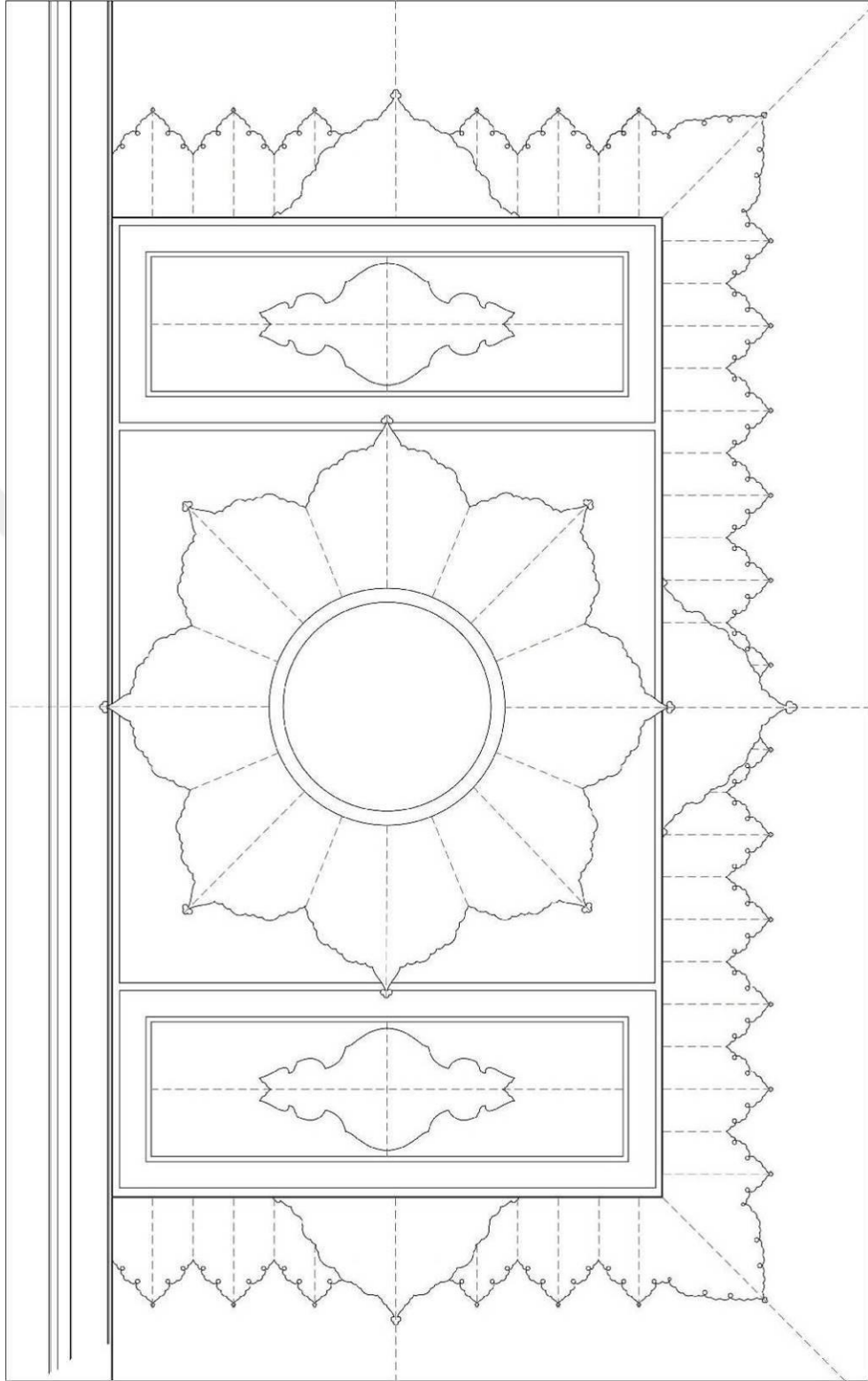
Desenin tığları (26 mm) lacivert iplik üzerinde yer alan sade motiflerle yapılmıştır.

Fotoğraf 86. TİEM 167, Zahriye sayfası, v.2b-v.3a

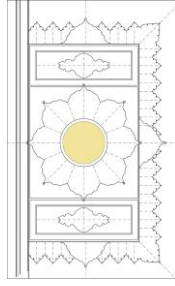

Fotoğraf 87. TIEM 167, Zahriye sayfası, v.2b

Şema 12. TİEM 167, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.2b

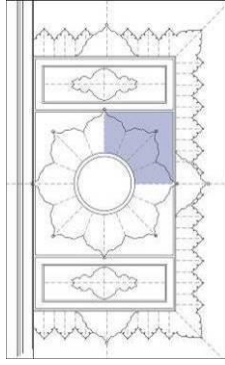
Orijinal boyutundan %50 oranında küçültülmüştür.

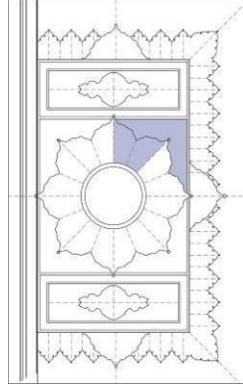
Fotoğraf 88. TİEM 167, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.2b

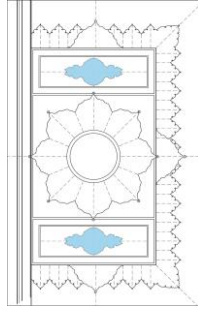
Çizim 31. TİEM 167, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.2b

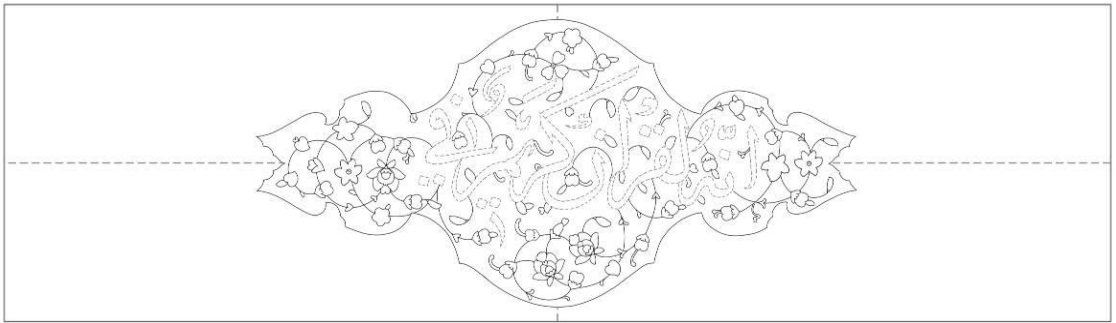
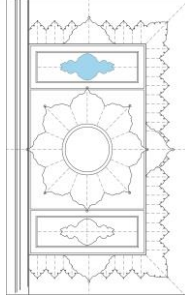
Fotoğraf 89. TİEM 167, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.2b

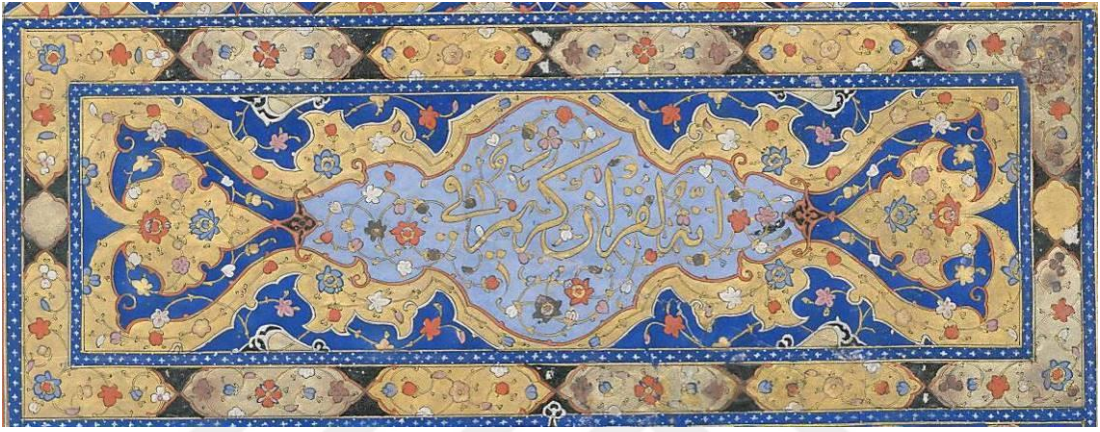
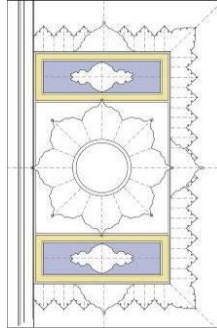
Çizim 32. TIEM 167, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.2b

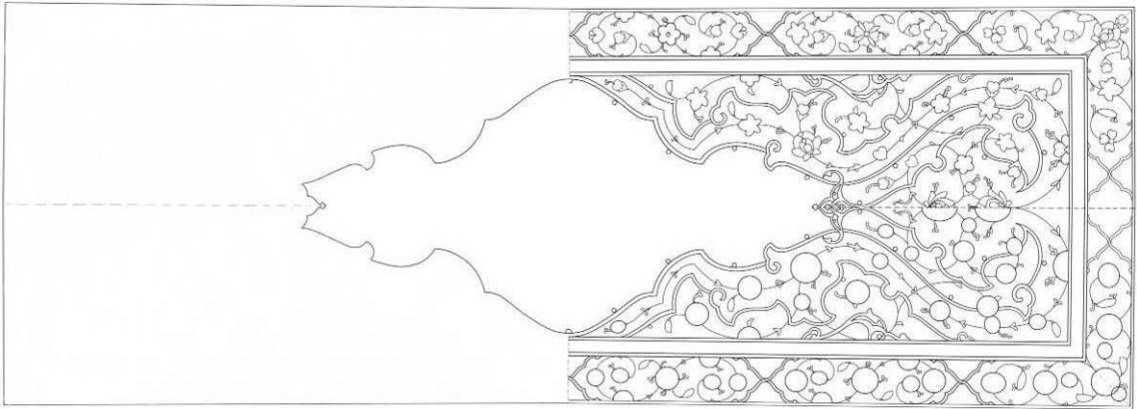
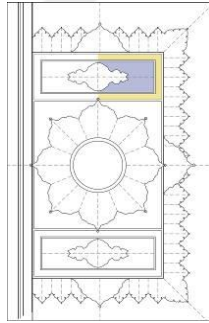
Fotoğraf 90. TİEM 167, Başlık yazı paftası tezhibi, v.2b, Üst başlık

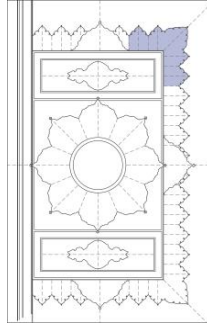
Çizim 33. TİEM 167, Başlık yazı paftası deseni, v.2b, Üst başlık

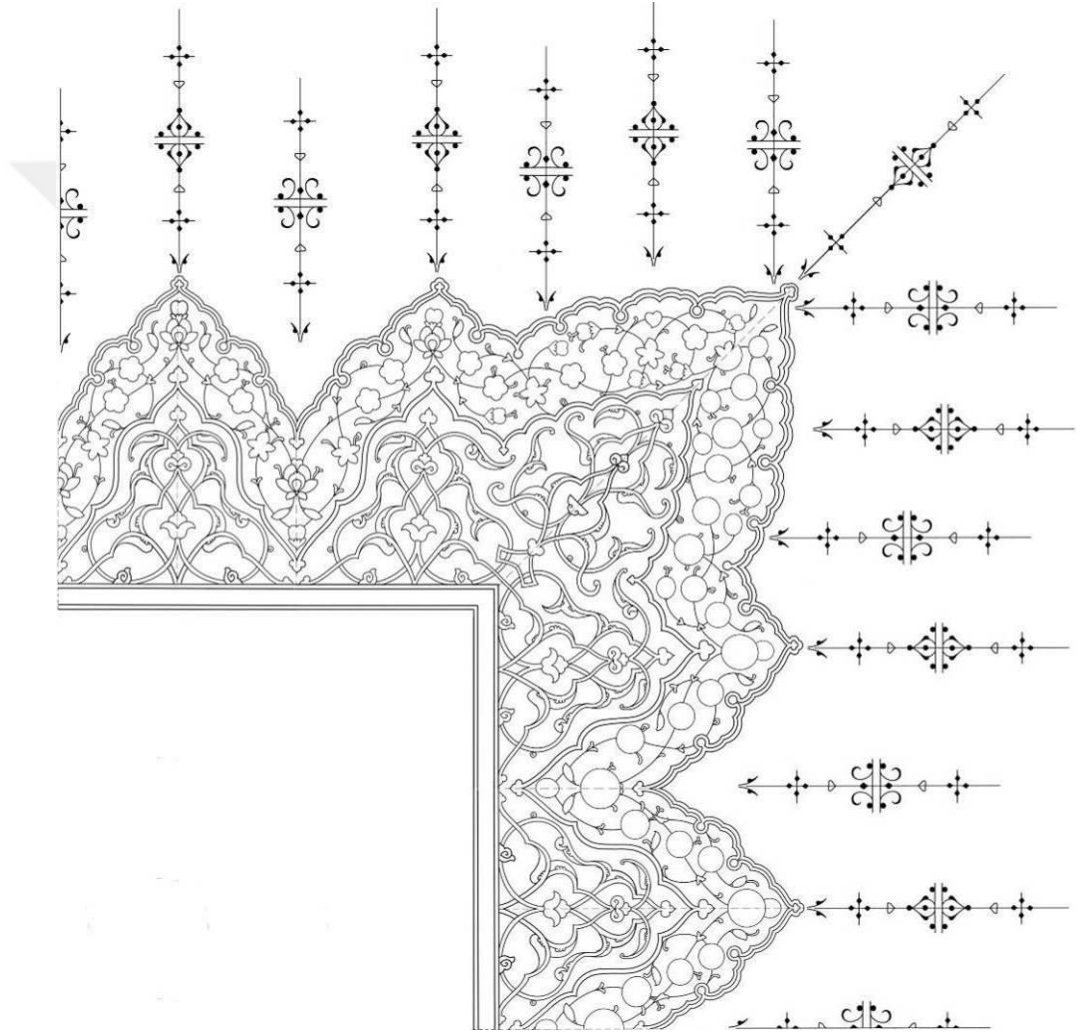
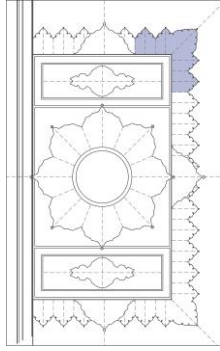
Fotoğraf 91. TİEM 167, Başlık tezhibi, v.2b, Üst başlık

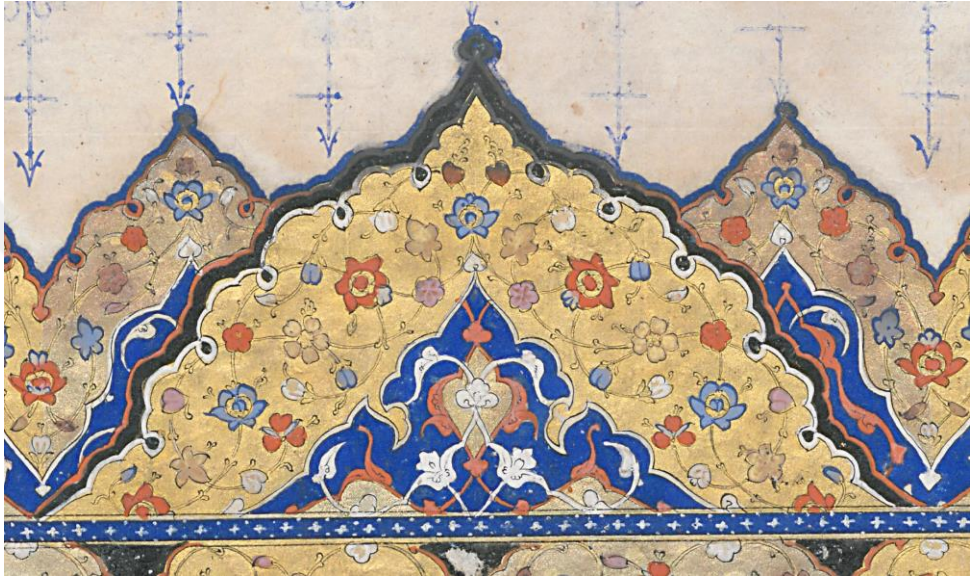
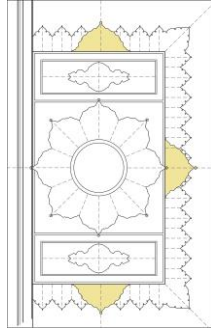
Çizim 34 TİEM 167, Başlık deseni (2/4), v.2b, Üst başlık

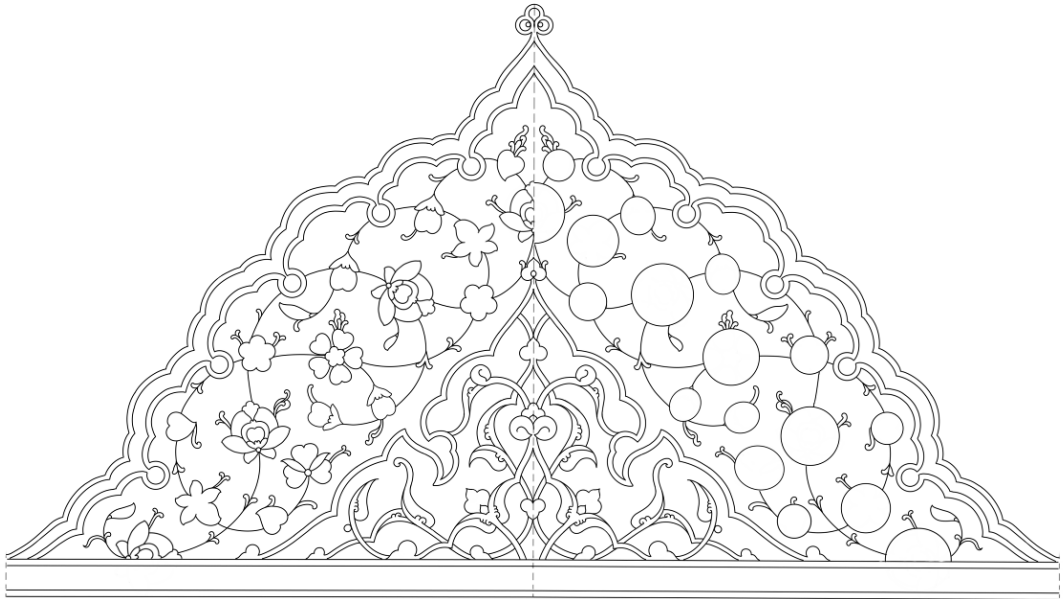
Fotoğraf 92. TİEM 167, Dış pervaz (hâşiye) tezhibinden ayrıntı, v.2b

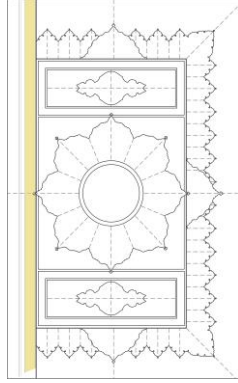
Çizim 35. TİEM 167, Dış pervaz (hâşiye) deseninden ayrıntı, v.2b

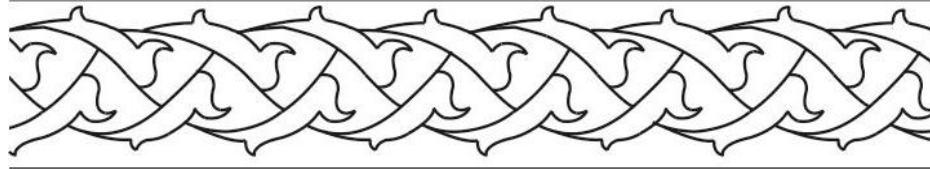
Fotoğraf 93. TİEM 167, Kubbe tezhibi, v.2b

Çizim 36. TİEM 167, Kubbe deseni, v.2b

Fotoğraf 94. TİEM 167, Sırt cetveli tezhibi, v.2b

Çizim 37. TİEM 167, Sırt cetveli deseni, v.2b

13. TIEM 168 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 168
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	:420 x 270 x 75 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 376
Yazı Çeşidi	: Nesih ve Muhakkak
Satır Sayısı	: 13
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	:1b-2a, 2b-3a, 3b-4a,372b-373a, 373b-374a, 374b-375a, 375b-376a, sayfaların tamamında dış pervaza (hâşiye) halkârî yapılmıştır.

III. Selim türbesinden Rumî 26 Kânûn-ı evvel 1329 tarihinde getirilmiştir. Mushafın v.1a sayfasında III. Ahmed'in beyzî mührü ve tezhipli sayfalarda Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne ait mühür vardır.

Fotoğraf 95. TİEM 168, Kabin dışı

Fotoğraf 96. TIEM 168, Kabın içi

TİEM 168 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 281 x 167 mm

Tığ uzunluğu : 15 mm

Yazı sahası : 260x150 mm

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de üst başlıkta Vâkı'a Sûresi 77. âyet, alt başlıkta 79. âyet, v.2a'da üst başlıkta 78.âyet, alt başlıkta 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir. Kare sahanın ortasında yer alan yazı paftasında “noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (cc) buyurdu” cümlesi ve İsrâ' Sûresinin 88. âyeti yazılmıştır. Âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır.

Tezhip Özellikleri

Karşılıklı iki sayfada v.1b-v.2a'da yer alan zahriye tezhipleri tam sayfa dikdörtgen planlıdır (281 x 167 mm). Sayfa düzeni, merkezde kare planlı saha, bu sahanın üst ve alt tarafında yer alan yatay dikdörtgen sûrebaşı kısmından oluşmaktadır. Kare planlı (150 x 146 mm) sahanın merkezinde yazı paftası (52 mm) bulunmaktadır. Kare planlı olan bu saha, başlıklar ve dikdörtgen saha üç taraftan arasuyu (5 mm), ince arasuyu (1,5 mm) ve tığlar ile çevrelenmiş, kalan kağıt zeminine hatayî grubu motifler uygulanmıştır.

Kare sahanın ortasında yer alan yazı paftasının zemini yeşil altın olup, hatayî grubu motiflerle bezenmiş, üzerine üstübeç mürekkebi ve *rıkā'* hattıyla “noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah (cc) buyurdu” cümlesi ve İsrâ' Sûresinin 88. âyeti yazılmış, is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Altın zemin üzerinde yer alan tasarımda dallar ve yapraklar koyu yeşil ile renklendirilmiştir. Hatayî grubu motiflerde mavi, turuncu, pembe, yavruağzı kullanılmış ve beyaz ile detaylandırılmıştır. Yazı paftası, üzerinde beyaz renkli (+)

bezemesi bulunan, iki tarafı altın cetvelli lacivert renkli ince arasuyu ve üzerinde beyaz zikzak bezemesi bulunan siyah ince arasuyu ile sınırlandırılmıştır.

Yazı sahasının etrafındaki sekiz dilimli 1/16 simetrikli madalyonun deseni, altın ve lacivert zeminli olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Altın zeminli pafta turuncu dandanlı iplik ile sınırlandırılmıştır. Paftanın deseninde hurdelenmiş rûmî ve bulut motifleri kullanılmıştır. Turuncu renk hurdelenmiş rûmîlerin zemini ve bulut motifleri lacivert ile renklendirilmiş, bulutlar altın ile detaylandırılmış ve is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Lacivert zeminli pafta yeşil ve turuncu dandanlı iplik ile çevrelenmiştir. Paftanın deseni hatayî grubu motiflerle yapılmıştır. Diğerlerinden farklı olarak bu desende bahar dalı motifi kullanılmış, iri hatayîlerin göze çarptığı motiflerde turuncu, mavi, beyaz, sarı, yeşil ve pembe renk kullanılmış ve kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Desen sınırında yeşil ve turuncu dandanlar arasındaki boşluk siyah renk ile doldurulmuştur.

Kare sahanın köşelerini tamamlayan 1/8 simetrikli kısım sarı altın zeminlidir. Hatayî grubu motifler ile tasarlanan geniş yapraklı hatayîler kullanılan desende motifler turuncu, pembe, beyaz, yavruağzı, açık mavi ve sarı ile renklendirilmiş, beyaz ile detaylandırılmıştır. Altın zemin iğne perdahtı ile bezenmiştir. Kare sahayı dört taraftan iki tarafı cetvelli yeşil iplik çevrelemektedir.

Kare sahanın üst ve alt kısmındaki dikdörtgen sûrebaşlı sahaları ¼ simetrikli olarak tasarlanmıştır. Merkezdeki yazı paftalarında (kitabe) altın yazı zemini serbest desenli hatayî grubu motiflerle ve iğne perdahtı ile bezenmiş kare sahanın tasarımıyla benzerlik sağlanmıştır. Altın üzerine üstübeç mürekkebiyle yazılıp is mürekkebi ile tahrirlenmiş olan âyet-i kerîmeler, v.1b ve v.2a'da birbirini takip edecek şekilde sıralanmıştır. v.1b'de üst başlıkta Vâkı'a Sûresi 77. âyet, alt başlıkta 79. âyet, v.2a'da üst başlıkta 78.âyet, alt başlıkta 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir. Yazı paftası turuncu iplik ile sınırlandırılmış, yatay simetri eksenine turuncu renkli hurdelenmiş rûmî tepelik motifi yapılmış ve zemini lacivert ile doldurulmuştur.

Kitabenin dışında kalan sahanın ¼ simetrikli desen paftaları yeşil ipliklerle oluşturulmuştur. Sarı altın, lacivert ve siyah olmak üzere üç farklı zemin rengi kullanılmıştır. Hatayî grubu motifler ve hurdelenmiş rûmî motifleri ile yapılan

kompozisyonda desen bütünlüğü korunmuştur. Sarı altın zeminli paftada sadece turuncu ve beyaz hurdelenmiş rûmî motifi kullanılmış, zeminleri lacivert ile doldurulmuştur. Yatay cetvel sınırına yarım tepelik motifi uygulanmış, yeşil renkli hurdelenmiş rûmilerin zemini siyah ile doldurulmuştur. Altın zeminli paftalar ile yazı paftası arasında kalan lacivert zemin üzerine uygulanan hatayî grubu motiflerde sarı, turuncu, mavi, pembe, beyaz ve yavruağzı kullanılmıştır. Başlıkları beyaz (+) bezemenin bulunduğu lacivert ince arasuyu (1,5 mm) çevrelemektedir. İnce arasuyunun iç tarafında altın cetvelli turuncu iplik dış tarafında ise kare bölümü de çevreleyen altın cetvelli yeşil iplik yer almaktadır.

Yazı sahasını üç kenarda zencerekli arasuyu çevrelemiştir. Sarı altın zeminli iğne perdahtlı zencerekli arasuyunun iki tarafına altın cetvelli turuncu iplik, onun da iki tarafına beyaz (+) bezemenin bulunduğu lacivert ince arasuyu (1,5 mm) yapılmıştır. Arasuyu iki tarafı altın cetvelli yeşil iplik, kırmızı ve lacivert kuzu ile sınırlandırılmıştır. Sırt cetveli turuncu iplik kalın bir altın cetvel (5 mm) ve kırmızı, lacivert kuzu ile yapılmıştır.

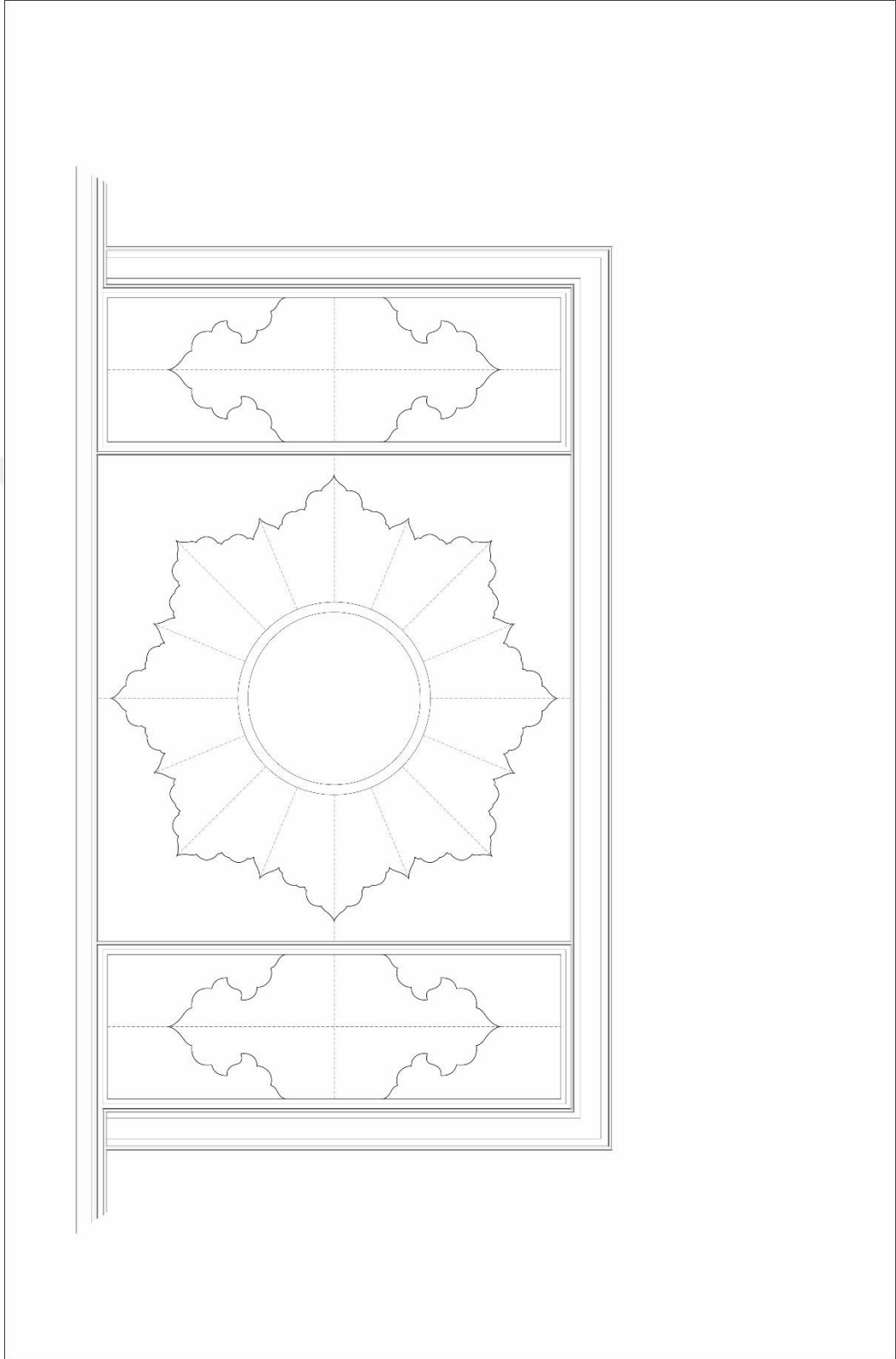
Tam sayfa zahriye tasarımının tığları (uzunluğu 15 mm) kalın çekilmiş lacivert kuzu üzerine ½ simetrik, rûmî desenlerle işlenmiştir. Sayfa kenarı bezemesinde serbest desenli hatayî grubu motiflerle altın ile çift tahrir tekniğiyle uygulanmıştır.

Fotoğraf 97. TiEM 168, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

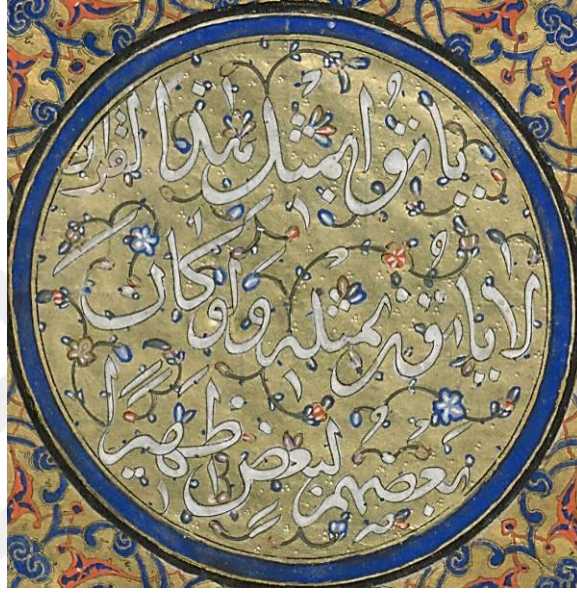
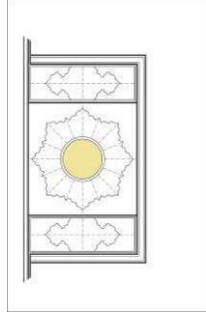

Fotoğraf 98. TİEM 168, Zahriye sayfası, v.1b

Şema 13. TİEM 168, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b

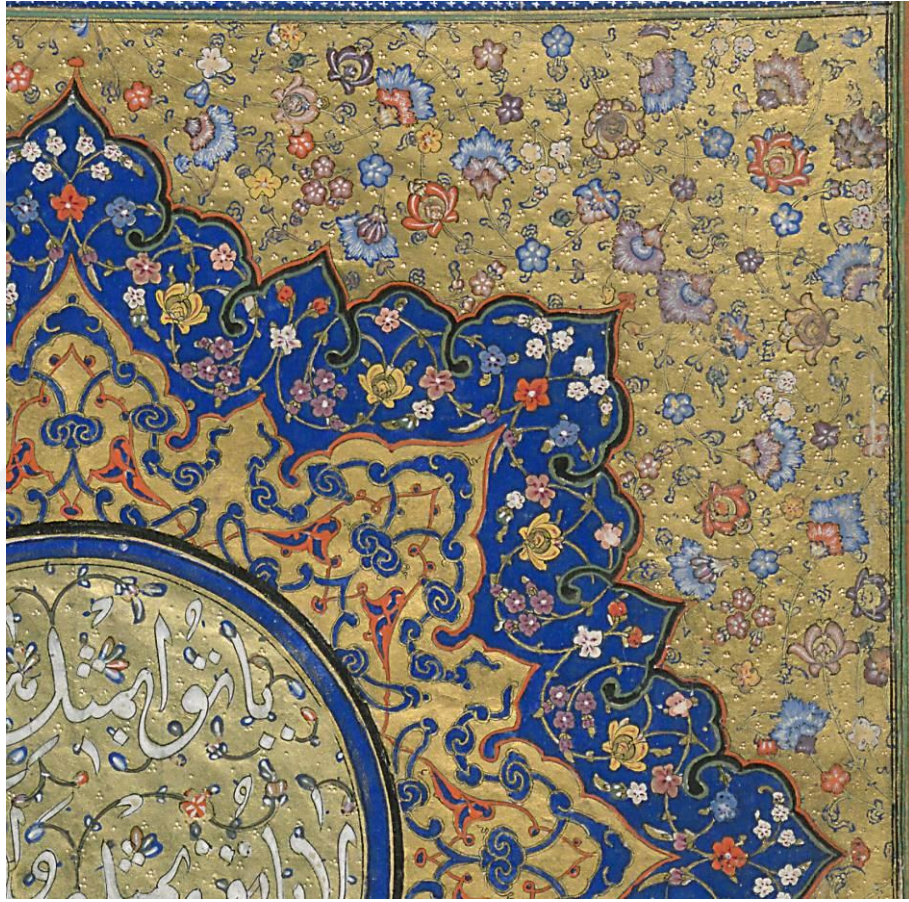
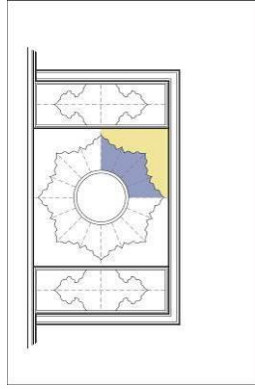
Orijinal boyutundan %50 oranında küçültülmüştür.

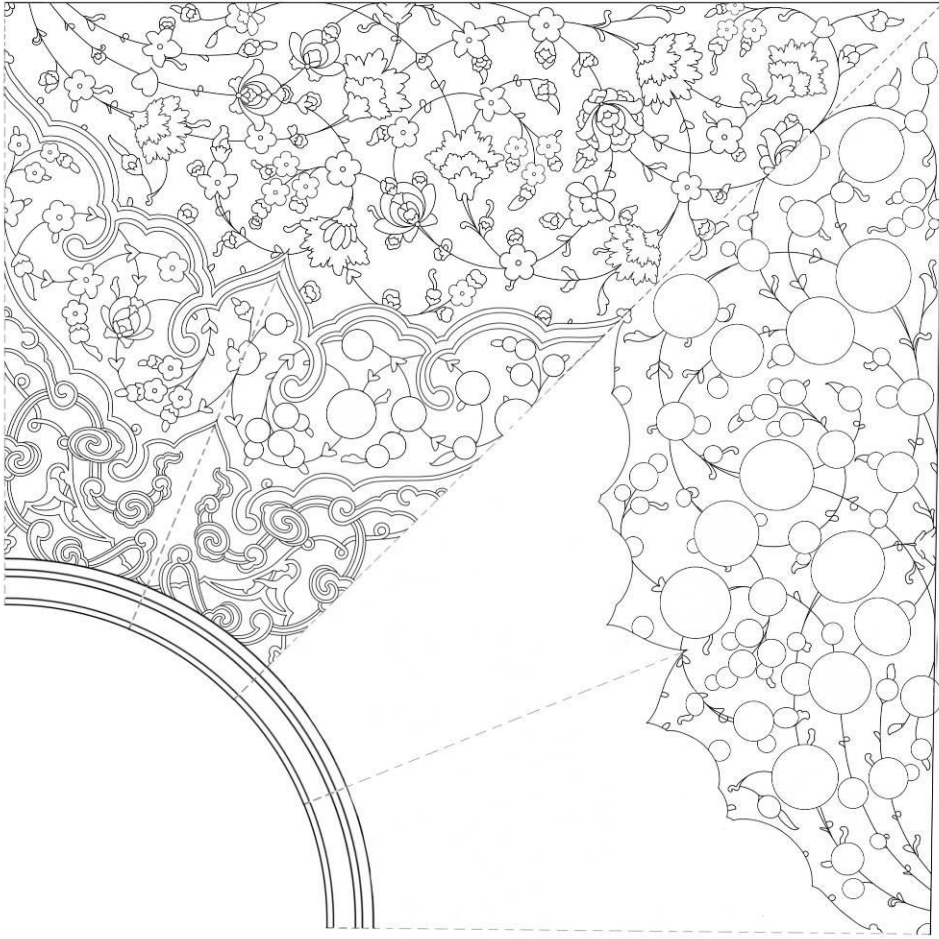
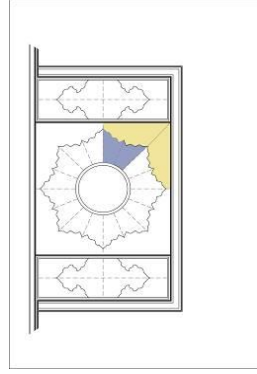
Fotoğraf 99. TİEM 168, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.1b

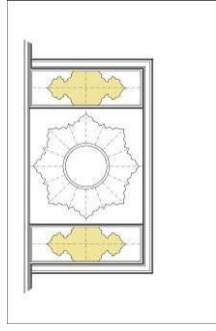
Çizim 38. TİEM 168, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.1b

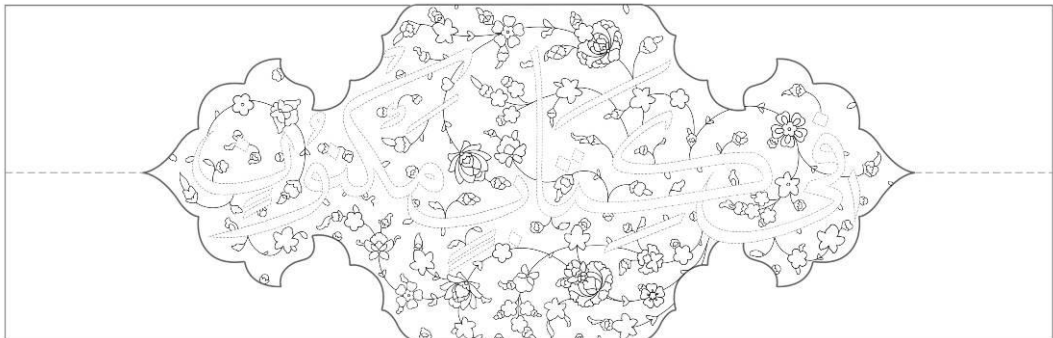
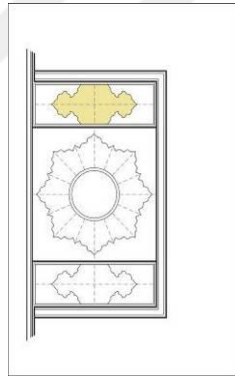
Fotoğraf 100. TİEM 168, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b

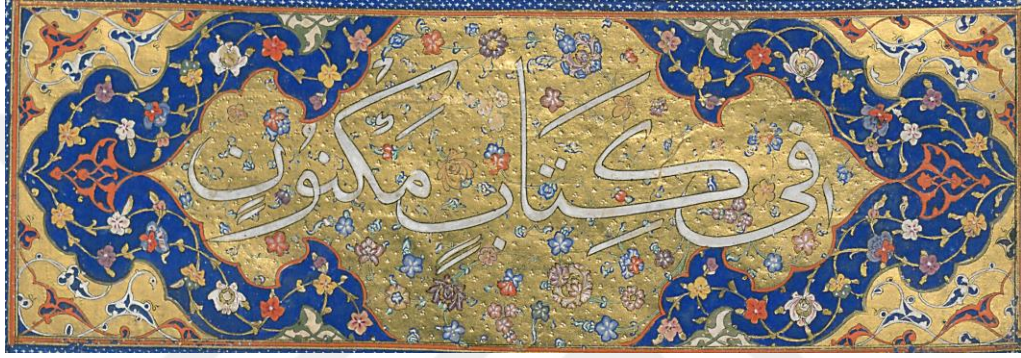
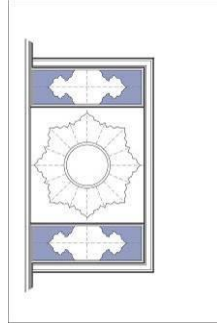
Çizim 39. TİEM 168, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.1b

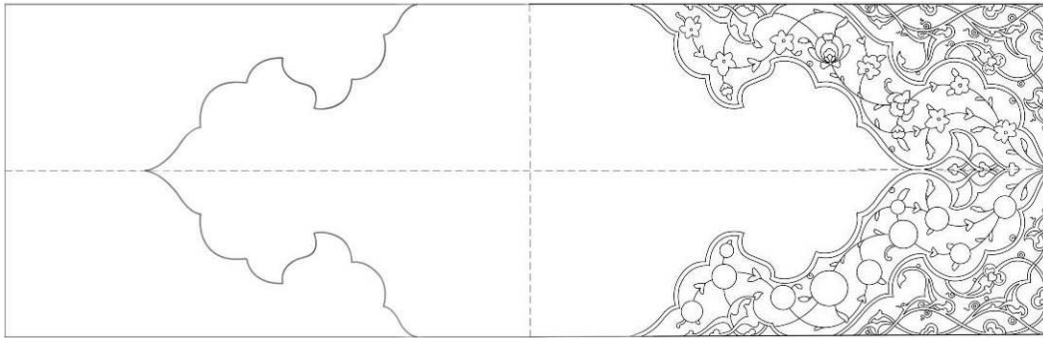
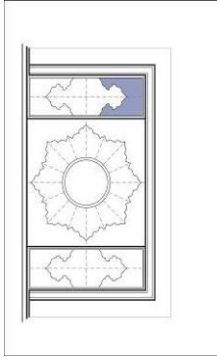
Fotoğraf 101. TİEM 168, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, Üst başlık

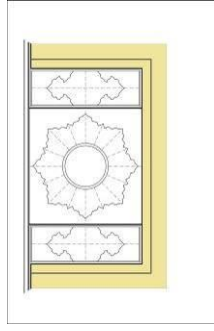
Çizim 40. TİEM 168, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık

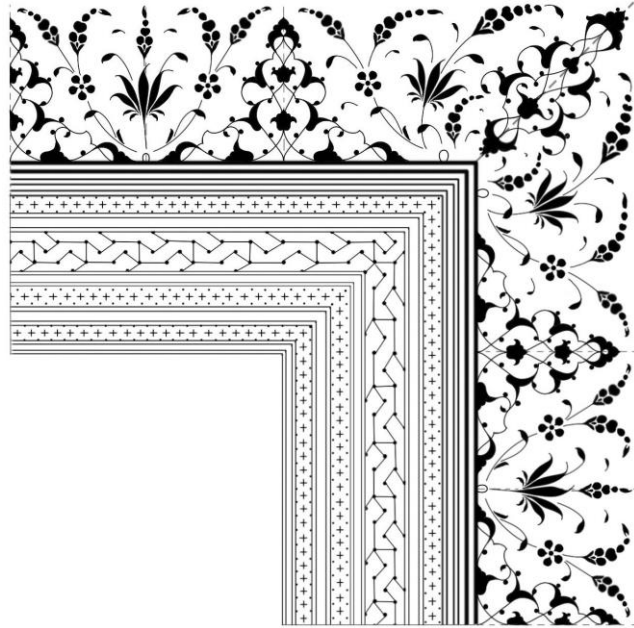
Fotoğraf 102. TİEM 168, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık

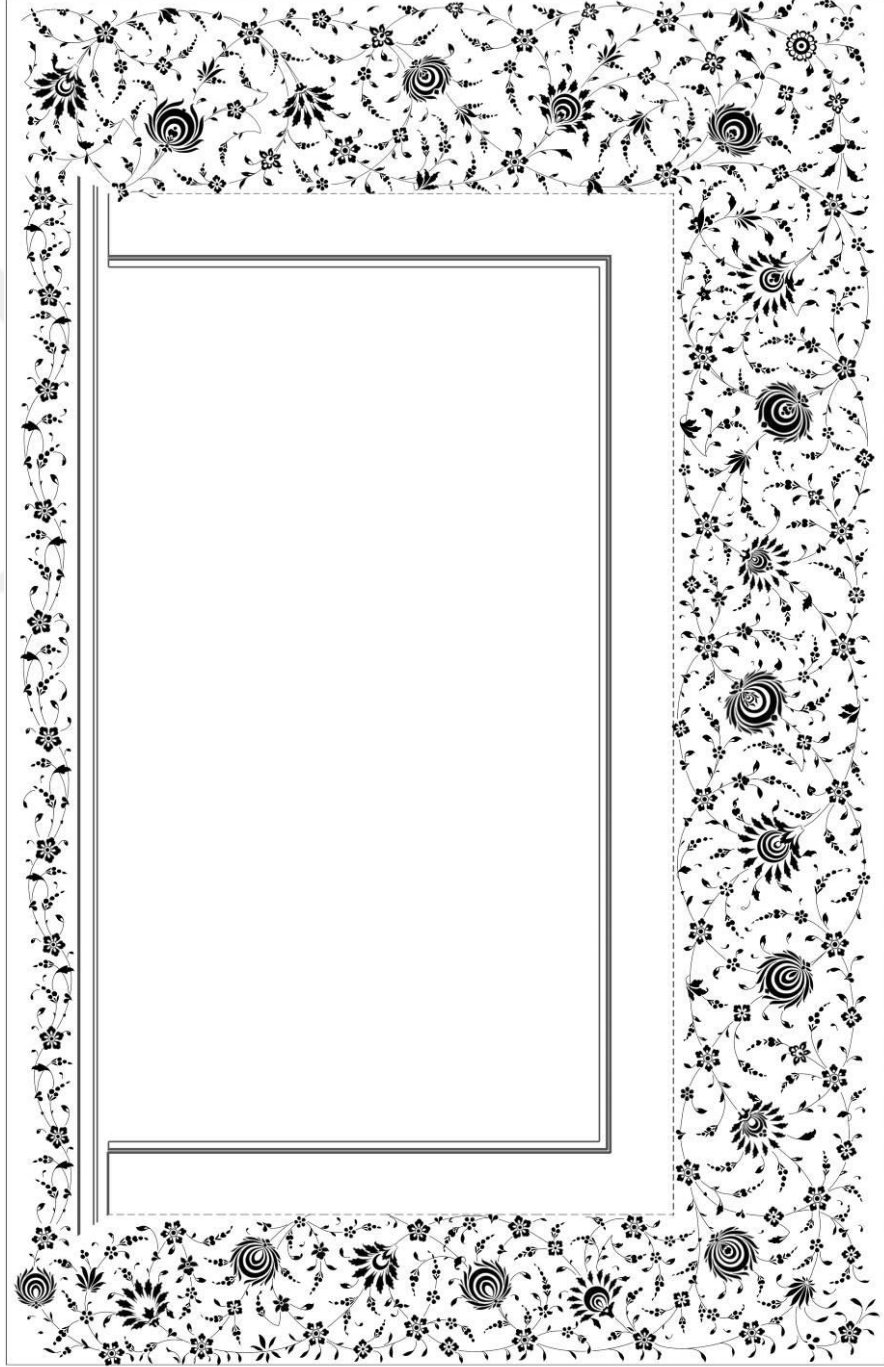
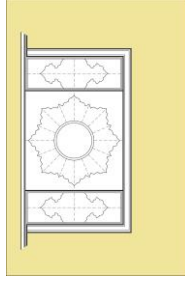
Çizim 41. TİEM 168, Başlık deseni (2/4), v.1b, Üst başlık

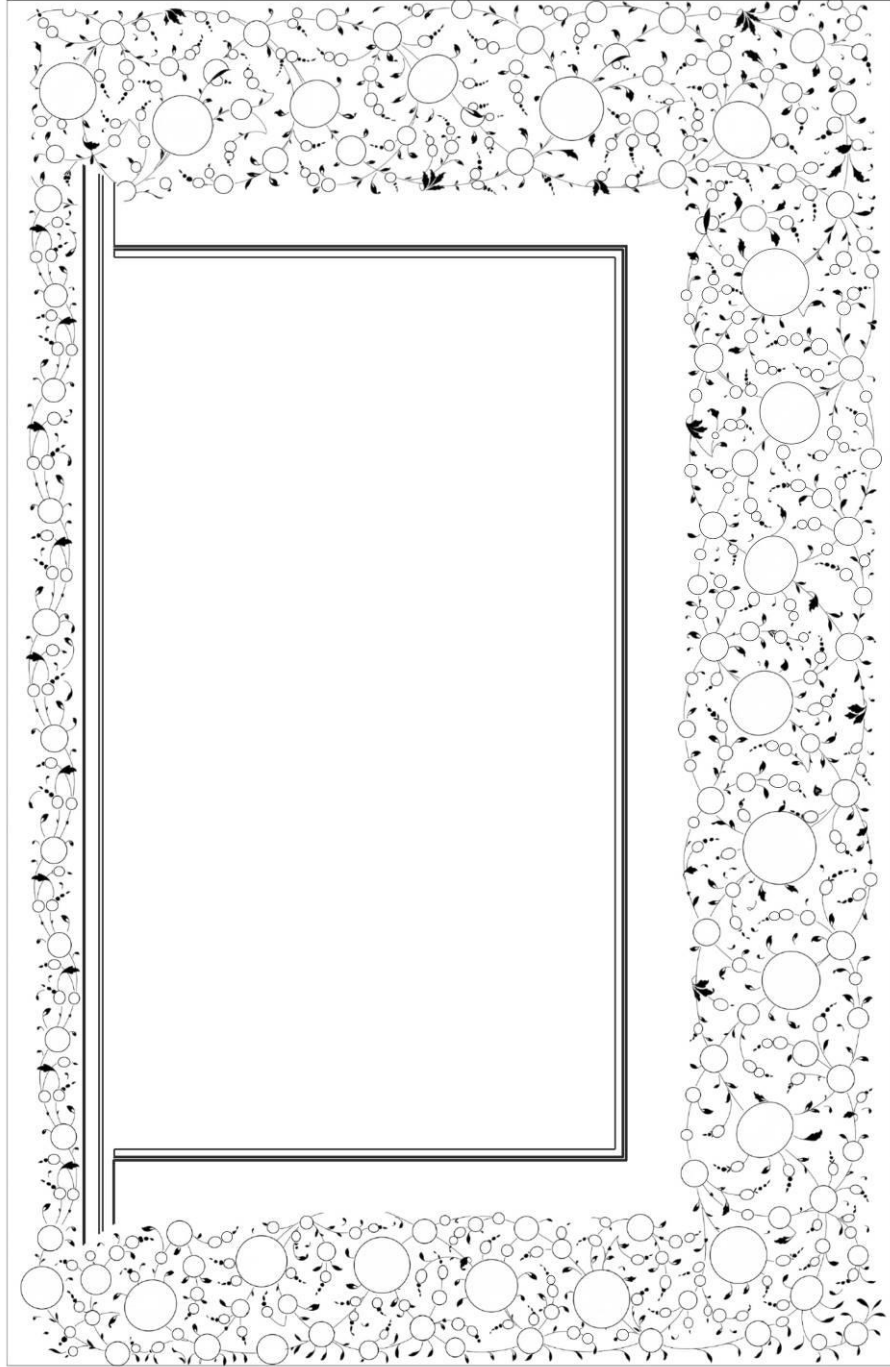
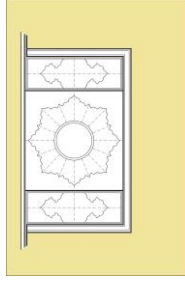
Fotoğraf 103. TİEM 168, Tığ bezemesinden ayrıntı, v.1b

Çizim 42. TİEM 168, Tığ bezemesi deseninden ayrıntı, v.1b

Çizim 43. TİEM 168, Dış pervaz çift tahrir deseni, v.1b

Çizim 44. TİEM 168, Dış pervaz çift tahrir desen kanaviçesi, v.1b

14. TIEM 230 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 230
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 410 x 270 x 70 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 345
Yazı Çeşidi	: Nesih
Satır Sayısı	: 11
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	: 1b-2a, 2b-3a, 3b-4a, 345a

Sultan Ahmet Türbesi'nden Rumî 23 Mart 1330 tarihinde getirilmiştir. Mushafın v.345b sayfasında ta'lik hatla yazılmış Arapça vakıf kaydı vardır. Bu sayfada Sultan I. Ahmed'in mührü yer alır (Fotoğraf 104).

الحمد لله الواقف على ما خطر بالبال والصلوة والسلام على سيدنا
محمد وعلى جميع الاصحاب والال وبعد فقد وقف هذا المصحف
الشريف والفرقان العظيم المتيف السلطان الاعظم ولما كان الفقه
قاهم القيامه كاسر الاكاسر ملك ملوك العرب والعجم منصور
اللواء مظفر العلم صاحب الارضين شرقا وغربا الغالب على
الاعداء ضريا وحرى خادم الحرمين الشريفين سلطان البرين والنجين
باسط ساط الامن والامان مهندهما د اللطف والاحسان سنى
خافه الانبياء والمرسلين خليفة الله تعالى في الارضين المستغنى
عن التوصيف فان الاوصاف تنشرف ● بذيته الشريف السلطان
ابن السلطان السلطان احمد خان لازالت ايات سلطته مطوية
في صحايف الاكران ابن المرجوم المبرور والمدارج الى مدارج رحمة ربه
الغفور ابو الفتح الثاني السلطان محمد خان روح الله تعالى
روحه بالروح والريحان ابن المرجوم الواصل المغفران ربه القويم
السلطان مراد خان اسكنه الله سبحانه بهماج دار الجنان

Fotoğraf 104. TİEM 230, vakıf kaydı, v.345b

Fotoğraf 105. TİEM 230, Kabin dışı

Fotoğraf 106. TİEM 230, Kabin içi

TİEM 230 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 386x225 mm

Tığ uzunluğu : 15-24 mm

Yazı sahası : 386x225 mm

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de üstteki başlıkta “noksan sıfatlardan münezzeh ve mukaddes olan yüce Allah (cc) buyurdu” cümlesi yer alıyor. Alt başlıkta Vâkı'a Sûresi'nin 76. ve 77. âyetinin bir kısmı, v.2a'da üst başlıkta 77. âyetin devamı, 78.âyet ve 79. âyetin bir kısmı, v.2a'da altta 79. âyetin devamı ve 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir. Kare bölümdeki yazı paftasında v.1b'de “noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu” cümlesi ve İsrâ' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrâ' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Karşılıklı iki sayfada v.1b-v.2a'da yer alan zahriye tezhipleri dikdörtgen planlıdır (386x225 mm). Sayfa düzeni, merkezde kare planlı saha, bu sahanın üst ve alt tarafında yer alan yatay dikdörtgen başlık kısmından oluşmaktadır. Kare planlı (188x188 mm) sahanın merkezinde yazı paftası (89 mm çapında) bulunmaktadır. Kare planlı olan bu sahayı, başlıkları ve dikdörtgen sahayı üç taraftan ince arasuyu, kenarsuyu ve tığlar çevrelemektedir. İnce arasuyu sırt cetveli boyunca da devam etmiştir.

Kare sahanın ortasında yer alan yazı paftasının zemini yeşil altın olup, serbest hatayî grubu motiflerle bezenmiş, üzerine üstübeç mürekkebi ve *rıkā'* hattıyla İsrâ' Sûresinin 88. âyeti yazılmış ve is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Âyetin ilk yarısı

v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Altın zemin üzerinde yer alan tasarımda dallar ve yapraklar üstübeç mürekkebi ile uygulanmış hatayî grubu motiflerde ise pembe, mavi, turuncu, sarı, yavruağzı renkler kullanılmış ve beyaz ile detaylandırılmıştır. Turuncu ve beyaz iplikler ile çevrelenen yazı paftasının altın zeminine iğne perdahtı ile üç nokta yapılmıştır.

Yazı paftasını çevreleyen tezhipli sahanın deseni işlemeli rûmî ile yapılan paftalarla oluşturulmuştur. Desen iki kısımdan oluşur. Birinci kısımda hatayî grubu motifler ile klasik usulde 1/16 simetrlili olarak hazırlanan desen paftası turuncu ve beyaz ipliklerden meydana gelmiş, turuncu iplikte bulunan hurdelenmiş rûmîli ortabağların zemini siyah ile renklendirilmiştir. İşlemeli rûmîlerin iç kısmında lacivert zemin rengi, dış kısmındaki paftalarda sarı altın kullanılmış, lacivert zemindeki motiflerde pembe, sarı, turuncu, altın zemindeki motiflerde ise pembe, sarı, mavi ve yavruağzı kullanılmıştır. Altın zemindeki motifler beyaz ile lacivert zemindeki motifler ise kendi renklerinin koyu tonu ile gölgelendirilmiştir. Desen turuncu iplikler ile sınırlandırılmış, arada kalan boşluk (2 mm) yeşil altın ile doldurulmuş ve iğne perdahtı yapılmıştır.

Kare sahanın köşelerini tamamlayan 1/8 simetrlili ikinci kısımda yeşil altın, sarı altın, lacivert ve açık mavi olmak üzere dört farklı zemin rengi kullanılmıştır. Bu kısımda da paftalar işlemeli rûmî ile oluşturulmuş, iplikler turuncu renk ile çekilmiştir. Cetvele dayanan ortabağ motifinin (½) zemini sarı altın olup, siyah rûmî ile hurdelenmiştir. Lacivert zeminde yer alan hatayî grubu motifler turuncu, pembe, beyaz, yavruağzı ve sarı ile renklendirilmiş, altın zemindeki motifler mavi, turuncu, pembe, yavruağzı ve beyaz ile açık mavi zemindeki motifler ise pembe, yavruağzı, sarı ve turucu ile renklendirilmiştir.

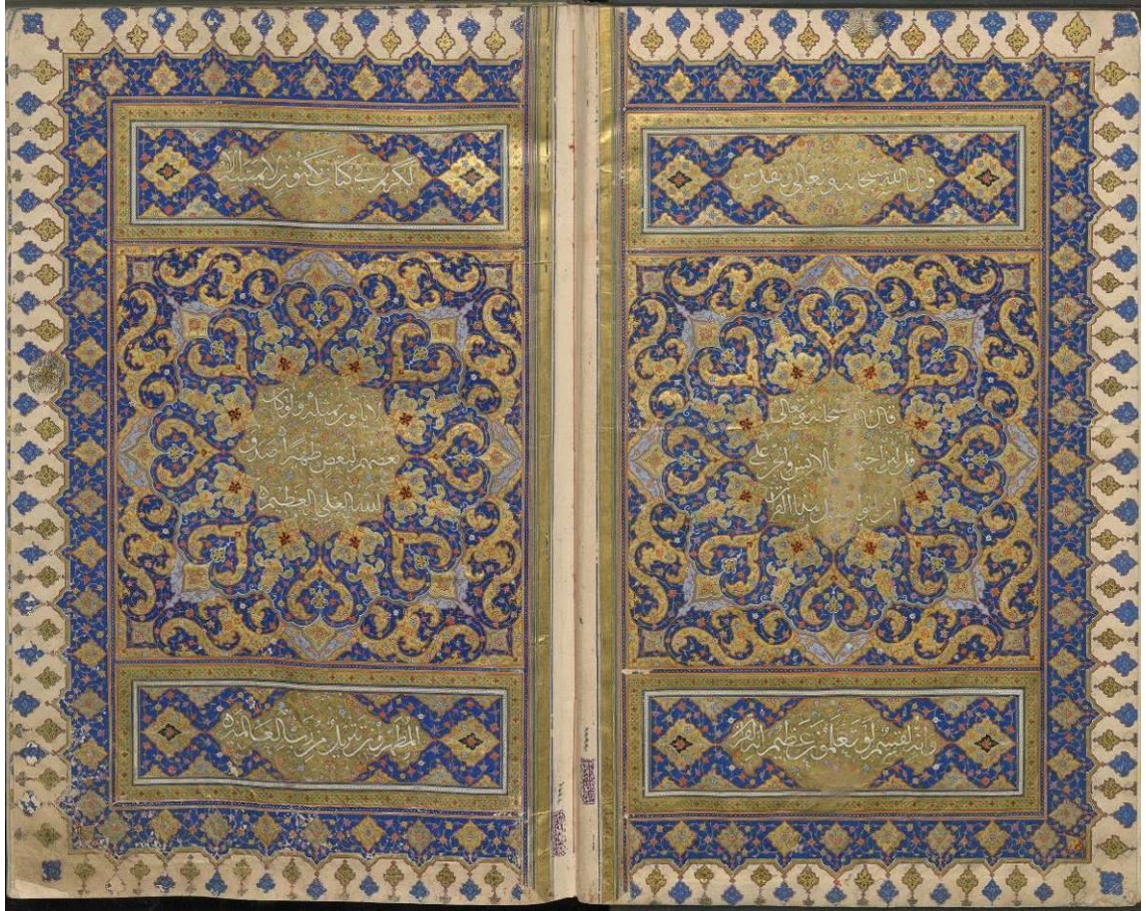
Kare sahanın üst ve alt kısmındaki dikdörtgen sahaları ¼ simetrlili olarak tasarlanmıştır. Merkezdeki yazı paftalarında (kitabe) yazı zemini serbest desenli hatâyî grubu motiflerle ve üç nokta iğne perdahtı ile bezenmiştir. Altın üzerine üstübeç mürekkebiyle yazılıp is mürekkebi ile tahrirlenmiş olan âyet-i kerîmeler, v.1b'de başlayıp v.2a'da devam etmiştir. v.1b'de üst başlıkta “noksan sıfatlardan münezzeh ve mukaddes olan yüce Allah (cc) buyurdu” cümlesi, alt başlıkta Vâkı'a Sûresi'nin 76. ve 77. âyetinin bir kısmı, v.2a'da üst başlıkta 77. âyetin devamı, 78.âyet ve 79. âyetin bir

kısmı, v.2a'da alt başlıkta 79. âyetin devamı ve 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir.

Kitabenin dışında kalan sahanın $\frac{1}{4}$ simetrik desen paftaları turuncu ipliklerle oluşturulmuştur. Yeşil altın, sarı altın, lacivert ve siyah olmak üzere dört farklı zemin kullanılmıştır. Hatayî grubu motiflerde iri hatayîler göze çarpmaktadır. Başlıkları lacivert (+) ve (-) bezemenin bulunduğu beyaz renkli ince arasuyu (2 mm) çevrelemektedir. İnce arasuyunun her iki yanında altın cetvel ve lacivert iplikler yer almaktadır. İnce arasuyunun etrafını altın zeminli anahtarlı zencerek çevrelemektedir. Zencerek açık yeşil ve bordo ile hafif renklendirilerek iğne perdahtı yapılmıştır.

Yazı sahasını dört bir yandan çevreleyen beyaz (+) bezemenin bulunduğu lacivert ince arasuyunun iki tarafına ince altın cetvel ve turuncu iplik çekilmiştir. Sırt cetvelinde sırasıyla turuncu, mavi, koyu yeşil, yeşil iplik, her birinin arasına altın iplik çekilmiştir. En sonda bulunan altın zeminli arasuyu (6 mm) üzerindeki münhanî deseni yarım bırakılmıştır. Sırt cetveli, kalın bir lacivert kuzu ile sınırlandırılmıştır.

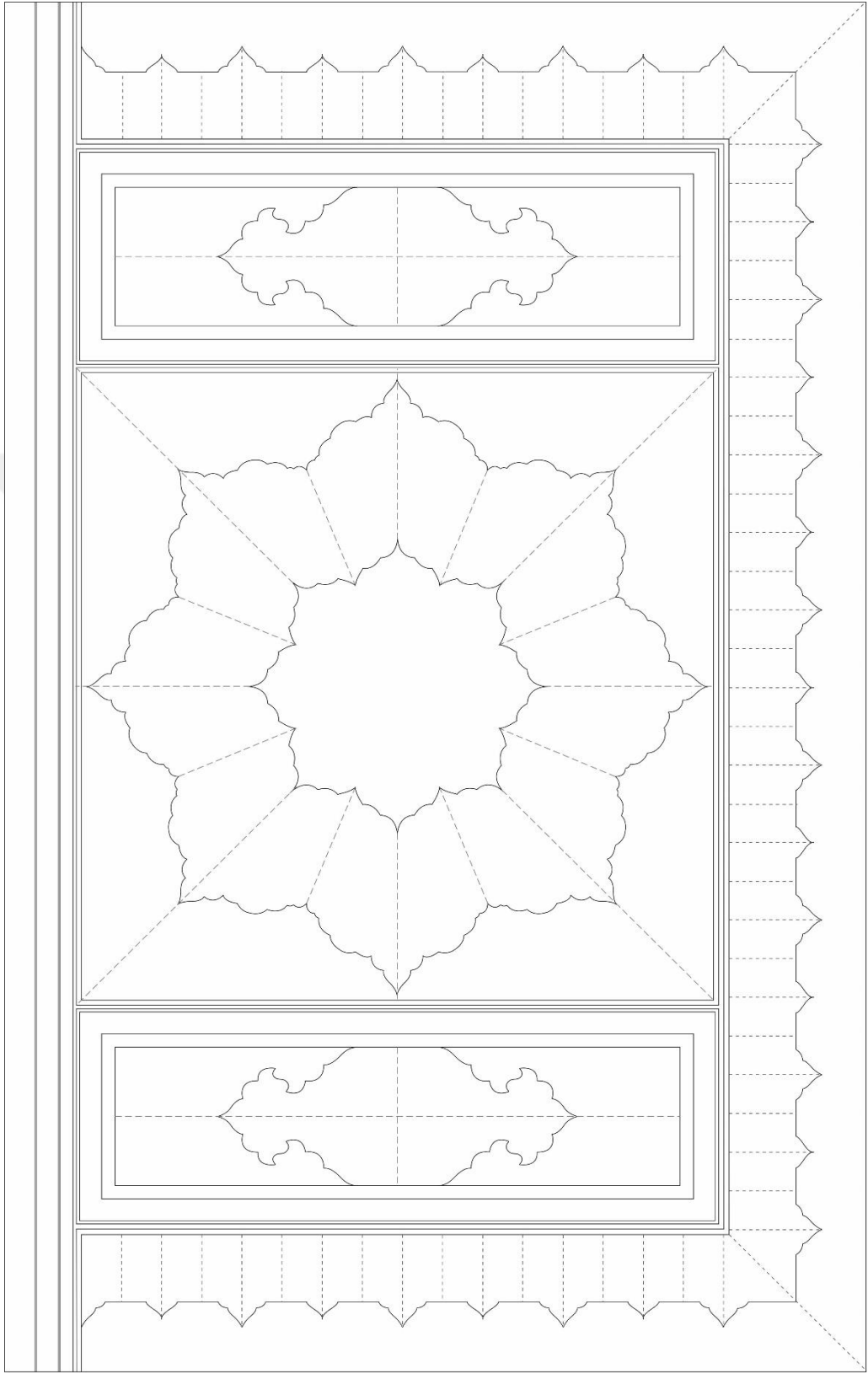
Desen sınırında küçük kubbe şeklinde çıkıntıları olan kenarsuyu deseni sağa sola simetrisi alınarak genişletilmiş ve hatayî grubu motiflerle tasarlanmıştır. Altın ve lacivert zeminli desen paftaları turuncu iplikle sınırlandırılmıştır. Kenarsuyunu sınırlayan iğne perdahlı altın cetvelin (2 mm) iki tarafına, beyaz ve turuncu iplik yapılmıştır. Desenin devamı gibi görünen klasik tezhipli tıglarda paftaların çift tahrir bezemeleri lacivert zemin üzerine altın, altın zemin üzerine siyahla işlenmiştir. Üst kenarın iki köşe desenindeki hurdelenmiş rûmî tepelik motifinin zemini lacivert, hurdeleri turuncu ile renklendirilmiştir. Kâğıt sınırında yarım kalan paftalar bulunmaktadır, bu sebeple sayfaların kenarlarından kesildiği düşünülmektedir. Tezhip, turuncu ipliklerden sonra lacivert renkli kuzu ile bitirilmiştir.

Fotoğraf 107. TİEM 230, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

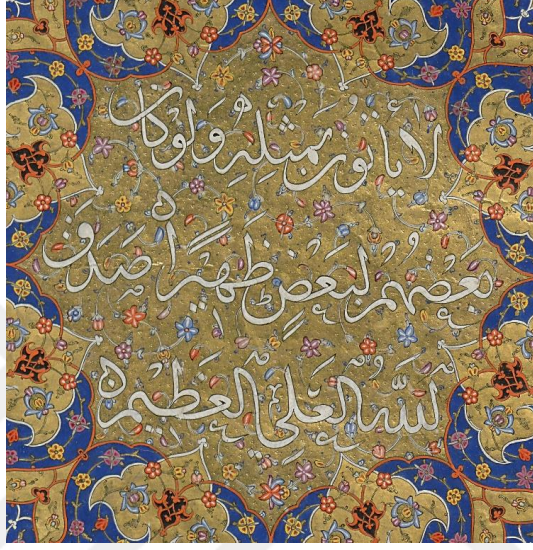
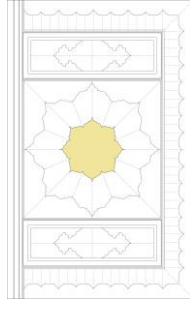

Fotoğraf 108. TİEM 230, Zahriye sayfası, v.1b

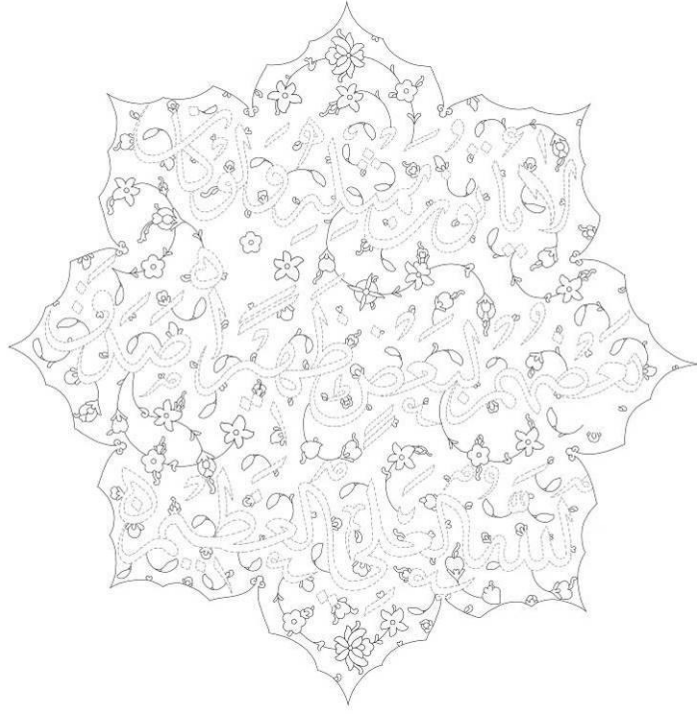

Şema 14. TİEM 230, Zahriye tezhibi sayfa düzeni, v.1b

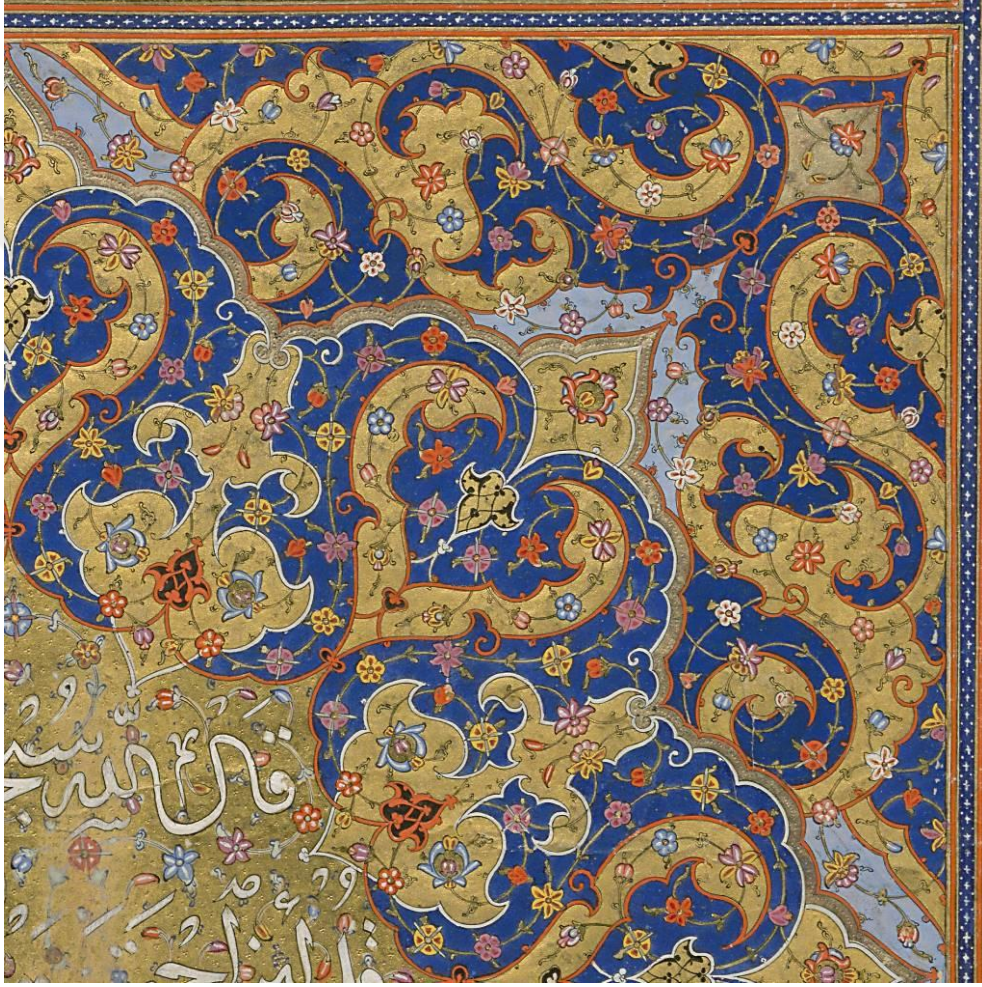
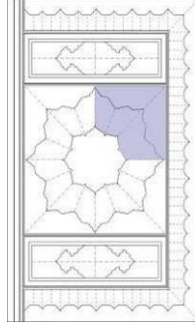
Orijinal boyutundan %47 oranında küçültülmüştür.

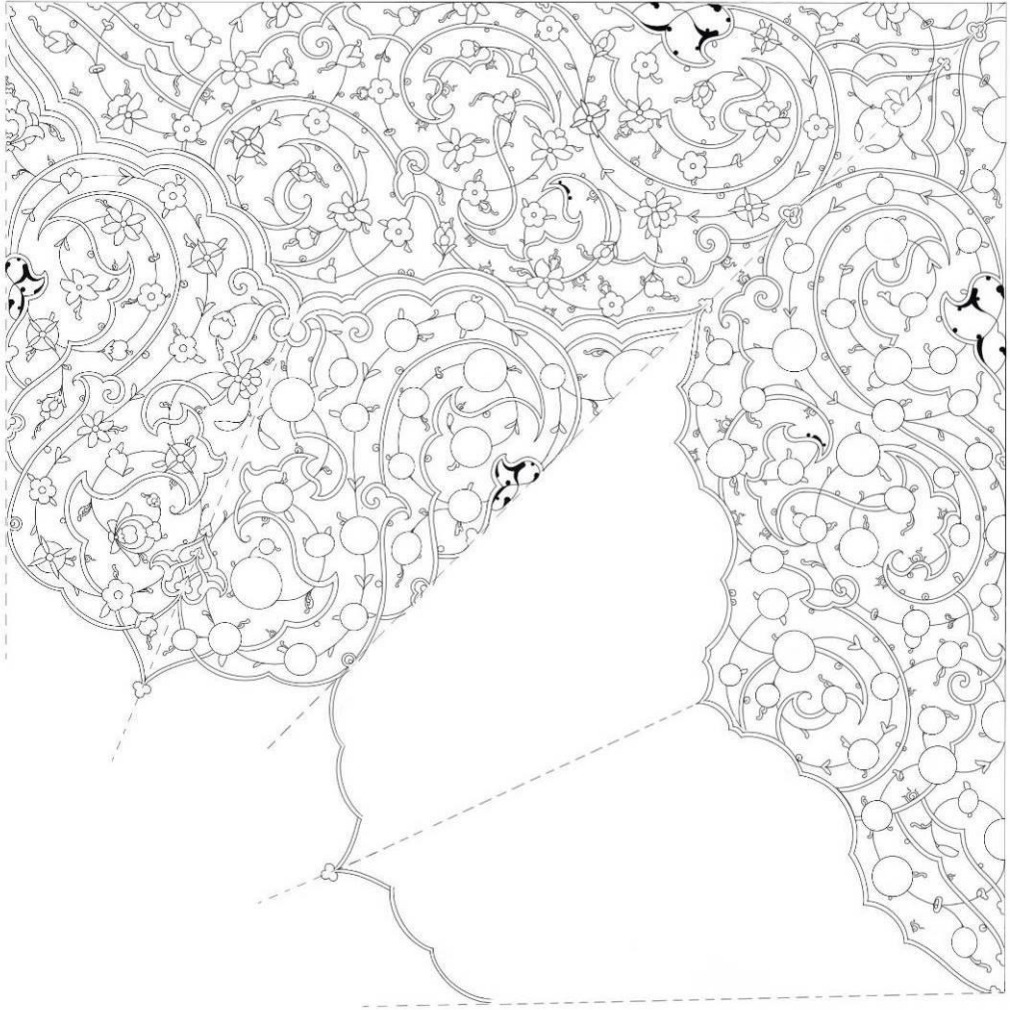
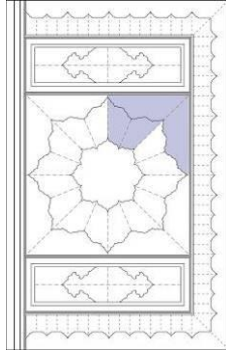
Fotoğraf 109. TİEM 230, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.2a

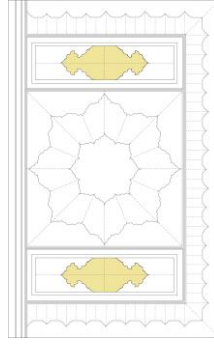
Çizim 45. TİEM 230, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.2a

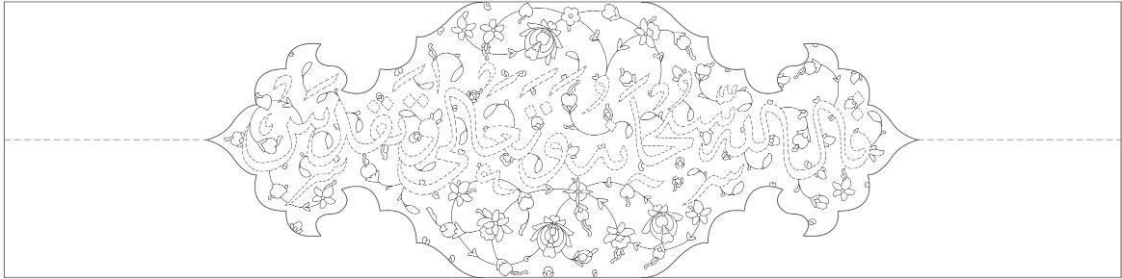
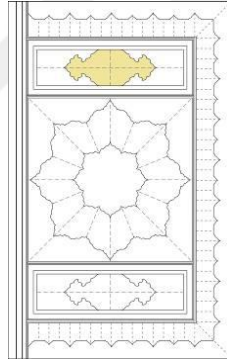
Fotoğraf 110. TİEM 230, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b

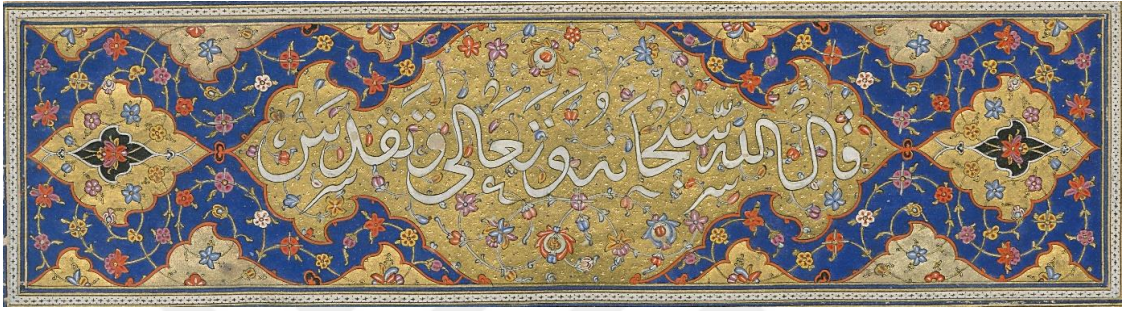
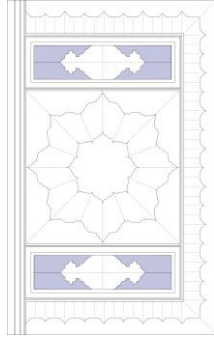
Çizim 46. TİEM 230, Kare bölüm deseni (2/8, 2/16), v.1b

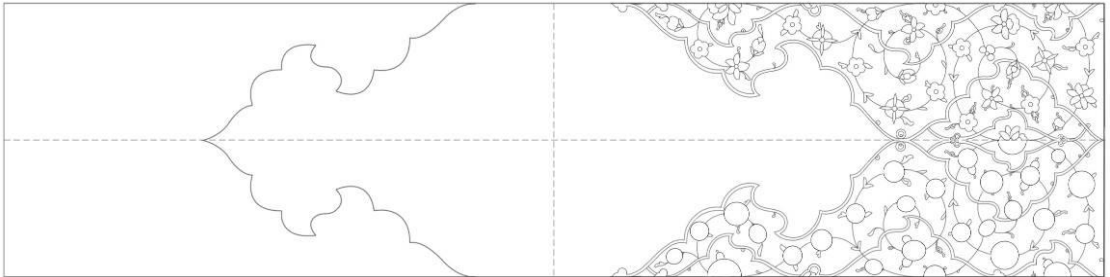
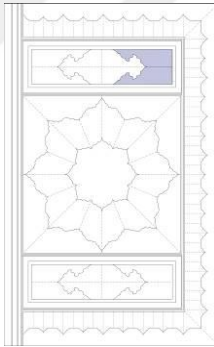
Fotoğraf 111. TİEM 230, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, üst başlık

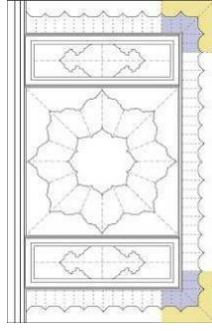
Çizim 47. TİEM 230, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık

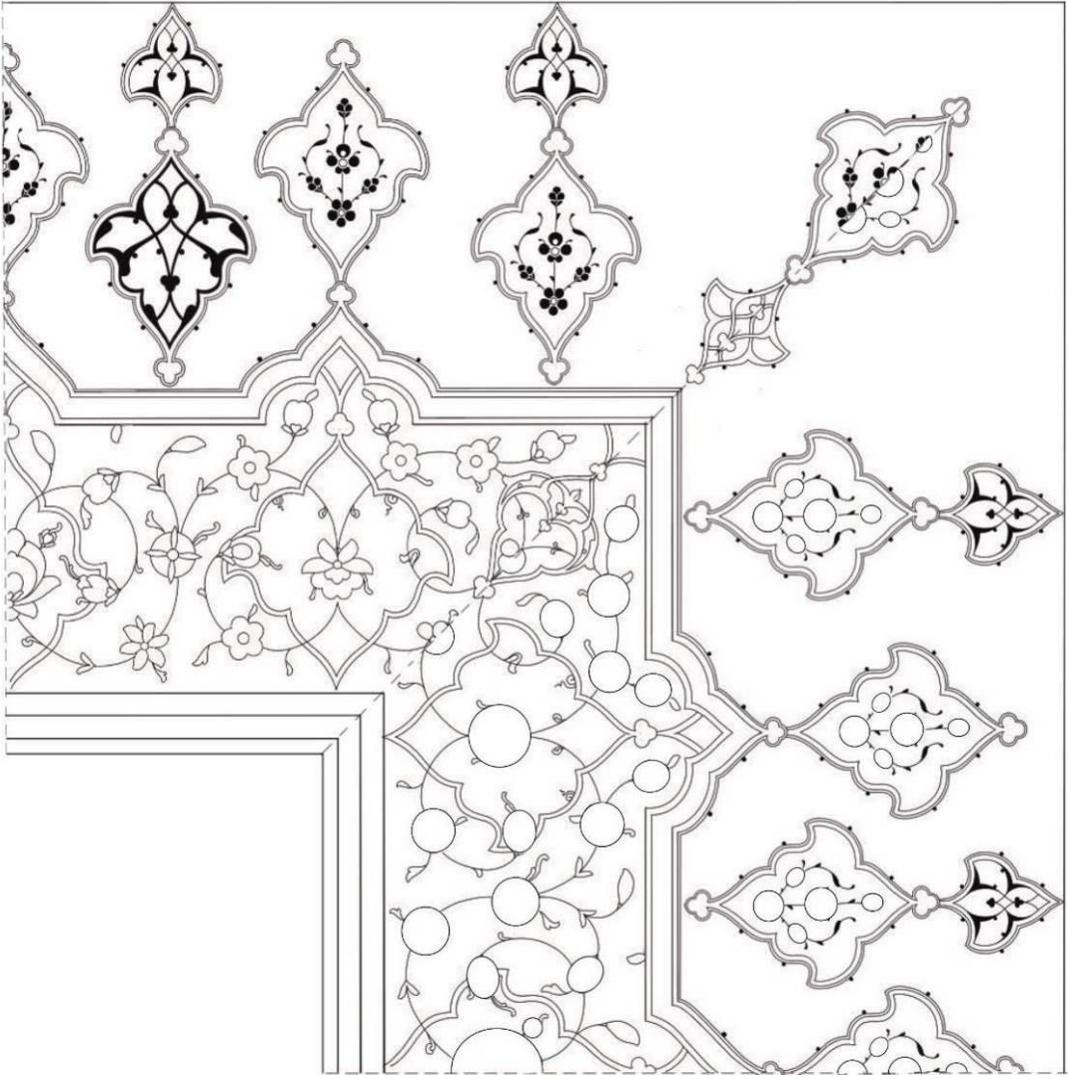
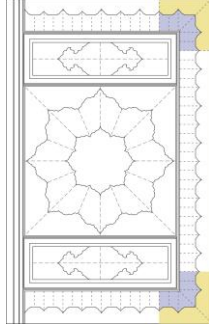
Fotoğraf 112. TİEM 230, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık

Çizim 48. TİEM 230, Başlık deseni (2/4), v.1b, Üst başlık

Fotoğraf 113. TİEM 230, Dış pervaz (hâşiyeye) tezhibinden ayrıntı, v.1b

Çizim 49. TİEM 230, Dış pervaz (hâşiye) deseninden ayrıntı, v.1b

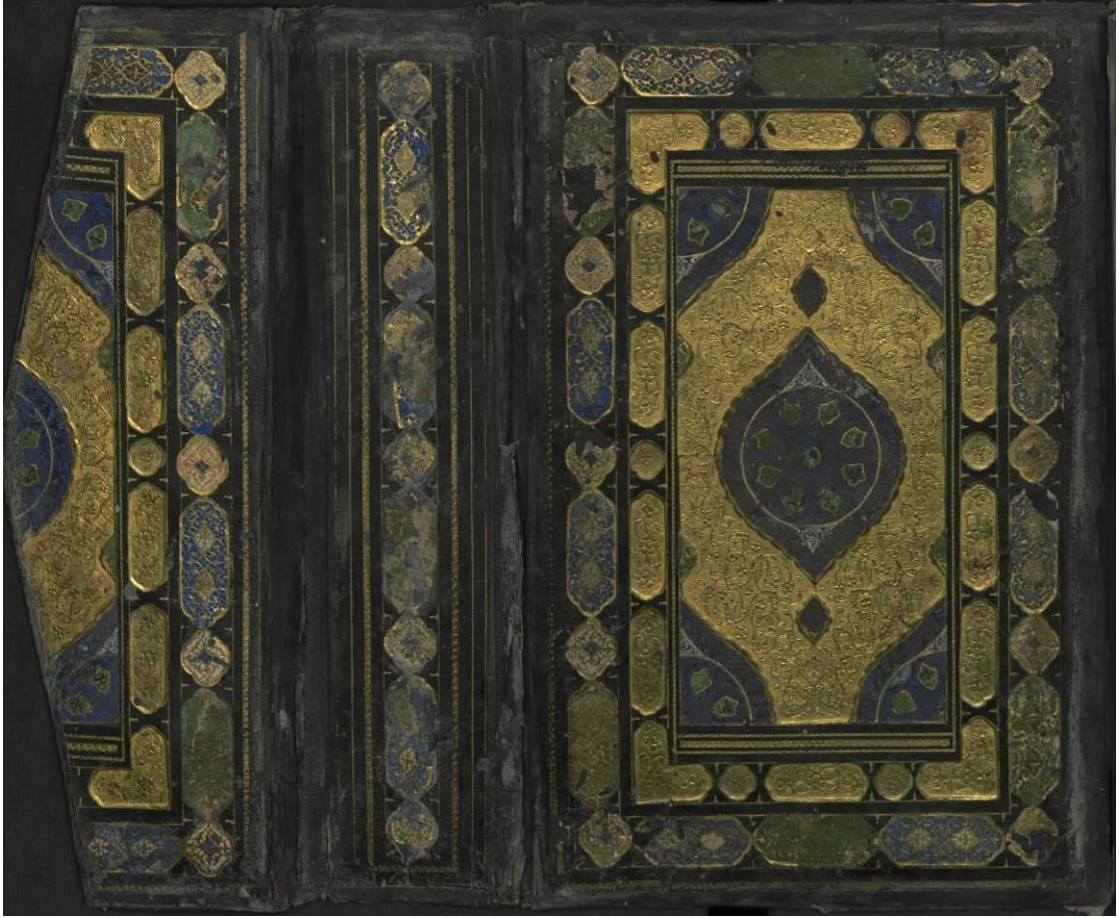
15. TIEM 221 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 221
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: -
İstinsah Tarihi	: -
Kitabın Eb'adı	: 380 x 260 x 95 mm
Kabın Özellikleri	: Miklebli deri kab; mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 462
Yazı Çeşidi	: Nesih ve Sülüs
Satır Sayısı	: 11
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli varaklar	: 1b-2a, 2b-3a

Üsküdar Atik Valide Camii'nden 24 Teşrin-i evvel 1332 tarihinde getirilmiştir.

Fotoğraf 114. TIEM 221, Kabın dışı

Fotoğraf 115. TİEM 221, Kabin içi

TİEM 221 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar	: v.1b-v.2a
Eb'adı	: 342 x 194 mm
Tığ uzunluğu	: -
Yazı sahası	: 70 mm
Yazı cinsi	: Rıkā'
Yazı	: v.1b'de üst başlıkta Vâkıa Sûresi 77. âyet, alt başlıkta 79. âyet. v.2a'da üst başlıkta Vâkıa Sûresi 78. âyet, alt başlıkta 80. âyet, Kare bölümdeki yazı sahasında v.1b'de İsrâ Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Karşılıklı iki sayfada v.1b-v.2a'da yer alan zahriye tezhipleri dikdörtgen planlıdır (342 x 194 mm). Sayfa düzeni, merkezde kare planlı saha, bu sahanın üst ve alt tarafında yer alan yatay dikdörtgen başlık kısmından oluşmaktadır. Kare planlı (180 x 178 mm) sahanın merkezinde yazı paftası (70 mm) bulunmaktadır. Kare planlı olan bu saha, başlıklar ve dikdörtgen saha dört taraftan arasuyu (7 mm), ince arasuları, cetveller ve kuzu ile çevrelenmiştir.

Kare sahanın ortasında yer alan yazı paftasının zemini altın olup, serbest hatayî grubu motiflerle bezenmiş, üzerine üstübeç mürekkebi ve *rıkā'* hattıyla "Noksan sıfatlardan münezzeh ve yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrâ' Sûresinin 88. âyeti yazılmış, is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Altın zemin üzerinde yer alan tasarımda dallar ve yapraklar altın üzerine pembe ile renklendirilmiş, hatayî grubu motiflerde mavi, turuncu, pembe, sarı kullanılmış ve beyaz ile detaylandırılmıştır. Yazı paftası lapislazuli arasuyu ve turuncu cetvel ile sınırlandırılmıştır.

Yazı paftasını çevreleyen tezhipli saha iki kısımdan oluşur. Birinci kısımda hatayî grubu motifler ile klasik usulde 1/16 simetrik olarak hazırlanan desen işlemeli

rûmî ile yapılan paftalarla ve turuncu ipliklerle oluşturulmuştur. İşlemeli rûmîlerin iç kısmında lacivert zemin rengi, dış kısmındaki paftalarda altın kullanılmış, lacivert zemindeki motiflerde pembe, sarı, turuncu, mavi, beyaz; altın zemindeki motiflerde pembe, turuncu, mavi ve sarı kullanılmıştır. Altın zemindeki motifler beyaz ile lacivert zemindeki motifler ise kendi renklerinin koyu tonu ile detaylandırılmıştır. Desen sınırında bulunan turuncu dendanlar ile turuncu iplik arasındaki boşluk (1 mm) siyah renk ile doldurulmuştur.

Kare sahanın köşelerini tamamlayan 1/8 simetrlili ikinci kısımda desen hatayî grubu motiflerden oluşmuş ve mavi zemin rengi kullanılmıştır. Hatayî grubu motiflerde turuncu, pembe, beyaz, yavruağzı ve sarı renk kullanılmış ve beyaz ile detaylandırılmıştır. Kare saha turuncu cetvel ile çevrelenmiştir.

Kare sahanın üst ve alt kısmındaki dikdörtgen başlık sahaları ¼ simetrlili olarak tasarlanmıştır. Merkezdeki yazı paftalarında (kitabe) yazı zemini serbest desenli hatayî grubu motiflerle bezenmiştir. Pafta zemininde altın kullanılmıştır. Üstübeç ile yazılıp is mürekkebi ile tahrirlenmiş olan âyet-i kerimeler ise v.1b ve v.2a'da birbirini takip edecek şekilde sıralanmıştır. v.1b'de üst başlıkta Vâkı'a Sûresi 77. âyet, v.2a'da üst başlıkta 78. âyet, v.1b'de alt başlıkta 79. âyet, ve v.2a'da alt başlıkta 80. âyet olacak şekilde tertip edilmişlerdir.

Kitabenin dışında kalan sahanın ¼ simetrlili desen paftaları turuncu iplikler ve sâde rûmîlerle oluşturulmuştur. Altın ve lacivert olmak üzere iki ayrı zemin kullanılmıştır. Lacivert zeminde hatayî grubu motifler turuncu, beyaz, sarı ve pembe; altın zeminde turuncu, mavi ve pembe ile renklendirilmiştir. Motifler lacivert zeminde kendi renklerinin koyu tonu ile altın zeminde ise beyaz ile detaylandırılmıştır. Başlıkları iki tarafında altın iplik bulunan turuncu cetvel ve üzerinde beyaz (+) bezemenin bulunduğu lacivert ince arasuyu çevrelemektedir. Tezhipli sahaların arasına altın zeminli anahtarlı zencerek yapılmıştır. Zencerek turuncu ve lacivert ile renklendirilmiştir.

Yazı sahasının dört bir yanına sırasıyla; iki tarafında altın iplik bulunan turuncu cetvel, boşluk, altın iplik, turuncu cetvel, altın renkli ince arasuyu (1,5 mm) ve siyah

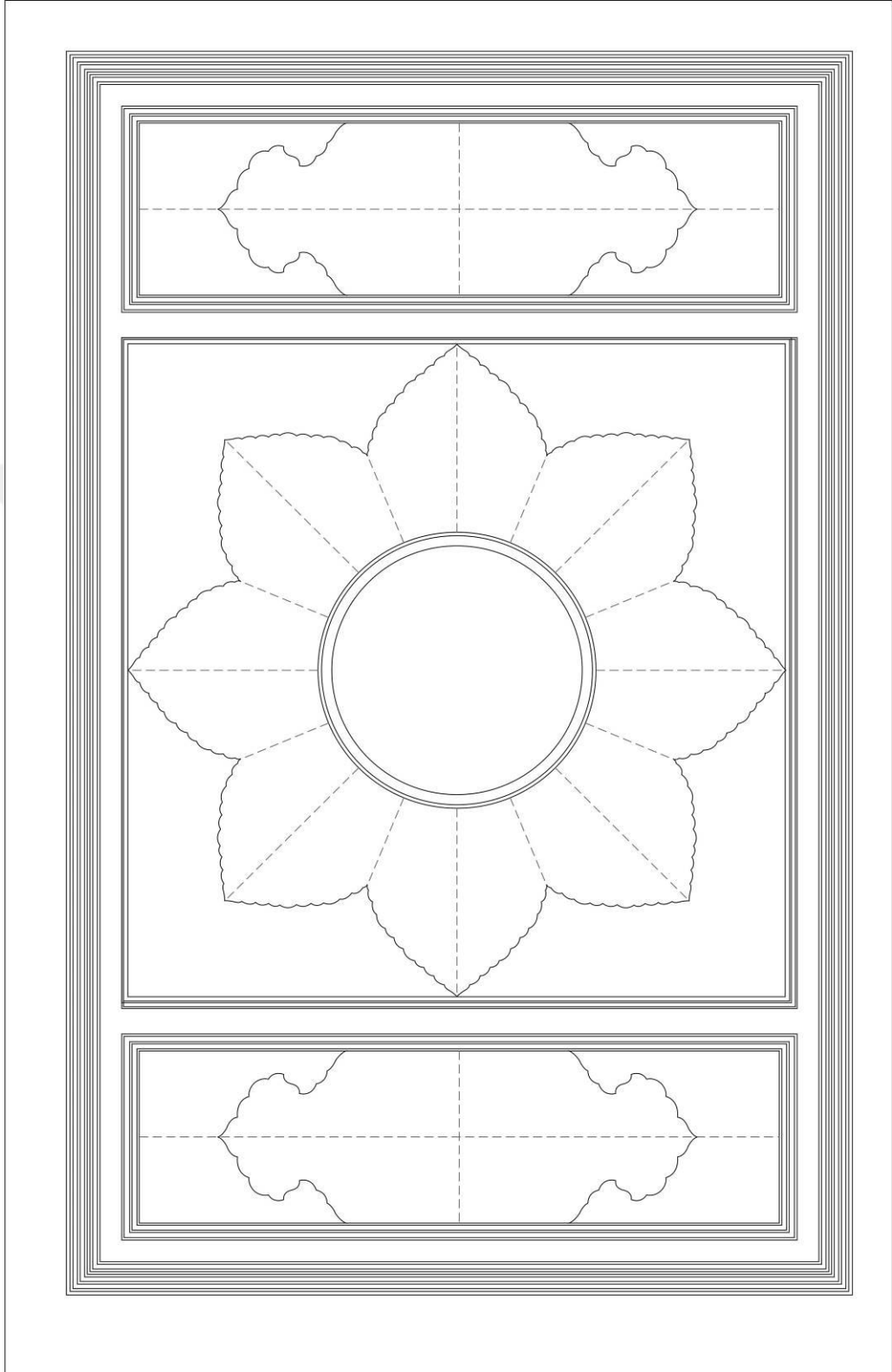
kuzu çekilmiştir. Desen kalın kırmızı ve lacivert kuzu ile tamamlanmış, kenarsuyu tezhibi ve tığ yapılmamıştır.

Fotoğraf 116. TIEM 221, Zahriye Sayfası, v.1b-2a

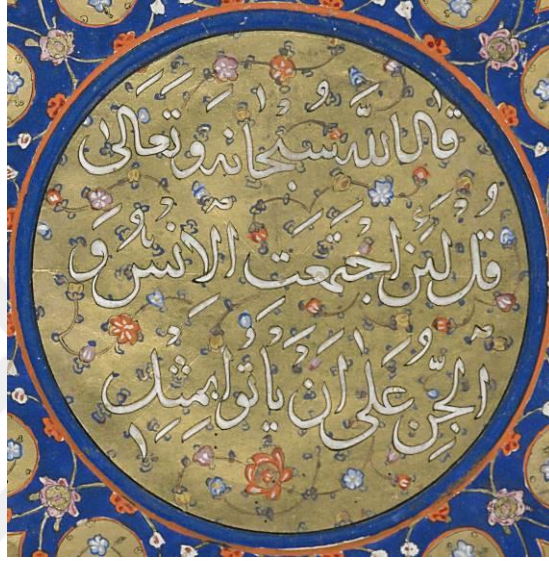
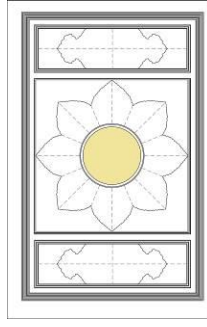

Fotoğraf 117. TİEM 221, Zahriye Sayfası, v.1b

Şema 15. TİEM 221, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b

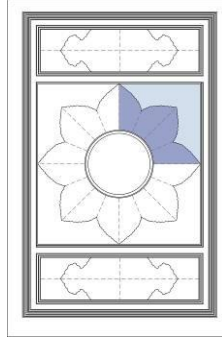
Orijinal boyutundan %47 oranında küçültülmüştür.

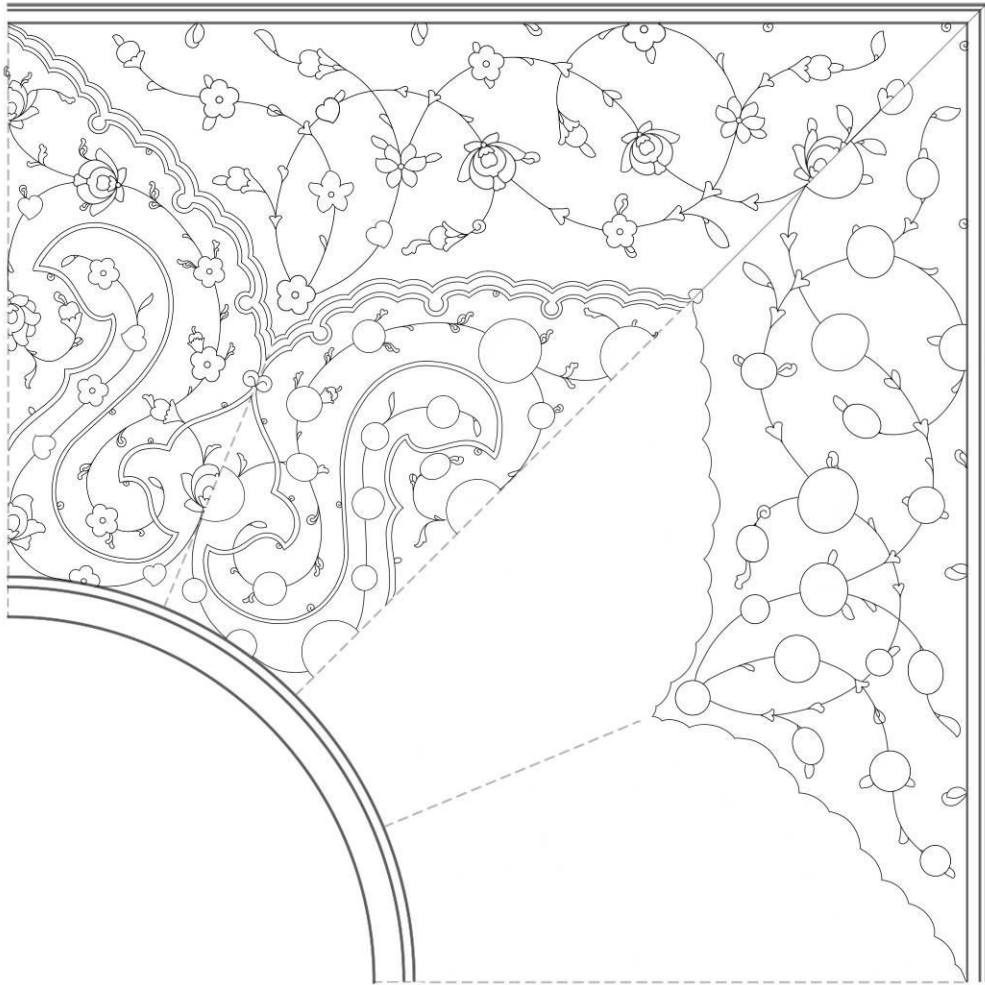
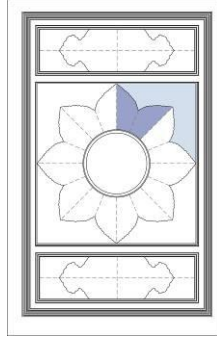
Fotoğraf 118. TİEM 221, Kare bölüm yazı paftası tezhibi, v.1b

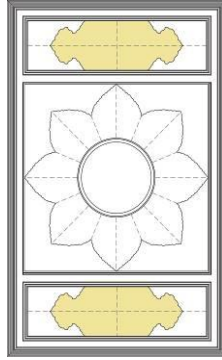
Çizim 50. TİEM 221, Kare bölüm yazı paftası deseni, v.1b

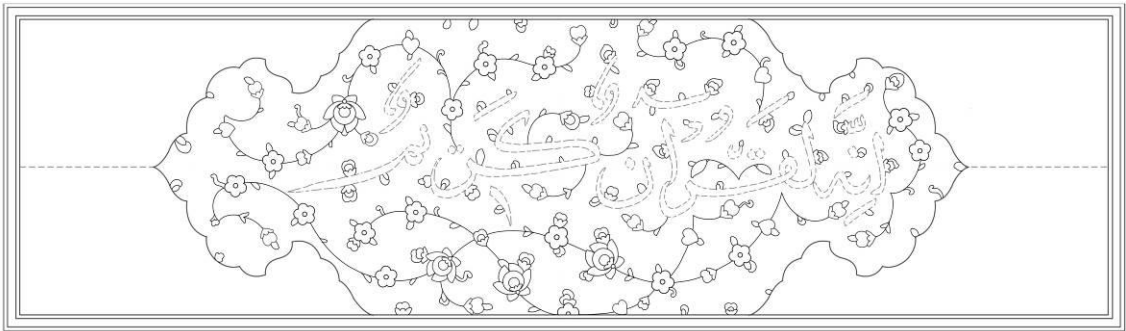
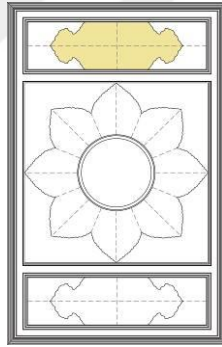
Fotoğraf 119. TİEM 221, Kare bölüm tezhibinden ayrıntı (2/8, 4/16), v.1b

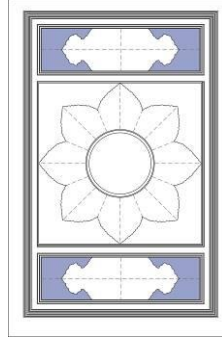
Çizim 51. TİEM 221, Kare bölüm deseni (2/8, 4/16), v.1b

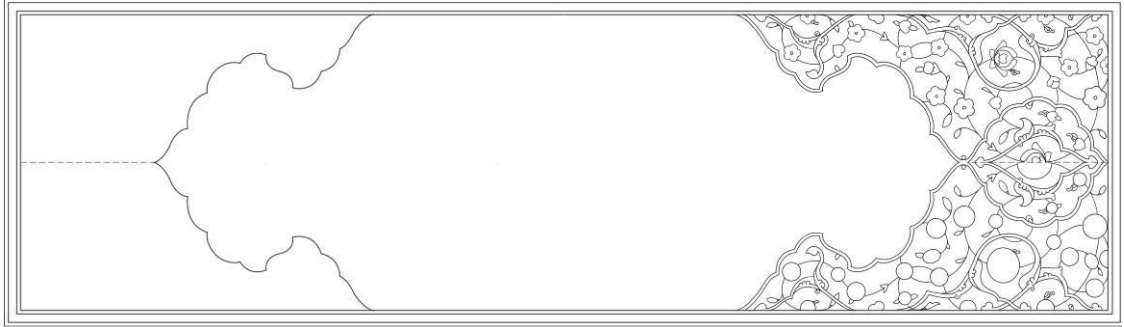
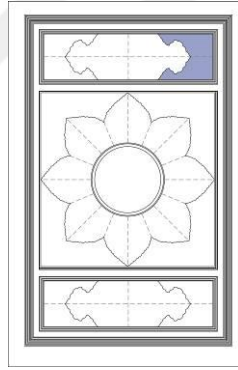
Fotoğraf 120. TİEM 221, Başlık yazı paftası tezhibi, v.1b, Üst başlık

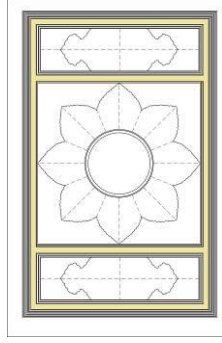
Çizim 52. TİEM 221, Başlık yazı paftası deseni, v.1b, Üst başlık

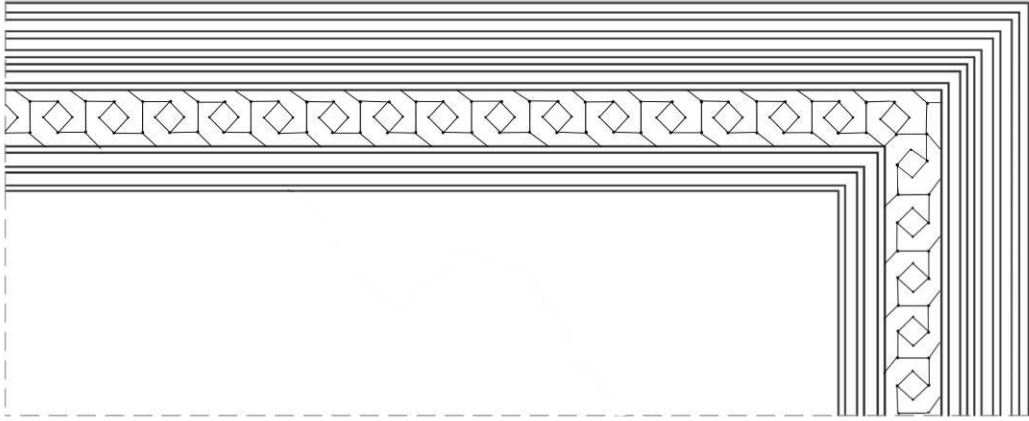
Fotoğraf 121. TİEM 221, Başlık tezhibi, v.1b, Üst başlık

Çizim 53. TİEM 221, Başlık deseni, v.1b, Üst başlık

Fotoğraf 122. TİEM 221, Zencerekli arasuyundan ayrıntı, v.1b

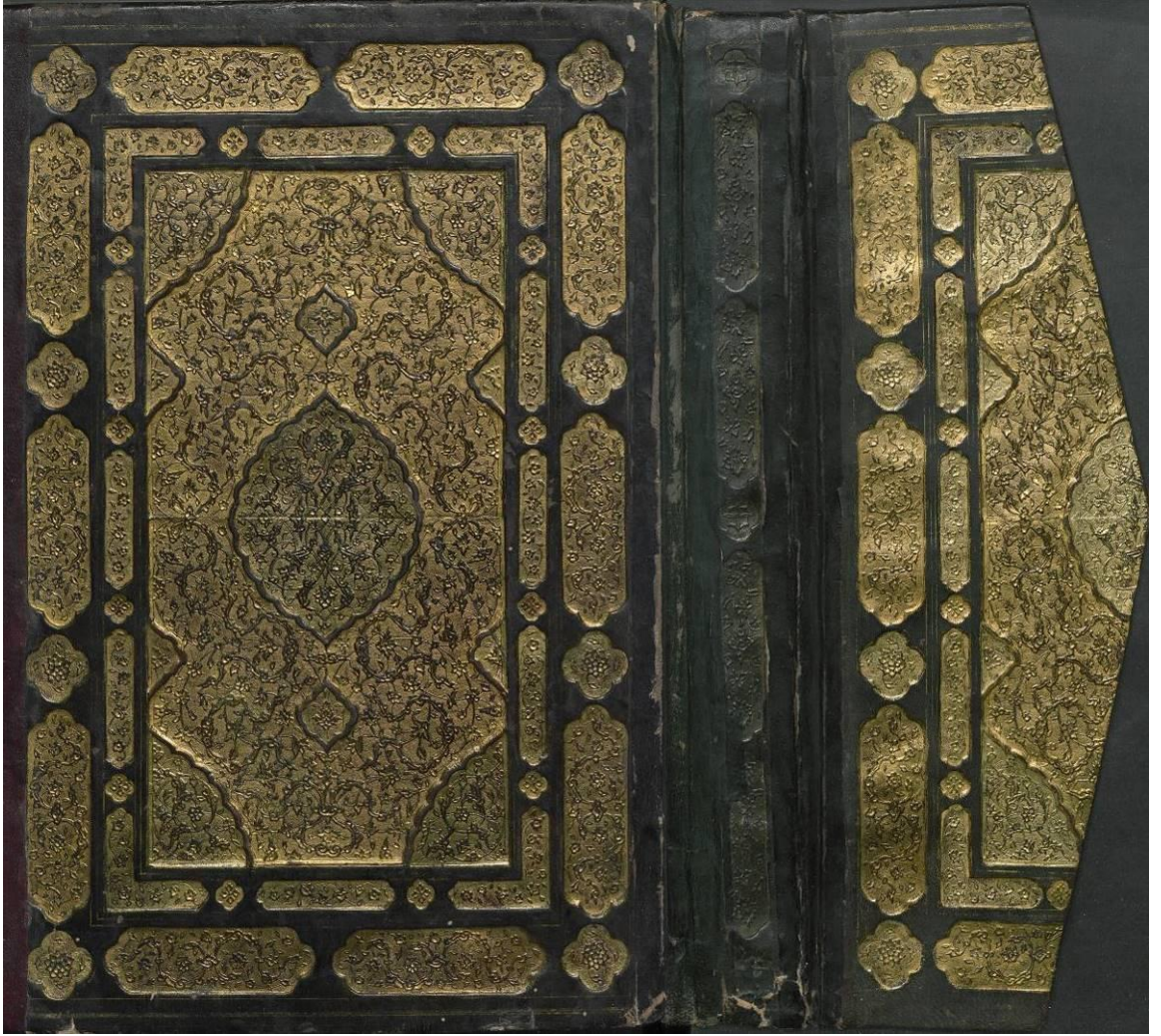

Çizim 54. TİEM 221, Zencerekli arasuyu deseni, v.1b

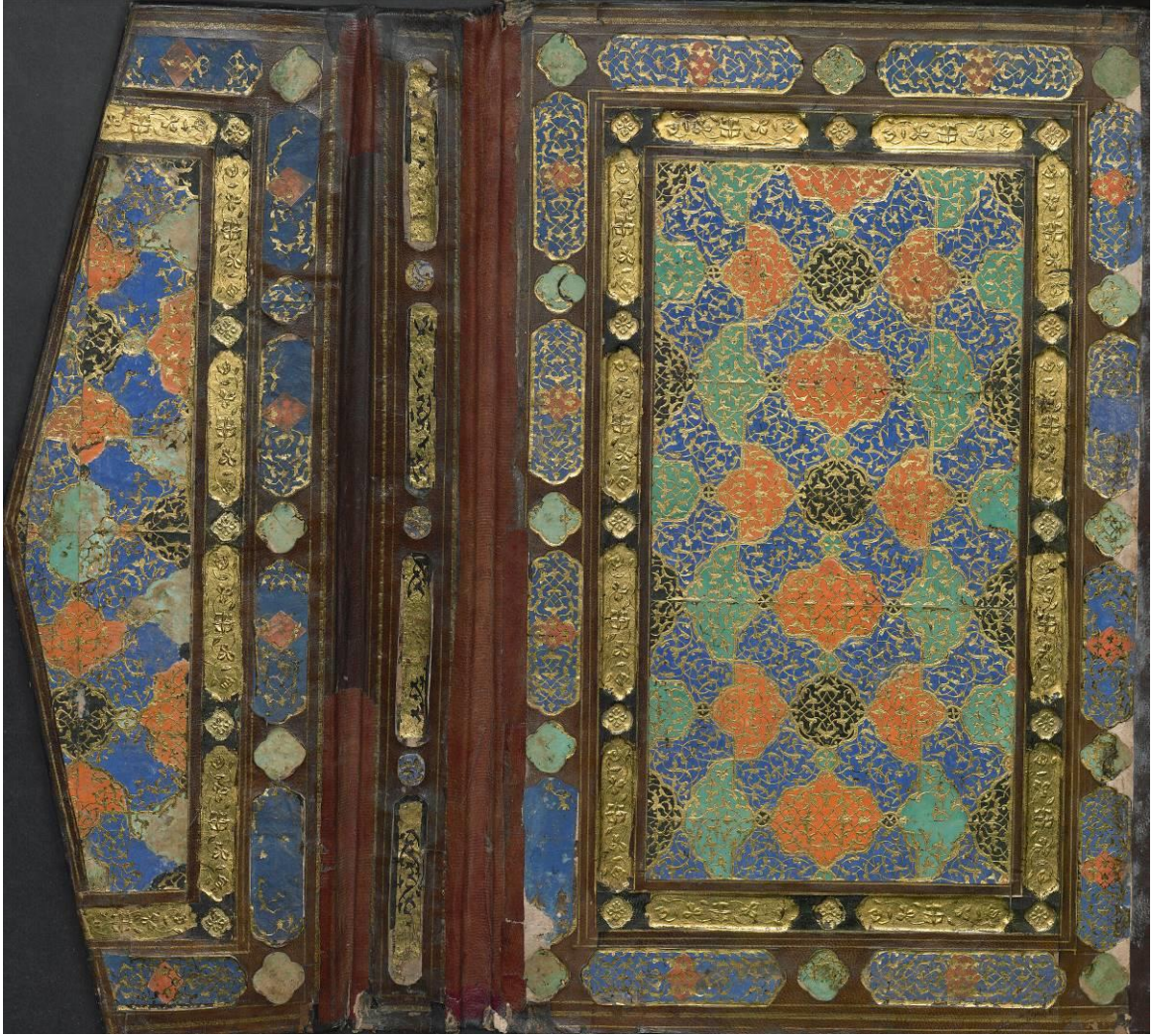
16. TIEM 180 Envanter Bilgileri:

Bulunduğu Yer	: Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Kayıt Numarası	: 180
Kitabın İsmi	: Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)
Dili	: Arapça
Hattatı	: Mehmed İbn Ahmed el-Halili et-Tebrizî
İstinsah Tarihi	:-
Kitabın Eb'adı	: 395 x 270 x 50 mm
Kabın Özellikleri	: Deri, miklebli şemse kab, mülemma ve müşebbek usûlünde bezemeli
Varak Sayısı	: 362
Yazı Çeşidi	: Nesih ve Sülüs
Satır Sayısı	: 10
Mürekkep	: İs mürekkebi
Tezhipli Varaklar	:1b-2a, 2b-3a, 3b, 168b-169a, 359b-360a, 360b-361a, 361b-362a

Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne Çarşamba Mehmet Ağa Camii'nden Rumî 19 Kânûn-ı evvel 1329 tarihinde getirilmiştir. Mushafın v.1b-2a ve 2b-3a sayfalarında müzeye ait mühür vardır.

Fotoğraf 123. TIEM 180, Kabin dışı

Fotoğraf 124. TİEM 180, Kabin içi

TIEM 180 Envanter Numaralı Mushafın Zahriye Tezhibi:

Bulunduğu varaklar : v.1b-v.2a

Eb'adı : 298x195 mm

Tığ uzunluğu : 5-15 mm

Yazı sahası : 73 mm

Yazı cinsi : Rıkā'

Yazı : v.1b'de "Yüce olan Allah (cc) buyurdu" cümlesi ve İsrā' Sûresi 88. âyetin bir kısmı, v.2a'da İsrā' Sûresi 88. âyetin devamı yazılıdır.

Tezhip Özellikleri

Karşılıklı iki sayfada v.1b-v.2a'da yer alan zahriye tezhipleri dikdörtgen planlıdır (298 x 195 mm). Sayfa düzeni, merkezde daire planlı saha, bu sahanın çevresinde yer alan halkar deseni, salbek ve köşebentlerden oluşmaktadır. Daire planlı (149 mm çapında) sahanın merkezinde yazı paftası (73 mm çapında) bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı sahayı dört taraftan altın cetvel, iplikler ve kuzu çevrelemektedir.

Daire sahanın ortasında yer alan yazı paftasının zemini altın olup bezemesiz bırakılmış, üzerine üstübeç mürekkebi ve *rıkā'* hattıyla İsrā' sûresinin 88. âyeti yazılmış ve is mürekkebi ile tahrirlenmiştir. Âyetin ilk yarısı v.1b'de, devamı ise v.2a'da yer almaktadır. Harflerin boşluk kısımları lacivert renk ile doldurulmuştur. Yazı paftası her iki tarafında altın cetvel bulunan lacivert iplik ile çevrelenmiştir.

Yazı paftasını çevreleyen tezhipli sahanın deseni altın zemin üzerine ipliklerle ve işlemeli rûmî ile yapılan lacivert zemin renkli paftalarla oluşturulmuştur. Hatayî grubu motifler ile klasik usulde 1/12 simetrik olarak hazırlanan desen paftası turuncu, yeşil ve beyaz ipliklerden meydana gelmiş, v.1b'de yeşil ve turuncu iplikler tahrirlenmeden bırakılmıştır. Motiflerde yeşil, beyaz, pembe ve sarı kullanılmıştır. Desen sınırı v.1b'de tahrirlenmemiş, v.2a'da tahrirlenmiş daha sonrasında lacivert renkli kalın bir kuzu ile sonlandırılmıştır.

Merkezde yer alan daire planlı sahanın dikey eksenine $\frac{1}{2}$ simetrik salbek paftaları yerleştirilmiş, rûmî ve hatayî grubu motifler ile klasik usulde hazırlanan paftalar turuncu iplik ile sınırlandırılmıştır. Desenin merkezindeki rûmî ortabağ yeşil ile, hatayî grubu motifler ise beyaz, sarı ve pembe ile renklendirilmiştir. Paftayı sınırlandıran turuncu iplikten sonra boşluk bırakılarak altın ile kalın bir iplik çekilmiş, iplikler v.2a'da tahrirlenmiş, v.1b'de tahrirlenmeden bırakılmıştır. Desen merkezde yer alan daire planlı sahanın tığları ile birleştirilerek tamamlanmıştır.

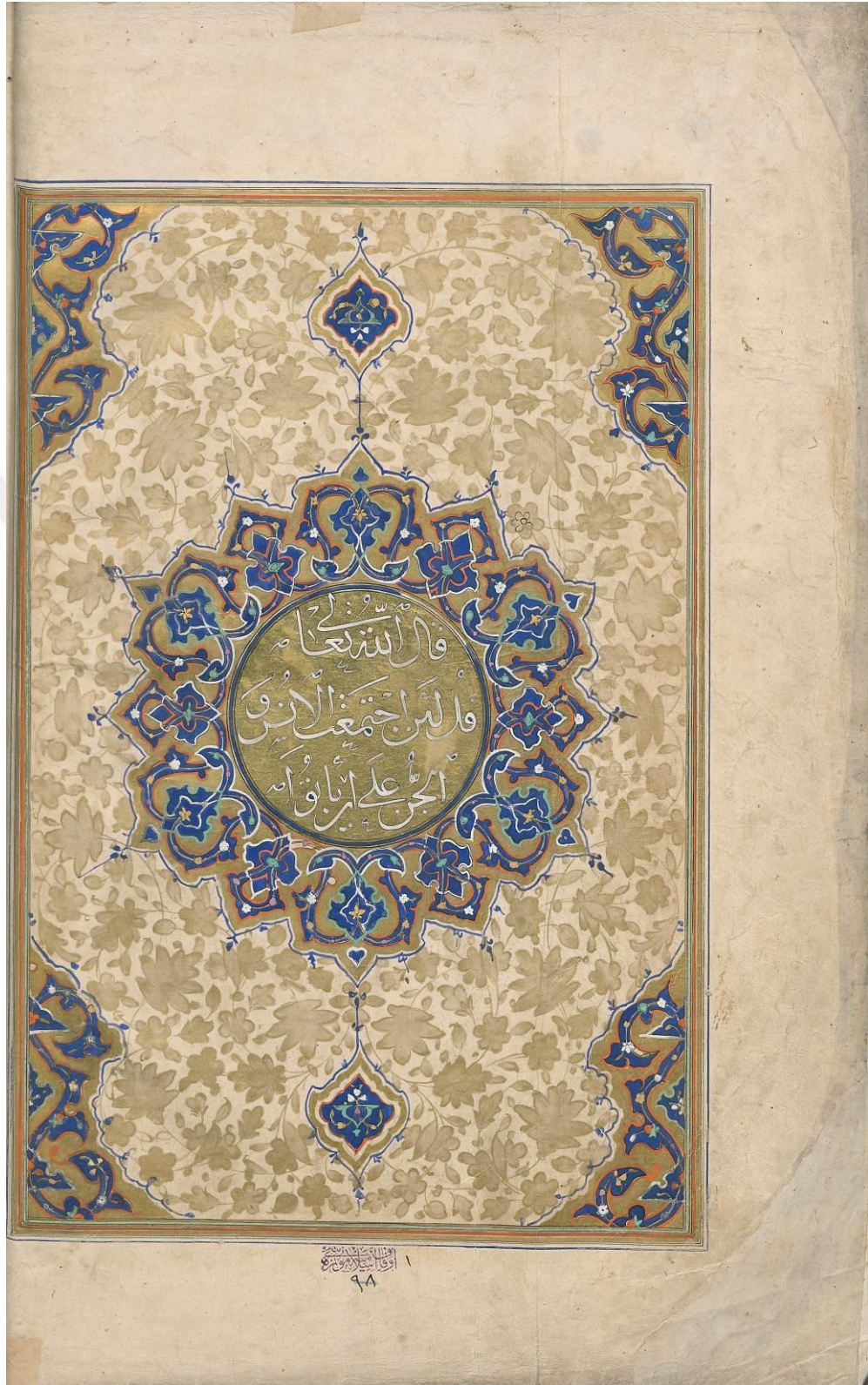
Köşebentleri oluşturan tezhipli sahanın deseni merkezde yer alan daire planlı sahanın devamı niteliğindedir. İpliklerle ve işlemeli rûmî ile yapılan lacivert zeminli paftalarda turuncu, beyaz ve yeşil renkler kullanılmış, hatayî grubu motiflerde ise sarı, turuncu, beyaz, yeşil ve pembe kullanılmıştır. Paftaların dışında kalan altın zemin tahrirlenmeden bırakılmıştır. Desen lacivert renkli kalın bir kuzu ile çevrelenmiştir.

Madalyon tezhipli saha ve köşebentler arasında kalan kâğıt zeminine $\frac{1}{4}$ simetrik klasik halkârî yapılmıştır. Desen hatayî grubu motiflerden meydana gelmiştir.

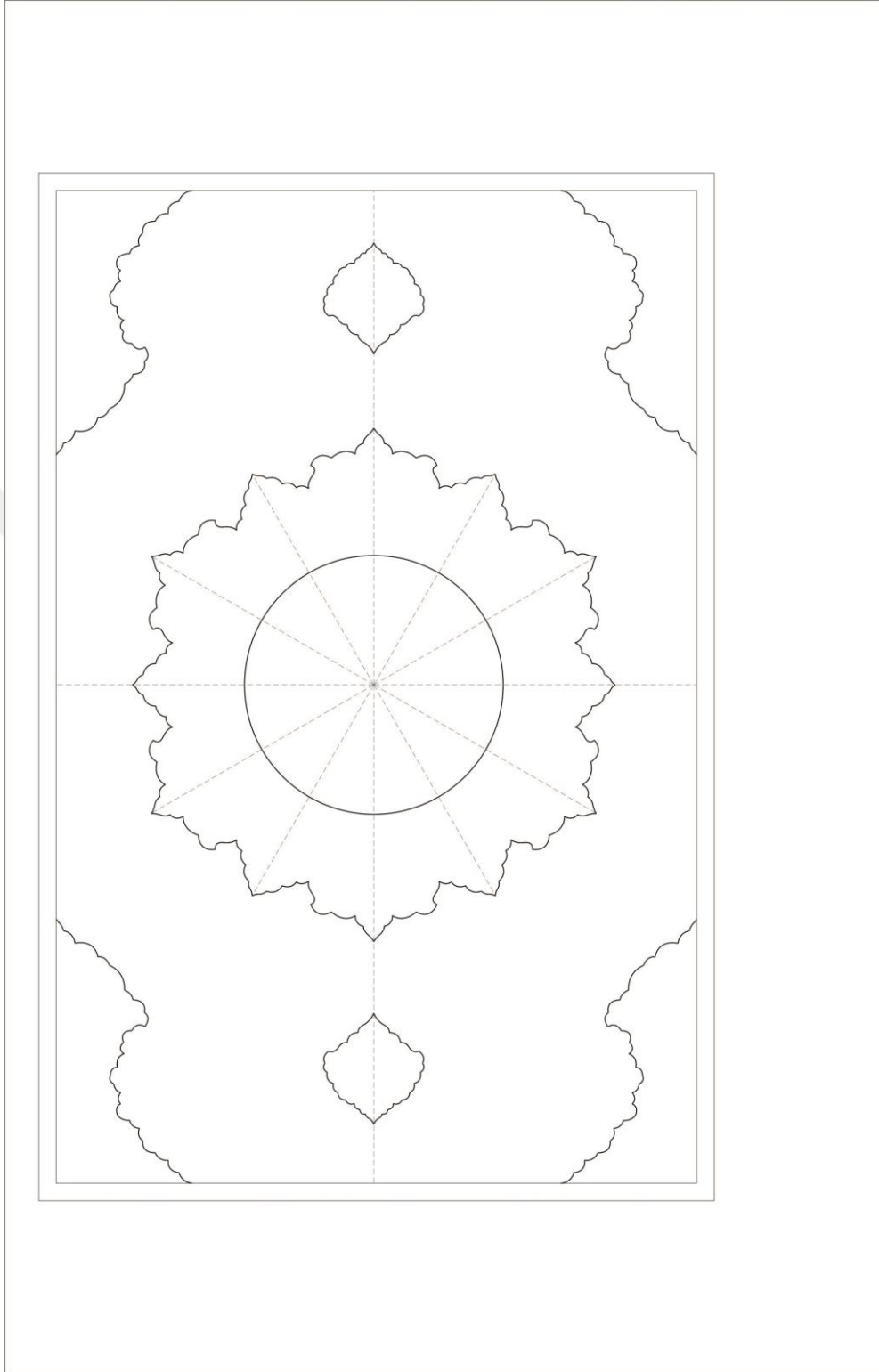
Tığlar (uzunluk 5-15 mm) lacivert renkli kuzu üzerine sade motiflerle uygulanmıştır.

Fotoğraf 125. TIEM 180, Zahriye sayfası, v.1b-v.2a

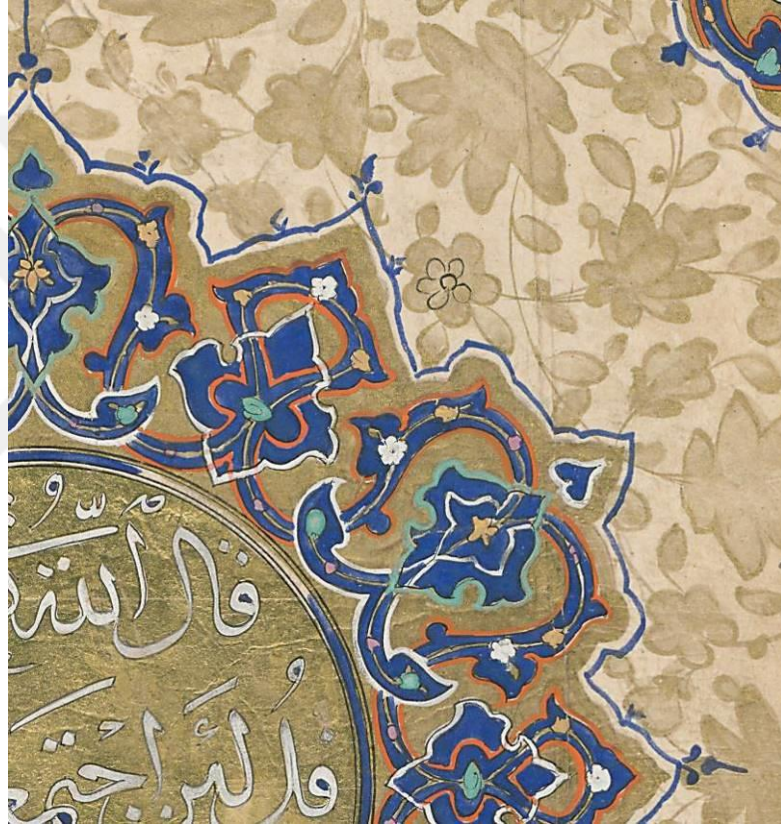
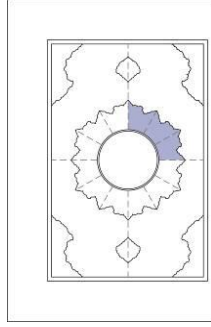

Fotoğraf 126. TIEM 180, Zahriye sayfası, v.1b

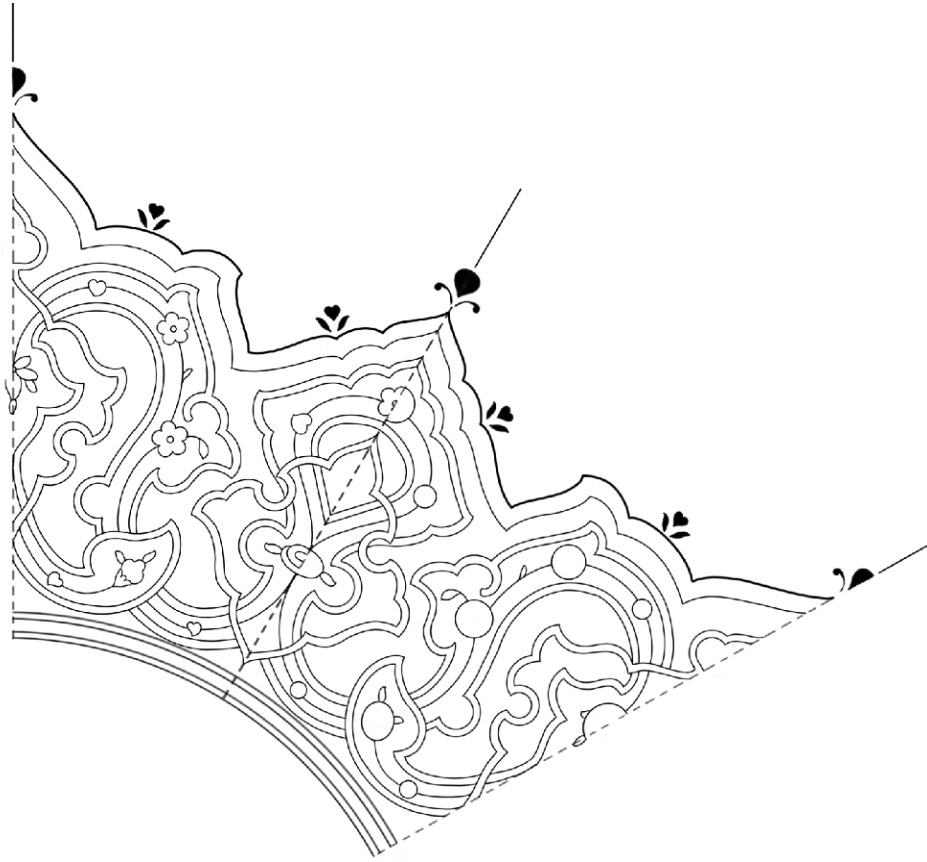
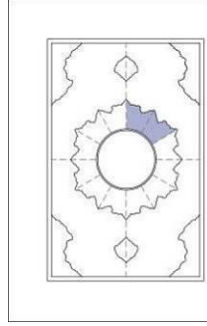

Şema 16. TIEM 180, Zahriye tezhibinde sayfa düzeni, v.1b

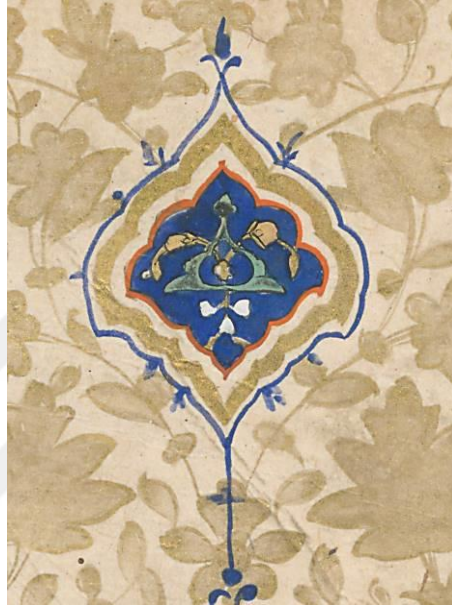
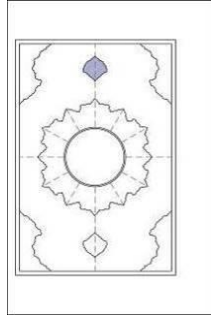
Orijinal boyutundan %47 oranında küçültülmüştür.

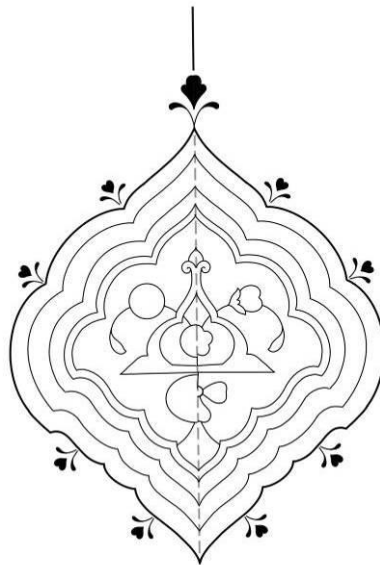
Fotoğraf 127. TİEM 180, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı (3/12), v.1b

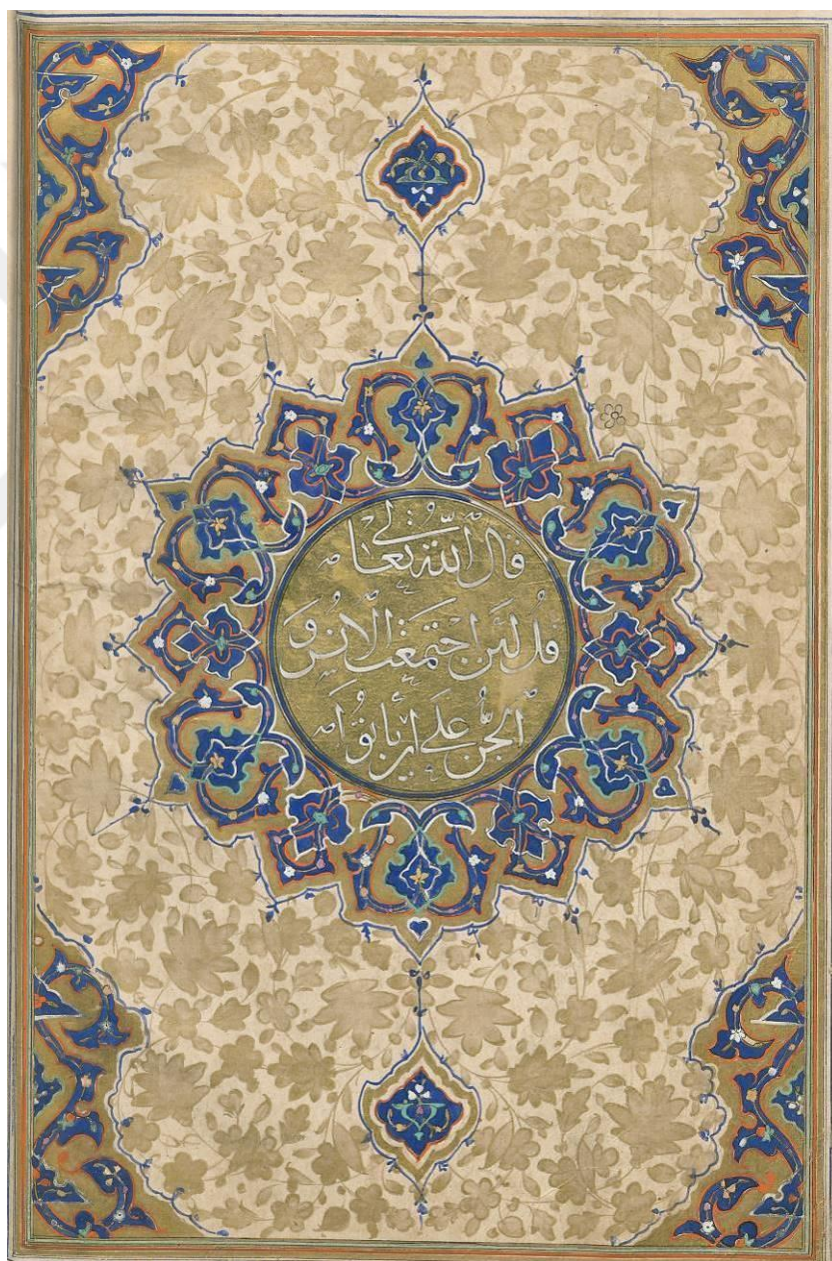
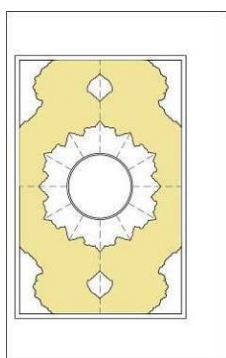
Çizim 55. TİEM 180, Dış pervaz deseni (2/12), v.1b

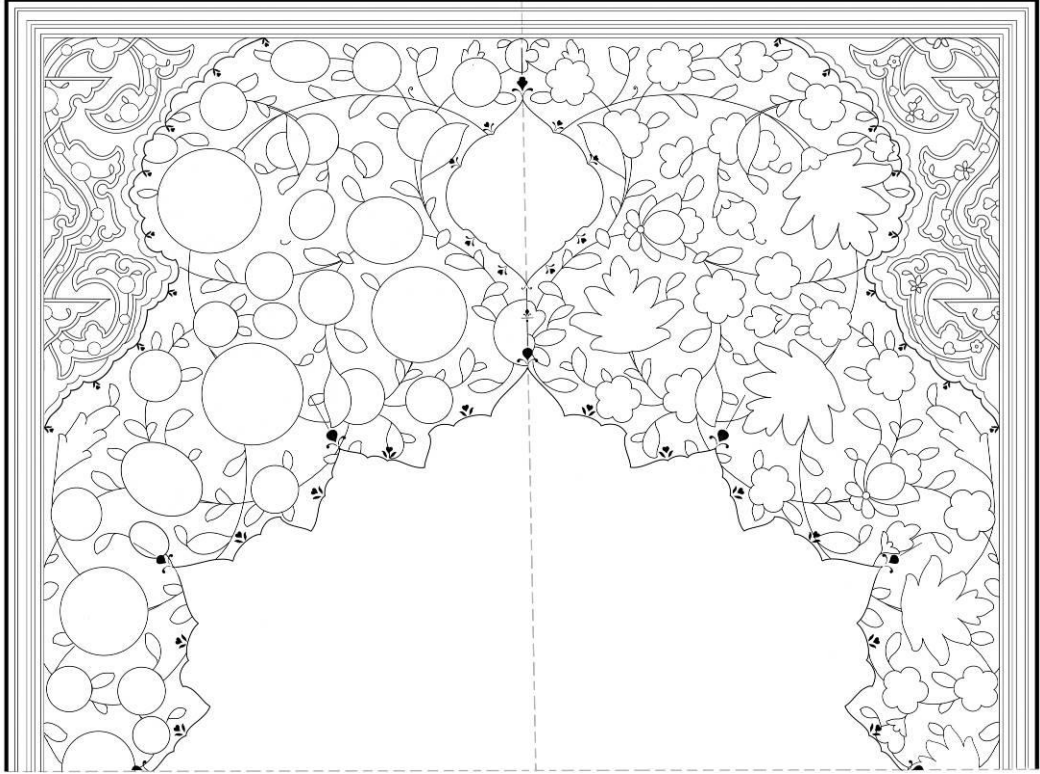
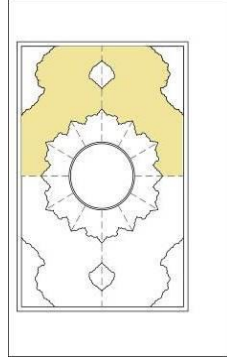
Fotoğraf 128. TİEM 180, Salbek tezhibi, v.1b

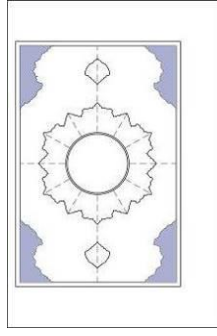
Çizim 56. TİEM 180, Salbek deseni, v.1b

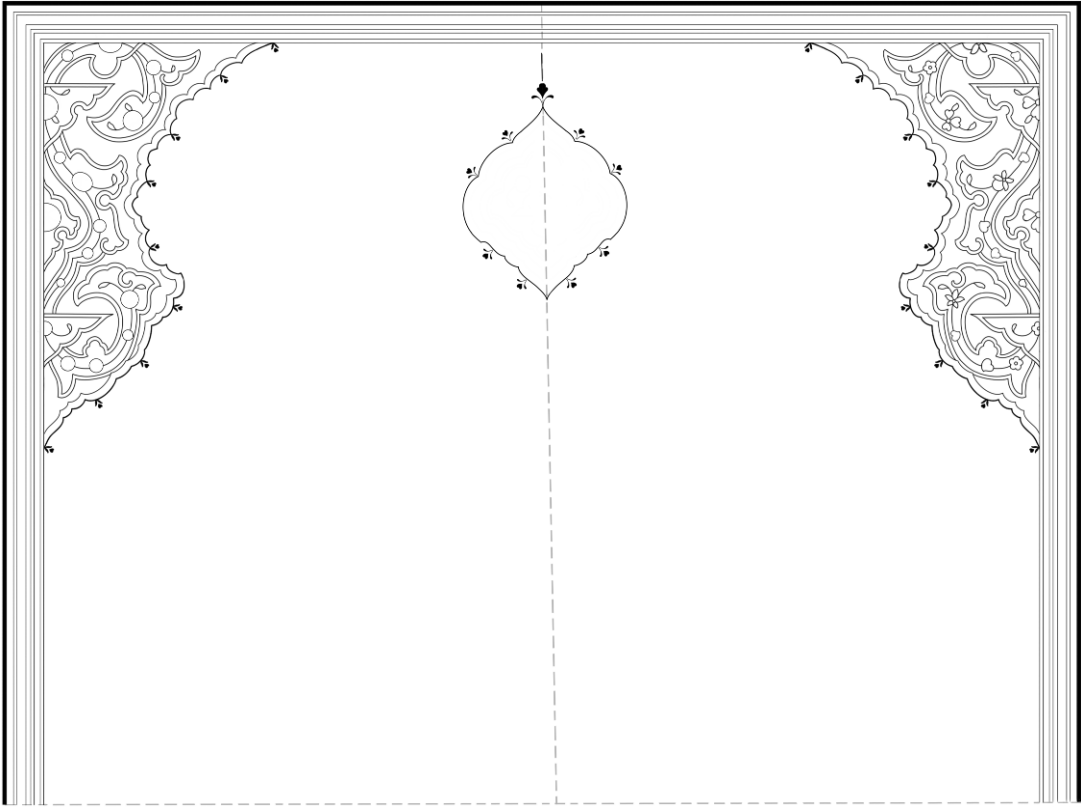
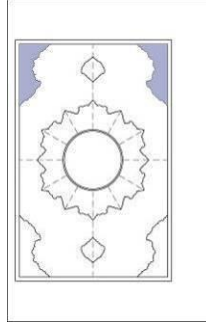
Fotoğraf 129. TİEM 180, Halkâri tezhibi, v.1b

Çizim 57. TİEM 180, Halkârî deseni (2/4), v.1b

Fotoğraf 130. TİEM 180, Köşebent tezhibi (1/4), v.1b

Çizim 58. TİEM 180, Köşebent deseni (2/4), v.1b

6. DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda, TİEM'deki mushaflar arasından XVI. yüzyıl Safevî Dönemi'ne tarihlendirilen el yazması mushaflar tespit edilerek bunların arasından zahriye tezhibine sahip olan kırk üç adet eser üzerinde inceleme yapılarak gruplandırılmış, farklı sayfa düzeninde olan on altı adet yazma seçilerek ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Sayfa tasarımına göre; madalyon sayfa düzeni ve tam sayfa düzeni şeklinde gruplara ayrılarak ele alınmıştır. Madalyon sayfa düzeninde yirmi yedi adet [TİEM 374 (1583); 497; 141; 502; 426; 496; 417 (1562-1563); 200; 33; 6; 164; 428 (1576-1577); 493; 511; 512 (1549-1551); 197 (1580); 378 (1580); 423 (1554-1551); 247 (1580); 1; 386 (1590); 503 (1580); 515 (1561-1562); 529 (1560-1561); 375 (1580); 211 (1576); 489 (1565)]; tam sayfa düzeninde on altı adet [TİEM 167; 230; 235; 504 (1580); 191; 506 (1580-1581); 183; 233; 379 (1591-1592); 168; 180; 188; 210; 221; 192; 520] yazma eser belirlenmiştir. Her sayfa düzeni grubundan toplam on altı adet örnek seçilerek bu zahriye sayfalarının tezhip özellikleri motif, desen, renk, teknik, işçilik ve üslubu incelenmiş, sayfa düzeni plan ve desen çizimleri yapılmıştır [TİEM 374 (1583); 497; 33; 197 (1580); 200; 247 (1580); 1; 386 (1590); 503 (1580); 515 (1561-1562); 529 (1560-1561); 167; 168; 230; 221 ve 180].

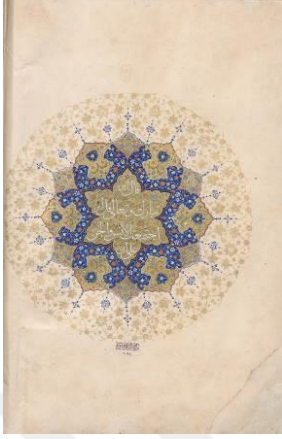
Madalyon Sayfa Düzenindeki Zahriyeler

Madalyon sayfa düzenindeki zahriyeler desen sınırı özelliğine göre; “1. Desen sınırı ve yazı sahası dendanlı madalyon zahriyeler”, “2. Desen sınırı dendanlı, yazı sahası cetvelli madalyon zahriyeler”, “3. Desen sınırı cetvelli madalyon zahriyeler” ve “4. Salbekli madalyon zahriyeler” olmak üzere dört grupta incelenmiştir.

1. Grup: Desen sınırı ve yazı sahası dendanlı madalyon zahriyeler

Desen sınırı ve yazı sahası dendanlı zahriyeler grubu altında incelenen TİEM 374, 497, 141, 502, 426, 496, 417 numaralı eserlerin zahriye sayfaları benzer sayfa düzenine sahiptir (Fotoğraf 131). Bunlardan dört tanesinde paftalama aynıken; motif, renk ve tığ tasarımlarında farklılıklar vardır (TİEM 374, 141, 502 ve 426). Özellikle TİEM 374 ve TİEM 426 numaralı eserlerin zahriye tezhipleri tığ tasarımı, motifler ve

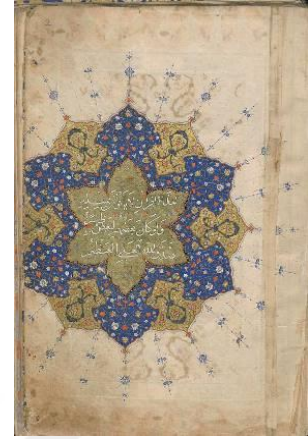
renkleri dışında birebir aynıdır. Tığ çevresine; TİEM 374'te halkârî, TİEM 426'da çift tahrir bezemesi yapılmıştır.

(a)

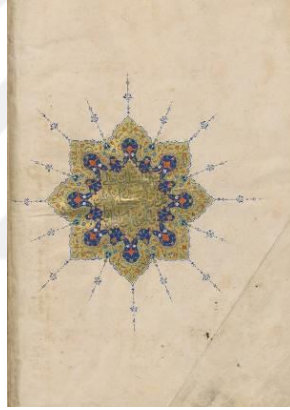
(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

(g)

Fotoğraf 131. a) TİEM 374; b) TİEM 141, c) TİEM 502, d) TİEM 426, e) TİEM 496, f) TİEM 417, g) TİEM 497

Birinci grupta incelenen zahriyeler iki farklı tiptedir. TİEM 417 numaralı eserin zahriye sayfasında, ana desenin etrafında çift tahrir deseni bulunurken diğer zahriyelerde ana desenin etrafına herhangi bir desen işlenmemiş, kâğıt zemini boş bırakılmıştır. Bu grupta birinci tipte aynı tasarıma sahip dört zahriyeden biri olan TİEM 374 ve motif ve renk çeşitliliğiyle öne çıkan TİEM 497 numaralı eserler seçilerek zahriye sayfa düzeni ve desen analizleri yapılmıştır (Tablo 1, Katalog 1,2).

TİEM 374 numaralı mushafın v.266b-v.267a sayfalarında birebire aynı tasarıma sahip karşılıklı iki madalyon tezhip bulunmaktadır. Ortadaki yazı sahalarına “*Önünden ve arkasından hiçbir batılın gelemeyeceği Halim ve Hamid Allah tarafından indirilen bu yüce mushafın tezhibi 991 senesi 25 zilhicce-i Haram ayında yapılmıştır*” cümlesi yazılmıştır. Bu kayıt ile mushafın tezhibinin 1583 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

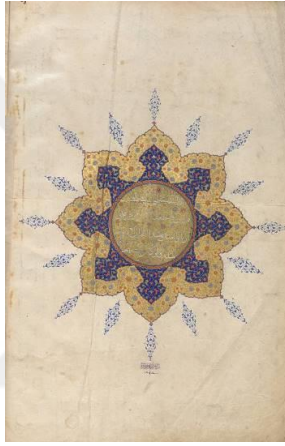
TİEM 417 numaralı eserin zahriyesi, tezhibi ve kullanılan zemin renkleri bakımından diğer zahriyelerden ayrılmaktadır (Fotoğraf 132).

Fotoğraf 132. TİEM 417, Dış pervaz tezhibinden ayrıntı, v.1b

2. Grup: Desen sınırı dandanlı, yazı sahası cetveli madalyon zahriyeler

Desen sınırı dandanlı, yazı sahası cetveli madalyon zahriyeler üç farklı tiptedir. Birinci tipteki zahriye sayfalarında ana desenin etrafına herhangi bir desen işlenmemiş, kâğıt zemini boş bırakılmıştır (TİEM 200, 33, 6, 164 428, 493, 511 ve 512) (Fotoğraf 133). TİEM 6,164 numaralı eserlerin zahriyeleri motifleri ve tığ tasarımı haricinde aynı desen tasarımına sahiptir. Bu tipteki TİEM 200 ve TİEM 33 numaralı eserlerin zahriye sayfa düzeni ve desen analizleri ayrıntılı olarak incelenmiştir (Tablo 2, Katalog 3,5).

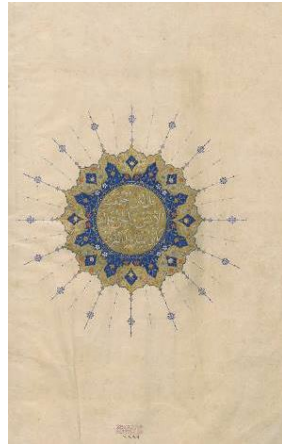
(a)

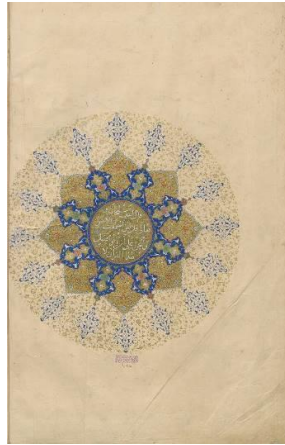
(b)

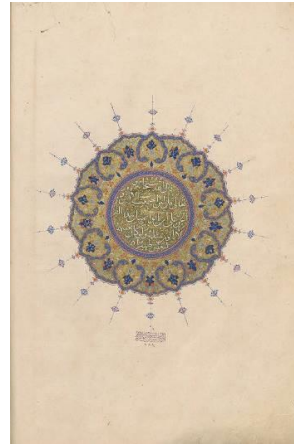
(c)

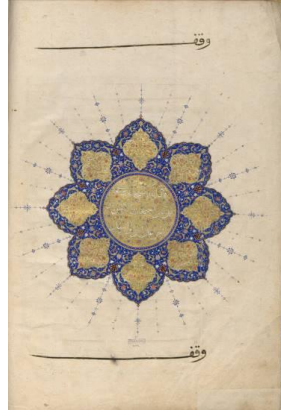
(d)

(e)

(f)

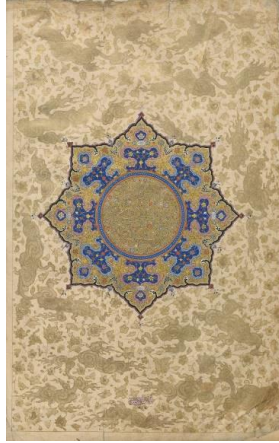
(g)

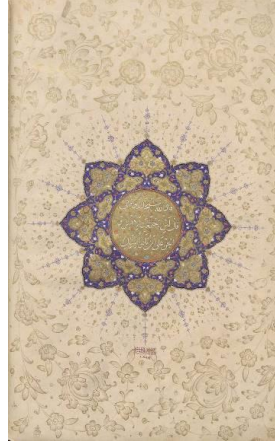
(h)

Fotoğraf 133. a) TİEM 6, b) TİEM 164, c) TİEM 428, d) TİEM 493, e) TİEM 511, f) TİEM 512, g) TİEM 200, h) TİEM 33

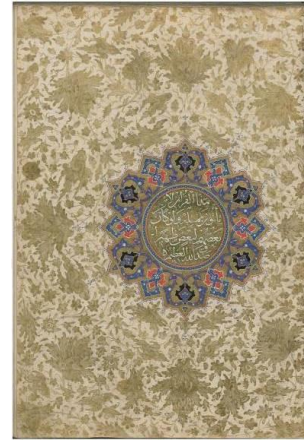
İkinci tipteki zahriye sayfalarında ana desenin etrafına halkârî tekniğinde bezeme yapılmıştır (TİEM 197, 378 ve 423) (Fotoğraf 134). Bu üç zahriyenin halkârî tezhibi iri hatayî grubu motifler ile bezenmiş, TİEM 197 ve 423 numaralı zahriyelerin halkârî tezhibinde bulut motifi de kullanılmıştır. Diğerlerinden farklı olarak, serbest halkârî tasarımına sahip olduğu için TİEM 197 numaralı eser zahriye sayfa düzeni ve deseni bakımından ayrıntılı olarak incelenmiştir Bu zahriyenin halkârî tezhibinde bulunan bulut motiflerinin hepsinin tasarımı birbirlerinden farklıdır.(Tablo 2, Katalog 4).

(a)

(b)

(c)

Fotoğraf 134. a) TİEM 197, b) TİEM 378, c) TİEM 423

1580'li yıllara tarihlendirilen TIEM 378 numaralı mushafın hattatı Abdulkadir b. Abdulvehhab el Hüseyini, müzehhibi ise Kasım b. Molla Hüseyin'dir.⁶²

Üçüncü tipteki zahriye sayfasının yazı sahası cetvel ile üçe bölünmüş kare formunda hazırlanmıştır (TIEM 247) (Fotoğraf 135). İncelediğimiz zahriyeler arasında yazı sahası kare hazırlanmış olan tek zahriye sayfası olduğu için sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir (Tablo 2d, Katalog 6).

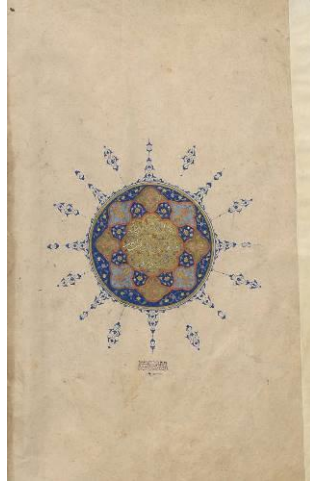

Fotoğraf 135. TIEM 247

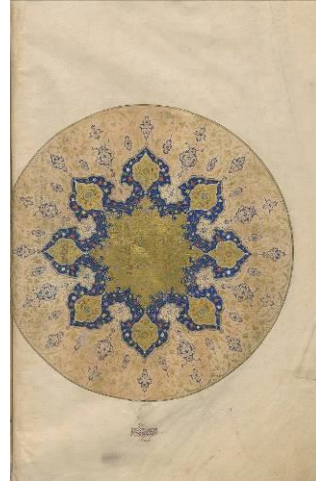
3. Grup: Desen sınırı cetvelli madalyon zahriyeler

Desen sınırı cetvelli madalyon zahriyeler iki farklı tiptedir. Birinci tipteki zahriye sayfalarının desen sınırı cetvelli, yazı sahası dandanlı olarak uygulanmıştır (TIEM 1 ve 386) (Fotoğraf 136). Bu tipte sadece iki adet zahriye olduğu için ikisinin de sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir (Tablo 3, Katalog 7, 8).

⁶² Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.330

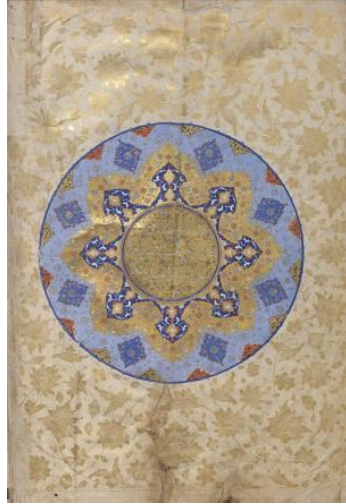
(a)

(b)

Fotoğraf 136. a) TİEM 1, b) TİEM 386

İkinci tipteki zahriye sayfalarının desen sınırı ve yazı sahası cetvellidir (TİEM 503 ve 515) (Fotoğraf 137). Bu tipte de sadece iki adet zahriye olduğu için ikisinin de sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir. TİEM 503 numaralı eserin zahriye sayfasında da ana desenin etrafına halkârî bezemesi yapılmıştır (Tablo 3, Katalog 9 ve 10).

(a)

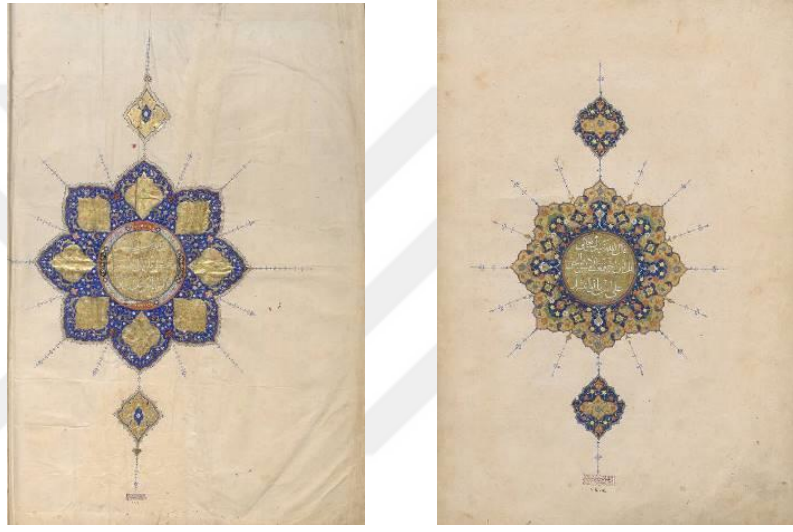

(b)

Fotoğraf 137. a) TİEM 503, b) TİEM 515

4. Grup: Salbekli madalyon zahriyeler

Salbekli madalyon zahriyeler de iki farklı tipte incelenmiştir. Birinci tipteki zahriye tezhibinde madalyonun alt ve üst kısmında dikey simetri ekseninde iki adet salbek paftası bulunmaktadır (TİEM 529 ve 375) (Fotoğraf 138). TİEM 529 numaralı eserin zahriye sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu eserde diğerlerinden farklı olarak yazı sahasının etrafına arasuyu yapılmıştır (Tablo 4, Katalog 11).

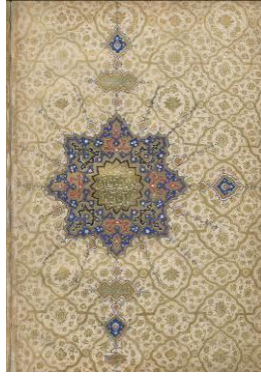
(a)

(b)

Fotoğraf 138. a) TİEM 529, b) TİEM 375

İkinci tipteki zahriyeler de salbekli madalyon zahriyeler grubu altında incelenmiştir (TİEM 211 ve 489). Dikey simetri eksenindeki salbekler ile birlikte yatay simetri ekseninde de salbek benzeri paftalar bulunan bu zahriyeler sayfa düzeni bakımından farklı olsa da daha önce yapılan bir tezde⁶³ desen analizleri ve çizimleri yapıldığı için katalogda yer almamıştır. (Fotoğraf 139)

⁶³ Hatice Sevde Şimşek, “Safevi Dönemi Herat ve Şiraz Üslubuna Ait Bazı Kur’an-ı Kerim Yazmalarında Zahriye ve Serlevha Tezyinatı”, Yüksek Lisans Tezi, 2021, s.102, 182

(a)

(b)

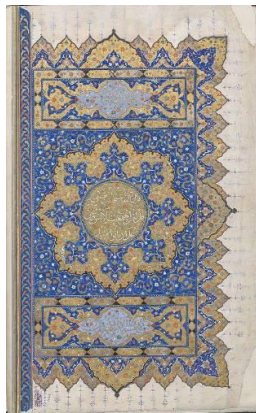
Fotoğraf 139. a) TIEM 211, b) TIEM 489

Tam Sayfa Düzenindeki Zahriyeler

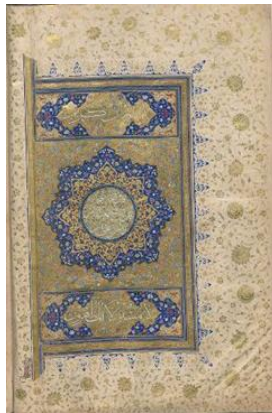
Tam sayfa düzenindeki zahriyeler 1. Dış pervaz (hâşiye) tezhipli tam sayfa düzenindeki zahriyeler ve 2. Dış pervaz (hâşiye) tezhibi olmayan tam sayfa düzenindeki zahriyeler olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

1. Grup: Dış pervaz (hâşiye) tezhipli tam sayfa düzenindeki zahriyeler

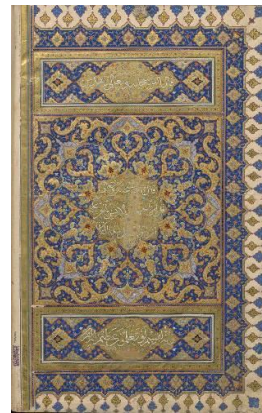
Dış pervaz (hâşiye) tezhipli tam sayfa zahriyelerden TIEM 167, 168, 230 numaralı üç mushafın zahriye tezhibinde sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir (Tablo 5, Katalog 12, 13, 14, Fotoğraf 141). Bunların haricinde TIEM 504, 191, 506, 183, 233, 379 ve 235 numaralı eserlerin zahriye sayfa düzenlerinde farklılıklar olsa da hepsinde dış pervaz (hâşiye) tezhibi bulunmaktadır (Fotoğraf 141).

(a)

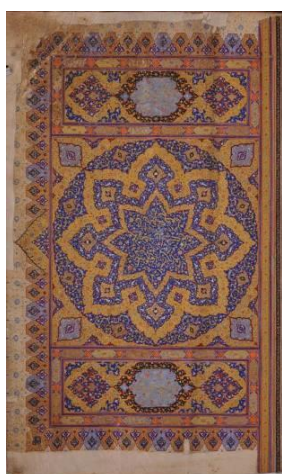

(b)

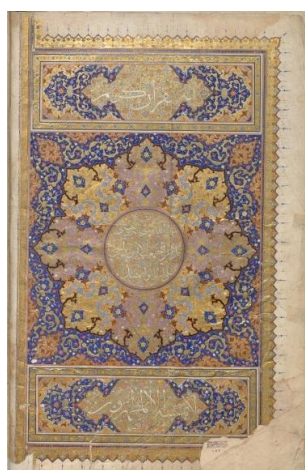

(c)

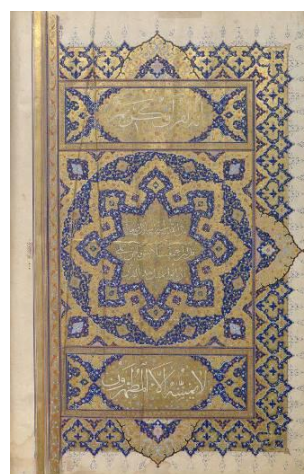
Fotoğraf 140. a) TIEM 167, b) TIEM 168, c) TIEM 230

(a)

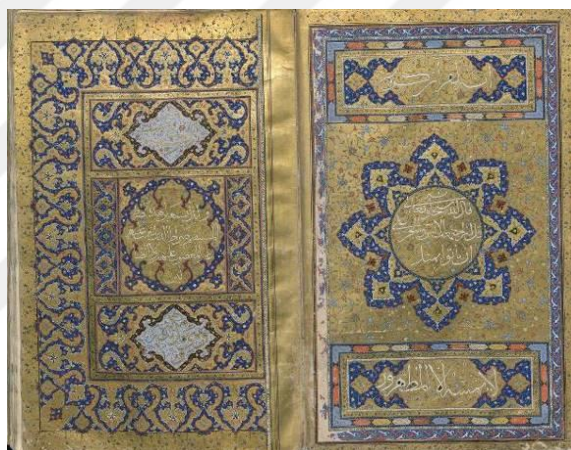
(b)

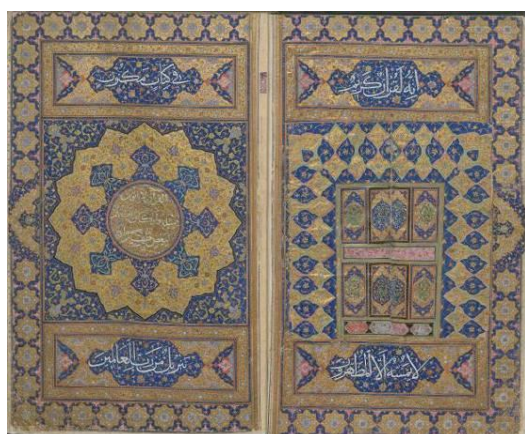
(c)

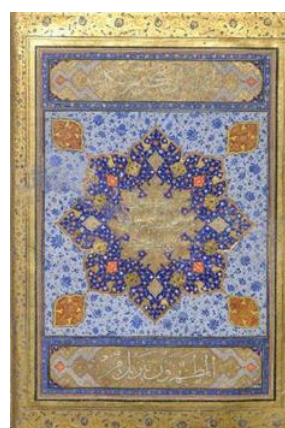
(d)

(e)

(f)

(g)

Fotoğraf 141. a) TİEM 504, b) TİEM 191, c) TİEM 506, d) TİEM 183, e) TİEM 379

f) TİEM 233, g) TİEM 235

TİEM 379 numaralı eserin zahriye tezhibi v.1b'de tek sayfa olarak yer almaktadır, ortadaki yazı sahasında İsrâ sûresi 88. âyetin baş kısmı yazılıdır. v.2a'da ise ortadaki yazı sahasında Fatiha sûresinin yarısından sonrası yazıldığı tespit edilmiştir. İsrâ sûresi 88. âyetinin devamı (zahriyenin 2. sayfası) ve Fatiha sûresinin baş kısmının olduğu (serlevhanın 1. sayfası) sayfalar eksiktir ve bu durum arada bulunan bir varağın kopmuş veya koparılmış olabileceğini düşündürmektedir (Fotoğraf 141-e). 1591-92 yıllarına tarihlendirilen, hattatı İbn Kasım Daî Abdulvehhab eş-Şirazî olan bu mushafın müzehhibi de Muhammed b. Taceddin Haydar'dır (v.362a).⁶⁴

TİEM 379 envanter numaralı mushafın zahriye ve serlevha tezhipleri ile TİEM 230 envanter numaralı mushafın zahriye tezhibi karşılaştırıldığında işlemeli rûmîler ile oluşturulan paftalar, desen tasarımı ve motiflerdeki benzerlik dikkati çekmektedir. Bu sebeple istinsah tarihi ve müzehhibi bilinmeyen TİEM 230 numaralı mushafın tezhibinin de aynı tarihlerde yapılmış olabileceği söylenebilir.

TİEM 233 numaralı eserin de zahriye sayfalarının tasarımında, karşılıklı iki sayfanın başlık ve hâşiye tezhibi aynı tasarıma sahiptir. Farklı tezhip tasarımına sahip olan kare sahalara ise incelendiğinde yazı paftalarının farklı düzende olduğu görülür. V.1b yüzündeki tezhipli kare sahanın başka bir yazmadan veya aynı yazmanın başka bir varağından kesilip çıkartılarak buraya yapıştırıldığı anlaşılmıştır (Fotoğraf 141-f).

Mushafın son sayfasında bulunan falnâme tezhibi ile zahriye tezhibine sonradan eklenen kare sahanın tezhibi kompozisyon, desen, motif ve renk bakımından aynıdır (Fotoğraf 142). Falnâme sayfasındaki harflerin “elif” harfinden başlayıp “kaf” harfiyle sonlandığı tespit edilmiştir. Sonraki varak kopmuş veya koparılmış olabilir. Zahriye sayfasına sonradan eklenen; “kef”, “lam” ve “ye” harflerinin bulunduğu kare alanın, koparılan falnâme sayfasından kesilerek oraya yapıştırılmış olabileceği söylenebilir.

---

⁶⁴ Müjde Unustası (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları 2010, s.342

(a)

(b)

Fotoğraf 142. a) TİEM 233, Falnâme tezhibi, b) TİEM 233, Zahriye tezhibi

2. Grup: Dış pervaz (hâşiye) tezhibi olmayan tam sayfa düzenindeki zahriyeler

Dış pervaz (hâşiye) tezhibi bulunmayan tam sayfa düzenindeki zahriyeler iki farklı tiptedir. Birinci tipteki TİEM 221, 210, 188 numaralı eserlerin zahriyelerinin sayfa düzeninde başlık tezhibi bulunurken ikinci tipteki TİEM 192, 520, 180 numaralı eserlerin zahriye sayfa düzenleri diğerlerinden farklı bir formda tasarlanmış, başlık tezhibi yapılmamıştır.

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

(f)

Fotoğraf 143. a) TİEM 221, b) TİEM 210, c) TİEM 188, d) TİEM 192, e) TİEM 520, f) TİEM 180

Birinci tipteki, başlık tezhibi bulunan TİEM 221 ve ikinci tipteki TİEM 180 envanter numaralı mushafın zahriye tezhibinde sayfa düzeni ve deseni ayrıntılı olarak incelenmiştir (Tablo 6, Katalog 15, 16). İncelenen diğer yazmalar içindeki TİEM 188, 210, 192 ve 520 numaralı eserlerin zahriye sayfalarında da hâşiye tezhibi bulunmamaktadır (Fotoğraf 143).

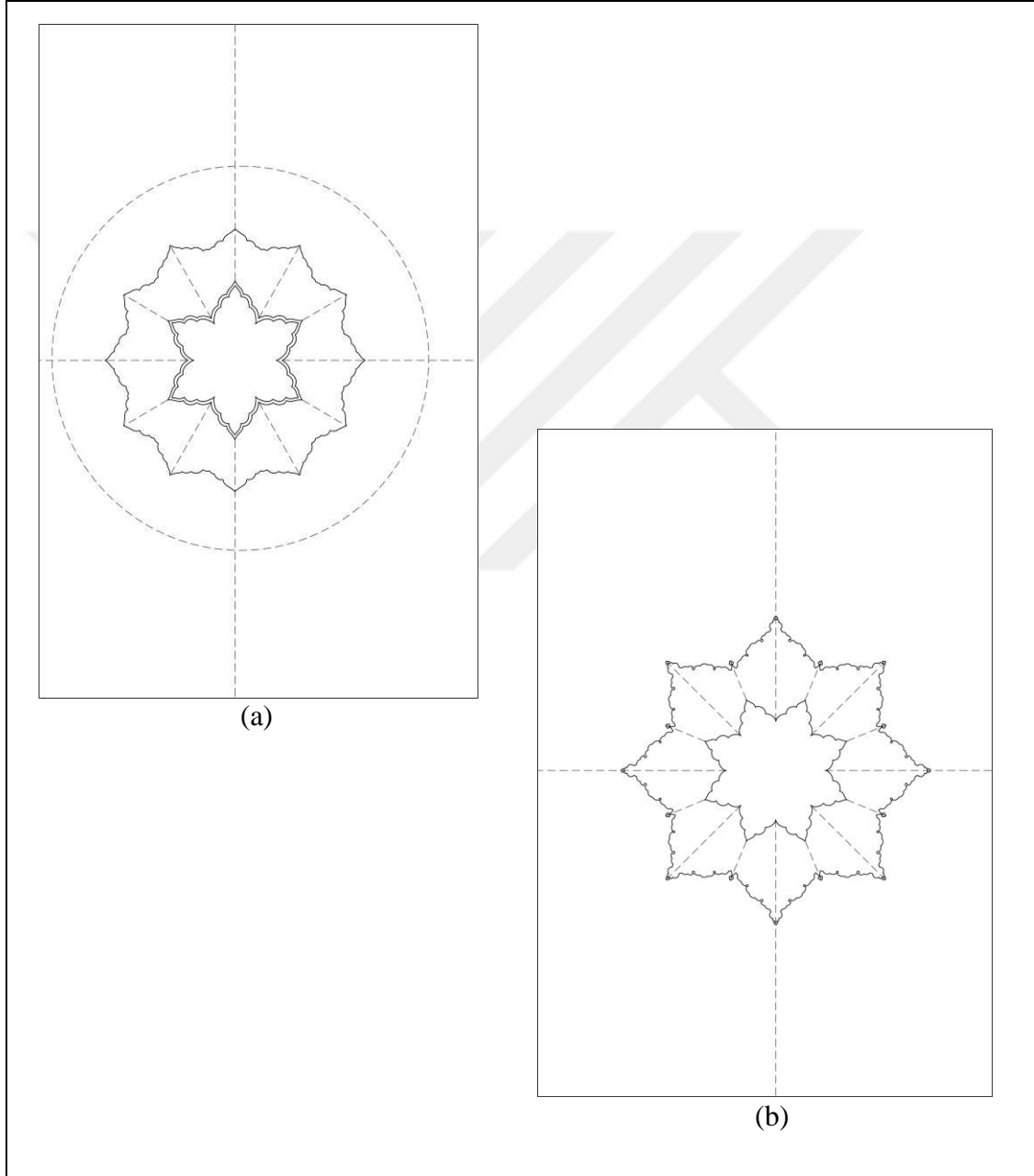
Yazmalar arasından TİEM 188 numaralı mushafın tek zahriye sayfası bulunmaktadır. v.1a'da ortadaki yazı sahasında İsrâ' Sûresi 88. âyetin yarısından sonrası bulunuyor, karşısındaki sayfa ise boş bırakılmıştır. İsrâ' sûresinin diğer yarısının bulunduğu tezhipli varağın kopmuş veya koparılmış olabileceği düşünülüyor. Fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla mushafın tezhipli sayfalarına tadilat yapılmış, bu sebeple tamamı tezhipli olan sayfaların desenini de örtecek şekilde kenarlardan kağıt yapıştırılmıştır (15-20 mm genişliğinde).

6.1. Tipoloji

6.1.1. Sayfa Düzeni

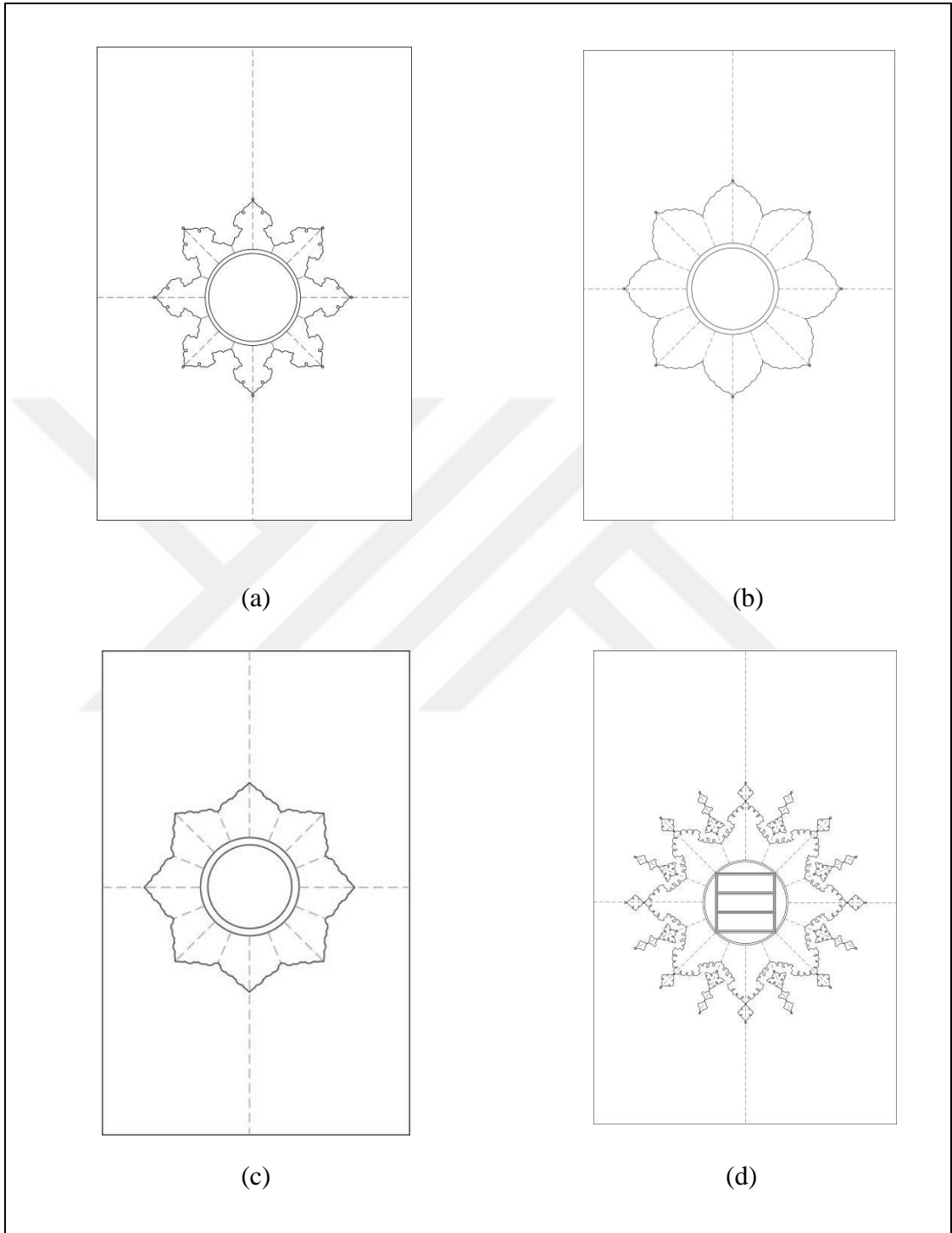
Madalyon Sayfa Düzenindeki Zahriyeler

1. Grup: Desen sınırı ve yazı sahası dandanlı madalyon zahriyeler

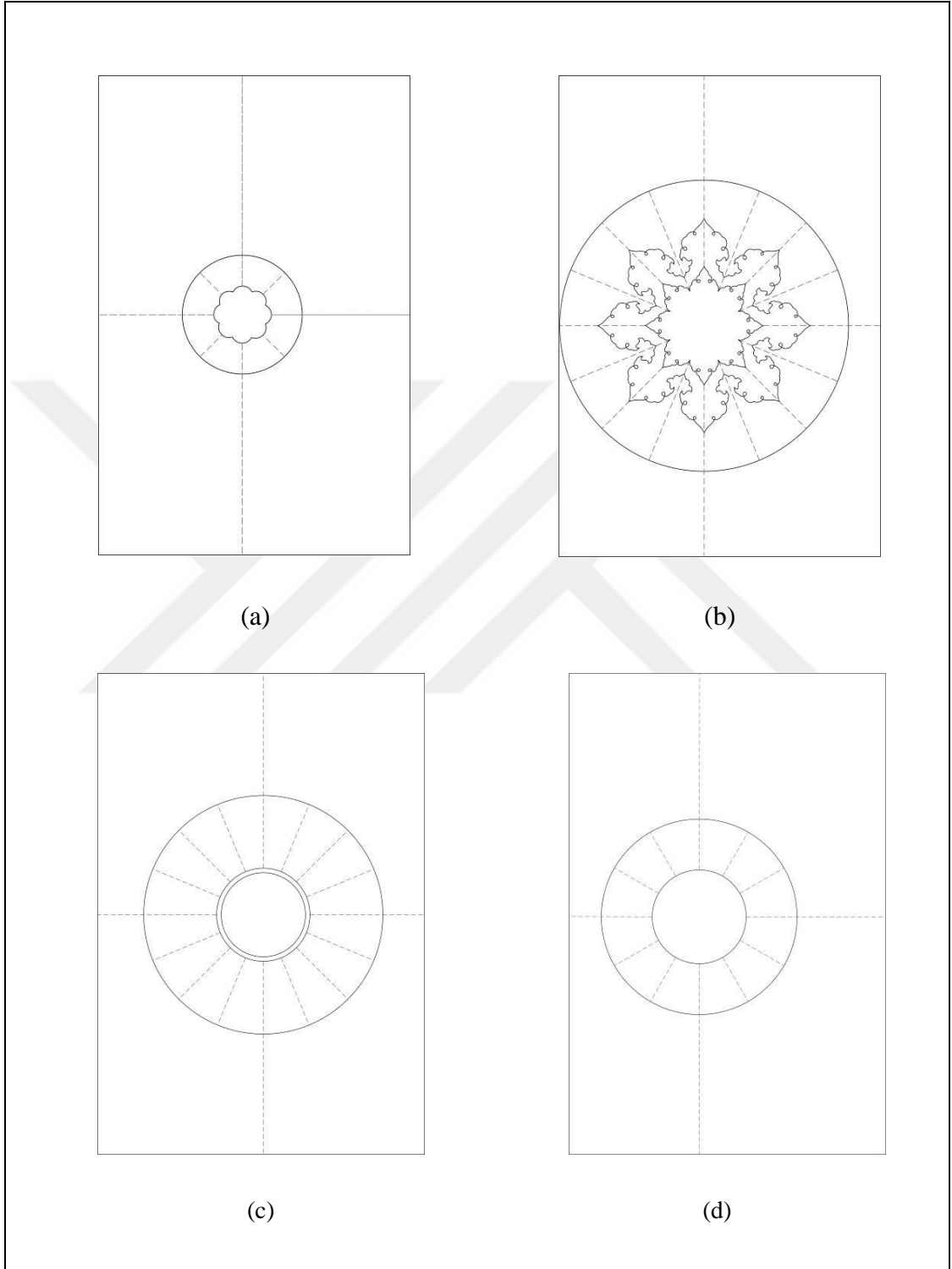
Tablo 1. Sayfa Düzeni, a. (TİEM 374, v.1b); b.(TİEM 497, v.1b)

2. Grup: Desen sınırı dandanlı, yazı sahası cetveli madalyon zahriyeler

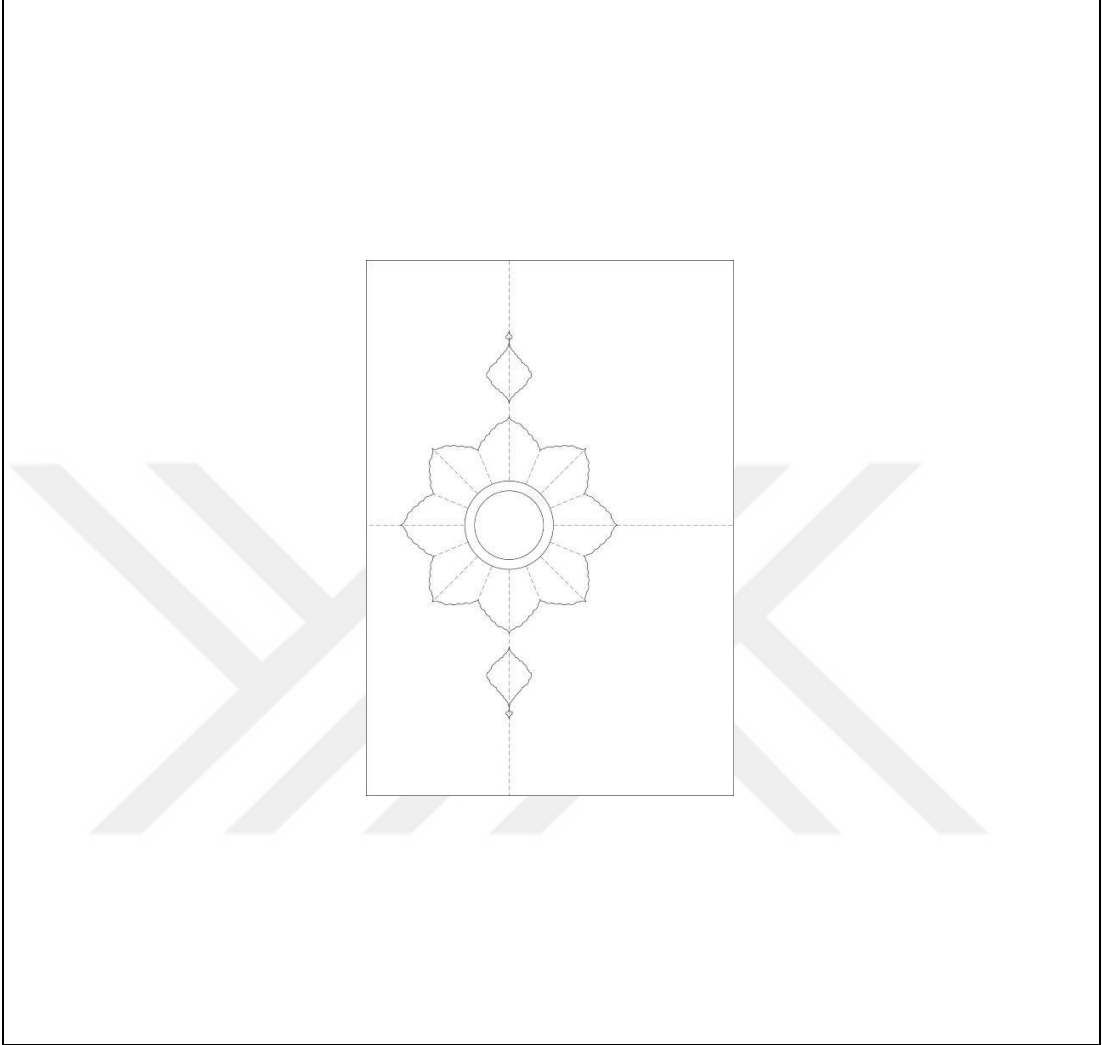
Tablo 2. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 33, v.1b), b. (TİEM 200, v.1b);
İkinci Tip: c. (TİEM 197, v.1b); Üçüncü Tip: d. (TİEM 247, v.1b)

3. Grup: Desen sınırı cetveli madalyon zahriyeler

Tablo 3. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 1, v.1b), b. (TİEM 386, v.1b); İkinci Tip: c. (TİEM 503, v.1b); d. (TİEM 512, v.1b)

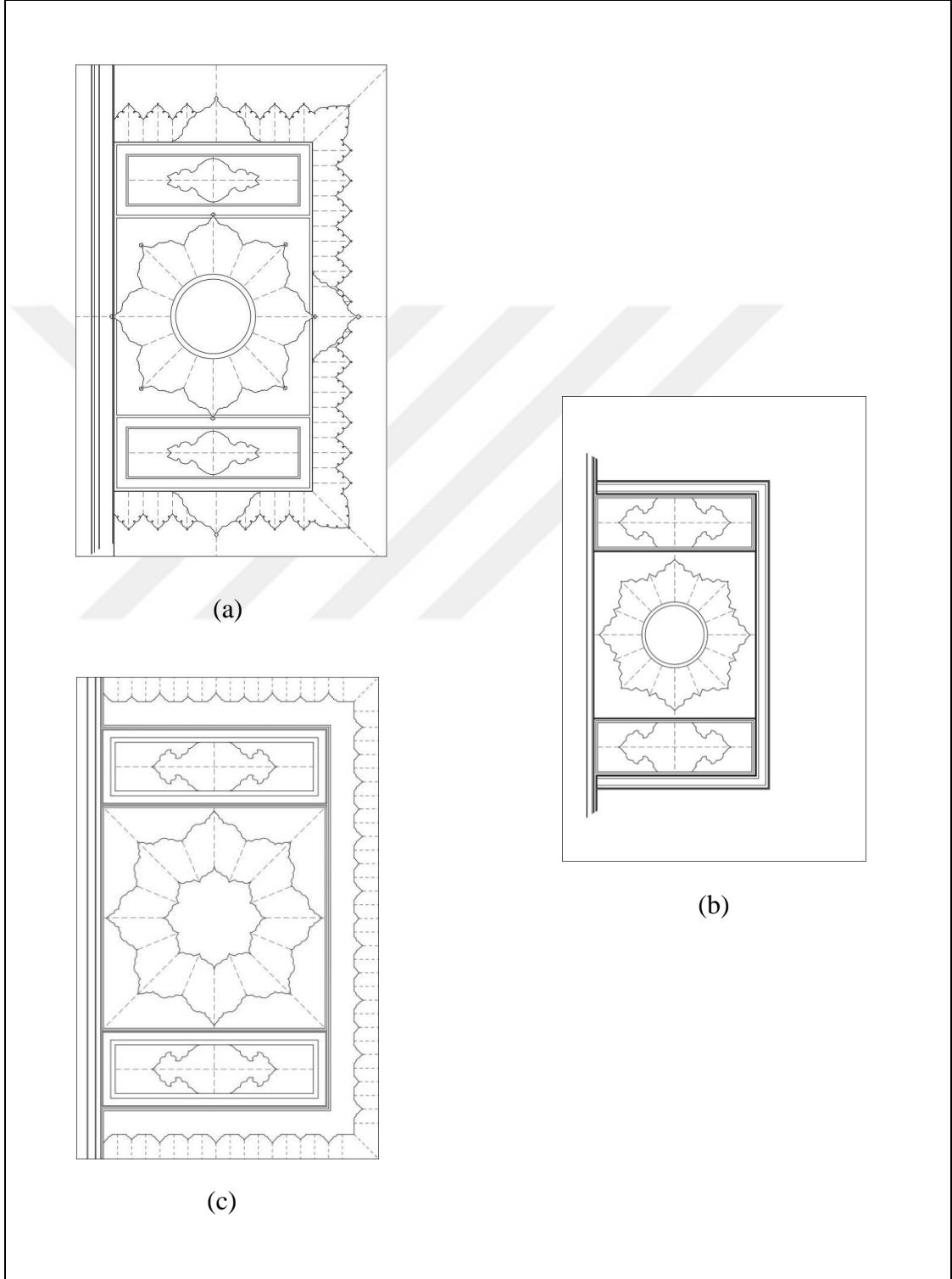
4. Grup: Salbekli madalyon zahriyeler

Tablo 4. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: (TİEM 529, v.1b)

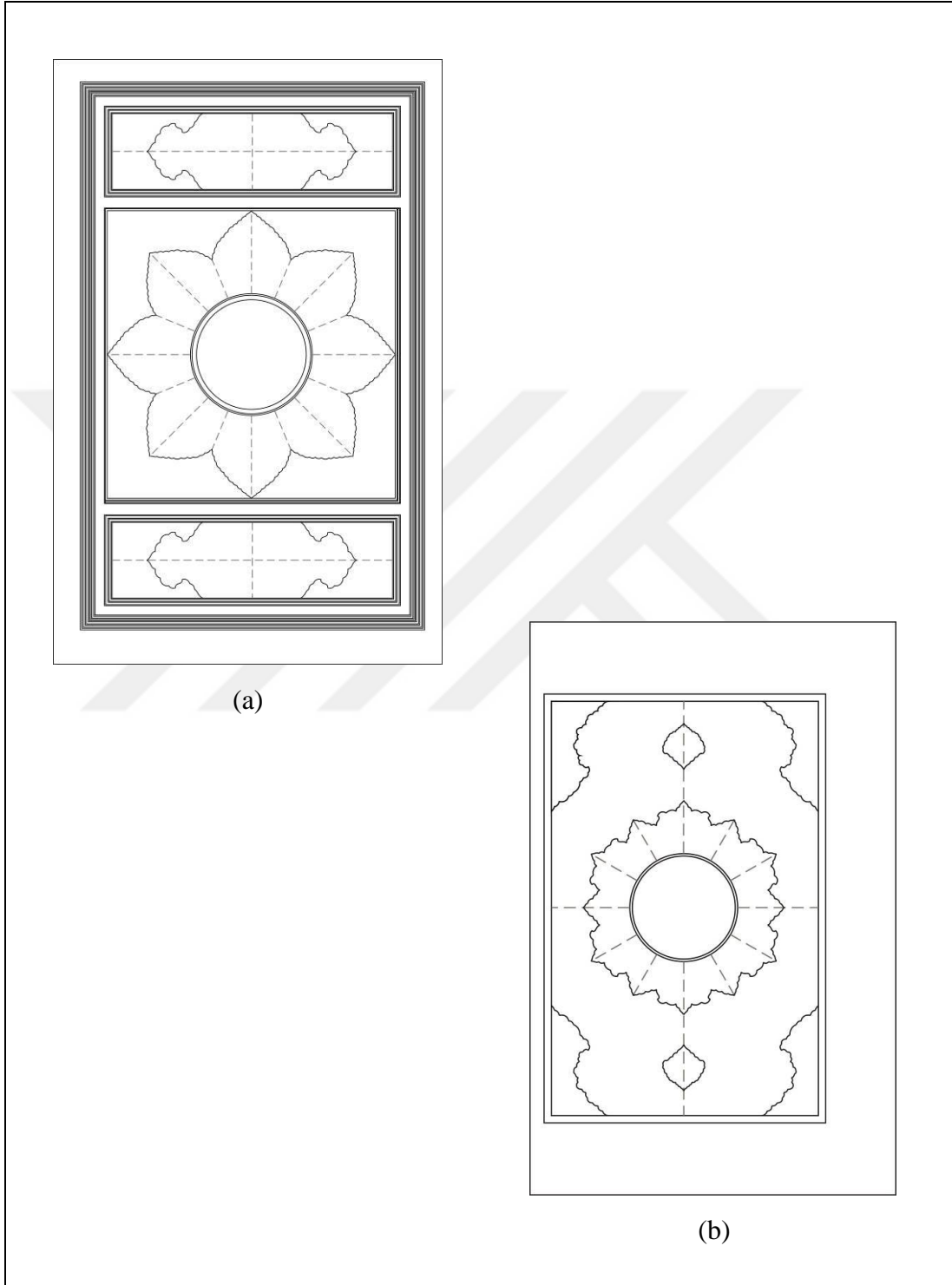
Tam Sayfa Düzenindeki Zahriyeler

1. Grup: Dış pervaz (hâşiye) tezhipli tam sayfa zahriyeler

Tablo 5. Sayfa Düzeni, a. (TİEM 167, v.2b); b. (TİEM 168, v.1b); c. (TİEM 230, v.1b)

2. Grup: Dış pervazı (hâşiye) olmayan tam sayfa zahriyeler

Tablo 6. Sayfa Düzeni, Birinci Tip: a. (TİEM 221, v.1b); İkinci Tip: b. (TİEM 180, v.1b)

6.1.2. Desen Özellikleri

İncelenen on altı zahriye tasarımında serbest, ters simetrlili ve tam simetrlili desen çeşitleri kullanılmış, en çok tam simetrlili desen çeşidi uygulanmıştır.

Serbest desenler; üç mushafın zahriye tezhibinde, kağıt zeminine halkârî veya çift tahrir tekniğiyle yapılmıştır (Fotoğraf 144). TİEM 197 envanter numaralı mushafın zahriye tezhibinde madalyon desenin çevresine serbest halkârî deseni uygulanmıştır. Halkârî deseninde kullanılan bulut motifleri dâhi birbirlerinden farklıdır (Çizim 10, Tablo 18). Halkârî tekniğinin madalyon desenin çevresine uygulandığı bir diğer zahriye de TİEM 503 numaralı mushafa aittir. Madalyon sayfa düzenindeki zahriyenin çevresine hatayî grubu motiflerle serbest desen, halkârî tekniğinde bezenmiştir (Çizim 23). Tam sayfa düzenindeki TİEM 168 numaralı mushafta ise dış pervaza (hâşiye) tığlardan sonra hatayî grubu motifler ile çift tahrir tekniğinde serbest tasarım uygulanmıştır (Çizim 43)

(a)

(b)

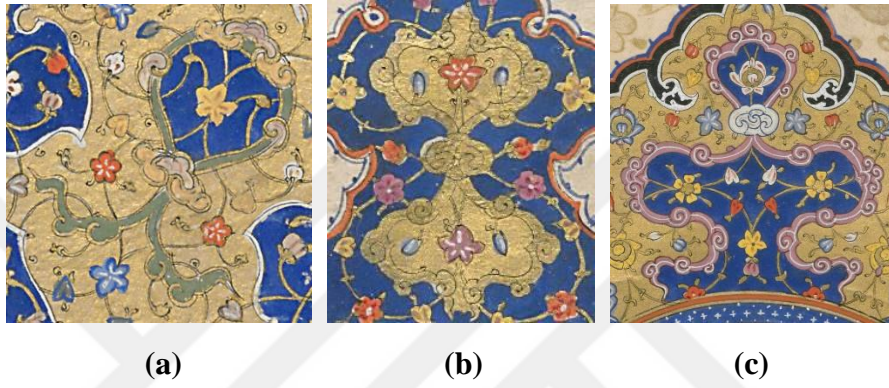
(c)

Fotoğraf 144. Serbest desenli zahriyeler, a) TİEM 197, b) TİEM 503, c) TİEM 168

Simetrlili desenler; tüm zahriye tasarımlarında görülmektedir. 1/2 simetri sadece TİEM 529 ve 180 numaralı zahriyelerin salbek paftalarında kullanılmıştır (Çizim 30 Çizim 56). TİEM'de 1/4 simetrinin kullanıldığı dört zahriye tasarımı vardır. TİEM 167, 230 ve 168'de başlık deseni, TİEM 180'de, köşebentler ve halkârî deseni 1/4 simetrlili olarak tasarlanmıştır (Çizim 34, 48, 41, 58, 57). 1/8 simetri ise dört zahriyede uygulanmıştır. TİEM 1'de yazı etrafında dış pervaz tezhibi, TİEM 167, 230 ve 168'de

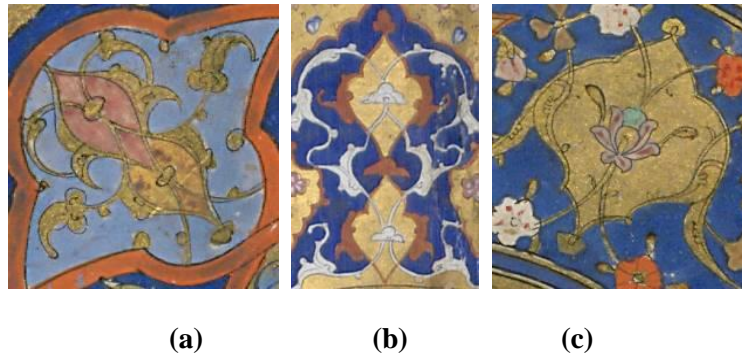
tam sayfa düzenindeki üç zahriyede kare bölüm deseni 1/8 simetridir (Çizim 17, Çizim 32, Çizim 46, Çizim 39). Madalyon deseni merkezle birleşen simetri ekseninde katlanarak çoğaltılmış olan 1/12 simetri üç zahriyenin, 1/16 simetri on bir zahriyenin yazı etrafında, dış pervaz tezhibinde uygulanmıştır.

Paftalama şekilleri; rûmî, bulut ve iplik kullanılarak oluşturulmuştur. İncelenen zahriyelerin üçünde bulut ile paftalama yapılmıştır (Fotoğraf 145).

Fotoğraf 145. a) TİEM 374, b) TİEM 33, c) TİEM 197

On zahriyede rûmî ile paftalama yapılmış, bunlardan dördünde sâde rûmî kullanılmıştır (Fotoğraf 146). Üç zahriyede sarılma rûmî ile paftalama yapılmış ve bunlardan ikisinin desen tasarımı birbirinin aynısıdır (Fotoğraf 147, a-b-c). Farklı gruplar altında incelenen TİEM 200 ve TİEM 529 numaralı zahriyelerin madalyon deseni birbirinin aynısıdır. TİEM 529 numaralı zahriyede farklı olarak dikey simetri eksenine salbek paftaları yapılmıştır (Fotoğraf 147, a-b).

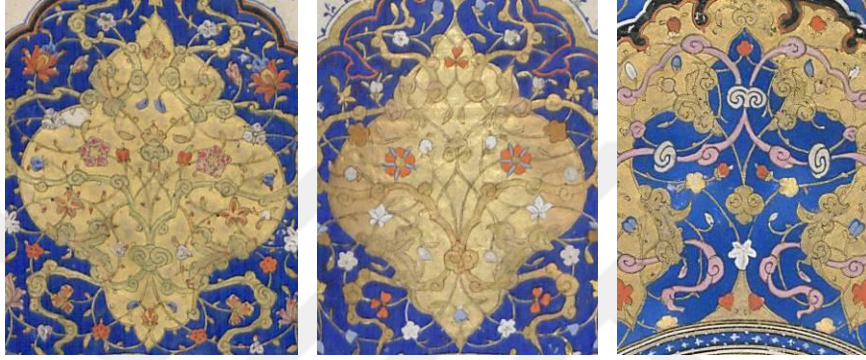

(d)

(e)

Fotoğraf 146. a) TİEM 1, b) TİEM 503, c) TİEM 515, d) TİEM 167, e) TİEM 221

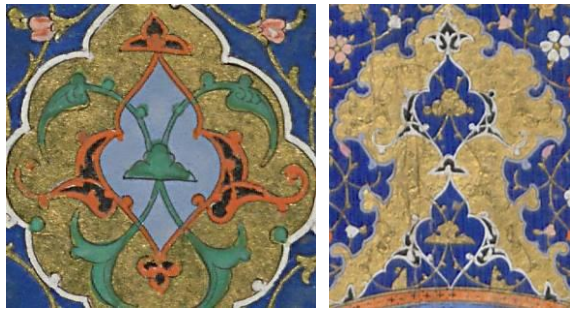
(a)

(b)

(c)

Fotoğraf 147. a) TİEM 200, b) TİEM 529, c) TİEM 167

Hurdelenmiş rûmî ile sınırlandırılan paftalar iki madalyon zahriyede uygulanmıştır (Fotoğraf 148). İki zahriyede de işlemeli rûmî şeklindeki paftalama iplikle yapılmıştır. İplik ile paftalama on altı zahriyenin hepsinde kullanılmıştır (Fotoğraf 149).

(a)

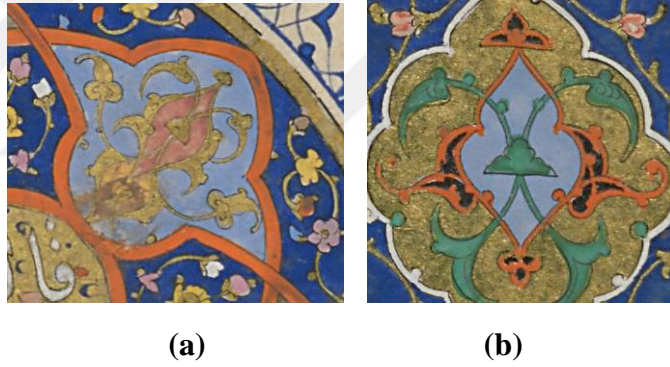
(b)

Fotoğraf 148. a) TİEM 497, b) TİEM 247

Fotoğraf 149. a) TİEM 230, b) TİEM 180

Pafta zeminlerinde en çok altın ve lacivert kullanılarak dengelenmiş, lacivertin tonunda dönemlere göre farklılıklar vardır. Bu zemin renklerinin yanı sıra TİEM 1’de mavi ve pembe, TİEM 497’de mavi; TİEM 247’de mavi, yeşil ve turuncu; TİEM 503’te mavi ve koyu turuncu; TİEM 529’da mavi, turuncu ve siyah; TİEM 167 ve 230’da mavi ve siyah kullanılmıştır (Fotoğraf 150).

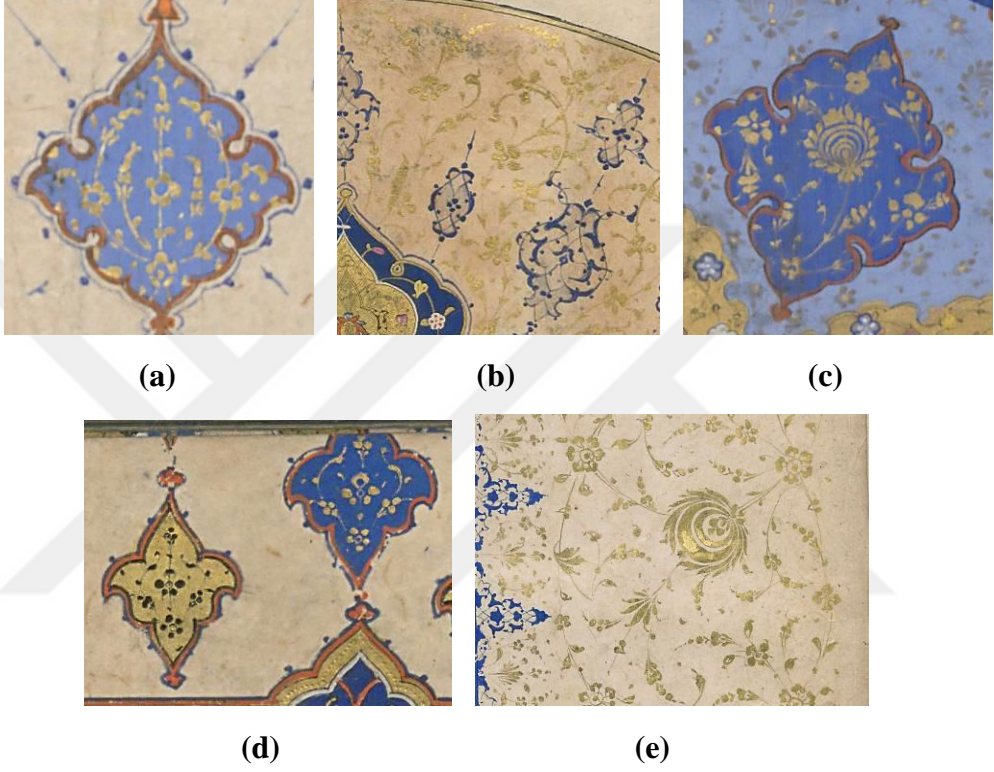
(a) **(b)**

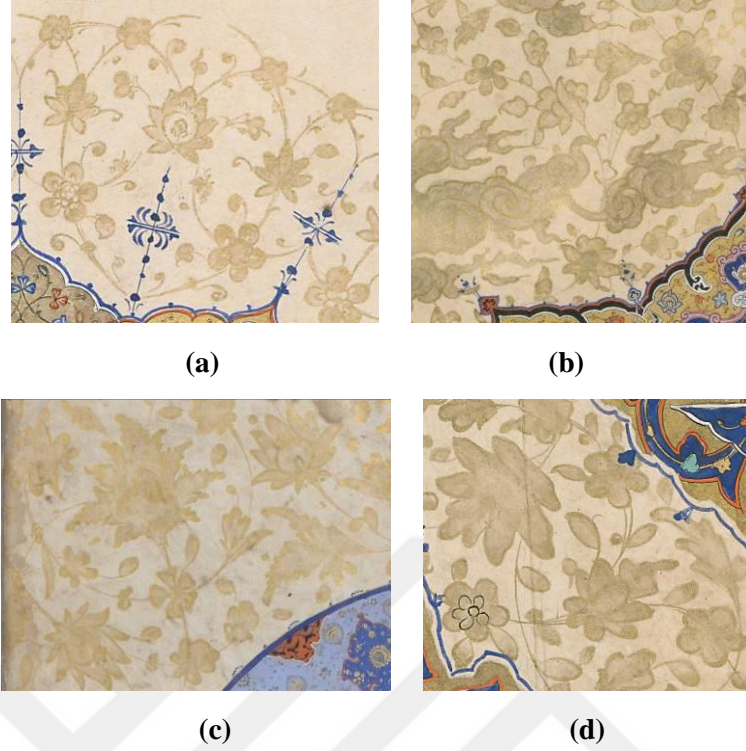
(c) **(d)** **(e)**

Fotoğraf 150. a) TİEM 1, b) TİEM 497, c) TİEM 247, d) TİEM 503, e) TİEM 529

Zahriyelerin tümünde klasik tezhip uygulanmış, bu tekniğin yanı sıra beş zahriyede çift tahrir tekniği, dört zahriyede halkârî tekniği işlenmiştir (Fotoğraf 151, 152). Bu teknikler bazı zahriyelerde ana desenin etrafına, bazılarında da desenin içinde kullanılmıştır. TİEM 503 numaralı eserin zahriyesinde müzehhibin üç tekniği de uyguladığı dikkati çeker.

Fotoğraf 151. Klasik tezhip ve Çift Tahrir Tekniği, a) TİEM 247, b) TİEM 386, c) TİEM 503, d) TİEM 230, e) TİEM 168

Fotoğraf 152. Halkârî Tekniği, a) TİEM 374, b)TİEM 197, c) TİEM 503, d) TİEM 180

6.1.3. Motif Özellikleri

Zahriye sayfa tasarımlarında desenlerin oluşumunda hatayî grubu, rûmî ve bulut motifleri kullanılmıştır. Motifler dönemlere göre daha sâde veya teferruatlı olarak çizilmiş ve farklı tekniklerle uygulanmıştır. Bazı zahriyelerde motif çeşitliliğine önem verilmiştir.

Katalogda incelenen TİEM 180 numaralı zahriye tezde incelenen eserlere göre motifleriyle ve tasarımıyla daha sade uygulanmıştır. Herat'ta tezhiplendiği söylenebilir.⁶⁵ Bu zahriyenin klasik tezhip ve halkârî tasarımında kullanılan yaprak, goncagül, hatayî ve penç motifleri diğerlerine göre daha sadedir (Tablo 7-1; Tablo 9-2, 10, 24; Tablo 11-1,4; Tablo 13-1). Katalogda ayrıntılı olarak incelenmeyen yazmalar arasında yer alan, aynı dönem özelliği gösteren ve Herat'taki atölyelerde tezhiplenmiş olabileceği düşünülen TİEM 489, 423, 211 numaralı zahriyelerde de benzer motifler kullanılmıştır.

⁶⁵ Zeren Tanındı, "Kur'ân-ı Kerîm Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri", Müjde Unustası (Ed.), 1400.yılında Kur'ân-ı Kerîm, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 2010, s.108.

1580'lere tarihlenen ve katalogda incelenen TİEM 197 numaralı zahriyenin özellikle halkârî tezhibinde kullanılan motifler benzersizdir (Çizim 10). Motif çeşitliliği bakımından zengin bir tasarıma sahip olan zahriye Şiraz tezhip özellikleri göstermektedir.⁶⁶

Hatâyî grubu motifleri özenle hazırlanmış olan bir diğer zahriye TİEM 497 numaralı mushafın zahriyesidir. Bu zahriyede kullanılan motiflerin büyük bir çoğunluğu diğer zahriyelerden farklı ve teferruatlıdır (Tablo 9, 11, 13).

1580'li yıllara tarihlenen TİEM 247, 503 numaralı zahriyelerde çift tahrir tekniğinde uygulanan hatayî grubu motifler dikkati çekmektedir. Tarihi bilinmeyen TİEM 386, 168, 230 numaralı zahriyelerin çift tahrir uygulamalarında da benzer motiflerle karşılaşılmıştır (Tablo 8, 10, 12, 15).

Katalogda incelediğimiz Safevî dönemi tezhip özellikleri gösteren zahriyelerde bazı motifler neredeyse tüm zahriyelerde görülmektedir. Bazı zahriyelerde farklı formları da uygulanan, en çok kullanılan goncagül motifi tablo 9'daki 2 numaralı motiftir. Bu motifin çift tahrir tekniğinde uygulamaları da yapılmıştır (Tablo 10). Yine tablo 9'da 24 numarada bulunan goncagül motifi farklı formları bulunan ve yaygın kullanılmış olan motiflerdendir.

Sık karşılaştığımız penç motifleri “yekberk” adı verilen tek yaprak motifi ve “pençberk” adı verilen beş yapraklı pençtir. Bu motifler de farklı formlarda uygulanmıştır.

Hatâyî motifinin en çok karşılaştığımız çeşidi Tablo 13'teki 3 ve 4 numaralı motiflerdir. Diğer eserlerde bu motifin daha teferruatlı ve daha sade formlarıyla da karşılaşılmıştır.

Hatâyî grubu motifler beyaz, pembe, sarı, yeşil, mavi, turuncu, yavruağzı, turkuaz ile renklendirilmiş; beyaz, kırmızı veya kendi renklerinin koyu tonlarıyla detaylandırılmıştır. Hem klasik tezhipte, hem çift tahrir tekniğinde hem de halkârî tekniğinde uygulanmıştır. Çift tahrir tekniğinde siyah, lacivert ve altına yer verilmiştir.

---

⁶⁶ Tanındı, s.109-110.

Seçilen zahriyelerde rûmî motifinin dört çeşidi görülmüştür. Bunlar; sâde rûmî, hurdelenmiş rûmî, sarılma rûmî ve işlemeli rûmîdir (Fotoğraf 153). Sade rûmî yedi zahriyede (TİEM 497, 33, 1, 503, 515, 167 ve 180); hurdelenmiş rûmî sekiz zahriyede (TİEM 497, 197, 200, 247, 386, 167, 230 ve 168); sarılma rûmî üç zahriyede (TİEM 200, 529 ve 167) ve işlemeli rûmî iki zahriyede (TİEM 230 ve 180) uygulanmıştır.

(a)

(b)

(c)

(d)

Fotoğraf 153. a) TİEM 503; b) TİEM 168; c) TİEM 167; d) TİEM 230

Rûmîler siyah, beyaz, turuncu, yeşil ve altın ile renklendirilmiş, hurdelenmiş rûmîlerde zemin boşluğunda siyah, lacivert ve altın kullanılmıştır.

Bulut motifi sekiz zahriyede (TİEM 374, 33,197, 200, 529,167, 168 ve 180) zahriyede; dolantı, ayırma ve ortabağ çeşitleriyle görüyoruz. TİEM 374, 33 VE 197 numaralı eserlerin zahriyelerinde zeminleri birbirlerinden ayırmak amacıyla, paftalamada kullanılmış; TİEM 200, 529, 167 ve 168 numaralı eserlerin zahriyelerinde desen içerisinde herhangi bir paftalama oluşturmadan kullanılmıştır. TİEM 180

numaralı eserin zahriyesinde ise hatâyî grubu motiflerinin içinde ortabağ motifi olarak kullanılmıştır.

(a)

(b)

(c)

Fotoğraf 154. a) TİEM 33, b) TİEM 167, c) TİEM 180

Bulutlar yeşil, pembe, mavi, altın, beyaz ve lacivert ile renklendirilmiştir. Bazı bulut motiflerinde kendi renklerinin koyu tonları ile veya altın üzerine yeşil ve kırmızı ile tonlama yapılmıştır (Fotoğraf 15).

				
1. TİEM; 374, 497, 33, 197, 200, 247, 1, 386, 503, 515, 529, 167, 168, 230, 221, 180	2. TİEM; 497, 200	3. TİEM; 497	4. TİEM; 503	5. TİEM; 497
				
6. TİEM; 247	7. TİEM; 503	8. TİEM; 197	9. TİEM; 503	10. TİEM; 197
				
11. TİEM; 197	12. TİEM; 197	13. TİEM; 197	14. TİEM; 197	15. TİEM; 197
				
16. TİEM; 197	17. TİEM; 197	18. TİEM; 197	19. TİEM; 197	

Tablo 7. Hatâyî Grubu Motifler / Yaprak

				
1. TİEM; 247, 386	2. TİEM 386	3. TİEM 168	4. TİEM 168	5. TİEM 168
				
6. TİEM 168	7. TİEM 168			

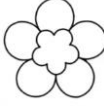

Tablo 8. Hatâyî Grubu Motifler / Yaprak / Çift tahrir tekniği

				
1. TİEM; 503, 529, 221	2. TİEM; 374, 497, 33, 197, 200, 247, 1, 386, 503, 515, 529, 167, 168, 230, 221, 180	3. TİEM; 374, 503	4. TİEM; 497	5. TİEM; 497
				
6. TİEM; 497	7. TİEM; 497	8. TİEM; 497	9. TİEM; 497	10. TİEM; 247, 503, 515, 529, 167, 180
				
11. TİEM; 515	12. TİEM; 230	13. TİEM; 230	14. TİEM; 230	15. TİEM; 230
				
16. TİEM 168	17. TİEM 168	18. TİEM; 497	19. TİEM; 497	20. TİEM; 247
				
21. TİEM; 529	22. TİEM; 197, 200, 167	23. TİEM; 497	24. TİEM; 374, 33, 197, 247, 1, 386, 515, 167, 168, 221, 180	25. TİEM; 1
				
26. TİEM; 503, 529, 167	27. TİEM; 503, 221	28. TİEM; 497, 1		

Tablo 9. Hatâyî Grubu Motifler / Goncagül

				
1. TİEM; 247, 168	2. TİEM; 247, 168	3. TİEM; 230	4. TİEM; 386, 168	5. TİEM; 386
				
6. TİEM; 386				

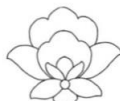

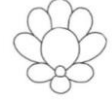
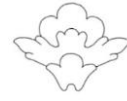

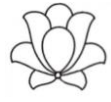
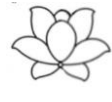
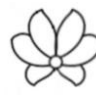

Tablo 10. Hatâyî Grubu Motifler / Goncagül / Çift tahrir tekniği

				
1. TİEM; 374, 33, 197, 200, 247, 1, 386, 503, 515, 529, 167, 230, 168, 180	2. TİEM; 230	3. TİEM; 230	4. TİEM; 374, 497, 33, 197, 200, 247, 1, 386, 503, 515, 529, 167, 230, 168, 180	5. TİEM; 374
				
6. TİEM; 374	7. TİEM; 197	8. TİEM; 247, 167	9. TİEM; 497	10. TİEM; 503
				
11. TİEM; 230	12. TİEM; 200	13. TİEM; 167	14. TİEM; 200, 529	15. TİEM; 497
				
16. TİEM; 497	17. TİEM; 497	18. TİEM; 497	19. TİEM; 374	20. TİEM; 167
				
21. TİEM 168	22. TİEM 168	23. TİEM; 386		

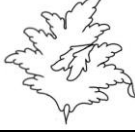

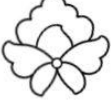
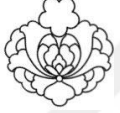

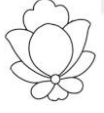
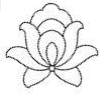
Tablo 11. Hatâyî Grubu Motifler / Peuç

				
1. TİEM 168	2. TİEM; 247, 230	3. TİEM 168	4. TİEM 168	5. TİEM 168
				
6. TİEM 168	7. TİEM; 247			

Tablo 12. Hatâyî Grubu Motifler / Penç / Çift tahrir tekniği

				
1. TİEM; 374, 200, 529, 180	2. TİEM; 374	3. TİEM; 374, 197, 503, 529, 167,	4. TİEM; 374, 1, 503, 529, 221	5. TİEM; 374
				
6. TİEM; 374	7. TİEM; 374	8. TİEM; 497	9. TİEM; 497	10. TİEM; 497
				
11. TİEM; 497	12. TİEM; 497	13. TİEM; 497	14. TİEM; 497	15. TİEM; 497
				
16. TİEM; 497	17. TİEM; 497	18. TİEM; 497	19. TİEM; 497	20. TİEM; 497
				
21. İEM; 497	22. TİEM; 497	23. TİEM; 197,221	24. TİEM; 197, 168	25. TİEM; 197
				
26. TİEM; 197	27. TİEM; 197	28. TİEM; 197, 503	29. TİEM; 197	30. TİEM; 197
				
31. TİEM; 200	32. TİEM; 247	33. TİEM; 247	34. TİEM; 247	35. TİEM; 386
				
TİEM; 386	TİEM; 503	TİEM; 503	TİEM; 503	TİEM; 503

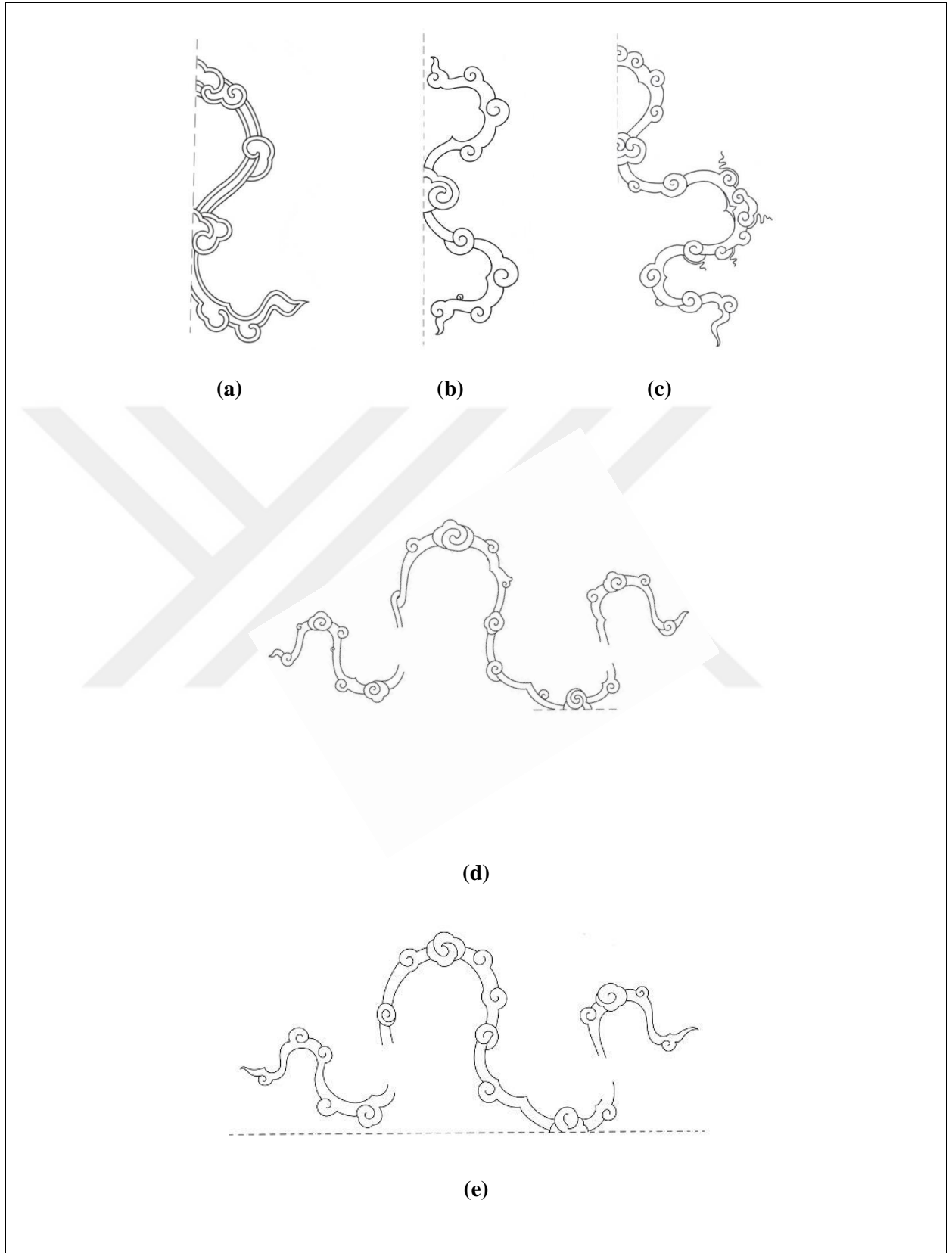
Tablo 13. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî

				
1. TİEM; 503	2. TİEM; 503	3. TİEM; 503	4. TİEM; 503	5. TİEM; 503
				
6. TİEM; 230	7. TİEM; 230	8. TİEM; 230	9. TİEM; 230	10. TİEM; 168
				
11. TİEM 168	12. TİEM 168	13. TİEM 168	14. TİEM 168	15. TİEM 168
				
16. TİEM 168	17. TİEM 168	18. TİEM 168	19. TİEM 168	20. TİEM 168
				
21. TİEM 168	22. TİEM 168	23. TİEM; 515		

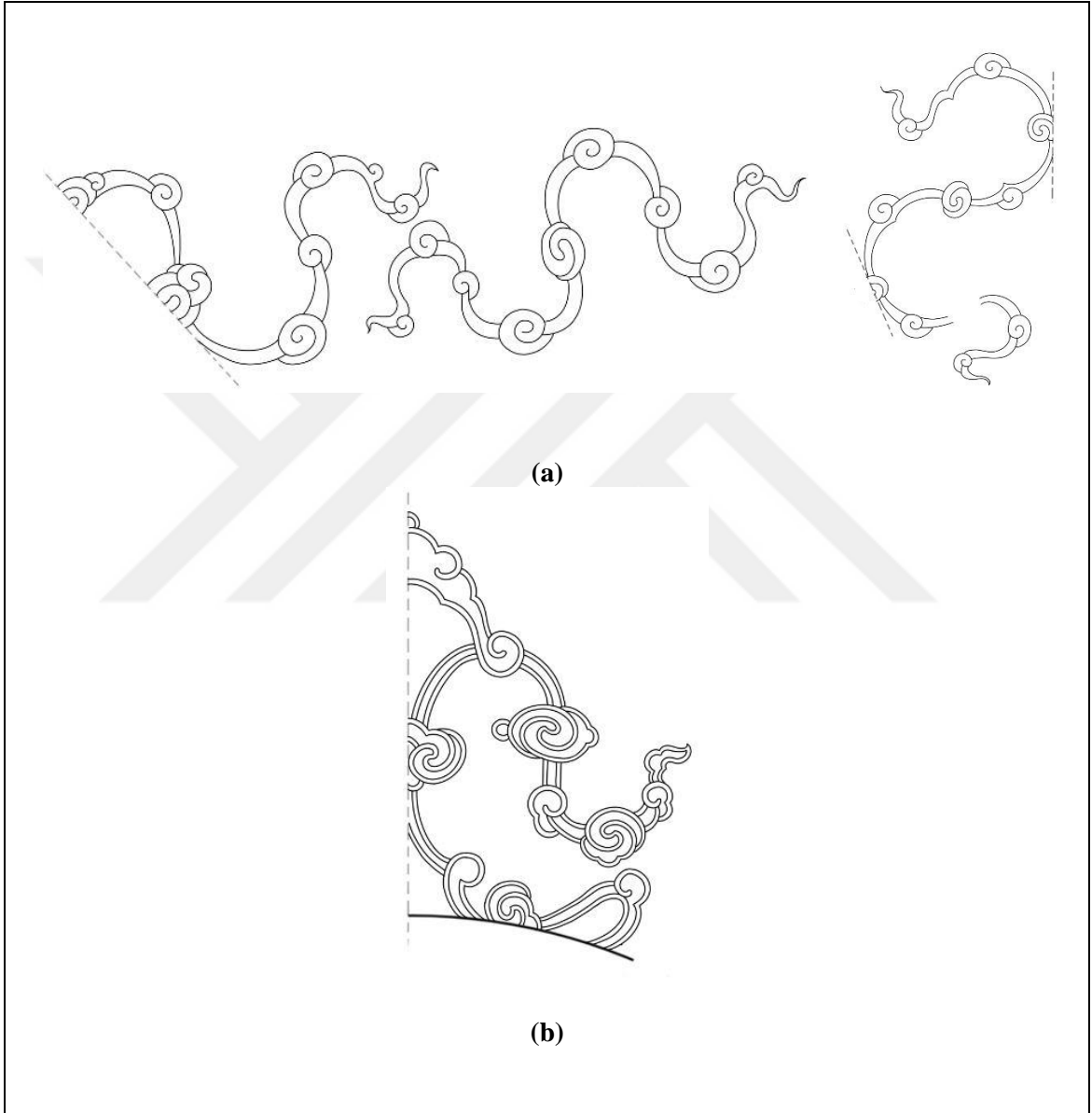
Tablo 14. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî

				
1. TİEM; 247	2. TİEM; 247	3. TİEM; 386	4. TİEM; 386	5. TİEM; 503
				
6. TİEM; 230	7. TİEM 168	8. TİEM 168	9. TİEM 168	10. TİEM 168
				
11. TİEM 168				

Tablo 15. Hatâyî Grubu Motifler / Hatâyî / Çift tahrir tekniği

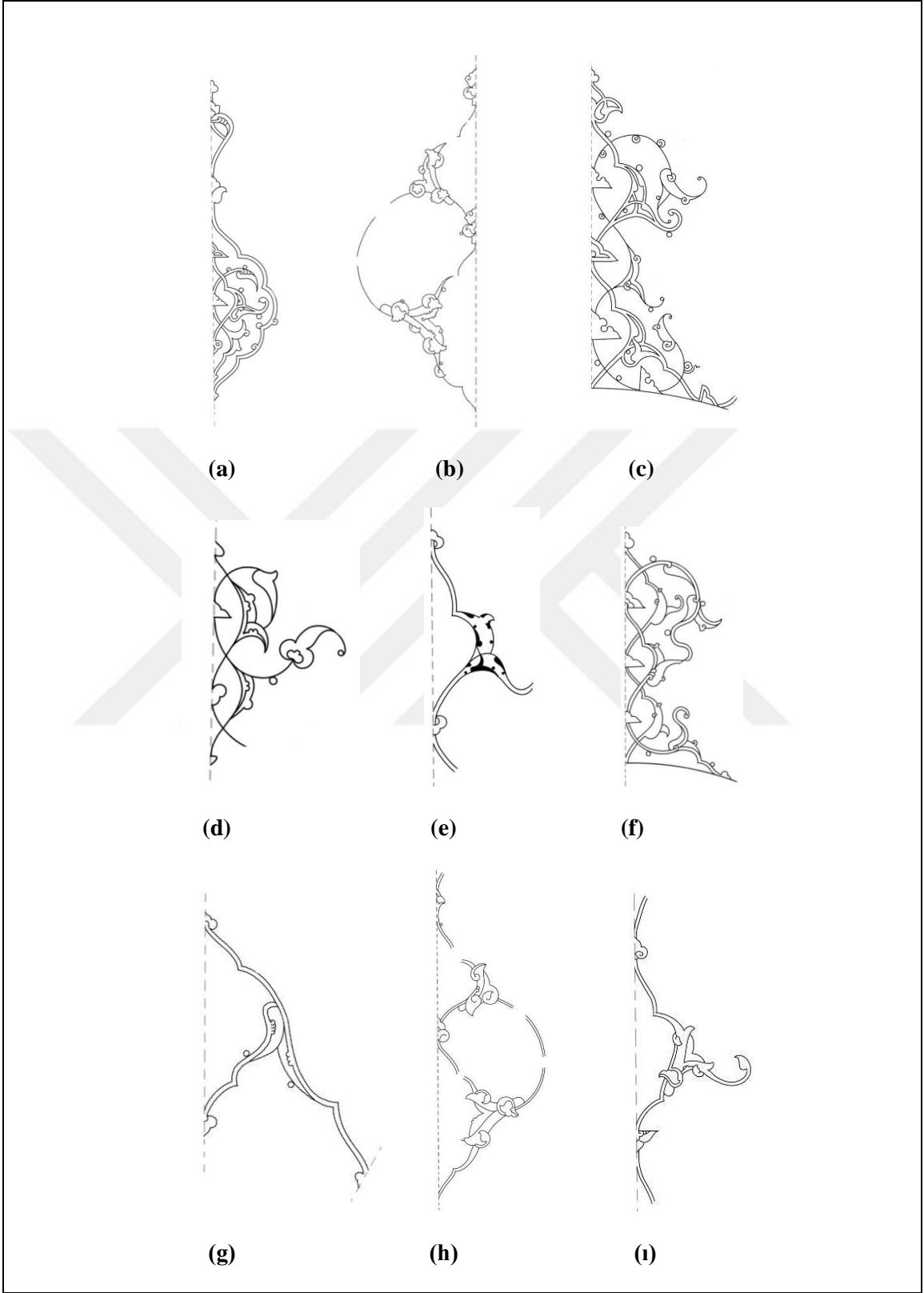
Tablo 16. Bulut Motifleri; a) TİEM 374, b) TİEM 33, c) TİEM 197, d) TİEM 200, e) TİEM 529

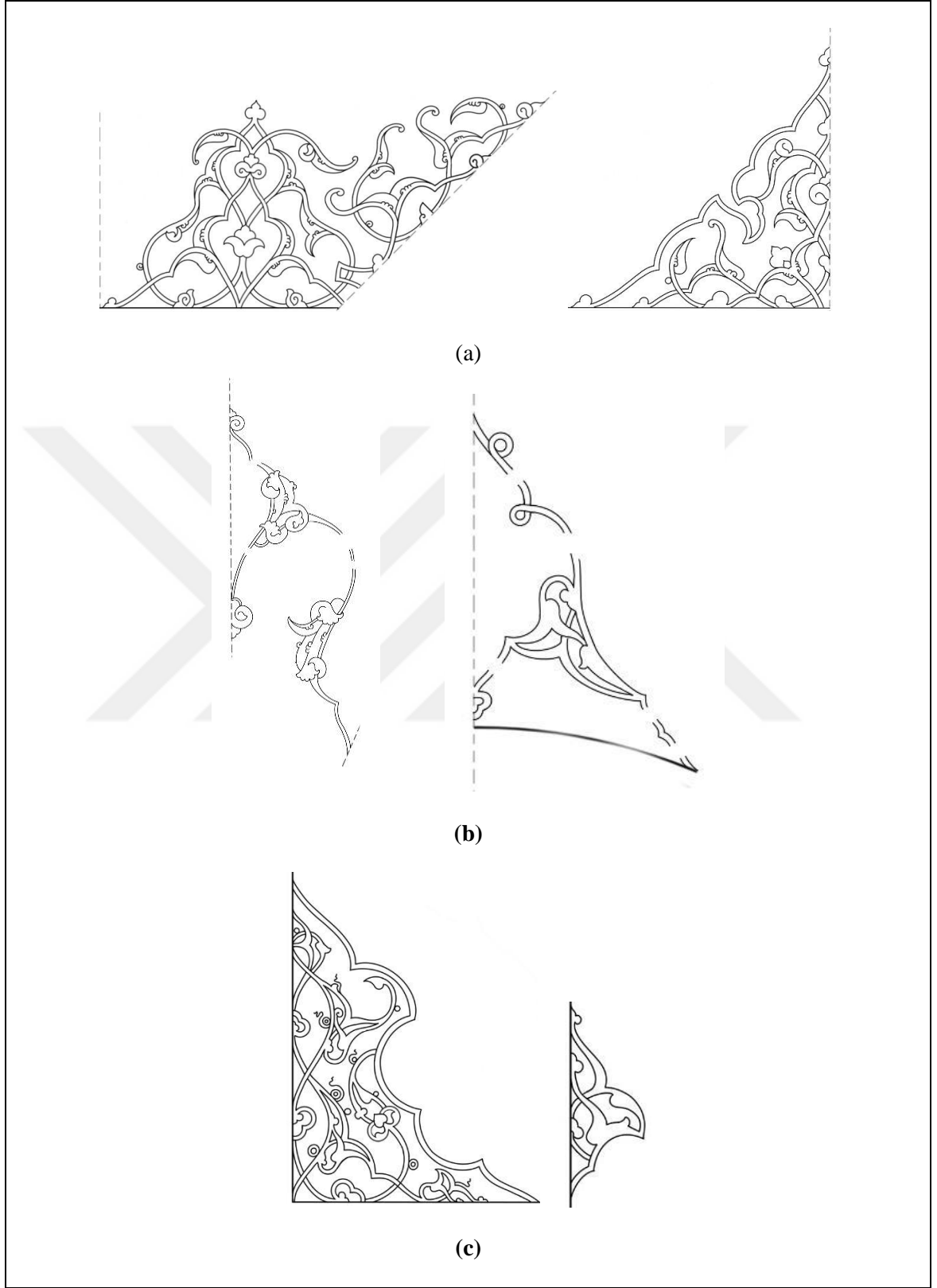
Tablo 17. Bulut Motifleri; a) TİEM 167, b) TİEM 168

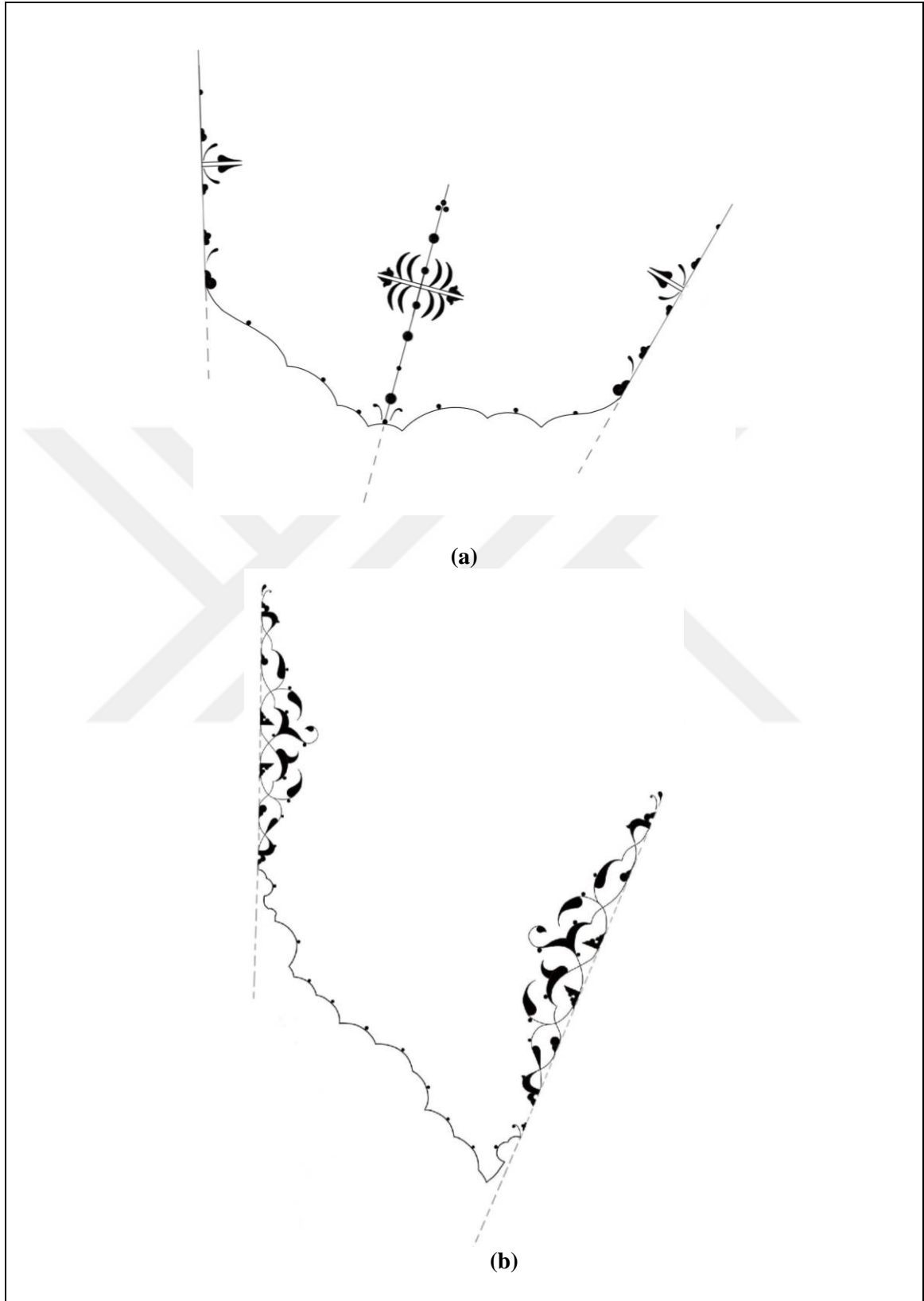
Tablo 18. TIEM 197, Bulutlu Kompozisyon

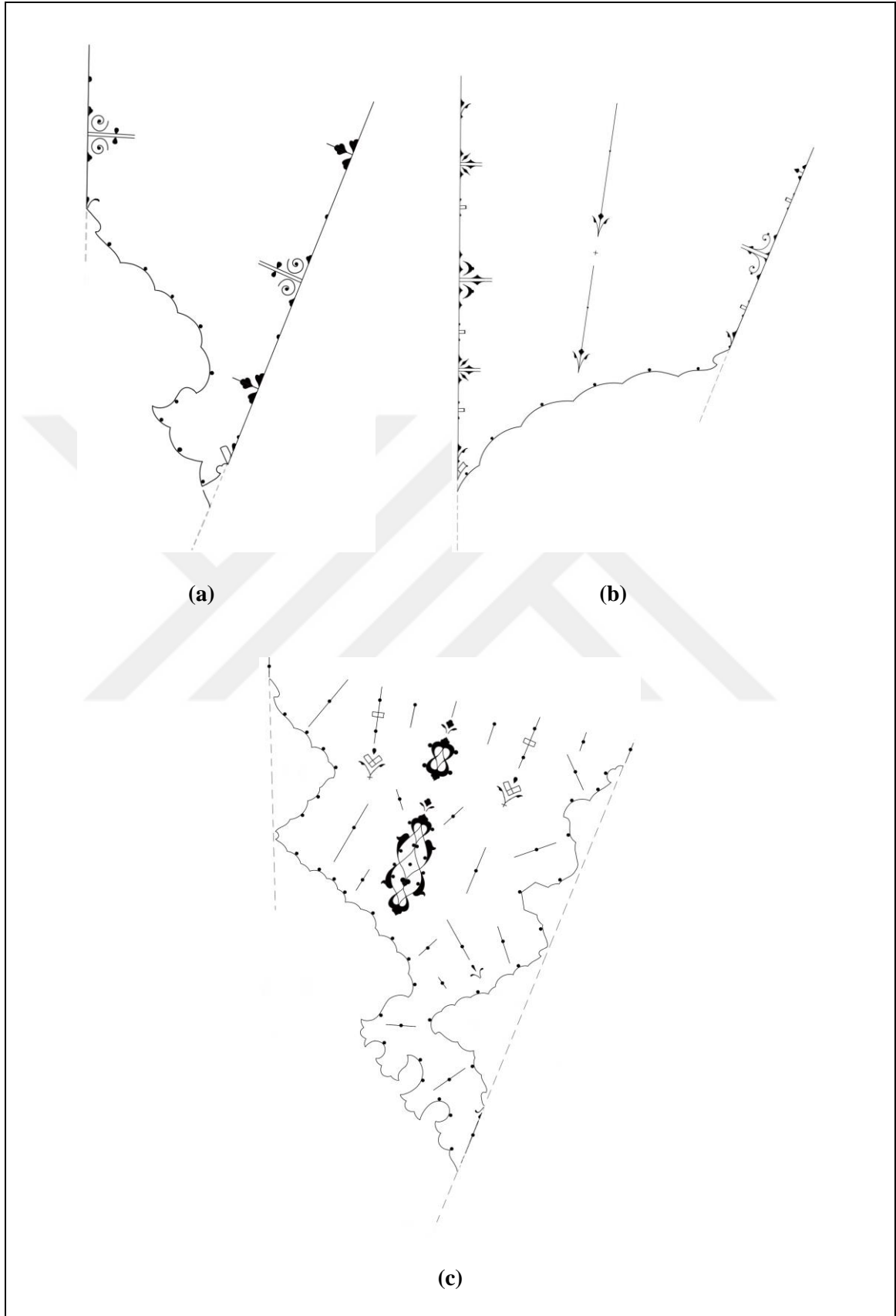
Tablo 19. Rûmî motifi ve Rûmîli desenler; a) TİEM 497, b) TİEM 200, c) TİEM 247, d) TİEM 1, e) TİEM 386, f) TİEM 503, g) TİEM 515, h) TİEM 529, i) TİEM 529

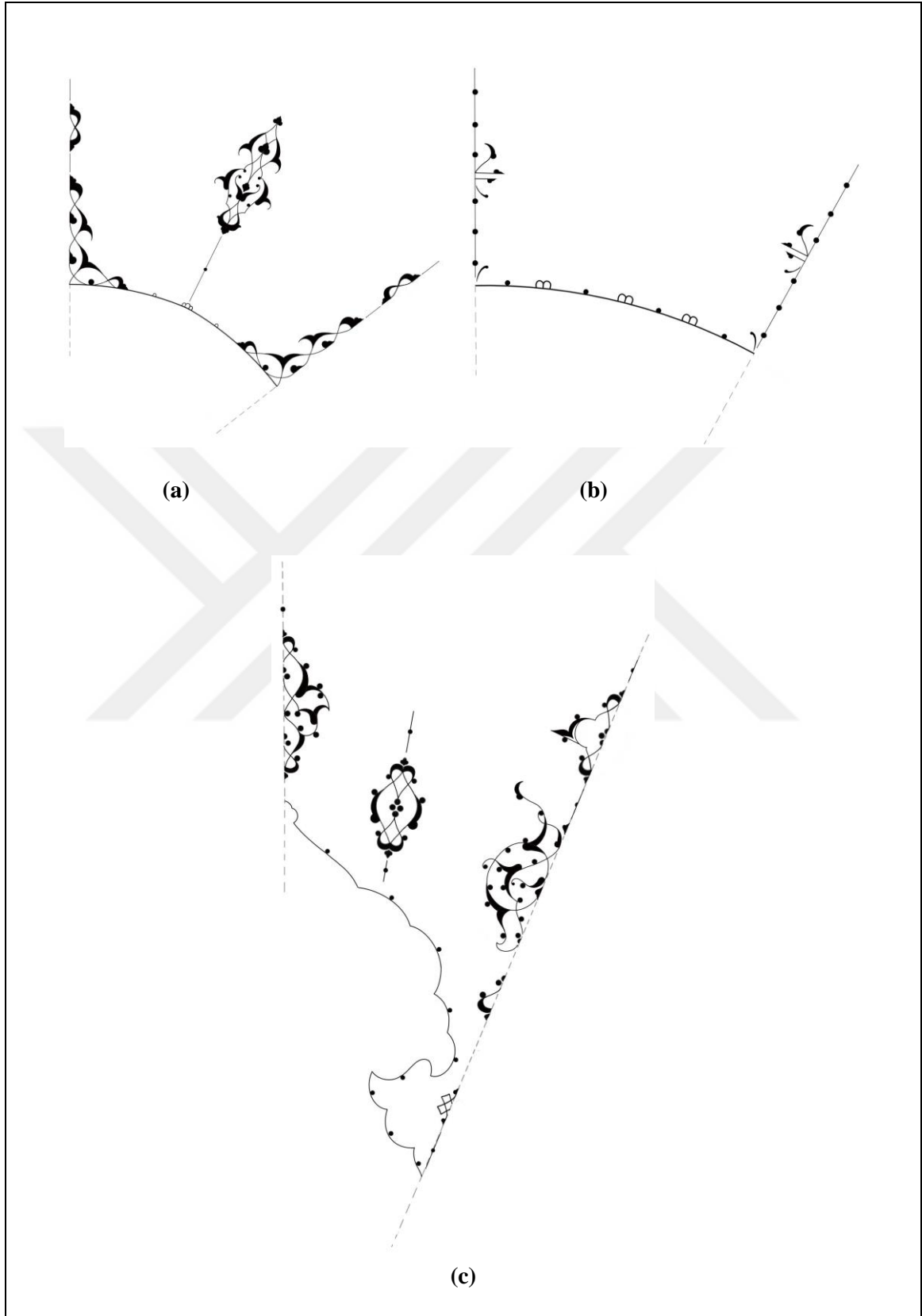
Tablo 20. Rûmî motifi ve Rûmîli desenler; a) TİEM 167, b) TİEM 167, c) TİEM 168

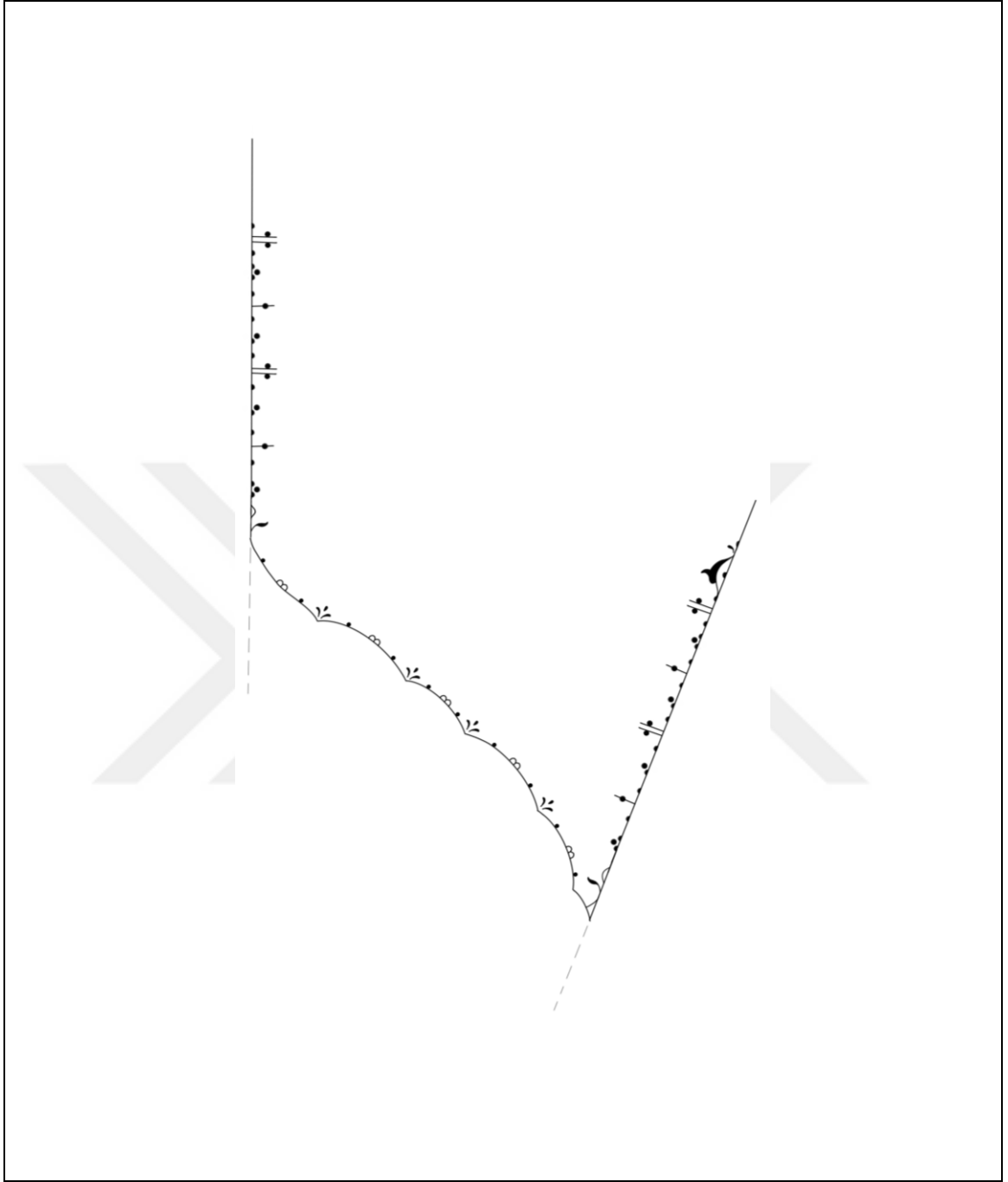
Tablo 21. Tığlar; a) TİEM 374, b) TİEM 497

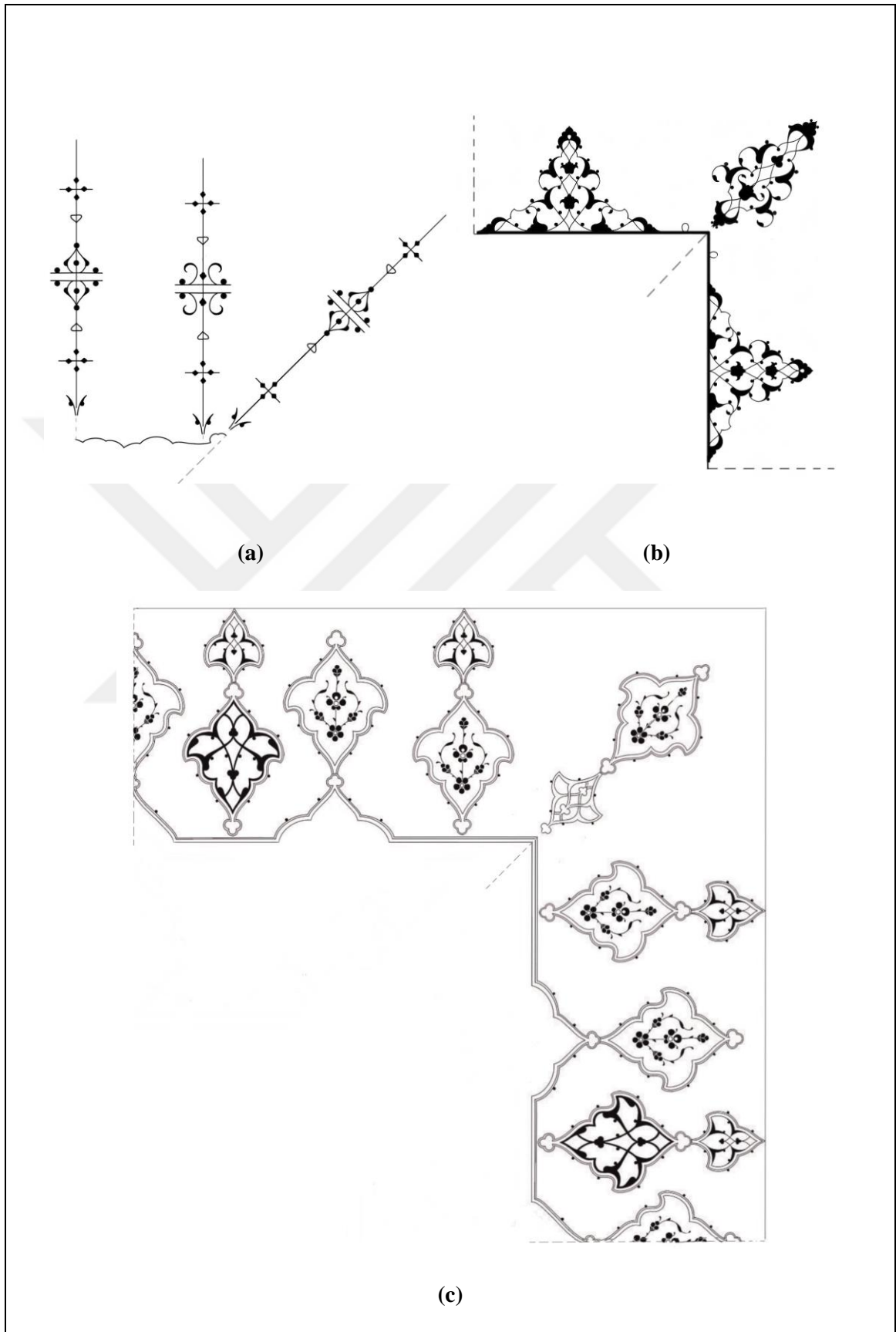
Tablo 22. Tığlar; a) TİEM 33, b) TİEM 200, c) TİEM 247

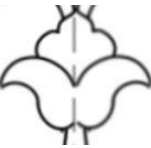

Tablo 23. Tığlar; a)TİEM 1, b)TİEM 515, c)TİEM 386

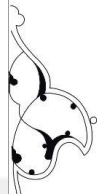
Tablo 24. Tığlar; TİEM 529

Tablo 25. Tığlar; a)TİEM 167, b) TİEM 168, c) TİEM 230

				
1. TIEM; 497	2. TIEM; 497	3. TIEM; 247	4. TIEM; 247	5. TIEM; 167
				
6. TIEM; 167	7. TIEM; 497	8. TIEM; 33	9. TIEM; 197	10. TIEM 230
				
11. TIEM 230				

Tablo 26. Rûmî Ortabağ motifleri

				
1. TİEM; 1	2. TİEM; 386	3. TİEM; 167	4. TİEM; 167	5. TİEM; 529
				
6. TİEM; 200	7. TİEM; 247	8. TİEM; 167	9. TİEM; 230	

Tablo 27. Rûmî Tepelik motifleri

7. SONUÇ

Araştırmada Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan XVI. yüzyıl Safevî Dönemi'ne ait kırk üç mushaf incelenmiştir. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi'nden edinilen bilgilere göre incelenen kırk üç eserin on sekiz tanesinin hazırlandığı dönem ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Bu kırk üç mushafın bazılarının hattatı aynıdır. Desen analizi yapılan on altı mushafın yedi tanesinin tarihi (TİEM 374, 197, 247, 386, 503, 515 ve 529), altı tanesinin hattatı (TİEM 374, 247, 386, 503, 529 ve 180), iki tanesinin müzehhip bilgisi bulunmaktadır. [TİEM 378 (1580, Hattatı: Abdulkadir b. Abdulvehhab el Hüseyinî, Müzehhip: Kasım b. Molla Hüseyin); TİEM 379 (1591-92, Hattatı: İbn Kasım Daî Abdulvehhab eş-Şirazi, Müzehhip: Muhammed b. Taceddin Haydar)].

TİEM 374 numaralı mushafın karşılıklı çift sayfa tezhipli v.266b ve v.267a sayfalarında ortadaki yazı sahasına “*Önünden ve arkasından hiçbir batılın gelemeyeceği Halim ve Hamid Allah tarafından indirilen bu yüce mushafın tezhibi 991 senesi 25 zilhicce-i Haram ayında yapılmıştır*” cümlesi yazılmıştır. Bu bilgi sayesinde TİEM 374 numaralı mushafın tezhibinin 1583 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 155).

Fotoğraf 155. TİEM 374, v.266b-267a

Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesinden edinilen bilgilere göre TİEM 489, 211 428 envanter numaralı üç mushaf 1554-1576 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Herat'ta tezhiplenmiş olabileceği düşünülen mushafın zahriye tezhipleri desen, üslup, renk ve motif bakımından benzerlikler göstermektedir.

Diğerlerine göre daha erken tarihlerde yapılmış olan bu zahriyeler madalyon sayfa düzenindedir.

Benzer tezhip özelliklerine sahip olan diğer iki mushaf da TİEM 230 ve TİEM 379 envanter numaralı mushaflardır. Değerlendirme başlığı altında kısaca bahsettiğimiz TİEM 379 numaralı mushafın diğer mushaflardan ayrılan özelliği; bir varağının koparılmış olabileceğini düşündürmesidir. Bu mushafın v.1b yüzünde zahriye bulunurken karşı sayfada serlevha sayfasının v.2a yüzü bulunmaktadır. Yazı paftalarında bulunan yazılar incelendiğinde v.1b’de ortadaki yazı paftasında İsra’ sûresi 88. âyetin yarısı bulunurken, karşıdaki sayfada Fatiha sûresinin yarısından sonrası bulunmaktadır. Bu yüzden aradaki bir varağın kopmuş veya koparılmış olabileceği düşünülmektedir.

Bu mushafın tezhibi, 1591-1592 yıllarına tarihlenen ve müzehhibi Muhammed b. Taceddin Haydar olan ayrıntılı olarak incelediğimiz TİEM 230 envanter numaralı mushafın zahriyesi ile üslûp, desen, renk ve motif açısından benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğe dayanarak TİEM 379 envanter numaralı mushaf da 1591-1592 yıllarına tarihlendirilebilir (Fotoğraf 141-e).

TİEM 529 numaralı zahriye ile TİEM 200 numaralı zahriyenin sayfa düzeni ve desen özellikleri aynıdır. Motiflerde küçük farklar olsa da birebir aynı tasarım uygulanmıştır. TİEM 529 numaralı zahriye Şiraz’da tezhiplenmiş, bu sebeple TİEM 200 numaralı zahriyenin de Şiraz’da yapıldığı söylenebilir. Motif özellikleri de diğer eserler ile karşılaştırıldığında benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Tarihini bilmediğimiz yazmalardan TİEM 167, 168, 497, 221 envanter numaralı mushafların zahriye tezhiplerinde kullanılan motifler ve desen özellikleri 1580’li yıllara tarihlenen TİEM 374, 197, 247, 503, 529, 378, 379 numaralı zahriyelerle benzer özelliklere sahiptir. Bu eserlerin de aynı tarihlerde yapılmış olabileceği düşünülmüştür.

Katalogda incelenen zahriyelerin yazıları incelendiğinde; madalyon sayfa düzeninde olanların yazı paftalarında, tam sayfa düzenindeki zahriyelerin ise kare bölümünde bulunan yazı paftalarında İsra’ sûresi 88. ayet yazılıdır. Tam sayfa düzenindeki zahriyelerin başlık bulunan bölümlerindeki yazı paftalarında ise Vakıa

sûresinin bazı ayetleri yazılıdır. TİEM 167, 168, 221 numaralı zahriyelerde Vakıa sûresi 77.-80. âyetler; TİEM 230 numaralı zahriyede Vakıa sûresi 76.-80. âyetler yazılıdır. TİEM 180 numaralı zahriyenin sayfa düzeninde başlık bulunmadığı için başlık yazı paftası da yoktur. Katalogda incelenen tüm zahriyelerin yazı paftalarında rıkâ' yazı cinsi tercih edilmiştir.

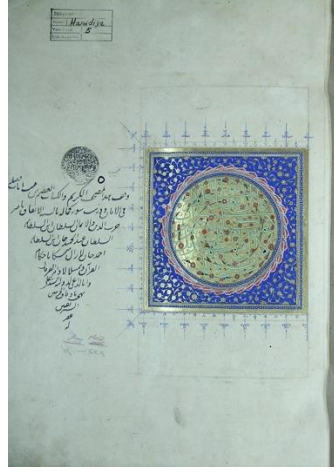
Zahriyelerde yazı renkleri incelendiğinde sadece üstübeç ve altın kullanıldığı görülmüştür. Diğerlerinden farklı olarak TİEM 167 numaralı zahriyede başlıklar altın ile yazılırken kare bölümdeki yazı sahasında üstübeç ile yazılmıştır. TİEM 197 ve 386 numaralı zahriyelerin yazıları altın ile yazılırken, diğer tüm zahriyelerin yazılarında üstübeç kullanılmıştır.

İncelenen mushaflar arasında en çok karşılaşılan zahriye sayfa düzeni madalyondur. 1549-1580 tarihleri arasında yapılan zahriyelerde (TİEM 512, 423, 515, 529, 417, 489, 211, 428) sadece madalyon sayfa düzeni görülürken, en erken tarihli tam sayfa düzenindeki zahriye tezhipleri 1580'li yıllarda yapılmıştır. En geç tarihli tam sayfa düzenindeki zahriye ise Muhammed b. Taceddin Haydar'ın tezhiplendiği TİEM 379 numaralı zahriyedir.

Araştırmada Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan XVI. yüzyıl Safevî Dönemi'ne ait kırk beş zahriye seçilmiş; on biri madalyon beşi tam sayfa düzenine sahip on altı eser katalogda incelenmiştir. İncelenen eserler arasında zahriye tezhibinde görülen beyzî, kare ve mekik gibi sayfa düzenine hiç rastlanmamıştır (Fotoğraf 156-155).

Fotoğraf 156. SK. Halet Efendi, Nr.376, Mushaf, XVI.yy., mekik zahriye.

Fotoğraf 157. SK Hamidiye Nr.5, Mushaf, XVI.yy., kare zahriye.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan XVI. yüzyıl Safevî Dönemi'ne ait zahriye tezhibi ile ilgili bu çalışmayla, Safevî devri tezhip özelliklerinin bu güne aktarılması, mushaflarda sayfa düzeni konusunda araştırmacılara ve sanatçılara önemli katkılar sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AYVERDİ, İlhan, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 3

BİROL, İnci A., Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim
Tekniği ve Çeşitleri, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul,2013

ÇAĞMAN, Filiz, Tanındı, Zeren, Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri, İstanbul:
Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 1979.

DERMAN, Uğur, 99 İstanbul Mushafı, Türk Petrol Vakfı, İstanbul:2010

DEVELLİOĞLU, Ferit, “Mushaf”, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara:
Aydın Kitabevi, 2011

ERSOY, Ayla, Türk Tezhip Sanatı, Akbank, İstanbul 1988

GELİBOLULU, Mustafa Ali, Menakıb-ı Hünerveran; Hattatların ve Kitap
Sanatçılarının Destanı, Müjgan Cunbur (hızl.), Ankara: Kültür ve Turizm
Bakanlığı Yayınları,1982.

TANINDI, Zeren. “Türk Sanatında Kitap”, Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve
Hat Koleksiyonu, İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları, 2012

ULUÇ, Lale, Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar: XVI. Yüzyıl Şiraz El
Yazmaları, 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

UNUSTASI, Müjde (Editör), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür
Yayınları 2010

Sürelî Yayınlar:

ÇAĞMAN, Filiz, “Kanuni Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref”,
Türkiyemiz Dergisi, İstanbul: Akbank Yayınları, 1988, S.54, s.11-14.

DERMAN, F. Çiçek, “Tarihîmizde Mushafların Bezenmesi”, Diyanet İlmî Dergi, C.46,
S.4, 2010, s.137-144.

DERMAN, Uğur; “Yazma Kur’ an-ı Kerîmler nasıl hazırlanırdı? ”, Hayat Tarih
Mecmuası, , Y:6, C:2, S:7, Tifduruk Matbaacılık, İstanbul, 1 Ağustos 1970,
s.14-15

DURAN, Gülnur, “Mushafların Bezenmesinde Nısfü'l-Kur’an Tezhibinde Sayfa
Düzeni, Social Sciences Studies Journal, 2018, C. 4, S.21, s.3129-3140

Bildiriler, Kitapta Bölüm:

CUNBUR, Müjgan; 'Türk Kitap Sanatlarına ve Minyatürlerine Genel Bakış" Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, 1968, C.17, S.3, s.75-82

ÇAĞMAN, Filiz, TANINDI, Zeren, "Osmanlı-Safevî Sanat İlişkileri (1578-1612) Çerçevesinde Topkapı Sarayı Müzesi Resimli El Yazmalarına Bakış", Aslanapa Armağanı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1996, s.37-62

DERMAN, F. Çiçek, "Osmanlı Tezhibine Çağdaş Bir Bakış" Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Sempozyumu Konuşma Metni, İstanbul 2007s. 1-10

DERMAN, F. Çiçek, "Osmanlı'da Klasik Dönem-Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl", Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara 2015, s.343-360

DERMAN, F. Çiçek, "Tezhip Sanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2012, s.525-535

ŞAHİN, Seracettin, "Türk ve İslam Eserleri Müzesindeki Örnekleriyle Tarihsel Süreci İçerisinde Hat Sanatı", 1400. yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2010, s. 14-27

TANINDI Zeren, "Kitap ve Tezhibi", Osmanlı Uygarlığı, haz. Halil İncalcık, Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, c.2 s.865-891

TANINDI, Zeren, "Türk Sanatında Kitap", Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu, İstanbul: Sakıp Sabancı Müzesi Yayınları, 2012, s.9-27

TANINDI, Zeren, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", Hat ve Tezhip Sanatı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012, s.243-282

TANINDI, Zeren, "Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri", Müjde Unustası (Ed.), 1400.yılında Kur'an-ı Kerim, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 2010, s. 90-121

Tezler:

ÖZCAN, Nermin, Safevî Devri Tezhip Sanatı: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Eserlerin İncelenmesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 1998

SANCAKTUTAN, Necati, Bir Safevî Devri Mushafının Tezyini Yönden Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, GSE, 2010

ŞİMŞEK, Hatice Sevde, “Safevi Dönemi Herat ve Şiraz Üslubuna Ait Bazı Kur'an-ı Kerim Yazmalarında Zahriye ve Serlevha Tezyinatı”, Yüksek Lisans Tezi, 2021

Ansiklopediler:

ALPARSLAN, Ali, “Abdullah-ı Şîrâzî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, C.1, s.136-137

BEKSAÇ, Engin, “Safevîler (Sanat)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s.457-459.

BİRİŞİK, Abdülhamit, “Kur’ân”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s.383-388

DERMAN, F. Çiçek, “Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi” Türkler Ansiklopedisi, C:12, 2002, s.289-299

DERMAN, F. Çiçek. “Tezhip (Tezhip Sanatında Üsluplar ve Sanatkârları)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s.65-68.

DERMAN, M.Uğur, “Hat”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.16, İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s.427-437.

DURAN, Gülnur, “Tezhip (Sanatının Kullanım Alanları), Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s.63-65.

GÜNDÜZ, Tufan, “Safevîler (Siyasi Tarih, İdare ve Teşkilat, İçtimai ve İktisadi Hayat, İlim ve Kültür)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008, s.451-457.

MAŞALI, Mehmet Emin, “Mushaf”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.242-248

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “İran (Fetihten Safevîler’e Kadar)”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s.395-400.

SERİN, Muhittin, “Mushaf (Hat)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, s.248-254.

ÜSTÜN, İsmail Safa, “İran (Tarih/Safevî’lerden Günümüze Kadar)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s.400-405.

İnternet Siteleri:

https://cbl01.intranda.com/viewer/image/Is_1406/1/LOG_0000/

